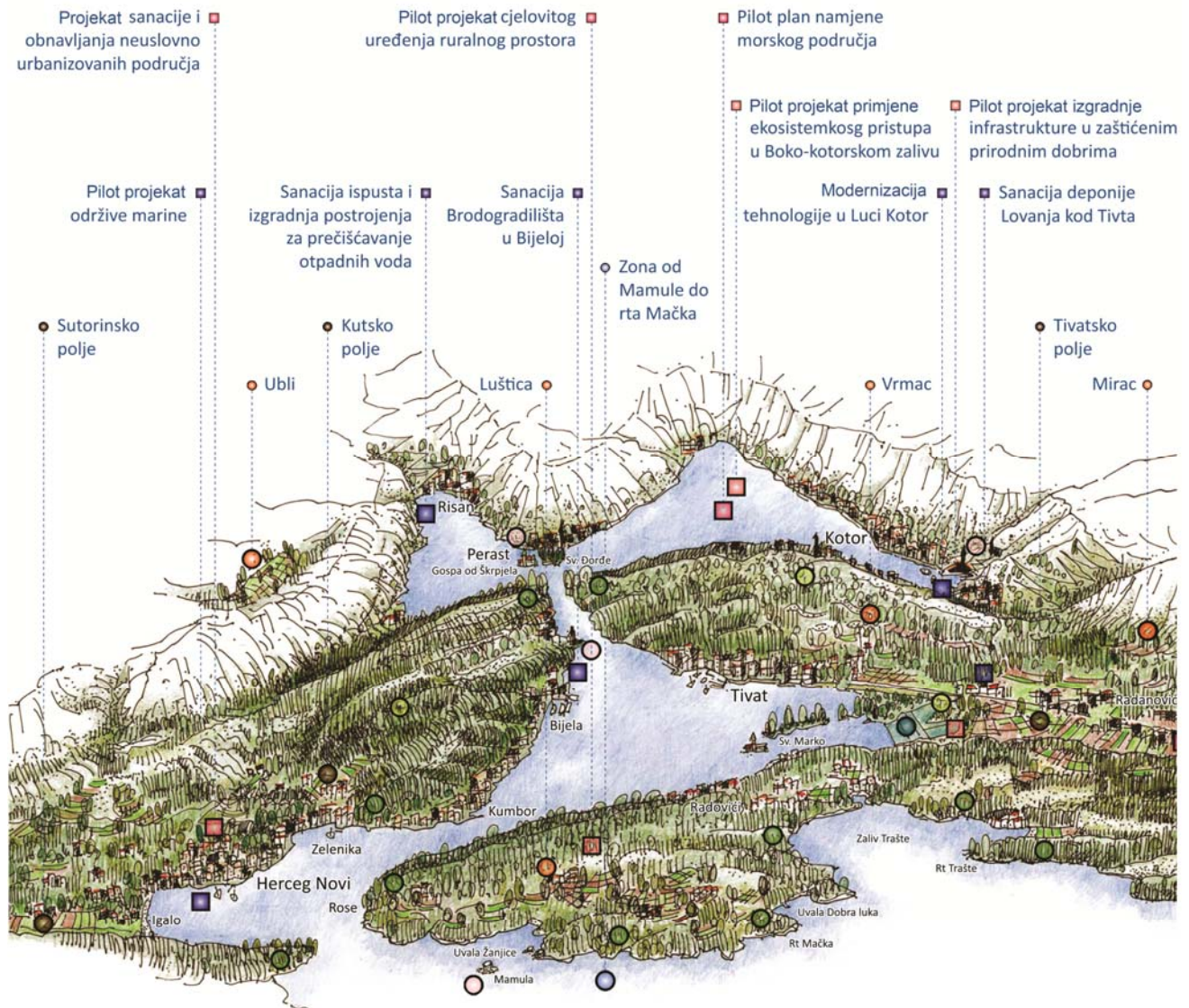

Nacionalna strategija integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore

Nacrt

Ministarstvo održivog razvoja i turizma Crne Gore
IV Proleterske brigade br. 19
81000 Podgorica
Crna Gora

Priority Actions Programme
Regional Activity Centre
Kraj Sv. Ivana 11
HR-21000 Split
Hrvatska

CAMP Crna Gora
Nacionalna strategija
integralnog upravljanja
obalnim područjem
Crne Gore

Nacrt

pripremili mr. **Jelena Knežević**, dipl.ing.neorg.tehn., MORT, vođa tima
mr. **Gojko Berlengi**, dipl.inž.arh., konzultant PAP/RAC
mr. **Marina Marković**, dipl.pol., PAP/RAC
mr. **Marina Marković**, dipl.ekon., nezavisni konzultant
doc.dr. **Aleš Mlakar**, univ.dipl.inž.pejz.arh., konzultant PAP/RAC

učestvovali mr. **Ana Mišurović**, spec.ekotoksikolog
prof.dr. **Milan Marković**, dipl.inž.poljoprivrede
mr. **Vasilije Bušković**, dipl.biolog
mr. **Milena Bataković**, dipl.biolog
mr. **Ivica Trumbić**, dipl.arh., konzultant PAP/RAC

Podgorica, decembar 2014

Poštovani,

Nacionalna strategija integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore izrađena je u okviru Programa integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore (CAMP CG) realizovanog u okviru saradnje Ministarstva održivog razvoja i turizma i UNEP-ovog Mediteranskog akcionog plana i njegovog Regionalnog centra za program prioriternih akcija iz Splita (PAP/RAC). Na taj način Crna Gora se pridružila porodici mediteranskih država koje integralnim upravljanjem obalnim područjem čuvaju specifične vrijednosti i prepoznatljivost svojih obalnih područja.

Crnogorska obala je specifičan, i po svojim prirodnim vrijednostima jedinstven prostor koji zahtijeva odlučno upravljanje i donošenje odluka danas za održivu budućnost. Vođeni tim opredjeljenjem u okviru CAMP-a smo izgradili izuzetno značajne baze analize kojim je napravljen cjelovit i detaljan pregled stanja i transformacija obalnog područja, kao i projekcije održivih razvojnih trendova. Stručne osnove i baze podataka imaju za cilj kontrolu i umanjivanje pritiska na prostor i životnu sredinu, odnosno integraciju obrazaca održive valorizacije prostora u sektorske politike.

Kroz integraciju prostornih i razvojnih rješenja sa ciljem unaprjeđenja ekonomskih, socijalnih i performansi koje se odnose na životnu sredinu obalnog područja, Nacionalnom strategijom integralnog upravljanja obalnim područjem postavljamo osnovu za održivi razvoj našeg primorja. Takođe, definisanjem seta konkretnih mjera i akcija u Akcionom planu Strategije kreiramo dinamički okvir za podršku sprovođenju Prostornog plana posebne namjene obalnog područja Crne Gore (PPNOP CG), kao i za reformu sistema upravljanja resursima našeg obalnog područja. Posebno je značajno da će slijedom obaveza iz IUOP Protokola sistem koordinacije u obalnom području Crne Gore biti unaprijeđen kroz uvođenje koordinacionog mehanizma, odnosno funkcionisanje Savjeta i Koordinacionog tijela za integralno upravljanje obalnim područjem.

Istovremeno na osnovu stručnih analiza CAMP-a i sa njima povezanih preporuka, u novom PPPNOP CG uvodimo reformski pristup. Riječ je o regionalnom planu koji će istovremeno predstavljati prostorni i razvojni plan obalnog područja kao jednog od najznačajnijih nacionalnih resursa. U tom kontekstu prioritet nam je: objektivizacija sistema planiranja prostora, uspostavljanje veze prostornog, regionalnog/razvojnog i zaštitnog planiranja,

uspostavljanje planske osnove za uvođenje suštinski značajnih instrumenata sprovođenja, kao što su: instrumenti zemljišne i poreske politike, urbana preparcelacija, porez na nekretnine ili neizgrađeno građevinsko zemljište, porez na prenamjenu zemljišta, izrada i primjena sektorskih podloga i analitičkih inputa za sistem planiranja, korišćenje mjerljivih pokazatelja potrošnje prostora u svim fazama planiranja, korišćenje GIS tehnologije.

Na taj način, u sinergiji stručnog tima CAMP-a i Obrađivača PPPNOP CG, uspjeli smo da eliminišemo konfliktne namjene na najvrijednijim dijelovima obalnog područja i iste otvorimo za razvoj visoko kvalitetnog turizma u uskom obalnom području, odnosno održivog turizma u zaleđu kroz definisanje kombinovanih razvojnih mjera u paketu sa ruralnim razvojem zaleđa. Istovremeno taj pristup će rezultirati diverzifikacijom ekonomskih aktivnosti i povezivanjem ponude zaleđa sa najužim dijelom obalnog područja.

Rezultati CAMP-a CG omogućili su donošenje nove politike integralnog upravljanja, regulisanje prostora izradom regionalnog prostornog plana, ali i značajne promjene u najznačajnijim nacionalnim propisima kao što su zakoni o uređenju prostora, životnoj sredini, upravljanju morskim dobrom, te izgradnju kapaciteta javne administracije i stručnih institucija. Posebnu vrijednost ovom procesu daje njegova participativnost i otvorenost za razmjenu informacija, ostvarenih rezultata i uvažavanje komentara zainteresovanih strana.

Zahvaljujemo se UNEP/MAPu na čelu sa koordinatorom gđinim Gaetanom Leoneom, i PAP/RAC centru iz Splita na čelu sa gđjom Željkom Škaričić na posvećenosti, razumijevanju i podršci od 2011. godine do sada. Posebnu zahvalnost dugujemo i stručnom timu PAP/RAC-a i njegovim eminentnim ekspertima koji su se uspješno suočili sa nizom ograničavajućih faktora i uprkos tome ponudili optimalna rješenja zasnovana na najboljoj dostupnoj praksi u EU, primarno nama posebno bliskim sistemima uređenja prostora u Hrvatskoj i Sloveniji.

Istovremeno želim izraziti očekivanje da ćemo ovako kvalitetnu platformu održivog razvoja i efikasnog integralnog upravljanja obalnim područjem nastaviti da unaprjeđujemo i u periodu pred nama, u post CAMP fazi, te da će rezultati CAMP-a CG poslužiti kao kvalitetna osnova za jačanje primjene Barselonske konvencije i IUOP Protokola širom regiona Mediterana.

Branimir Gvozdenović
ministar održivog razvoja i turizma

*Nacionalna strategija integralnog upravljanja obalnim područjem
Crne Gore pripremljena je u okviru Strateškog partnerstva za
Mediteran – veliki morski ekosistemi (MedPartnership)*

Popis okvira	iii
Popis tabela	iii
Popis slika	iii
Popis karata	iii
Definicije ključnih pojmova i koncepata	iv
Lista skraćenica	vi
1. Uvod	1
1.1 Obalno područje Crne Gore	1
1.2 Značaj integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore	1
1.3 Značaj Strategije	3
1.4 Ciljevi Strategije	3
1.5 Pravni kontekst za donošenje Strategije	4
1.6 Vremenski horizont	5
1.7 Važnost prostornog planiranja za provedbu Nacionalne Strategije IUOP	6
1.8 Proces pripreme Strategije	6
1.9 Struktura dokumenta	7
2. Ocjena stanja	9
2.1 Prirodno i kulturno nasljeđe	9
2.1.1 Biodiverzitet i specifični ekosistemi	9
2.1.2 Kulturna baština	14
2.1.3 Predione vrijednosti obalnog područja	15
2.2 Prirodni resursi obalnog područja	17
2.2.1 More	17
2.2.2 Vode	19
2.2.3 Zemljište	23
2.3 Prostorni razvoj	25
2.4 Prirodni hazardi	28
2.5 Ekonomski i društveni razvoj	31
2.5.1 Poljoprivreda	32
2.5.2 Ribarstvo i marikultura	35
2.5.3 Turizam	36
2.5.4 Pomorski saobraćaj i brodogradnja	38
2.5.5 Razvojne i demografske karakteristike obalnog područja	38
2.6 Upravljanje obalnim područjem	40
2.6.1 Politike i strategije	40
2.6.2 Propisi	42
2.6.3 Institucije i koordinacija	44
3. Ključni problemi, slabosti i potrebe	47
3.1 Ugrožavanje prirodnih, predionih i kulturnih vrijednosti	52
3.2 Neodrživo korišćenje obalnih resursa	53
3.3 Neadekvatna prevencija i smanjenje šteta od prirodnih hazarda	57

3.4 Ograničenja sistema upravljanja.....	57
3.4.1 Koordinacioni mehanizmi.....	57
3.4.2 Upravljanje nedovoljno orjentisano na rezultate.....	58
3.4.3 Praćenje obalnih procesa.....	58
4. Vizija.....	60
5. Strateški ciljevi i mjere.....	61
5.1 Efikasna zaštita prirode, predjela i kulturnih dobara.....	62
5.1.1 Unapređivanje preduslova za efikasniju zaštitu.....	64
5.1.2 Unapređivanje efikasnosti sistema upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja.....	64
5.2 Uređenje prostora i održivi prostorni razvoj.....	65
5.2.1 Unaprjeđivanje sistema prostornog planiranja.....	66
5.2.2 Stvaranje širih preduslova za funkcionisanje sistema uređenja prostora.....	67
5.3 Razvoj infrastrukture za sprečavanje i sanaciju zagađenja.....	68
5.3.1 Poboljšanje ekološkog stanja morskog ekosistema.....	69
5.3.2 Sanacija zagađenja usljed neadekvatnog odlaganja i tretmana otpada.....	70
5.3.3 Podsticaj zelenoj mobilnosti i razvoju zelene infrastrukture.....	70
5.3.4 Ublažavanje uticaja prirodnih hazarda.....	71
5.4 Poboljšanje učinaka obalne ekonomije.....	71
5.4.1 Očuvanje i unapređivanje resursa obalnog područja.....	72
5.4.2 Obezbeđivanje podrške “ozelenjavanju” obalnog razvoja.....	73
5.5 Unapređivanje sistema upravljanja obalnim područjem.....	74
5.5.1 Uspostavljanje koordinacionog mehanizma za integralno upravljanje obalnim područjem.....	75
5.5.2 Jačanje kapaciteta institucija javne uprave.....	81
5.5.3 Unapređivanje sistema za praćenje obalnih procesa.....	83
5.6 Jačanje ljudskih resursa i društvene kohezije.....	85
5.6.1 Sprovođenje programa jačanja kapaciteta.....	85
5.6.2 Podizanje svijesti o potrebi očuvanja i unapređivanja resursa obalnog područja.....	86
6. Sistem uređenja prostora i Prostorni plan posebne namjene obalnog područja.....	87
6.1 Definisane uloge i zadataka PPPNOP CG.....	88
6.1.1 Zahtjevi Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjima.....	89
6.1.2 Prostorni plan Crne Gore.....	89
6.2 Strateške smjernice za PPPNOP CG i održivi prostorni razvoj.....	92
6.2.1 Smjernice za PPPNOP CG.....	92
6.2.2 Uspostavljanje osnova za prostorno planiranje mora.....	99
6.2.3 Praćenje i ocjenjivanje.....	101
6.2.4 Instrumenti poreske politike u funkciji ostvarivanja prostorno planskih ciljeva.....	103
7. Akcioni plan.....	106
7.1 Planirane mjere sa ciljnim ishodima do 2030. godine.....	106
7.2 Odabrane indikativne akcije do 2020. godine.....	106
8. Praćenje sprovođenja strategije.....	173
Prilog 1: Rezultati analize problema i uzroka.....	179
Prilog 2: Kriterijumi i smjernice za definisanje obalnog odmaka.....	183

Popis okvira

Okvir 1-1: Koristi od integralnog upravljanja obalnim područjem (prema <i>Smjericama za pripremu nacionalnih strategija za IUOP, PAP/RAC</i>)	3
--	---

Popis tabela

Tabela 3-1: Ključni nalazi analize pokretača, pritiska, stanja i uticaja	48
Tabela 6-1: Ukupna dužina i procenat različitih tipova odmaka prema stanju detaljne planske dokumentacije iz avgusta 2013. g.	96
Tabela 6-2: Prijedlog pokazatelja po grupama ključnih planskih ciljeva prostornog razvoja obalnog područja sa vrijednostima za polazno stanje i okvirnim vrijednostima za polazno plansko stanje (PPNOP CG) i ciljno stanje PPPNOP CG 2030.g.....	102
Tabela 7-1: Pretpristupna podrška EU kroz nacionalnu i višekorisničku liniju	110
Tabela 8-1: Glavni pokazatelji za praćenje sprovođenja NS IUOP	175

Popis slika

Slika 1-1: Struktura dokumenta	8
Slika 2-1: Predstavnicu vaskularne flore.....	9
Slika 2-2: Morska staništa (Izvor: projekat MPA Katič)	10
Slika 2-3: Kulturna baština (stari gradovi, fortifikacioni objekti, sakralni objekti)	14
Slika 2-4: Odabrani tipovi karaktera predjela	16
Slika 2-5: Negativni primjeri kvaliteta izgrađene sredine na vrijednim obalnim prostorima.....	27
Slika 5-1: Šema realnog scenarija funkcionisanja Koordinacionog mehanizma za IUOP	80

Popis karata

Karta 2-1: Karta analize ranjivosti biodiverziteta	11
Karta 2-2: Postojeća i planirana zaštićena prirodna dobra	13
Karta 2-3: Ukupna ranjivost za more (prosječna vrijednost)	18
Karta 2-4: Ukupna zagađenost/ugroženost mora (maksimalna vrijednost)	19
Karta 2-5: Ranjivost površinskih voda	21
Karta 2-6: Ranjivost podzemnih voda	22
Karta 2-7: Prikaz područja sa potencijalom za razvoj poljoprivrede	34
Karta 2-8: Ukupna zagađenost kopna: ocjene 3 (uticaj je velik), 4 (uticaj je veoma velik) i 5 (uticaj je nedopustljiv/neprihvatljiv).....	24
Karta 2-9: Područja konflikta između neizgrađenih građevinskih područja i područja najveće ranjivosti	26
Karta 2-10: Ranjivost zemljišta na eroziju	30
Karta 2-11: Ranjivost sa aspekta uticaja poplava	31
Karta 2-12: Distribucija stanovništva po naseljima	39
Karta 2-13: Indeks demografskih resursa (Izvor: CAMP 2013, Socio-ekonomska analiza)	39
Karta 6-1: Primjer definisanja odmaka.....	95
Karta 6-2: Integrisani prikaz lokacija najvažnijih elemenata biodiverziteta i najzagađenijih područja.....	100
Karta 6-3: Gradacija uticaja zagađenja i rasprostranjenja komponenti biodiverziteta.....	100

Definicije ključnih pojmova i koncepata

CAMP Crna Gora: Program integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore (CAMP) zajednički su realizovali Mediteranski akcioni plan (MAP) u okviru Programa za životnu sredinu Ujedinjenih nacija i Ministarstvo održivog razvoja i turizma Crne Gore (MORT), a učešće je uzelo i šest primorskih lokalnih samouprava, nadležne institucije, predstavnici poslovnog i NVO sektora. Projektom CAMP CG uvodi se u primjenu set instrumenata za integralno upravljanje obalnim područjem (IUOP) Crne Gore u cilju postizanja efikasne koordinacije brojnih djelatnosti i dostizanja ciljeva održivosti obalnog područja. Najznačajniji ciljevi CAMPa CG su (1) izraditi strategiju i procedure za održivi razvoj obalnog područja Crne Gore, (2) utvrditi i primijeniti relevantne metodologije i instrumente, (3) doprinijeti izgradnji kapaciteta na lokalnom i nacionalnom nivou, (4) obezbijediti primjenu najbolje dostupnih znanja i prakse.

Direktna zelena plaćanja poljoprivrednicima: U skladu s principima Zajedničke poljoprivredne politike EU (2014-2020) predstavljaju vid plaćanja koji treba da doprinese: obnavljanu, očuvanju i poboljšanju obalnih ekosistema vezani za poljoprivredu, uključujući i područja sa prirodnim ograničenjima, kao i ona izložena uticaju klimatskih promjena.

Društveni kapital: Prema definiciji Svjetske banke, društveni kapital se odnosi na institucije, odnose i norme koje oblikuju kvalitet i kvantitet socijalnih interakcija u društvu. Sve više informacija ukazuje da je socijalna kohezija od suštinskog značaja za ekonomski prosperitet jednog društva i za održivost razvoja. Prema OECD-u, društveni kapital se definiše kao skup mreža i zajedničkih normi, vrijednosti i pogleda koje olakšavaju saradnju unutar i među društvenim grupama. Ljudski i društveni kapital su povezani na složen način i u određenoj mjeri podržavaju i jačaju jedan drugog.

Ekološka mreža: Ekološka mreža je skup međusobno povezanih ili prostorno bliskih ekološki značajnih lokaliteta, koja uravnoteženom biogeografskom raspoređenošću značajno doprinosi očuvanju prirodne ravnoteže i biološke raznovrsnosti.

Ekosistemski pristup: Ekosistemski pristup je strategija za integralno upravljanje zemljišnim, vodnim i živim resursima kojom se promovira konzervacija i održivo korišćenje na pravičan način.

Emerald lokaliteti: Područja od izuzetnog značaja za zaštitu na evropskom nivou (ASCI) u skladu sa Rezolucijama 4 i 6 Bernske konvencije. Uspostavljanje mreže Emerald lokaliteta zasnovano je na istim principima kao Natura 2000 tako da Emerald mreža predstavlja *de facto* vid proširenja Nature 2000 na zemlje koje nijesu članice EU.

In situ očuvanje prirodnih dobara: Očuvanje prirodnih ekosistema i staništa, održavanje i revitalizacija vrsta divljih biljaka, životinja i gljiva sposobnih za opstanak u prirodnoj sredini, očuvanje kultivisanih biljaka i domaćih životinja u sredini u kojoj su razvili svoje specifičnosti i očuvanje pojava geodiverziteta na mjestu nastanka ili nalazišta stijena, ruda, minerala, kristala i fosila;

In situ očuvanje kulturnih dobara: Očuvanje nepokretnih i pokretnih kulturnih dobara na njihovom mjestu nalaženja, odnosno pronalaska, predstavlja prvi izbor prije bilo kakve intervencije.

Natura 2000: Ekološki značajni lokaliteti Evropske unije NATURA 2000 su posebni lokaliteti (područja) za očuvanje staništa i vrsta i lokaliteti posebne zaštite za očuvanje staništa određenih vrsta u skladu sa propisima Evropske unije o zaštiti staništa i zaštiti ptica.

Obalni odmak: Zona odmaka je definisana Protokolom o integralnom upravljanju obalnim područjem Mediterana kao pojas minimalne širine 100m od obalne linije u kojem gradnja nije dozvoljena, osim ukoliko nije drugačije određeno nacionalnim pravnim aktom u skladu s kriterijima Protokola

Obalno područje: Predlogom izmjena *Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata* obalno područje Crne Gore se definiše kao teritorija opština Herceg Novi, Kotor, Tivat, Budva, Bar i Ulcinj u administrativnim granicama (izuzev prostora koji je obuhvaćen nacionalnim parkovima¹), kao i morski pojas do spoljnje granice teritorijalnog mora. Za kopneni dio obalnog područja ustaljeni su još i termini Primorski ili južni region i Crnogorsko primorje.

Prema odredbama IUOP Protokola „obalno područje“ je geomorfološka oblast sa obje strane obalne linije u kojoj se interakcija između morskih i kopnenih djelova javlja u formi složenih ekoloških i resursnih sistema sastavljenih od živih i neživih komponenti koje koegzistiraju sa ljudskim zajednicama i relevantnim socio-ekonomskim aktivnostima i na njih djeluju.

Planiranje namjene mora: pod planiranjem namjene mora se podrazumijeva proces kojim se analizira i planira prostorni i vremenski raspored ljudskih aktivnosti u morskim područjima na način da se omogući usklađenost ekonomskih, društvenih i ciljeva vezanih za životnu sredinu. Konačni cilj prostornog planiranja mora je izrada planova kojima se utvrđuje korišćenje prostora morskog područja za različite namjene.

Ranjivost, atraktivnost i pogodnost prostora: Ranjivost prostora se definiše kao stanje životne sredine, prostora, zemljišta ili pojava koje mogu biti uzrok za nastanak negativnog uticaja u slučaju realizacije određenog zahvata. Analiza ranjivosti, odnosno utvrđivanje osjetljivosti prostora, je metoda kojom se za posmatrani (planirani) zahvat ili djelatnost utvrđuju više ranjivi (nepogodni) dijelovi prostora. Analiza atraktivnosti je određivanje djelova prostora gdje je opravdano planirati (ili očuvati) određenu djelatnost ili određeni zahvat. Analiza atraktivnosti proizlazi iz razvojnih ciljeva i njom se identifikuju dijelovi prostora koji omogućavaju optimalni odnos djelatnosti, odnosno donose veću razvojnu korist. Poređenje i usklađivanje zaštitnih i razvojnih ciljeva vrši se u okviru analize pogodnosti, traženjem više atraktivnih i manje ranjivih djelova prostora.

Usko obalno područje: Pojas udaljenosti ± 1000 m od obalne linije. To je pojas koji ima najveći značaj za očuvanje prirodnog okruženja i koji je istovremeno izložen intenzivnim razvojnim pristiscima.

¹ U cilju konzistentnog sagledavanja stanja u prostoru kartografski prikazi ranjivosti prostora uključuju i obuhvate nacionalnih parkova u obuhvatu primorskih opština

Lista skraćenica

CAMP	Program upravljanja obalnim područjem (Coastal area management programme)
DPSIR	Pokretači-pritisci-stanje-uticaji-odgovori (Drivers-pressures-state-impact-response)
EC	Evropska komisija (European Commission)
EU	Evropska unija (European Union)
GEF	Globalni fond za životnu sredinu (Global Environment Facility)
GFCM	Komisija za ribarstvo Mediterana (General Fisheries Commission for the Mediterranean)
GIS	Geoinformacioni sistem (Geoinformation system)
IMP	Integralna pomorska politika (Integrated maritime policy)
IUOP	Integralno upravljanje obalnim područjem
IUOP Protokol	Protokol o integralnom upravljanju priobalnim područjem Sredozemlja
MPA	Marinska zaštićena područja (Marine protected areas)
MEDPOL	Program za procjenu i kontrolu zagađenja Mediteranskog akcionog plana
NS	Nacionalna strategija
NS IUOP	Nacionalna strategija integralnog upravljanja obalnim područjem
PAP/RAC	Centar za regionalne aktivnosti programa prioriternih akcija (Priority Actions Programme Regional Activity Centre)
PPCG	Prostorni plan Crne Gore
PPPN	Prostorni plan posebne namjene
PPNOP	Prostorni plan posebne namjene obalnog područja
SAP/BIO	Strateški akcioni plan za zaštitu morskog biodiverziteta Sredozemnog mora u okviru Barselonske konvencije
SAP/MED	Strateški akcioni plan za redukciju zagađenja iz izvora na kopnu u okviru Barselonske konvencije
UNEP/MAP	Mediteranski akcioni plana Programa za životnu sredinu Ujedinjenih nacija (United Nations Environment Programme/Mediterranean Action Plan)
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNESCO IOC	Međunarodna okeanografska komisija UNESCOa

1.1 Obalno područje Crne Gore

Obalno područje Crne Gore spada u najvrijednije nacionalne resurse. Karakteriše ga visok razvojni potencijal koji je ima suštinski značaj za razvoj cjelokupnog crnogorskog društva. Isto tako, obalno područje Crne Gore karakterišu kompleksni odnosi između čovjekovih aktivnosti i prirodnog okruženja i izraženi pritisci na prirodne resurse.

Iako je relativno precizna geografska definicija obuhvata obalnog područja utvrđena zakonskom regulativom i IUOP Protokolom, obalno područje je u velikoj mjeri u funkcionalnom, ekonomskom, kulturnom i ekološkom smislu integrisano sa ostalim dijelovima zemlje. Ta činjenica u značajnoj mjeri određuje i karakter Nacionalne strategije integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore (NS IUOP CG).

1.2 Značaj integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore

Da bi se očuvao razvojni potencijal, prvenstveno kroz očuvanje resursne osnove, neophodno je uspostaviti efikasan sistem integralnog upravljanja. **Integralno upravljanje obalnim područjem (IUOP)** je dugotrajan, dinamičan, multidisciplinarni i iterativan proces upravljanja obalnim resursima koji ima za cilj postizanje **održivog razvoja obalnog područja**. Odnosi se na cjelokupni ciklus prikupljanja podataka, planiranja, organizovanja, vođenja i praćenja implementacije utvrđenih mjera i aktivnosti. IUOP se zasniva na dobro informisanom učešću i

saradnji svih zainteresovanih strana pri utvrđivanju ciljeva i preduzimanju akcija za ostvarivanje tih ciljeva. Integralnim upravljanjem se nastoje izbalansirati ciljevi zaštite životne sredine, ekonomski, socijalni, kulturni i drugi ciljevi na duži rok, u okviru granica koje postavlja prirodno okruženje, generišući na taj način brojne koristi (okvir 1-1).

Riječ „integralno“ u IUOP konceptu odnosi se na **sveobuhvatno definisanje ciljeva i integraciju instrumenata potrebnih za njihovo ostvarivanje**, kao i na integraciju svih relevantnih politika, sektora i nivoa administracije/ uprave. Ona takođe označava i integraciju kopnenih i morskih djelova obalnog područja. Ključni aspekt IUOP-a odnosi se na razvoj i primjenu odgovarajućih mehanizama upravljanja. No isto tako, važno je istaknuti da „integralnost“ ne znači i „sveobuhvatnost“ u rasponu tema kojima se IUOP bavi, jer je on primarno operativan koncept koji teži ka prioritizaciji problema i izazova u obalno području te predlaganju proaktivnih mjera za njihovo rješavanje a u cilju postizanja održivog razvoja obalnog područja.

Pravni osnov za primjenu IUOP u regionu Mediterana formalizovan je usvajanjem Zakona o potvrđivanju Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjem Mediterana (IUOP Protokol) kao sedmog Protokola Barselonske konvencije. Ključni zahtjevi IUOP Protokola uključuju:

- zaštitu prirodnog i kulturnog naslijeđa;
- regulisanje obalnih aktivnosti i održivo korišćenje obalnih resursa; i
- primjenu upravljačkih instrumenata i mehanizama.

Okvir 1-1: Koristi od integralnog upravljanja obalnim područjem
(prema Smjernicama za pripremu nacionalnih strategija za IUOP, PAP/RAC)

Integralno upravljanje obalnim područjem rezultira brojnim koristima kao što su:

- uspješnije rješavanje problema koji zahtijevaju uključivanje više sektora;
- afirmacija kulture upravljanja zasnovane na obavezi postizanja mjerljivih rezultata;
- smanjenje šteta (i povezanih troškova) koje obala trpi usljed prirodnih procesa (kakvi su erozija i plavljenje) i ljudskih aktivnosti;
- ublažavanje zagađenja i smanjenje troškova koje ono generiše (za ekonomiju, zdravlje ljudi);
- ublažavanje pojava prekomjerne eksploatacije prirodnih resursa obalnog područja;
- poboljšanje rezultata ekonomskih sektora u obalnom području;
- očuvanje jedinstvenih obalnih ekosistema sa njihovim staništima i vrstama;
- očuvanje kulturne baštine, predjela i geomorfologije obalne zone;
- maksimiziranje usluga koje pružaju obalni ekosistemi (kao što su regulacija klime, očuvanje vode, sprečavanje erozije i zagađenja, proizvodnja i dostupnost hrane i sirovina, itd.);
- maksimiziranje ekonomske efikasnosti (poboljšanjem učinaka obalnih industrija, smanjenjem prostornih konflikata, očuvanjem obalnih pejzaža i atrakcija, maksimiziranjem koristi od investicija i turizma);
- promovisanje socijalne kohezije i poboljšanju kvaliteta života u obalnim zajednicama.

Zato je sprovođenje njegovih odredbi u nadležnosti više resora, od onih zaduženih za sistem uređenja prostora, zaštitu životne sredine i prirode, zaštitu kulturne baštine, do resora koji regulišu ruralni razvoj i poljoprivredu, ribarstvo, turizam i ostale privredne djelatnosti u obalnom području. Poštovanje IUOP Protokola se ne iskazuje samo stvaranjem uslova za integralno upravljanje obalnim područjem, već i obavezom postizanja konkretnih, praktičnih, mjerljivih rezultata.

Kako u Crnoj Gori tako i u međunarodnim okvirima, **pojačano i često nekoordinirano korišćenje resursa** kopnenog i morskog dijela obalnog područja ima za rezultat (često konfliktu) konkurenciju među različitim namjenama mora i obale, ali i neodrživo korišćenje resursa obalnog područja. Analiza stanja i procesa u obalnom području Crne Gore,

kao i njihovih posljedica², ukazuje na dvije bitne činjenice:

- obalno područje u cjelini, a pogotovo uži obalni pojas, sa svojim prirodnim, kulturnim i predionim vrijednostima su ključni razvojni resursi Crne Gore,
- istovremeno pritisci urbanizacije, posebno izgradnja nekretnina u funkciji sekundarnog stanovanja, rezultiraju brojnim primjerima ugrožavanja životne sredine, kao i prirodnih,

² Analiza opšte ranjivosti obalnog područja CG, CAMP CG (2012); Analiza ranjivosti uskog obalnog područja, CAMP CG (2013); Primjena odabranih indikatora za praćenje i ocjenjivanje održivosti prostornog razvoja obalnog područja CG, CAMP CG (2013); Analiza socio-ekonomskog razvoja obalnog područja CG, CAMP CG (2013); Analiza atraktivnosti i pogodnosti za poljoprivredu, CAMP CG (2013); Analiza institucionalno-zakonodavnog okvira za integralno upravljanje obalnim područjem CG, CAMP CG (2014).

predionih i kulturnih vrijednosti, što predstavlja najvažniju prijetnju održivom razvoju obalnog područja.

Pored intenziviranja korišćenja resursa, efekti klimatskih promjena, prirodnih hazarda i erozije stvaraju dodatne pritiske na resurse kopnenog i morskog dijela obalnog područja. Rastući pritisci na resurse obalnog područja traže uspostavljanje **odgovornog, efikasnog i prilagodljivog procesa upravljanja**, prije svega, usmjerenog na:

- zaštitu produktivnosti i raznovrsnosti obalnih ekosistema,
- unaprjeđenje ekonomske efikasnosti i racionalno korišćenje resursa obalnog područja, i
- poboljšanu integraciju i usklađivanje sektorskog upravljanja.

1.3 Značaj Strategije

Generalno govoreći "strategija" je napor u definisanju vizije budućnosti nekog prostora ili čovjekovog djelovanja, kao i mjera i aktivnosti za ostvarivanje dogovorenih strateških ciljeva. IUOP Protokol definiše Nacionalnu strategiju IUOP kao dokument koji na bazi analize postojećeg stanja "...treba da postavi ciljeve, odredi prioritete uz navođenje razloga, utvrdi obalne ekosustave kojima je potrebno upravljanje, kao i sve relevantne subjekte i postupke, taksativno da navede mjere koje će se poduzeti i njihove troškove, kao i institucionalne instrumente i dostupna pravna i finansijska sredstva, te da uspostavi plan provedbe."

Slijedom navedenog, Nacionalna strategija IUOP Crne Gore je najznačajniji strateški okvir za integraciju resora u nastojanju da se usklade razvojni prioritete, težnje i interesi sa mjerama zaštite obalnog područja. Strategija treba da usmjeri, potpomogne i ubrza održivi razvoj obalnog područja Crne Gore (okvir 1-1), doprinoseći implementaciji IUOP Protokola i usaglašavanju nacionalnog okvira djelovanja sa relevantnim EU politikama.

Analize postojećeg sistema upravljanja i planiranja obalnog područja ukazuju da Crna Gora ima po tom osnovu relativno razvijen zakonodavni okvir, kao i da su ciljevi vezani za razvoj obalnog područja dobro postavljeni, ali da u značajnoj mjeri ostaju na nivou deklarativnih opredjeljenja bez stvaranja preduslova za njihovo ostvarivanje. S tim u vezi može se ocijeniti da usko grlo u otklanjanju obrazaca neodrživog obalnog razvoja nije samo nedovoljna usklađenost propisa, već prije svega nezadovoljavajući rezultati njihove primjene u praksi. Na putu ka ostvarenju ciljeva jedan od ključnih izazova su nedovoljno izgrađeni stručni kapaciteti javne uprave u pogledu podrške razvoju i implementaciji zahtjevnih javnih politika. Osim toga, bitan nedostatak je i izostanak efikasno koordinirane saradnje među resorima.

1.4 Ciljevi Strategije

Osnovna svrha Nacionalne strategije IUOP je da definiše nužne preduslove za utvrđivanje odgovarajućih ciljeva integralnog upravljanja i održivog razvoja obalnog područja Crne Gore, kao i mehanizme praćenja ostvarivanja ciljeva i postizanja željenih rezultata. U skladu sa zahtjevima IUOP Protokola, u NS IUOP se analizira postojeće stanje, određuju i obrazlažu prioritete, identifikuju obalni ekosistemi kojim je potrebno upravljati, identifikuju odgovorni akteri i relevantni procesi i predlažu mjere koje treba sprovesti. Namjera ove Strategije je da doprinese uspostavljanju obrazaca djelovanja i upravljanja koji vode postizanju mjerljivih rezultata. Istovremeno, jedan od značajnih izazova NS IUOP je da ponudi efikasna rješenja koja neće uzrokovati dodatnu komplikovanost sistema, odnosno koja neće umjesto racionalizacije podstaknuti dodatno usložnjavanje procedura i neefikasnost javne uprave.

U skladu sa zahtjevima IUOP Protokola, u NS IUOP se analizira postojeće stanje, određuju i obrazlažu prioritete, identifikuju obalni

ekosistemi kojim je potrebno upravljati, identifikuju odgovorni akteri i relevantni procesi i predlažu mjere koje treba sprovesti.

Važan cilj Strategije je i uspostavljanje kompetentnog koordinacionog mehanizma koji ima politički legitimitet, izvršni koordinacioni mandat, ali i integralnu odgovornost za stanje u obalnom području. Isti treba da preuzme odgovornost za postizanje rezultata, ali i da procjenjuje potrebu i okvire učešća ostalih sektora, uključujući definisanje njihovih praktičnih zadataka.

Imajući u vidu činjenicu da sistem uređenja prostora trenutno nosi najveću odgovornost za neodrživo korišćenje prostora obalnog područja, kao neobnovljivog resursa, te da je postojeći stepen kontrole istog ograničen i ne proteže se na sve sektore čiji je doprinos bitan za održivost uređenja prostora, kao jedan od posebnih ciljeva NS IUOP predlažu se mjere za unapređenje sistema uređenja prostora, kao budućeg jezgra IUOP-a.

Iako NS IUOP obuhvata širok spektar pitanja nema mandat da se detaljno bavi **svim** bitnim pitanjima od značaja za obalno područje Crne Gore. **Prioritet NS IUOP su one teme i složeniji problemi koji zahtijevaju integralni, multisektorski pristup i koordinirano usaglašavanje prioriteta. Ona se detaljno ne bavi onim temama koje se uspješno rješavaju u okviru sektorskih politika.** Ipak, neke teme koje se primarno rješavaju kroz sektorske politike, kao što je npr. upravljanje komunalnim otpadom i otpadnim vodama, imaju mjesto i u ovoj strategiji zbog činjenice da od prioriteta i uspješnosti njihovog rješavanja zavisi ukupan prostorni, ekonomski i društveni razvoj obalnog područja.

1.5 Pravni kontekst za donošenje Strategije

Crna Gora je potvrdila IUOP Protokol donošenjem Zakona o potvrđivanju Protokola (Sl. list CG - Međunarodni ugovori, br. 16/11). Protokol je time postao sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka zemlje.

U skladu sa članom 9 Ustava Crne Gore, kao međunarodni pravni akt, IUOP Protokol ima primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuje u slučajevima kada određena pitanja reguliše drugačije od nacionalnog zakonodavstva.

Zemlje potpisnice IUOP Protokola su na osnovu člana 18 dužne da ojačaju ili formulišu „...nacionalnu strategiju za integralno

upravljanje obalnim područjem i obalne implementacione planove i programe ... u skladu sa ciljevima i principima integralnog upravljanja“, kao i da izvijeste nadležno međunarodno tijelo (Sekretarijat Barselonske konvencije) o koordinacionim mehanizmima koji će biti uspostavljeni za sprovođenje nacionalne strategije.

Osnov za donošenje Nacionalne strategije integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore (NS IUOP) sadržan je i u više nacionalnih strateških dokumenata i politika, uključujući prije svega Nacionalnu strategiju održivog razvoja, kao i niz drugih politika i strategija koje za cilj imaju održivi razvoj i integralno upravljanje prirodnim resursima.

Budući da je pristupanje Evropskoj uniji strateški spoljno-politički prioritet Crne Gore, od značaja

su i zajedničke politike Unije. Cilj EU politika koje se odnose na obalno područje je da se obezbijedi zdrava i stabilna životna sredina, ali i zaštita prirodnih resursa kao osnova za sprovođenje brojnih obalnih aktivnosti na duži rok.

Evropska *IUOP Preporuka* iz 2002. godine naglašava neophodnost da se planiranje u obalnim područjima bazira na stručnom znanju i informacijama, kao i na dugoročnoj i kvalitetnoj među-sektorskoj perspektivi, da se proaktivnim djelovanjem uključe sve zainteresovane strane i uzmu u obzir i kopnene i morske komponente obalnih područja. U procesu revizije *IUOP Preporuke* naglašeno je da se u obalnim područjima veća pažnja treba posvetiti prilagođavanju na klimatske promjene i ostalim rizicima.

Okvirna Direktiva o morskoj strategiji (2008/56/EC) ima za cilj postizanje dobrog statusa životne sredine u evropskim morima do 2020. godine i zaštitu resursne osnove od koje zavise ekonomske i socijalne aktivnosti. Direktivom se u pravni sistem EU ugrađuje ekosistemski pristup za upravljanje ljudskim aktivnostima.

Integralna pomorska politika (IMP) iz 2008. godine bavi se pitanjima kao što su plavi rast, podaci i znanje o morima, planiranje namjene mora, integralno praćenje morskih procesa i strategije morskih basena. IMP nastoji da koordinira, a ne da zamijeni politike u relevantnim sektorima (kao što su životna sredina mora, istraživanje, pomorski saobraćaj, energetika, regionalna politika, industrija i preduzetništvo/ brodogradnja i drugi). Formulisanje EU politike o planiranju namjene mora pravno je zaokruženo nedavnim usvajanjem relevantne Direktive. Svrha *Direktive Evropske Unije o definisanju okvira za prostorno planiranje mora (2014/89/EU)* je da promovise održivi rast obalnih i aktivnosti na moru i održivo korišćenje obalnih i morskih resursa uspostavljanjem okvira za djelotvornu primjenu

planiranja namjene mora i integralnog upravljanja obalnim područjima.

NS IUOP ima utemeljenje i u nedavno usvojenoj *Strategiji EU za jadransku i jonsku regiju (2014)* koja utvrđuje potencijal i potrebe za pametan, održiv i inkluzivan rast u regionu. Prioritetne oblasti koje obrađuje Strategija za jadransku i jonsku regiju su plavi rast, povezivanje regiona, kvalitet životne sredine i održivi turizam.

1.6 Vremenski horizont

Vremenski horizont strategije je period od 15 godina, tako da se njeni strateški ciljevi i mjere odnose na period do 2030. godine. Usljed proaktivnog karaktera Strategije, u Akcionom planu definiše se i prvi set prioriteta akcija koji je usklađen sa dugoročnim strateškim ciljevima i mjerama sa ambicijom da se isti sprovede u petogodišnjem implementacionom periodu do 2020. godine. Nakon toga, a u cilju kontinuiranog usklađivanja NS IUOP sa rezultatima postignutim u implementaciji i sa ostalim strateškim dokumentima, novi set prioriteta akcija biće definisan za sljedeći petogodišnji implementacioni period. Periodično petogodišnje usklađivanje mjera i akcija NS IUOP vrši se u odnosu na:

- ostvarenu funkcionalnost koordinacionog sistema za upravljanje obalnim područjem,
- rezultate ostvarene u očuvanju obalnih ekosistema, ublažavanju dužobalne urbanizacije i podsticanju razvoja ruralnih prostora u obalnom zaleđu, i
- potrebe usklađivanja sa sektorskim strategijama i politikama s obzirom na progres koji je ostvaren u njihovom sprovođenju.

Takođe, po isteku ovog implementacionog perioda biće potrebno integrisati mjere od značaja za primjenu Okvirne direktive o morskoj strategiji 2008/56/EC.

1.7 Važnost prostornog planiranja za provedbu Nacionalne Strategije IUOP

Paralelno sa pripremom NS IUOP odvijao se proces izrade PPPNOP CG koji je uveden u sistem prostornog planiranja u Crnoj Gori kao planski dokument regionalnog nivoa koji se bavi cjelinom obalnog područja Crne Gore. Stoga se očekuje da će ovaj Plan predstavljati konkretan doprinos u primjeni Protokola o IUOP-u i osnovni okvir za praktično regulisanje svih procesa u prostoru obalnog područja. Odnos ova dva dokumenta je dvosmjernan. NS IUOP je primarno predložila metodološki pristup i osnovne smjernice za izradu PPPNOP u skladu sa zahtjevima Protokola i, što je vrlo važno, sistemska unaprjeđenja kojim se namjeravaju stvoriti preduslovi za efikasnije sprovođenje PPPNOP-a CG. S druge strane potrebno je da PPPNOP CG razradi konkretna prostorno planska rješenja na bazi odabranog scenarija razvoja. Uzimajući u obzir dosadašnje naglašene probleme u sprovođenju prostorno planskih dokumenata i njihovih opredjeljenja, PPPNOP CG samostalno teško može biti dovoljan za promjenu stanja u prostoru. Zato je jedan od najvažnijih zadataka NS IUOP da na osnovu širih, integralnih sagledavanja predloži niz mjera koje će, između ostalog, osnažiti prostorno planiranje, i omogućiti održiviji prostorni razvoj.

1.8 Proces pripreme Strategije

Priprema NS IUOP podržana je kroz Program integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore (CAMP CG) u okviru realizacije Ugovora između Vlade Crne Gore i Mediteranskog akcionog plana Programa Ujedinjenih Nacija za životnu sredinu (UNEP/MAP), kao i u okviru sprovođenja Strateškog partnerstva za veliki ekosistem Mediterana (GEF MedPartnership). Nadzor nad vođenjem procesa, političku i stručnu podršku pružili su Upravni i Savjetodavni odbor projekta.

Proces pripreme NS IUOP odvijao se kroz rad stručnog tima i konsultativni proces, a u izradi Strategije prvenstveno su korišćene analize napravljene u okviru CAMP projekta³. Uz analize stanja, detaljno su obrađeni procesi transformacije obalnog područja, prvenstveno ciljanom analizom socio-ekonomskih procesa i razvoja, naročito u sektoru poljoprivrede i turizma (uključujući metodologiju za proračun turističkog prihvatnog kapaciteta), analizom institucionalno-pravnog okvira, kao i utvrđivanjem ključnih izvora pritisaka. Za pripremu NS IUOP takođe je poslužila analiza kompatibilnosti nacionalnih i lokalnih politika, planova i strategija sa ciljevima IUOP Protokola. Važan izvor bili su i predlozi stručne javnosti izneseni u konsultativnom procesu. Pored toga, korišćeni su i nalazi *Dokumenta o službenom stanovištu*, sektorske politike, dostupna literatura i dokumentacija, a konsultovan je i nacrt neusvojene IUOP strategije iz 2008. godine.

Rezultati rada stručnog tima diskutovani su u okviru konsultativnog procesa i obratno. U okviru opsežnih konsultacija održan je niz radionica uz učešće svih zainteresovanih aktera. Teme koje su obrađivane na radionicama uključuju utvrđivanje problema i uzroka, utvrđivanje nedostataka u institucionalnom i zakonskom okviru, izbor prioriteta, predlog rješenja za upravljačke mehanizme, odnosno mehanizme koordinacije i druge. Preporuke iz konsultativnog procesa (zaključci i preporuke sa radionica, odgovori na upitnike) su uzete u obzir u najvećoj mogućoj mjeri, uz određenu obradu (sistematizaciju, provjeru konzistentnosti) od strane stručnog tima. Metoda određivanja pokretača, pritisaka, stanja i uticaja (DPSIR metoda) je uglavnom primijenjena u identifikaciji

³ Posebno analize navedene u fusnoti broj 1, kao i ciljane sektorske studije koje kao polazište uzimaju analizu ranjivosti obalnog područja: studija biodiverziteta i zaštite prirode; studija hidrologije, geologije i kvaliteta i kvantiteta voda; analiza antropogenih uticaja na životnu sredinu i zdravlje čovjeka.

problema i njihovih uzroka, odnosno nedostataka i potreba za integralno upravljanje obalnim područjem, kao i da se u okviru NS IUOP formulišu adekvatni odgovori za prevazilaženje problema i nedostataka, odnosno za otklanjanje barijera.

Na osnovu sprovedene analize stanja, utvrđenih problema i njihovih dubljih uzroka utvrđen je set ključnih problema, slabosti i potreba u sistemu upravljanja obalnim područjem. Polazeći od istih utvrđeni su strateški ciljevi, kao i mjere i prioritete akcije u okviru Akcionog plana NS IUOP. Učestalost javljanja i urgentnost rješavanja evidentiranih problema uzeti su u obzir pri utvrđivanju prioriteta, kao i njihov uticaj na perspektivu dugoročnog očuvanja stabilnosti ekosistema obalnog područja i socio-ekonomskog razvoja. Cijenjene su uzročno-posljedične veze i potreba da se u rješavanju problema krene od najdubljih uzroka.

1.9 Struktura dokumenta

Kontekst za donošenje NSIUOP, njena uloga i informacije o procesu pripreme i strukturi samog dokumenta predmet su poglavlja 1.

Ocjena stanja u obalnom području data je u poglavlju 2 i obuhvata prirodno i kulturno nasljeđe, obalne resurse, prirodne hazarde, ekonomiju, društveni razvoj i upravljanje. U ovom poglavlju dat je opis stanja za svaku od ovih oblasti, ukazujući na karakteristike, pozitivne trendove i prednosti obalnog područja, kao i na ranjivost pojedinih elemenata životne sredine i prostora, pojave prekomjernog zagađenja i neodrživog korišćenja resursa,

ekonomske neefikasnosti, slabosti u sistemu upravljanja, itd.

U poglavlju 3 se na osnovu ocjene stanja, pritisaka i uticaja utvrđuju ključni problemi, slabosti i potrebe za integralno upravljanje i to za zaštitu prirodnog i kulturnog nasljeđa, regulisanje obalnih aktivnosti i primjenu upravljačkih instrumenata i mehanizama.

Vizija razvoja obalnog područja formulisana je u poglavlju 4.

Na osnovu sistematizacije problema i nedostatka i njihove ozbiljnosti/ težine, u poglavlju 5 definisana su prioriteta tematska područja sa strateškim ciljevima i mjerama.

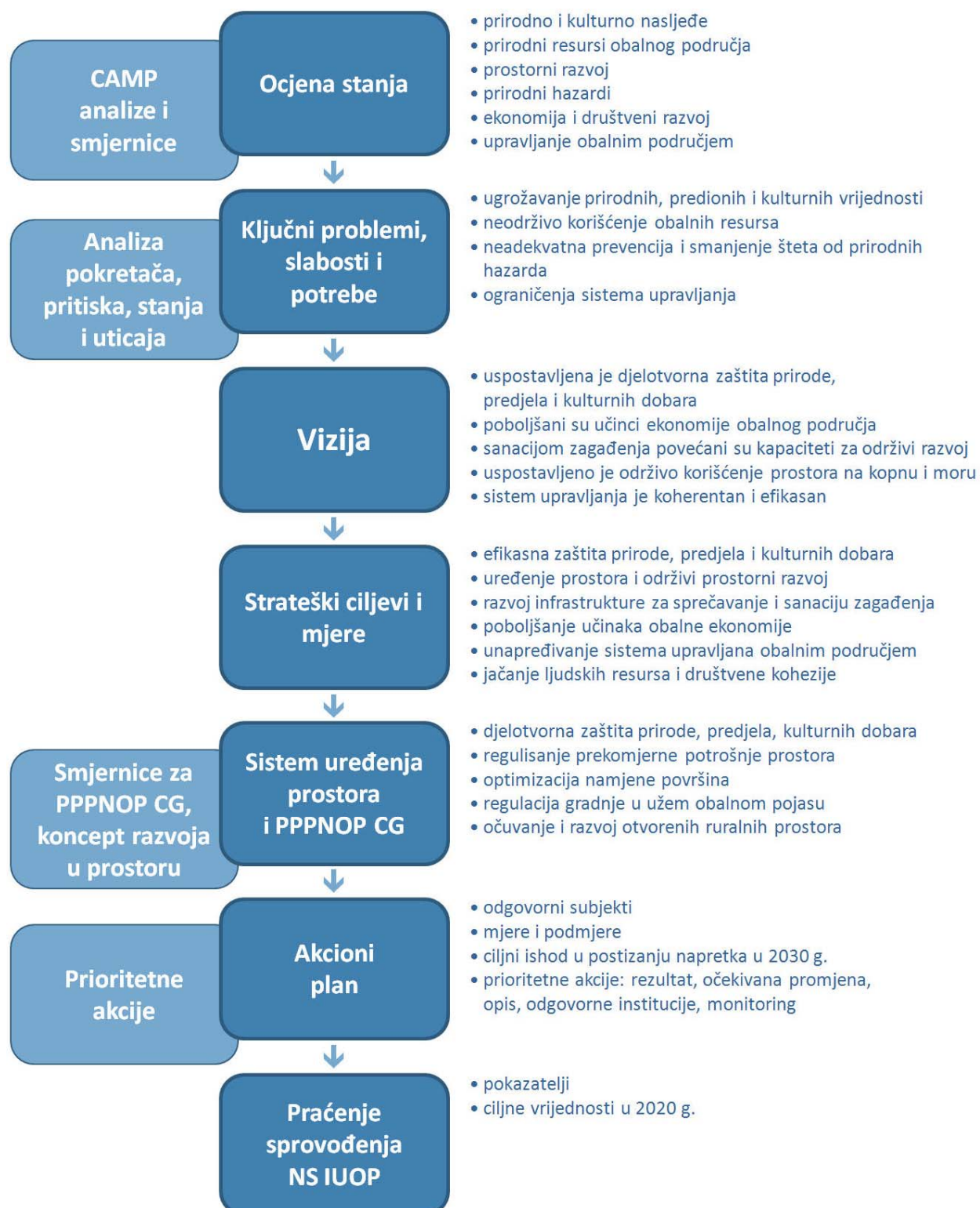
Prijedlog principa i strateških smjernica IUOP koji je relevantan za sprovođenje Prostornog plana obalnog područja prikazan je u poglavlju 6.

Akcionni plan koji definiše mjere sa podmjerama i ciljne ishode u vremenskom horizontu primjene NSIUOP prikazan je u poglavlju 7. U odnosu na tako utvrđene podmjere u ovom poglavlju razrađen je i set prioriteta akcija sa rokom implementacije do 2020. godine.

Tema posljednjeg poglavlja 8 su način praćenja i ocjena implementacije NS IUOP uključujući set glavnih pokazatelja.

Ključni rezultati analize problema (stanja) i uzroka (pokretača) sprovedene u okviru ocjene stanja, a koji su poslužili kao osnov za definisanje ključnih problema, nedostataka i potreba prikazani su u Prilogu 1.

Struktura dokumenta sa ključnim elementima pojedinih poglavlja prikazana je na slici 1-1.

Slika 1-1: Struktura dokumenta

2. Ocjena stanja

2.1 Prirodno i kulturno nasljeđe

2.1.1 Biodiverzitet i specifični ekosistemi

Obalno područje Crne Gore odlikuje se visokim diverzitetom i specifičnošću staništa i vrsta.

Tipična obalna - primorska staništa su prisutna na stjenovitoj obali (hridi), brojnim prirodnim

pješčanim plažama, kao i na (osam) manjih ostrva. Na južnim padinama primorskih planina razvijena je tipična mediteranska vegetacija makija i garig, a na nižim terenima i samoj obali slatinska – halofitna vegetacija, ali i kultivisani tereni sa maslinjacima i voćnjacima. Primorske planine Orjen, Lovćen i Rumija (zajedno sa okolnim brdskim i planinskim predjelima) smatraju se centrima diverziteta vaskularne flore.

Česmina, hrast crnika - *Quercus ilex*

Bjelograbić - *Carpinus orientalis*

Maslina-*Olea europae*

Pistacia lentiscus

Slika 2-1: Predstavnici vaskularne flore
(Izvor: Zavod za zaštitu prirode CG)

Lokaliteti u obalnom području na kojim se javlja najveći broj staništa od međunarodnog značaja (uključujući močvarna staništa) su: okolina Ulcinja sa zaleđem, posebno Velika plaža i Ada Bojana, Buljarica i pojedini, još uvijek sačuvani dijelovi Bokokotorskog zaliva. Ušća rijeka (Bojane, Sutorine i drugih manjih vodotoka) takođe čine dio obalnih staništa važnih za očuvanje biodiverziteta. Na pješčanim dinama Velike plaže srijeće se jedinstvena slatinska / halofitna vegetacija. Tivatska solila i Ulcinjska solana su veoma značajni lokaliteti sa halofitnom vegetacijom na muljevito-glinovitoj podlozi. Ovaj tip vegetacije je skoro sasvim iščezao na istočnoj

obali Jadrana, a u Crnoj Gori prisutan samo na navedenim lokalitetima. Za nju je vezana i specifična fauna, posebno bogata ornitofauna.

U okviru morskog ekosistema, pored algoflorese srijeću se i livade morske trave *Posidonia oceanica* i *Cymodocea nodosa*, za čiji je životni ciklus vezan značajni broj životinjskih vrsta. Fauna Jadranskog mora još uvijek nije u potpunosti istražena, ali noviji podaci ukazuju da u crnogorskom dijelu Jadrana živi preko, 40 vrsta sunđera, 150 vrsta ljuskara, 340 vrsta mekušaca, preko 400 vrsta riba, 3 vrste morskih kornjača i 4 vrste delfina.

Pećin - morska pećina *Posidonia Oceanica*

Slika 2-2: Morska staništa (Izvor: projekat MPA Katič)

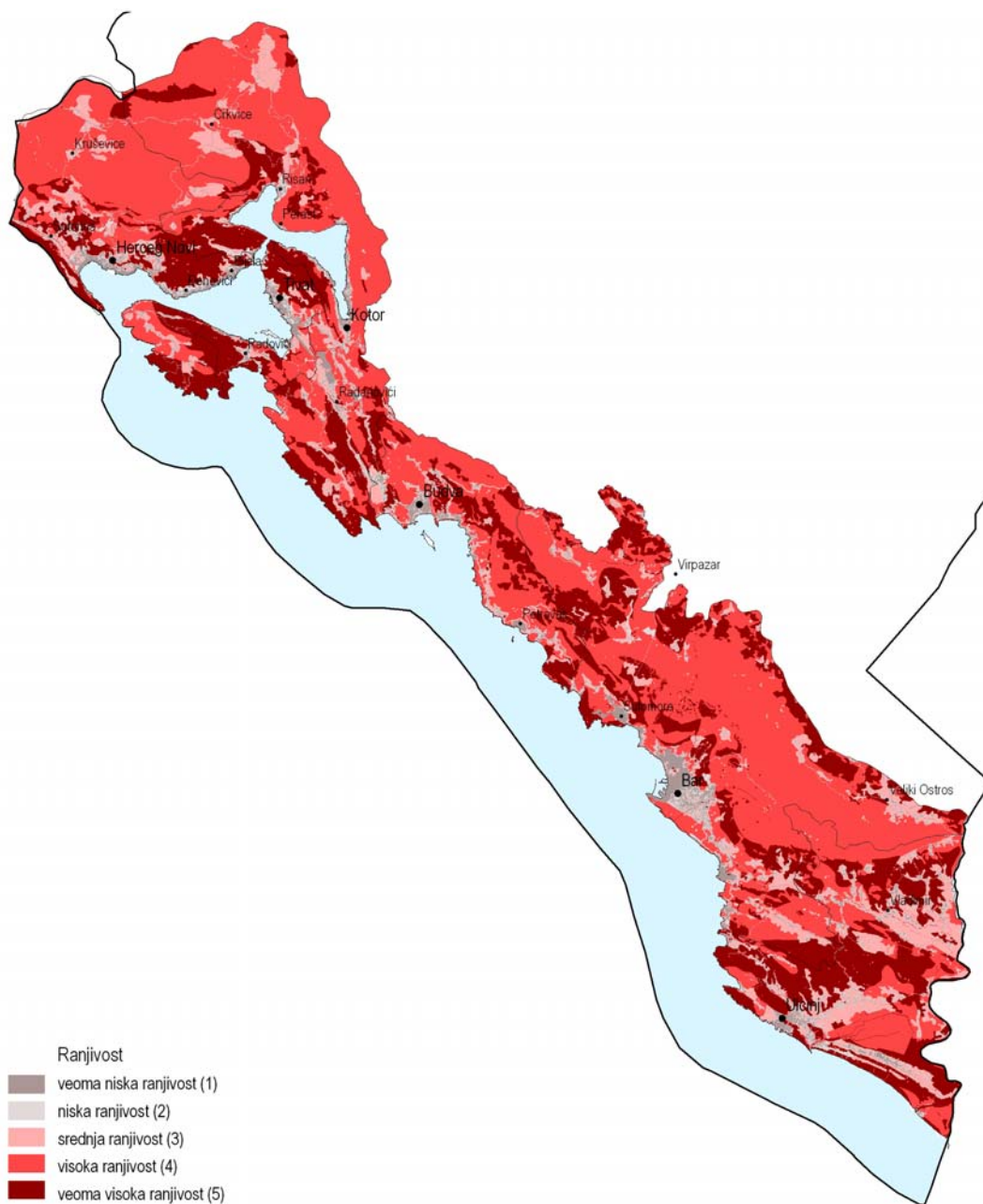
U kopnenom dijelu obalnog područja prisutne su zone sa ranjivim biodiverzitetom koje treba zaštititi od negativnih uticaja, naročito očuvanjem njihove cjelovitosti, a to su: Orjen, Bokokotorski zaliv, Vrmac, Buljarica, Rumija, Šasko jezero, Velika plaža, kao i dijelovi prirodno očuvane obale. Na osnovu izvršenog detaljnog kartiranja kopnenih staništa, primjenom multikriterijumskog pristupa, posebno vrijednim ocijenjeni su habitati na Velikoj plaži, Tivatskim solilima, Buljarici i Platamunima⁴. Zone visoke ranjivosti biodiverziteta prikazane su na karti 2-1. U morskom dijelu obalnog područja, kao

ranjiva su ocijenjena staništa *Posidonia oceanica*-e, kao i podvodne pećine.

Navedene ranjive zone se u značajnoj mjeri poklapaju sa mrežom postojećih i planiranih zaštićenih prirodnih dobara. U postojećoj prostorno-planskoj dokumentaciji dati su prijedlozi za stavljanje pod zaštitu novih zaštićenih prirodnih dobara u kopnenom dijelu obalnog područja, i to: nacionalni park Orjen, regionalni parkovi Rumija i Vrmac, spomenici prirode (na kopnu) Ulcinjska solana, Šasko jezero i Ada Bojana⁵.

⁴ Dr Danka Petrović: Detaljno kartiranje habitata primjenom GIS na 4 ekološki prioritetna lokaliteta, CAMP CG (2012)

⁵ U ovoj strategiji je predložena revizija potencijalno zaštićenih područja prirode na osnovu identifikovanja i vrednovanja prirodnih staništa i ekosistema obalnog područja.

Karta 2-1: Karta analize ranjivosti biodiverziteta

U poslednjih par decenija nije bilo proglašenja novih zaštićenih područja na Primorju (izuzetak su Tivatska solila). Iako je strateškim i planskim dokumentima predviđeno proglašenje zaštićenih područja u moru, ona još uvijek nijesu uspostavljena. Za značajan broj lokaliteta u moru⁶ obavljena su bazična istraživanja.

⁶ Potencijalne lokacije su: 1) Luštica (od Mamule do rta Mačka); 2) zona od rta Trašte do Platamuna (sa uskom

Postojeća zaštićena prirodna dobra⁷ uključuju djelove nacionalnih parkova Skadarsko jezero i Lovćen, posebni rezervat prirode (Tivatska

zonom stroge zaštite od rta Žukovac do rta Kostovica); 3) šira zona ostrva Katič; 4) zona od rta Volujica do Dobrih voda; 5) zona od rta Komina do rta kod ostrva Stari Ulcinj; 6) zona uvale Valdanos do Velike uvale; i 7) Seka Đerane sa južnim dijelom zone ispred Velike plaže do ušća Bojane.

⁷ Formulacija je data u skadu sa odredbama iz *Zakona o zaštiti prirode*

solila), više spomenika prirode (uključujući dvadesetak plaža i druge lokalitete), nekoliko predjela posebnih prirodnih odlika, kao i područje Kotorsko-risanskog zaliva sa gradom Kotorom (koji je zaštićen opštinskim propisom i nalazi se na UNESCO-voj listi prirodne i kulturne baštine). Zbog značaja za biodiverzitet obalnog područja, zaštićeno je i više pojedinačnih dendroloških objekata⁸. U uslovima neprecizno definisanih granica postojećih zaštićenih prirodnih dobara kao i aproksimativno određenih zona potencijalnih zaštićenih prirodnih dobara (koja su kao vrijedna za zaštitu prepoznata i u važećoj prostorno planskoj dokumentaciji), obradom raspoloživih podataka u GIS-u⁹ dobijeni su rezultati koji govore da je udio zaštićenih prirodnih dobara na kopnu u ukupnoj površini 6 primorskih opština 8,6% (uključujući kopneni dio UNESCO-vog zaštićenog područja Kotorsko-risanski zaliv), a udio potencijalnih zaštićenih prirodnih dobara u površini primorskih opština 18,8%. Takođe, aproksimativno su određene zone obuhvata potencijalnih područja za zaštitu u moru, uzimajući u obzir lokalitete prepoznate u PPCG i PPPN Morskog dobra, kao i lokalitete koji su identifikovani sprovedenim istraživačkim projektima. Površina ovih područja iznosi oko 9 000 ha (uključuje morski i njemu pripadajući pojas na kopnu). Zone postojećih i planiranih zaštićenih prirodnih dobara prikazane su na karti 2-2.

Postojeći sistem upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima pokazuje brojne slabosti i ne obezbjeđuje očuvanje cjelovitosti i integriteta obalnih ekosistema (na kopnu i moru). U periodu od 1968. g. do početak 2014.g. nijesu bili uspostavljeni upravljači zaštićenih prirodnih dobara u obalnom području, niti je bilo uspostavljeno aktivno staranje o njima. Izuzetak

su nacionalni parkovi i od 2014. g. Tivatska solila za koje su uspostavljeni upravljači. Izmjenama Zakona o zaštiti prirode iz 2013. g. odgovornost za upravljanje ostalim zaštićenim prirodnim dobrima u zoni morskog dobra utvrđena je Javnom preduzeću za upravljanje morskim dobrom. Mjere zaštite vrijednih ekosistema van zaštićenih prirodnih područja rijetko se planiraju i sprovode što rezultira čestim primjerima degradacije specifičnih obalnih staništa i vrsta.

Kao najugroženija obalna staništa prepoznate su pješćane dine na Velikoj plaži¹⁰ sa preostalim fragmentima šume skadarskog duba *Quercus robur scutariensis* u njenom zaleđu. Fauna ptica koja je vezana za ova staništa ugrožena je lovom¹¹. Iako nema preciznih podataka, očigledno je i da je značajan dio postojećih zaštićenih prirodnih dobara izgubio dio ili sva svojstva zbog kojih su svojevremeno stavljena pod zaštitu. Takvi primjeri uključuju djelove Bečićke i Slovenske plaže, brda Spas, plaže Pržno i druge lokacije. Nije završena identifikacija i uspostavljanje područja nacionalne Ekološke mreže¹² u okviru koje treba da budu uključena specifična obalna staništa čiju zaštitu traži IUOP Protokol. Lista Emerald područja utvrđena je 2008. godine i od Stalnog komiteta Bernske konvencije potvrđena 2012. godine, a obuhvata 13 područja u obalnom području¹³.

⁸ Rješenjem o zaštiti objekata prirode ("Sl. list CG" br. 76/06) zaštićeno je više primjeraka hrasta na raznim lokacijama, te stara maslina na Mirovici u Baru.

⁹ U okviru Analize opšte ranjivosti obalnog područja CG, CAMP CG (2012) i Analize ranjivosti uskog obalnog područja, CAMP CG (2013)

¹⁰ Rijetke i ugrožene psamofite i halofite na ovom lokalitetu su: *Cakile maritima*, *Xanthium italicu*, *Salsola kali*, *Euphorbia peplis*, *Euphorbia paralias*, *Polygonum maritimum*, *Atriplex hastate*, *Echinophora spinosa*, sea holly *Eryngium maritimum*, *Agropyrum junceum*, *Medicago marina*, *Inula crithmoides*, *Lagurus ovatus*, *Cuscuta* sp.

¹¹ Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom 2010-2015

¹² Prema odredbama iz članova 30 – 34 Zakona o zaštiti prirode

¹³ Emerald područja u obalnom području su: 1) Kotorsko-Risanski zaliv; 2) Platamuni; 3) ostrvo Katič, Donkova i Velja Seka; 4) Tivatska solila; 5) Buljarica; 6) brdo Spas; 7) plaža Pećin; 8) Orjen; 9) Lovćen; 10) Rumija; 11) Velika plaža i Solana; 12) Šasko jezero, rijeka Bojana, Knete, Ada; 13) Skadarsko jezero.

Karta 2-2: Postojeća i planirana zaštićena prirodna dobra

Razvojnim i prostornim planovima predviđen je i određeni broj zahvata čija bi realizacija mogla da ugrozi prirodne vrijednosti pojedinih lokacija, dovodeći tako u pitanje stabilnost i otpornost značajnih obalnih ekosistema. Analiza ranjivosti biodiverziteta obalnog područja identifikovala je geografske oblasti¹⁴ u okviru kojih se zbog visoke

vrijednosti biodiverziteta trebaju eliminisati ili ublažiti konfliktnosti u postojećoj namjeni prostora (optimizacijom namjene površina).

¹⁴ Odnosi se na sledeće zone: Vrbanja; Kruševice (južno od naselja) i Mokrine – Kameno; Prijedor – Mojdež i Ratiševina – Trebišnj; Žlijebi i Podi - Šašovići – Kudi; Kut;

Bijelske Kruševice; Bijela – Jošice i Đurići; Pobori i Ostrog; Prijedor; Kuljače; Buljarica; Velika plaža.

2.1.2

Kulturna baština

Višemilenijumsko prisustvo ljudskih zajednica na prostoru crnogorskog primorja, specifičnosti prirodnog položaja i okruženja i uticaji različitih

kultura kojima je ovaj prostor bio izložen od davnina rezultirali su bogatom kulturnom baštinom. Kulturno nasljeđe crnogorskog primorja karakteriše visok stepen raznovrsnosti,

Slika 2-3: Kulturna baština (stari gradovi, fortifikacioni objekti, sakralni objekti)
(Izvor: Plan predjela PPPNOP CG, Planplus d.o.o., decembar 2013)

kako po stilsko-hronološkim obilježjima i kulturno-istorijskim vrijednostima, tako i po osnovnim funkcijama. U obalnom području, odnosno u zahvatu primorskih opština, po podacima Uprave za zaštitu kulturnih dobara se nalazi ukupno 735 nepokretnih kulturnih dobara, i to po opštinama: Ulcinj 15, Bar 57, Budva 51, Tivat 26, Kotor 459, Herceg novi 127. Za 290 dobara je utvrđeno da poseduju potencijalne kulturne vrijednosti, i to po opštinama: Ulcinj 27, Bar 62, Budva 27, Kotor 62, Tivat 41 i Herceg Novi 71. Što se tiče arheoloških lokaliteta u podmorju evidentirano je 28 dobara.

Nedostaje sveobuhvatna strategija zaštite kulturne baštine Crne Gore, dok je Menadžment plan prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora donesen 2011. godine. Ovim dokumentom, odlukama UNESCO Komiteta za

svjetsku baštinu¹⁵, kao i ostalim relevantnim vještajima¹⁶, identifikovani su problemi i preporuke od značaja za zaštitu prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora kao UNESCO-ve svjetske baštine. Donijet je i poseban Zakon o zaštiti prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora¹⁷.

Podvodna kulturna baština i pored zakonske zaštite nije fizički zaštićena, iako rekognoscirana nije mapirana na adekvatan način. Ipak, lokaliteti na kojim se nalaze, evidentirani su u pojedinmi studijama.

¹⁵ <http://whc.unesco.org/en/decisions/6016>

¹⁶ <http://whc.unesco.org/en/list/125/documents/>

¹⁷ Sl. list Crne Gore", br. 56/13

Dugogodišnje zapostavljanje kulturne baštine u planovima razvoja, nizak stepen prioriteta za mjere održavanja, konzervacije i sanacije, na mahove nekontrolisana izgradnja i nepoštovanje zakonskih propisa, ozbiljno su ugrozili kulturne vrijednosti kulturnih dobara. Pored urbanih cjelina, pod negativnim uticajima izgradnje našla su se i ruralna i stara naselja locirana duž obale. Problemi su naročito izraženi kod arheoloških lokaliteta koji su ugroženi neplanskom gradnjom, a arheološki lokaliteti u podmorju, naročito oni koji sadrže amfore, izloženi su devastaciji usled ilegalne trgovine.

Zaštita kulturnih dobara se odvija preko godišnjih i dugoročnih planova i programa kojim se osim rješenja za izvođenje konzervatorsko-restauratorskih radova planiraju i interdisciplinarna istraživanja. Određeni stepen zaštite sprovodi se i kroz prostorno-planske dokumente. U završnoj fazi je projekat revalorizacije kojim će se potvrditi vrijednost pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara u Crnoj Gori, te utvrditi generalne mjere za poboljšanje stanja onih kulturnih dobara čije su vrijednosti ugrožene.

2.1.3 Predione vrijednosti obalnog područja

Raznovrsnost predjela obalnog područja predstavlja prirodno bogatstvo i značajan resurs koji doprinosi turističkoj prepoznatljivosti i atraktivnosti. Djelovanjem čovjeka na predio stvoreni su kulturni obrasci koji čine element kulturnog identiteta i nasljeđa. Na osnovu vrednovanja tipova karaktera predjela u obalnom području, izdvajaju se tri kategorije izuzetno vrijednih predjela od značaja za očuvanje autentičnosti i ljepote obalnog područja Crne Gore:

- prirodni i poluprirodni predjeli: morski akvatorijum; obala (niska i strma - grebenska i stjenovita obala); šume, šikare i šumsko zemljište (prirodne šume, šikare i livade i pašnjaci); vodene površine

(vodotoci/stajaće vode, bujični tokovi, močvare i solila);

- kulturni predjeli: ambijentalne cjeline i graditeljsko nasljeđe – stari gradovi, sakralni objekti, fortifikacioni objekti i sl., objekti pejzažne arhitekture;
- posebni poljoprivredni predjeli: zaravnjena polja aluvijalnih i aluvijalno-koluvijalnih zemljišta; terase i zaravni na flišnom i kraškom terenu; posebna područja poljoprivrede, značajna za očuvanje kulturne baštine i karakteristika predjela, nastala kao rezultat primjene tradicionalnih postupaka u obradi i održavanju poljoprivrednih površina (uređeni maslinjaci, terasirane površine i sl.).

Predjeli su izloženi uticaju ubrzanih transformacija koje često dovode do negativnih promjena. Proces koji u najvećoj mjeri djeluje na predio su urbanizacija i razvoj infrastrukture, ugrožavajući sisteme veza i dovodeći do fragmentacije predjela. Neadekvatno lociranje turističkih i rekreacionih sadržaja u najvrijednijim djelovima obalnog područja dovodi do nestajanja prirodnih staništa i homogenizacije predjela. Depopulacija ruralnih područja i napuštanje tradicionalnog načina obrade zemljišta dovodi do promjene i nestajanja karaktera predjela kao osnove kulturnog identiteta.

Slika 2-4: Odabrani tipovi karaktera predjela
(Izvor: CAMP, 2013-2014)

2.2

Prirodni resursi obalnog područja

2.2.1

More

More Crne Gore čine dva bitno različita područja po geografskim i hidrografske-oceanografskim karakteristikama: Bokokotorski zaliv i otvoreno more ispred obalne linije¹⁸. Ukupna površina morskog akvatorijuma je 6.347 km², a teritorijalnog mora oko 2100 km² (od čega u Bokokotorskom zalivu 89 km²). Maksimalna registrovana amplituda promjene nivoa mora, uzrokovana morskim mijenama, iznosi 131 cm.

More je jedan od najvažnijih resursa zemlje i osnov za razvoj ekonomskih aktivnosti kao što su kupališni i nautički turizam, pomorstvo, brodogradnja, ribarstvo i marikultura. Pored ovih, more daje mogućnosti i za ekonomske aktivnosti koje trenutno nijesu razvijene u Crnoj Gori – biotehnologiju, eksploataciju živih i neživih komponenti morske sredine u farmaceutske svrhe, eksploataciju minerala, nafte i gasa, energetiku i druge. Morski ekosistemi pružaju niz usluga (proizvodne, kulturne, regulativne i druge) koje su od velikog značaja za ekonomiju i dobrobit ljudi. Ukupna vrijednost korisiti od usluga morskog ekosistema Sredozemlja u 2005. godini procijenjena je, na primjer, na preko 26 milijardi eura (Blue Plan, 2010.).

Morski resursi Crne Gore izloženi su raznim pritiscima i zagađenju od netretiranih komunalnih otpadnih voda, čvrstog otpada, brodogradnje/remonta brodova, iz luka i marina (koje po pravilu nijesu dovoljno opremljene za prihvatanje otpada sa plovila i minimiziranje uticaja na životnu sredinu), sa plovila i iz industrije.

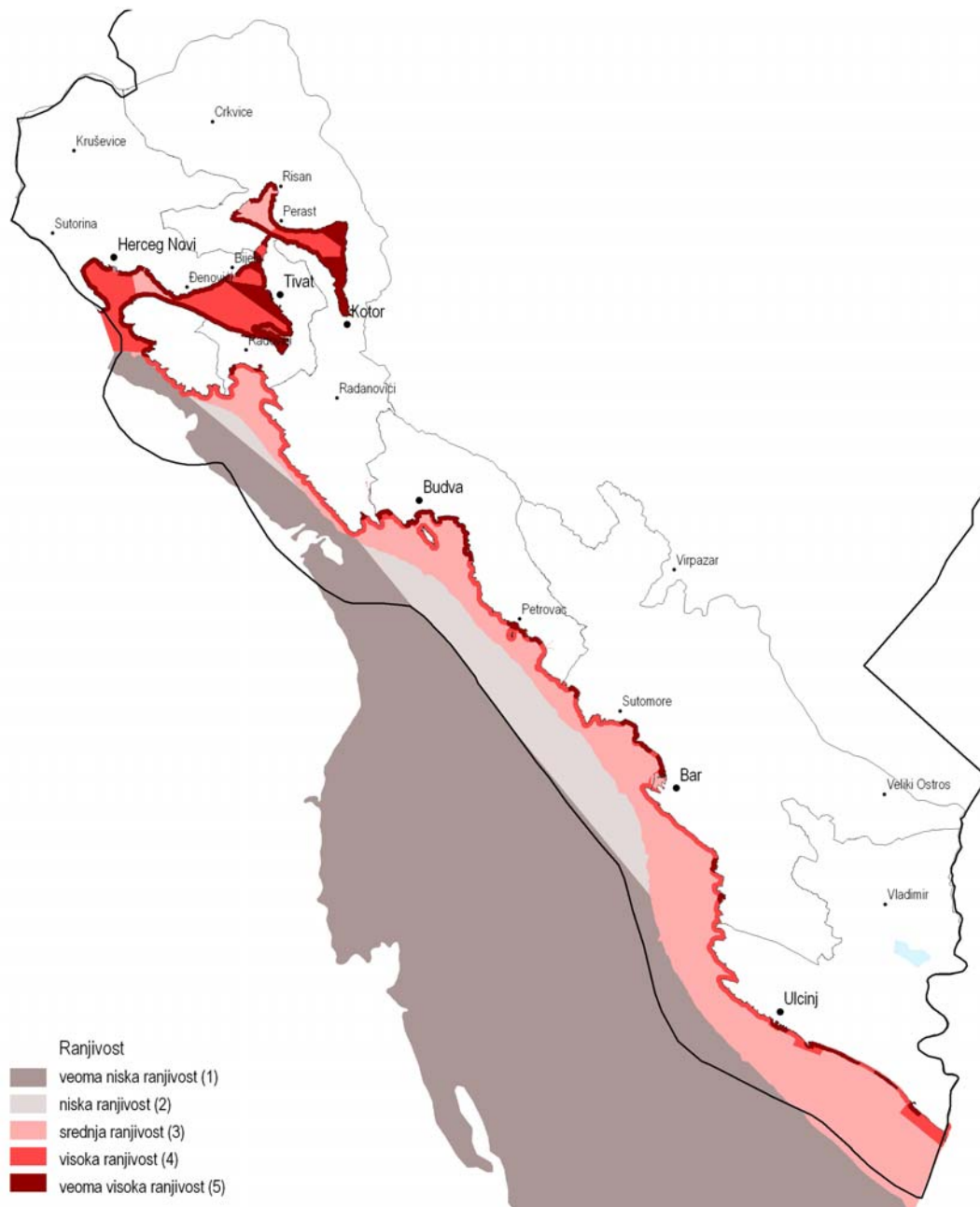
Analiza ranjivosti (zasnovana na podacima

Programa monitoringa stanja ekosistema priobalnog mora Crne Gore koji je realizovan u periodu od 2008. do 2011. godine) pokazala je veoma visoku ranjivost mora u Boki, na pojedinim lokacijama u Budvi, Petrovcu, Sutomoru, Baru, Ulcinju, kao i na otvorenom moru (karta 2-3). Kao izuzetno ranjivi izdvajaju se uski dio Boko kotorskog zaliva, dio između Brodogradilišta u Bijeloj i Luke Porto Montenegro, zaliv Igalo i uski plitki pojas od Valdanosa do ušća Bojane. Uski obalni pojas otvorenog mora i Bokokotorskog zaliva su takođe veoma ranjivi na zagađenje od mogućih nezgoda na moru (akcidenata).

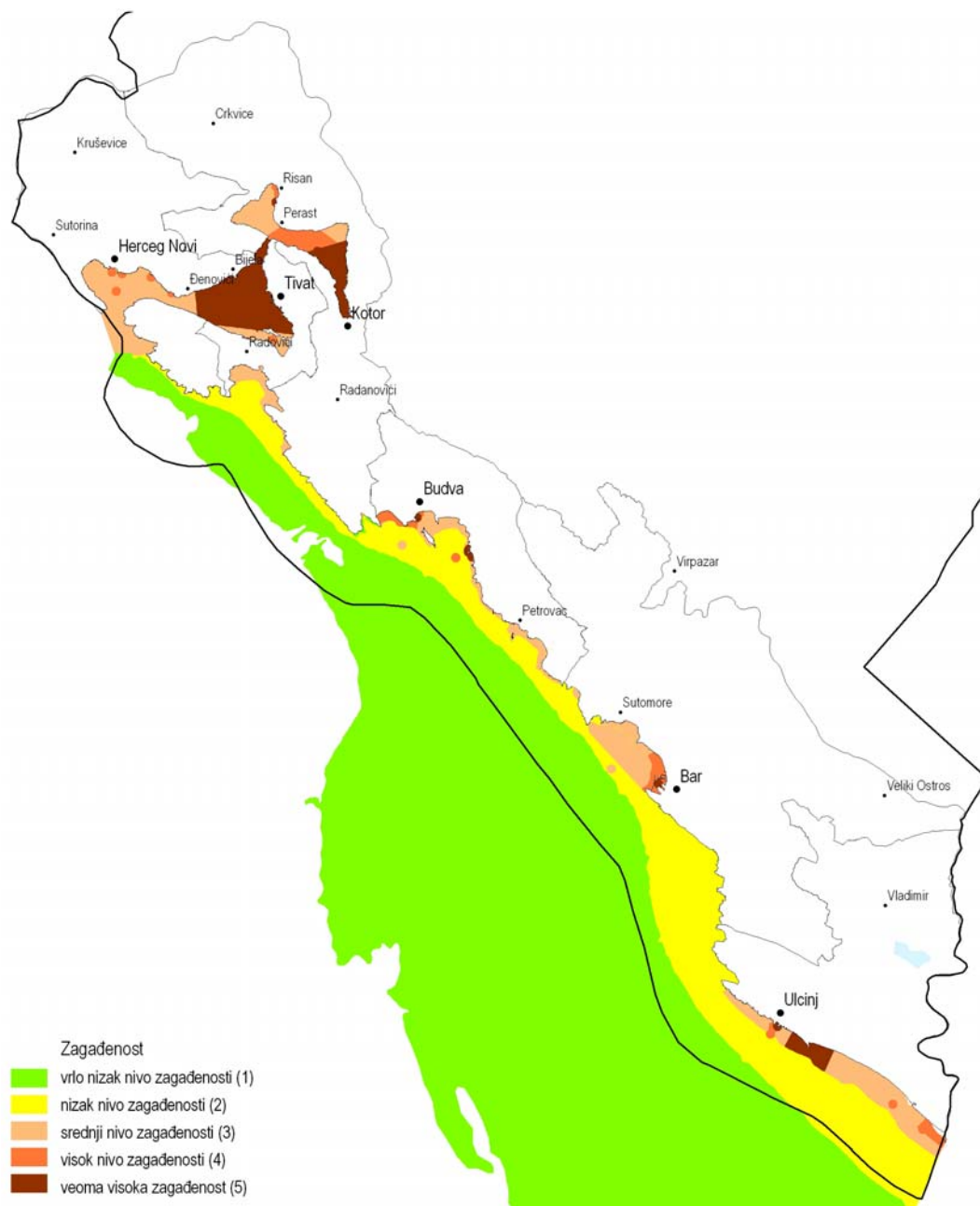
Karta ukupne zagađenosti mora (karta 2-4) pokazuje visok stepen ugroženosti Kotorskog i Tivatskog zaliva, luka u Budvi i Baru, te poteza od Ulcinja do Port Milene. Zagađenje vode i sedimenta je posebno izraženo u neposrednoj okolini Brodogradilišta u Bijeloj i uske lokacije bivšeg Remontnog zavoda „Arsenal“ gdje su zabilježene visoke koncentracije teških metala i organskih zagađujućih materija. Stepent zagađenosti na otvorenom moru je manji zahvaljujući relativno velikoj dubini i dobrom miješanju voda.

Komunalne otpadne vode su glavni izvor zagađenja mora u cijelom obalnom području. Napori da se sistem sakupljanja, tretmana i ispuštanja otpadnih voda unaprijedi su u toku, a značajan napredak je postignut poboljšanjem kanalizacione mreže (povezivanje sa glavnim kolektorima i proširenje). U Budvi je izgrađen uređaj za prečišćavanje kapaciteta 110.000 ES (uz dva mala postrojenja u naselju Jaz). Ostalih 5 opština nemaju postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, ali su aktivnosti na izradi dokumentacije za njihovu izgradnju u toku. Cilj je da se do 2020. godine stepen povezanosti stanovništva na kanalizacione sisteme poveća na 85% i da se u svim opštinama izgrade sistemi za prečišćavanje prve faze.

¹⁸ Članom 14 Zakona o moru ("Sl. list Crne Gore", br. 17/07 od 31.12.2007, 06/08 od 25.01.2008, 40/11 od 08.08.2011), teritorijalno more Crne Gore je definisano kao morski pojas širok 12 nautičkih milja, računajući od osnovne linije u smjeru mora.

Karta 2-3: Ukupna ranjivost za more (prosječna vrijednost)

Karta 2-4: Ukupna zagađenost/ugroženost mora (maksimalna vrijednost)

2.2.2 Vode

Za crnogorsko obalno područje, kao i akvatorijum južnog Jadrana, karakteristične su visoke količine padavina (sa nepovoljnim sezonskim oscilacijama), ali i visok oticaj. Zbog relativno brze infiltracije kroz poroznu sredinu, bilans voda nije povoljan, pa se u kritičnim

periodima (vegetacioni period i period turističke sezone) javlja nedostatak vode. Osim Bojane, sve rijeke su brzog i kratkog toka, sa velikim oscilacijama protoka, često bujičnog karaktera. Hidrološka osmatranja i kontinuirana mjerenja u dužem vremenskom periodu (dvadesetak godina) postoje samo za rijeke Bojanu, Željeznicu i Sutorinu, kao i za Reževića rijeku (za ovu poslednju osmatranje vodostaja vršeno je samo

tokom 16 godina). Od stajaćih voda na ovom prostoru postoji samo Šasko jezero. Skadarsko jezero fizički ne pripada obalnom području, ali je značajno zbog uticaja na gornji tok rijeke Bojane.

Podzemne vode se javljaju u vidu karstnih i zbijenih izdani i izdani koje se formiraju u specifičnim uslovima tri glavne hidrogeološke cjeline u obalnom području (primorski pojas, cukali zona i visoki krš). Iako su rezerve pitke vode karstnih izdani značajne, one nijesu dovoljne za vodosnabdijevanje, uglavnom zbog nepovoljnog rasporeda padavina i naglog rasta potreba za vodom tokom ljetnjeg perioda. Zasljanjivanje primorskih podzemnih voda takođe doprinosi problemima u korišćenju lokalnih izvora za vodosnabdijevanje¹⁹. Mineralne vode se javljaju u priobalnom dijelu Njivica i Ulcinja. Pored mineralnih voda, prisutna su i nalazišta blata značajna sa balneološkog stanovišta.

Postojeće stanje eksploatacionih rezervi u ležištima podzemnih voda tokom malovodnog perioda, kao i loše stanje hidrotehničke infrastrukture, ukazuju na neophodnost optimiziranja eksploatacije postojećih ležišta, otkrivanja novih i izravnjanja godišnjih proticaja najznačajnijih karstnih vrela. Ne postoje sistematska osmatranja promjena izdašnosti kako stalnih, tako i povremenih izvora u zonama isticanja, promjena hemizma, uticaja zasljanjivanja i drugih bitnih parametara. Zabrinjava i to što zone zaštite nijesu utvrđene za sva izvorišta koja se koriste za vodosnabdijevanje primorja.

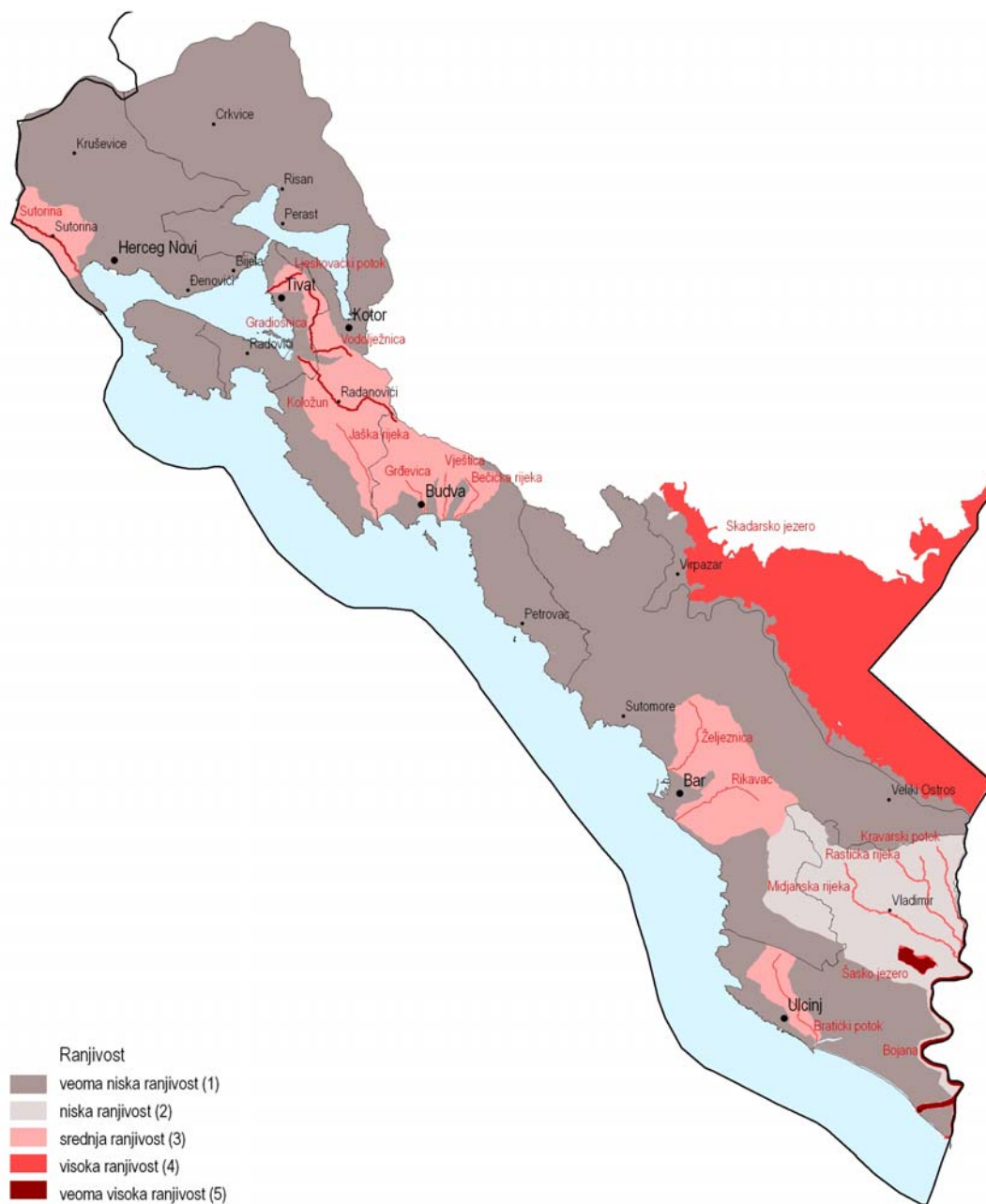
Stalne i značajne povremene tokove karakteriše veoma visoka ranjivost²⁰. Šasko jezero je izuzetne vrijednosti i takođe ga karakteriše veoma visoka ranjivost, a veoma je ranjivo i Skadarsko jezero. Zone manjih bujičnih tokova na prostoru čitavog primorja su u kategoriji srednje ranjivosti. Relativno malu ranjivost imaju područja koja su već pod izuzetno velikim i raznovrsnim uticajima s obzirom na stepen izgrađenosti i mnogobrojne izvore zagađenja. Ranjivost površinskih voda²¹ prikazana je na karti 2-5. O ranjivosti u odnosu na uticaje poplava biće riječi u dijelu koji se bavi prirodnim hazardima.

Kad je riječ o podzemnim vodama, područja najveće ranjivosti (karta 2-6) su zone karbonatnih stijena kaverozno-pukotinske poroznosti dobre skaršćenosti. Kao izuzetno ranjive izdvojene su zone sanitarne zaštite izvorišta, pojas sanitarne zaštite oko trase cjevovoda Regionalnog vodovoda za Crnogorsko primorje, neposredne zone oko mineralnih izvora, zone nalazišta peloida, te zone oko izvora, vodnih pojava ili vodnih objekata.

¹⁹ Najznačajnija izvorišta su: Brca, Bunar, Kajnak, Zaljevo, Čanj, Dobra voda, Škurta, Črvanj, Bijela skala, Salč, Gač, Klezna I i II, Lisna-Bori, Mide I i II, izvorište Reževića rijeka, Podgorska vrela, Sjenokos, Zagradac, Merkur, Plavda, Topliš, Škurda, izvor u tunelu Vrmac, izvorišta Opačica i Sutorinsko polje. Regionalni sistem vodosnabdijevanja za crnogorsko primorje koristi vodoizvorište Bolje sestre na Skadarskom jezeru (minimalne izdašnosti od oko 2,5m³/s).

²⁰ Kao područja koja pokazuju veoma visoku ranjivost ocijenjena su ona gdje su promjene režima površinskih voda nedopustive.

²¹ Analiza opšte ranjivosti obalnog područja CG, CAMP CG (2012)

Karta 2-5: Ranjivost površinskih voda

Zagađenje iznad dozvoljenih granica (u odnosu na propisane klase kvaliteta) evidentirano je kod rijeka Bojana i Sutorine. Bojana je već na samom izvorištu opterećena značajnim unosom zagađenja²² ali zbog velike količine vode

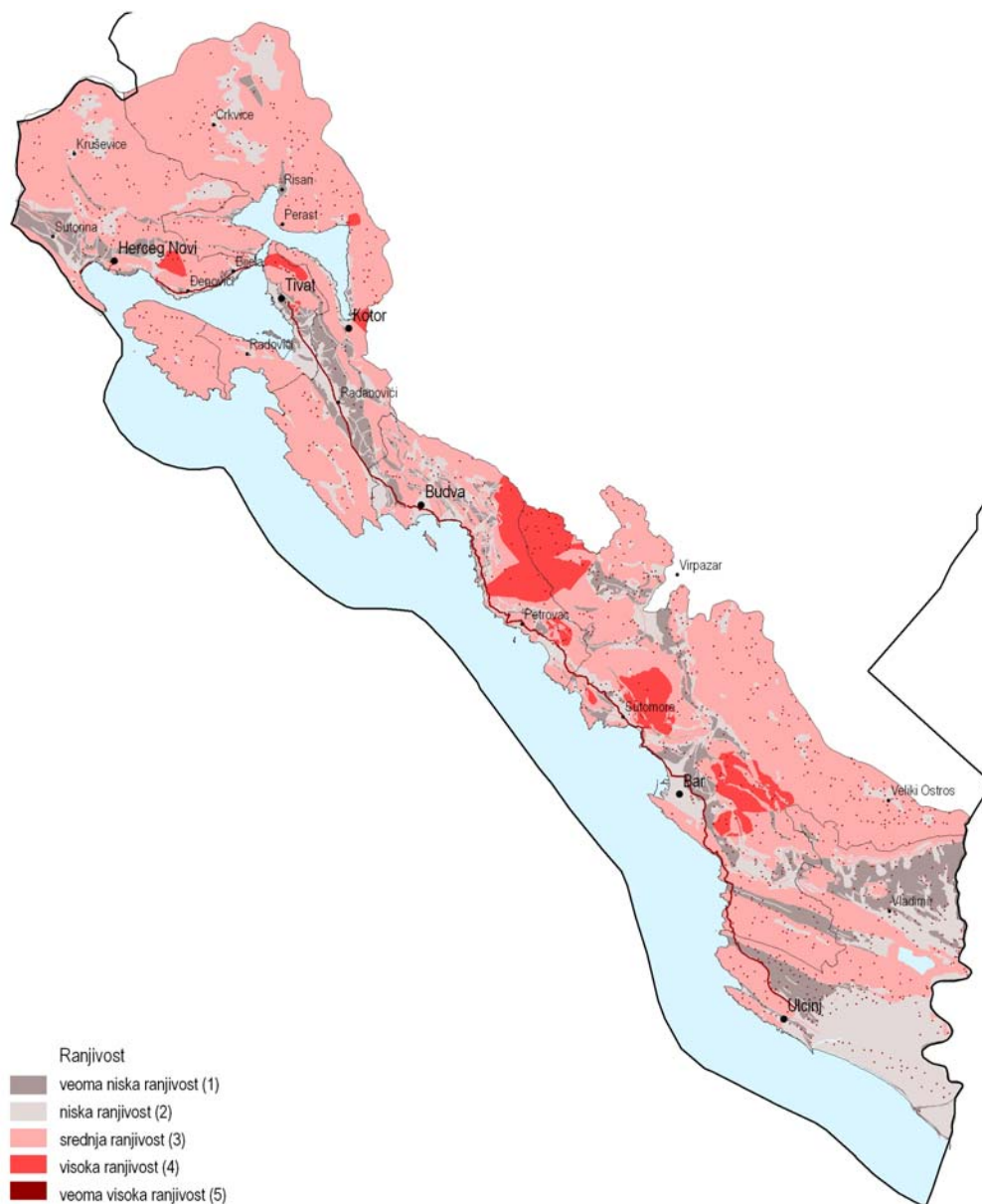
parametri kvaliteta ostaju u propisanim granicama (klase A2,C,II) sve do donjeg toka gdje

²² Rijeka Bojana prima zagađenje iz cijelokupnog slivnog područja (direktni uticaj imaju komunalne otpadne vode grada Skadra, naselja uz obale sa crnogorske i albanske strane, kao i poljoprivredna aktivnost i ugostiteljsko-

turističke aktivnost na samom ušću, na desnom kraku, koji pripada Crnoj Gori; indirektni uticaj vrše industrijski izvori i komunalne otpadne vode u širem slivnom području rijeke Bojana na teritoriji Crne Gore). Pod uticajem zagađenja kvalitet vode Bojana povremeno prelazi propisanu klasu u odnosu na suspendovane materije, nitrite, amonijum, HPK, Fe, Mn, Hg, mineralna ulja.

se (na stanici Fraskanjel) bilježe prekoračenja u koncentracijama određenih zagađujućih materija. Usporeni tok i zatvaranje profila korita

na samom ušću Bojane (zbog nanosa sedimenta i relativno male dubine) pojačavaju efekat zagađenja.

Karta 2-6: Ranjivost podzemnih voda

Kod voda rijeke Sutorine većina mjerenih parametara prekoračuje propisanu klasu kvaliteta (A1,S,I). Zagađenje Sutorine²³ ima

²³ Od značajnijih izvora zagađenja, treba pomenuti: poljoprivredu, klanicu na Debelom brijegu, autoservise,

benzinske stanice, otpadne vode iz domaćinstava. Većina mjerenih parametara, osim organskih toksikanata i nekih metala, prelazi propisanu klasu kvaliteta, a posebno su velika odstupanja kod sljedećih parametara: boja, mutnoća, HPK, BPK5, zasićenje kiseonikom, NO₂, NH₄, Hg.

posebnu težinu zbog korišćenja peloida (deponovanog na njenom ušću) u zdravstvene svrhe.

Za povremene površinske vodotoke nema podataka o kvalitetu vode, ali je utvrđena priroda brojnih izvora zagađenja kojima su izloženi. Mala količina vode u riječnim koritima u većem dijelu godine pogoršava njihovu osjetljivost na zagađenje. Podaci o zagađenju podzemnih voda su nepotpuni, ali se na osnovu dostupnih može ocijeniti da podzemne vode uglavnom nijesu ugrožene postojećim deponijama otpada (izuzetak je deponija Pode kod Herceg Novog koja može imati uticaj na Morinjske izvore).

2.2.3 Zemljište

Veoma raznolik i složen petrografski i litološki sastav primorskog pojasa omogućio je zastupljenost različitih tipova zemljišta u obalnom području²⁴. Na krečnjacima su dominantna crvenica i crnica, a nešto manje kalkokambisol. Na flišu i drugim silikatnim podlogama zastupljeni su eutrični i distrični kambisol, a u primorskim poljima i uvalama aluvijalno – koluvijalna zemljišta. Zemljište obalnog područja je veoma značajan resurs u ekonomskom i ekološkom smislu – kao osnov za razvoj poljoprivrede i element koji omogućava očuvanje stabilnosti ekosistema i brojne usluge koje oni pružaju (uključujući sprječavanje erozije).

Najšira područja velike pogodnosti za poljoprivredu (karta 2-11) nalaze se na području opštine Ulcinj. To su ravna aluvijalna i aluvijalno-koluvijalna zemljišta – Ulcinjsko polje, Štoj, Šasko polje i Anamalsko polje. U opštini Bar, pored manjih kompleksa na sjeveru opštine, veoma je pogodno Barsko polje, koje je već u velikoj mjeri

urbanizovano i „isječeno“ infrastrukturom. U ostalim opštinama površina područja velike pogodnosti su manja, ali još uvijek značajna (izdvajaju se Sutorinsko, Kutsko, Tivatsko, Mrkovsko i Mrčevo polje).

Od velike važnosti su i manji kompleksi poljoprivrednih površina gdje bi prenamjena i zagađenje, odnosno degradacija zemljišta, imali neprihvatljiv uticaj i gdje u najvećoj mogućoj mjeri treba izbjegavati buduće zahvate. Bitno je napomenuti da se u različitim dokumentima javljaju bitno različite ocjene o postojećim površinama poljoprivrednog zemljišta koje treba očuvati i da nema jedinstvene karte boniteta poljoprivrednog zemljišta.

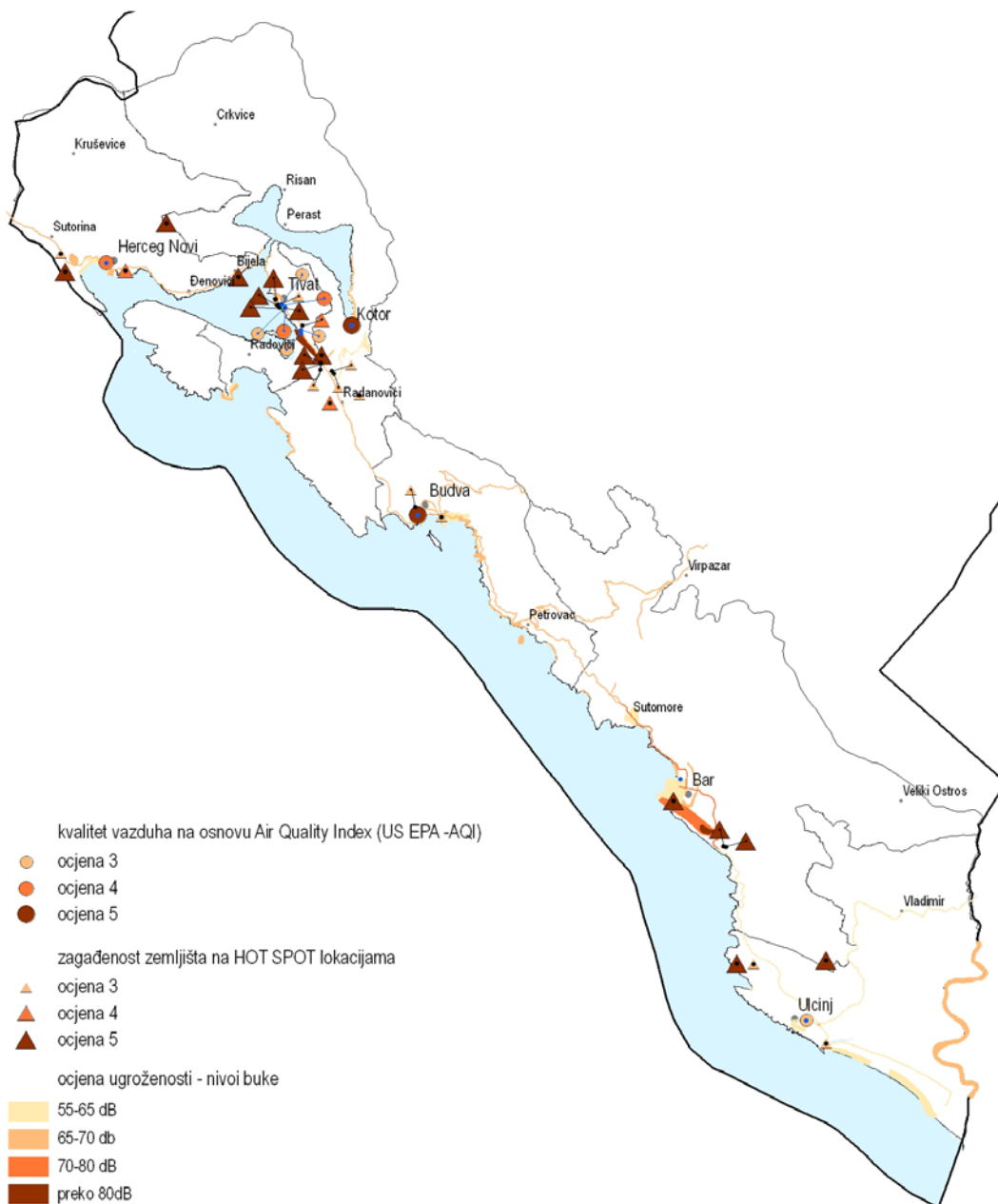
Procesi i fenomeni koji najviše utiču na gubljenje značajnih svojstava zemljišta su prenamjena poljoprivrednog zemljišta u građevinsko (o čemu se govori još i u dijelu 2.3 o prostornom razvoju), zagađenje i erozija (obrađena u dijelu 2.4 o prirodnim hazardima). Nepropisno deponovanje otpada se izdvaja kao jedan od glavnih pritisaka na zemljište. U odnosu na moguće zagađenje zemljišta od nepropisnog odlaganja otpada i prenamjenu poljoprivrednog u građevinsko, najranjivija su područja u Sukobinskom, Grbaljskom, Barskom, Grahovskom, Ulcinjskom i Anamalskom polju, zatim zemljište u Kalimanu i Štoju, kao i obradive površine na Luštici. Priobalno zemljište (uključujući i plaže) je posebno osjetljivo na bilo kakvo zagađenje sa kopna ili mora.

Lokacije koje su zagađene opasnim i štetnim neorganskim i organskim materijama i imaju negativan uticaj na more (spiranjem zagađenja) uključuju kopnene zone brodogradilišta Bijela, te lokaciju stare deponije Kruče kod Ucinja. Pored ovih, hot spot lokacije zagađenja zemljišta su i stare gradske deponije otpada (čija sanacija nije izvršena) u Herceg Novom, Baru, Kotoru i Ulcinju. Karta 2-7 prikazuje ukupnu zagađenost/ugroženost kopna koja pored zagađenosti zemljišta daje prikaz i zagađenosti vazduha i ugroženosti bukom.

²⁴ Predlog akcionog programa za borbu protiv degradacije zemljišta i ublažavanja posljedica suše Crne Gore iz 2014. godine

Pritisak generisan nepropisnim odlaganjem otpada je značajno ublažen puštanjem u rad sanitarne deponije Možura na koju se trenutno godišnje odlaže oko 62.000 tona komunalnog otpada iz Bara, Ulcinja, Kotora, Budve i Tivta. Opština Herceg Novi odlaže oko 14.500 t

komunalnog otpada na privremenu deponiju Tisove grede (a u planu je izgradnja sanitarne deponije Duboki do). U obalnom području godišnje se proizvede oko 16.000 t građevinskog otpada i oko 45.000 t biorazgradivog otpada.

Karta 2-7: Ukupna zagađenost kopna: ocjene 3 (uticaj je velik), 4 (uticaj je veoma velik) i 5 (uticaj je nedopustljiv/neprihvatljiv)

2.3

Prostorni razvoj

Prostorni razvoj je izmjena prostora ljudskom djelatnošću u cilju njegove zaštite, unaprjeđenja, korišćenja i upravljanja²⁵. Prostor obalnog područja predstavlja ključni razvojni resurs Crne Gore. Međutim, već površan pogled otkriva da su neodrživi pritisci urbanizacije, posebno poslovanje s nekretninama, rezultirali brojnim primjerima ugrožavanja životne sredine, prirodnih, predionih i kulturnih vrijednosti obalnog područja.

Primjena pokazatelja održivosti prostornog razvoja od izuzetnog je značaja za omogućavanje efikasnog praćenja transformacije prostora obalnog područja. Prvi pokazatelj intenziteta pritiska urbanizacije dobija se analizom važećih prostorno-planskih dokumenata i stanja stvarne izgrađenosti prema ortofoto snimku iz 2011. godine. Analiza²⁶ je pokazala da su građevinska područja u obalnom području izrazito predimenzionirana u odnosu na broj stanovnika i turističke kapacitete. Udio građevinskih područja u ukupnoj površini šest primorskih opština u Crnoj Gori je 15,5% od čega je izgrađeno samo 18,5%, a ostatak od 81,5% ili 19.042 ha čini neizgrađeni dio građevinskih područja. Isti pokazatelji u pojasu širine 1 km od obalne linije govore da je za izgradnju planirano čak 46% teritorije od čega je izgrađeno manje od jedne trećine (30%). Kao poređenje može se navesti da udio građevinskih područja u ukupnoj teritoriji hrvatskih obalnih županija (koje imaju sličnu gustinu naseljenosti kao Crnogorsko primorje) iznosi 5-7%, a isti udio u okviru obalnih jedinica lokalne samouprave iznosi 8-10%. Ako se pak udio planirane izgrađenosti u pojasu širine 1 km od obalne linije uporedi sa situacijom u obalnim područjima Italije, Francuske i Španije, vidi se da

ove države, uz bitno veću gustinu naseljenosti od crnogorskog primorja, imaju niži udio planirane izgrađenosti (prosječno oko 30% u odnosu na 46%). O razmjerama predimenzioniranosti građevinskih područja govori i podatak da je površina planiranog građevinskog područja koje nije izgrađeno (19.042 ha) dovoljna da se smjeste objekti stanovanja (prema postojećim gustinama izgradnje) u kojima bi moglo živjeti još 600.000–800.000 stanovnika i turistički kapaciteti za najmanje 270.000 novih kreveta.

Ovakvo planiranje građevinskih područja, višestruko većih od potrebnih, predstavlja neracionalno trošenje vrijednih i neobnovljivih prostornih resursa, ali ima i brojne dodatne negativne posljedice koje uključuju:

- raspršenu izgradnju sa znatno većim troškovima komunalnog opremanja,
- nepotrebnu potrošnju drugih vrijednih resursa, posebno poljoprivrednog i šumskog zemljišta i područja vrijednog biodiverziteta,
- veće troškove snabdijevanja energijom i veću potrošnju goriva,
- veći pritisak na životnu sredinu, kao i
- gubitak tradicionalne fizionomije naselja i narušavanje izvornih predionih vrijednosti.

U ekonomskom smislu, dugoročno posmatrano, ovakav trend dovodi do pada atraktivnosti turističkog prostora, pada rejtinga destinacije i na kraju do pada prihoda od turizma. Prenamjenom poljoprivrednog zemljišta ne nanosi se šteta samo poljoprivredi, već se generišu i druge negativne posljedice kao što su: erozija zemljišta, zagađenje životne sredine, narušavanje kulturne baštine i sl.

Drugi pokazatelj održivosti prostornog razvoja su konflikti između uticaja procesa urbanizacije na prostor i njegove ranjivosti. Od ukupne površine neizgrađenih građevinskih područja, 80% je na lokacijama visoke i veoma visoke ranjivosti. Uporednom analizom područja visoke ranjivosti, planiranih građevinskih područja i postojeće izgrađenosti prostora izdvojeno je 35 područja konflikata između neizgrađenih građevinskih

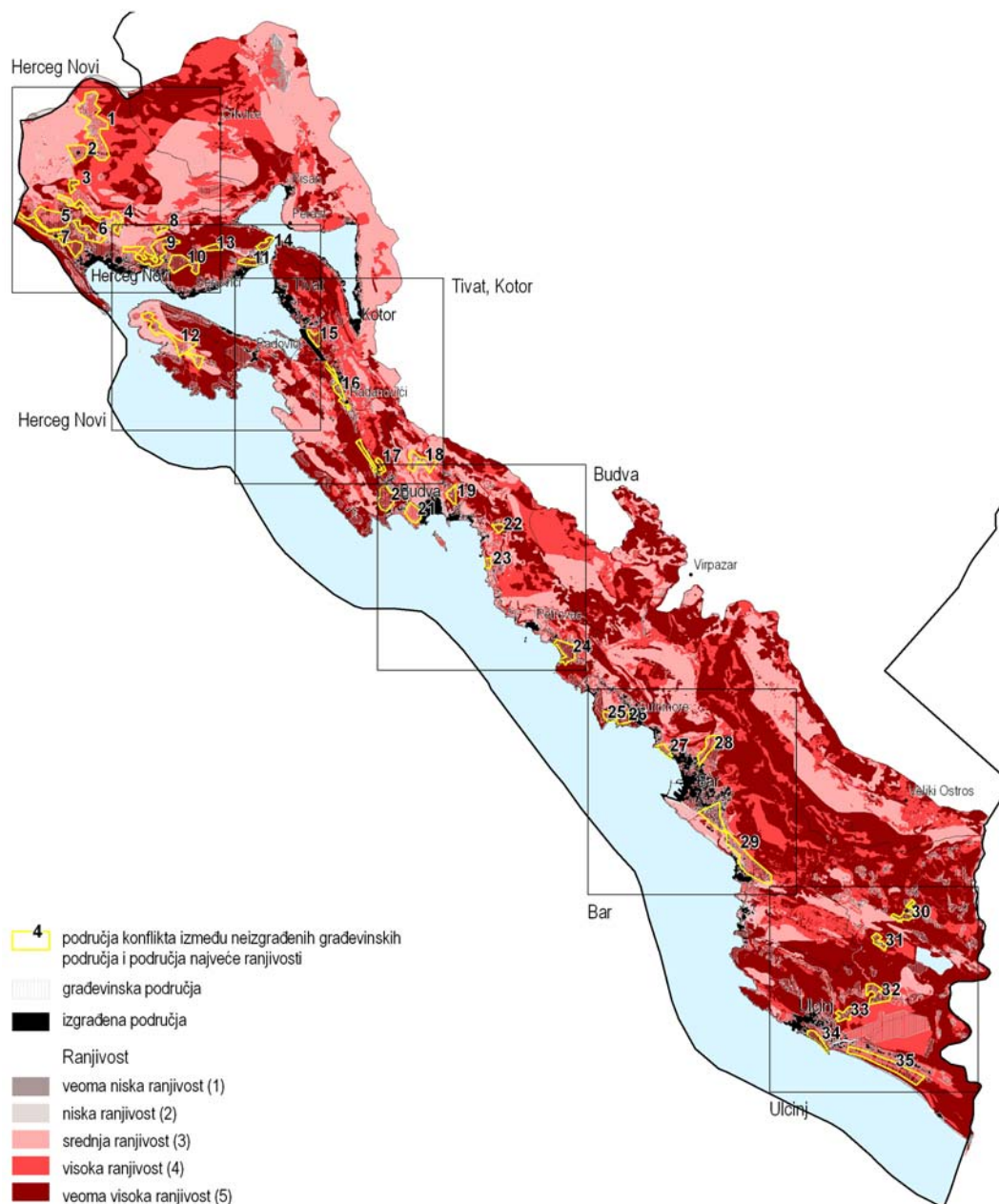
²⁵ Definicija iz Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata ("Sl. list Crne Gore", br. 51/08, 40/10, 34/11, 47/11, 35/13, 39/13)

²⁶ Primjena odabranih indikatora za praćenje i ocjenjivanje održivosti prostornog razvoja obalnog područja CG, CAMP CG (2013);

područja (sa površinom većom od 50 ha) i područja najveće ranjivosti. Ova područja konflikata prikazana su na karti 2-8. Dodatna opasnost od hipertrofiranih građevinskih područja je započinjanje brojnih raspršenih,

sitnih i neusklađenih zahvata izvan naselja koji nepovratno devastiraju prostor i ruše razvojni potencijal velikih dijelova obalnog područja.

..

Karta 2-8: Područja konflikta između neizgrađenih građevinskih područja i područja najveće ranjivosti

Slika 2-5: Negativni primjeri kvaliteta izgrađene sredine na vrijednim obalnim prostorima

Osim konfliktnih namjena prostora na kopnu, postoje i konflikti u korišćenju morskih područja. Korišćenje mora generiše uticaje na morsku sredinu, dok karakteristike morske sredine omogućavaju (olakšavaju ili otežavaju) korišćenje resursa mora. Različite aktivnosti koje se odvijaju u moru utiču na stanje životne sredine, nekad uzrokujući nivo zagađenja koji dovodi do degradacije životne sredine mora. Kada

degradirana životna sredina svojim svojstvima više ne zadovoljava potrebe djelatnosti one dalje u novim uslovima ne mogu funkcionisati ili su bitno manje uspješne. Vrlo često ista djelatnost negativno utiče na stanje sredine, da bi nakon pogoršanja stanja životne sredine postala „žrtva“ tog stanja. Dobar primjer je ribarstvo, kao i nekontrolisani razvoj turizma koji ne prati izgradnja kvalitetne komunalne infrastrukture.

Treći pokazatelj održivosti prostornog razvoja je kvalitet i opremljenost izgrađenog prostora. Isti se odnosi na funkcionalna i fizionomsko-morfološka obilježja izgrađene sredine, kao i opremljenost komunalnom infrastrukturom. Pored komunalne infrastrukture, važan element funkcionalnosti naselja, koji izostaje u brojnim slučajevima u naseljima primorskog regiona, je sistem javnih površina i javnih sadržaja. Fizionomsko-morfološka obilježja odnose se na kvalitet oblikovanja, morfologiju i kompozicijske vrijednosti matrice naselja, poštovanje zatečenih predionih vrijednosti i vrijednih elemenata lokalne tradicionalne tipologije naselja. Zelenilo, posebno javno, takođe je važan element funkcionalnog uređenja, dobrog oblikovanja i zaštite životne sredine naselja. Takođe, za ocjenu kvaliteta izgrađene sredine važno je i arhitektonsko oblikovanje pojedinačnih građevina i njihovog neposrednog okruženja. U obalnom području postoje brojni primjeri gradnje koja ne doprinosi očuvanju i podizanju kvaliteta izgrađene sredine. Neki od njih prikazani su na slici 2-5.

Iako ocjenu kvaliteta izgrađenog prostora nije lako objektivizirati, već i obilaskom terena dobija se uvid u stanje u prostoru i razmjere postojećih problema. Kvalitet, autentičnost, identitet izgrađenog okruženja trebali bi biti posebno značajni za destinacije koje imaju potencijale i ambicije za razvoj visokokvalitetnog turizma, kao što je obalno područje Crne Gore. Iako su glavni faktori privlačnosti primorskog turizma u Crnoj Gori priroda, more, atraktivni predjeli i kulturna baština, za ukupni doživljaj važno je da su i urbanizovani prostori, kao i smještajni kompleksi kroz koje se posjetioci kreću i u kojim borave, maksimalno ugodni, kreativno oblikovani, uklopljeni u okruženje i obzirni prema njemu. To je razumljivo obzirom da su poželjna turistička emitivna područja razvijene zemlje Evropske unije sa visokim životnim standardom i razvijenim kriterijima zaštite životne sredine i uređenja prostora.

2.4

Prirodni hazardi

Jedan od ciljeva IUOP Protokola je smanjenje efekata prirodnih hazarda. Iako se stepen dostupnih podataka i procjena rizika bitno razlikuje u zavisnosti od vrste opasnosti, generalna ocjena je da su rizici od seizmičke aktivnosti u obalnom području Crne Gore veoma visoki, da su rizici od erozije i šumskih požara značajni, te da je cijela oblast podložna uticajima klimatskih promjena (uključujući podizanje nivoa mora, učestalosti i oštirnu poplava, suša i olujnih vjetrova)²⁷.

Najšira područja velike seizmičke ranjivosti (odnosno zone sa očekivanim ubrzanjima tla između 0.35 g²⁸ i 0.60 g) nalaze se na području opština Bar i Ulcinj (posebno šira okolina Ulcinja, okolina Gornje Klezne, područje južnih padina planinskih masiva Rumije i Možure, odnosno područje između Bojane i Bara). Područja velikog seizmičkog uticaja su prisutna i u okolini naselja Sutomore, Petrovac, Budva, Radanovići, Kotor, Risan i Herceg Novi. Sva dosadašnja istraživanja seizmičkog rizika, uključujući i CAMP analize, ukazala su na vrlo naglašenu potrebu studioznog utvrđivanja funkcija povredljivosti svih tipskih objekata i infrastrukturnih sistema. Sa više nivoa otvoreno je i pitanje koliko se u novijim planovima i gradnji poštuju preporuke mikro-seizmičke rejonizacije i standardi bezbjednosti.

Uprkos ograničenim podacima, može se ocijeniti da je erozija veoma izražena u obalnom području. Kraška erozija je učinila da su znatne površine pretvorene u golet sa vrlo oskudnim i jako prorijeđenim biljnim pokrivačem. U zoni fliša i drugih klastičnih sedimenata došla je do izražaja površinska i dubinska erozija, koja se

²⁷ U okviru Analize opšte ranjivosti obalnog područja CG, CAMP CG (2012) i Analize ranjivosti uskog obalnog područja, CAMP CG (2013) urađena je procjena ranjivosti obalnog područja na pojedine vidove obalne erozije, seizmički hazard i klimatske promjene; urađena je i projekcija podizanja nivoa mora.

²⁸ Jedinica gravitacijskog ubrzanja: 1 g = 9.81 m/s²

ispoljava kroz razne oblike: brazde, vododerine, jaruge, bujice, odrone i klizišta. Pored ranjivosti zemljišta na bujičnu aktivnost koja je redovna pojava nakon padavina jakog intenziteta i dužeg trajanja, karakterističan oblik vodene erozije je i abrazija koja se odvija dejstvom morskih talasa. Usled kumulativnog dejstva talasa i neodrživom gradnjom presječenog ili smanjenog prihranjivanja plaža nanosom vodenih tokova sve više dolazi do izražaja smanjivanje površine pojedinih plaža. Međutim, ocjene o intenzitetu dejstva na plaže nije moguće dati zbog nedostatka sistematskog praćenja obalnih procesa.

Obalno područje je takođe ugroženo vodnom erozijom koja se ispoljava kroz razne oblike: površinske, mješovite i dubinske, kao i kroz odronjavanja, klizišta i naplavine. Vodna erozija je najizraženija u slivovima značajnih tokova, posebno bujičnih²⁹. Područja izvan ovih slivova, koja čine ravni i terasasti tereni, močvare, solanski bazeni, područja makije i očuvane šume, nijesu ugrožena erozijom. Ranjivost zemljišta na eroziju prikazana je na karti 2-9.

Južni obod Skadarskog jezera, rijeka Bojana, Vladimirska-sukobinsko polje, šire područje Šaskog jezera i Ulcinjskog polja su zone veoma velike ranjivosti sa aspekta poplava (karta 2-10). Rizik od poplava u delti Bojane povećava se zbog uticaja podizanja nivoa mora koje se već sada osjetno manifestuje pod specifičnim meteorološkim i hidrološkim uslovima.

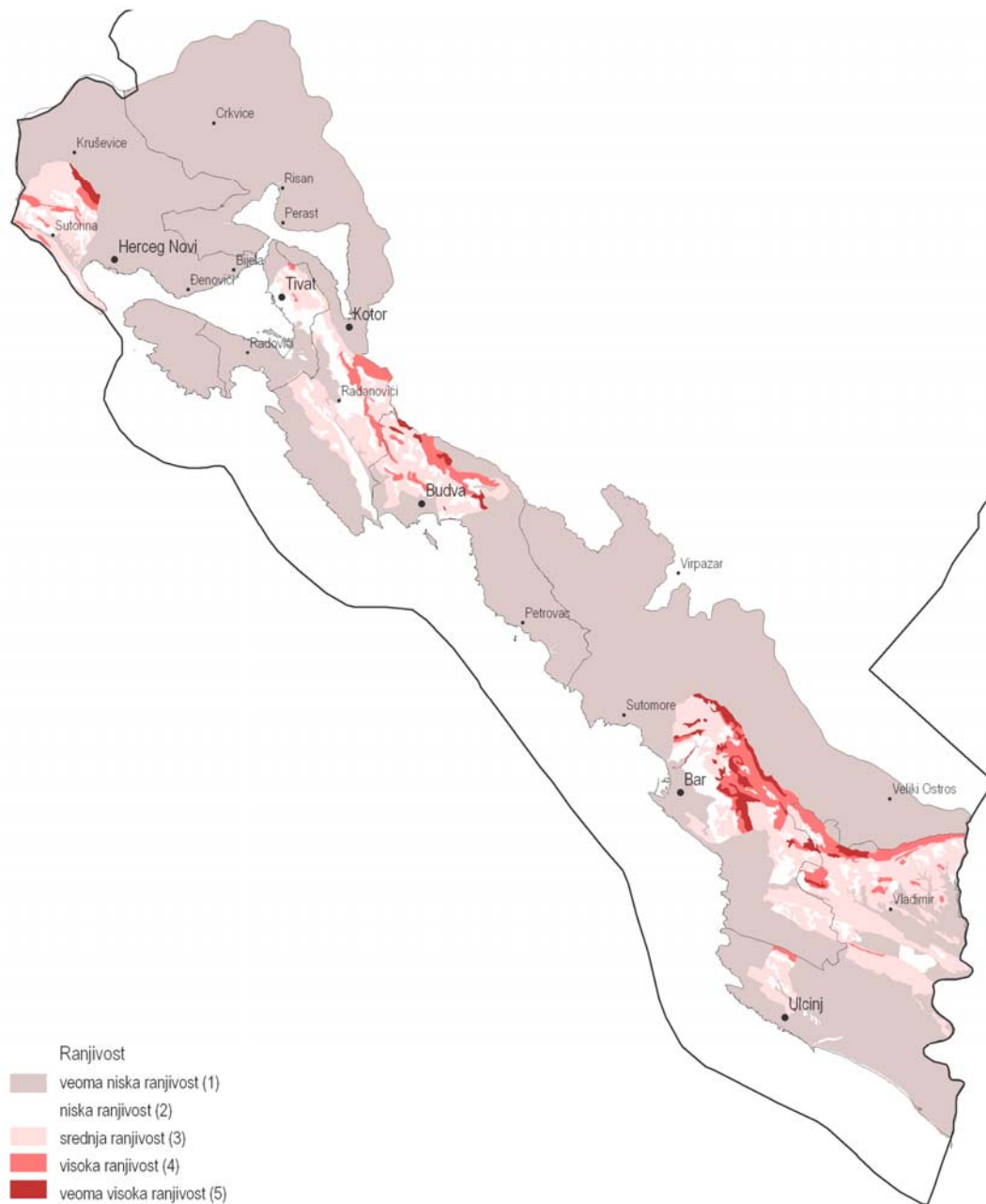
U analizi ranjivosti uskog obalnog područja usljed uticaja porasta nivoa mora kao najrealniji i najvjerojatniji ocijenjen je scenario koji se zasniva na projekcijama Međuvladinog panela za klimatske promjene (IPCC) i koji predviđa porast (u odnosu na srednji nivoa mora u basenu Jadrana) od 0.62 m u digitalnom modelu terena

crnogorskog obalnog područja³⁰. Preporučeno je da se u sadašnjosti i bliskoj budućnosti primijeni i drugi scenario porasta nivoa mora, odnosno projekcija podizanja nivoa mora od 0.96 m u digitalnom modelu terena. Ovu preporuku treba primijeniti u svim prostornim planovima, uključujući i kratkoročno planiranje.

Ranjivost primorja na meteorološke hazarde: ukupni uticaj suše, šumskih požara, jake kiše i olujnih vjetrova (u odnosu na klimatološku normalu 1961-1990) je u domenu srednje do veoma visoke vrijednosti. Smanjivanje ranjivosti zahtijeva smanjivanje izloženosti ili osjetljivosti primjenom posebnih mjera za povećanje adaptivnog kapaciteta. Najveća ranjivost na olujne vjetrove je u opštini Herceg Novi i duž sjeveroistočnih padina Rumije. Ranjivost na šumske požare je vrlo visoka u zoni Prevlake i dijelu Luštice, kao i na većem području južnog primorja (od prisojnih strana Rumije prema obalnom području i dolini rijeke Bojane). Prostor vrlo visoke ranjivosti na suše je najveći na južnom dijelu primorja, obuhvatajući oblast od Sutomora prema Baru, Vladimiru, gornjem toku rijeke Bojane (prema Skadarskom jezeru) i zaleđu Ulcinja.

²⁹ Bečićka rijeka, Bojana, Bratički potok, Gradiošnica, Grđevica, Jaška rijeka, Koločun, Ljeskovački potok, Vodolježnica, Rikavac, Sutorina, Vještica i Željeznica

³⁰ Prenošenje projektovanog nivoa podizanja mora u prostor crnogorskog obalnog područja, polazeći od globalnih projekcija, vršeno je primjenom digitalnog modela terena (DTM), bez korišćenja tehnika prevođenja (eng. downscaling) globalnog modela na regionalni nivo, i uzimajući u obzir promjene nivoa mora u basenu Jadrana. U analizi nijesu uzeti u obzir efekti uslovljeni dejstvom olujnih vjetrova i talasa. Osnov za analizu obuhvata područja koja će biti pogođena podizanjem nivoa mora dobijen je primjenom najnovijeg LiDAR seta podataka digitalnog modela terena (DTM) za crnogorsko obalno područje gdje su podaci dati u odnosu na normalnu nulu Trsta koja predstavlja referentni nivo za mjerenje visina na kopnu. U cilju kalibracije projekcija visine porasta nivoa mora u odnosu na normalnu nulu Trsta na projektovane vrijednosti visine porasta mora dodata je vrijednost od 0,27m što predstavlja vrijednost visine izraženu u nacionalnom sistemu.

**Karta 2-9: Ranjivost zemljišta na eroziju
(analiza urađena za slivove značajnih tokova)**

Karta 2-10: Ranjivost sa aspekta uticaja poplava

2.5 Ekonomski i društveni razvoj

Ekonomija primorskog regiona čini značajan, a u sektoru turizma i dominantan dio nacionalne ekonomije. U obalnom području djeluje oko 40%³¹ ukupnog broja preduzeća aktivnih u

³¹Izvor: Analiza socio-ekonomskog razvoja obalnog područja Crne Gore, CEED Consulting, CAMP CG (ocjene su izvedene na osnovu MONSTAT-ovih podataka o broju

zemlji, dok se udio broja zaposlenih kreće na nivou od oko 28%³². Ekonomski sektori koji se izdvajaju po značaju za održivo korišćenje

aktivnih poslovnih subjekata u Analizi broja i strukture poslovnih subjekata za 2011. godinu)

³²Izvor: Analiza socio-ekonomskog razvoja obalnog područja Crne Gore, CEED Consulting, CAMP CG (ocjene su izvedene na osnovu MONSTAT-ovih podataka o broju zaposlenih po opštinama, i broju zaposlenih u Crnoj Gori, Popis stanovništva, domaćinstva i stanova, 2011. godina - Tabela N8-4).

resursa obalnog područja su turizam, poljoprivreda, uključujući ribarstvo i marikulturu i pomorstvo (sa brodogradnjom). Ostale aktivnosti koje po svom obimu imaju značajno mjesto u ekonomiji obalnog područja su trgovina, građevinarstvo, kopneni saobraćaj i prerađivačka industrija (zastupljeni su mali kapaciteti metaloprerade, prehrambene i hemijske industrije).

Kad je riječ o broju preduzeća u pojedinim sektorima, u obalnom području najzastupljenija su ona u sektoru trgovine na veliko i malo (35% aktivnih u 2011. godini). Slijede preduzeća u sektorima usluga smještaja i hrane (15%) i građevinarstva (10%)³³. Slična struktura je i kod zaposlenosti: najveći broj zaposlenih u primorskim opštinama bavi se uslužnim djelatnostima-preko 83%, nepoljoprivrednim djelatnostima³⁴ 13,5%, dok se poljoprivredom bavi 2,7% stanovnika obalnog područja³⁵. Struktura preduzeća i zaposlenosti ukazuje na relativno nizak stepen diverzifikacije privrede što zajedno sa izraženim sezonskim karakterom turizma (detaljnije u dijelu 2.5.3) ima značajne implikacije na uravnoteženost i održivost korišćenja prirodnih resursa.

Obalno područje predstavlja ekonomski najrazvijeniji dio Crne Gore. Nešto veća stopa aktivnosti³⁶ (51,6% što je za 1,5 procentnih poena više od nacionalnog prosjeka) i niža stopa nezaposlenosti (8,4% što je za 11 procentnih poena niže od nacionalnog prosjeka) u korelaciji su sa većim stepenom ekonomskog razvoja

³³ Izvor: Analiza socio-ekonomskog razvoja obalnog područja Crne Gore, CEED Consulting, CAMP CG (ocjene su izvedene na osnovu MONSTAT-ovih podataka o broju aktivnih poslovnih subjekata u Analizi broja i strukture poslovnih subjekata za 2011. godinu)

³⁴ Nepoljoprivredne djelatnosti su: vađenje ruda i kamena, prerađivačka djelatnost, snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija, snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama i građevinarstvo.

³⁵ Izvor: Anketa o radnoj snazi 2013, MONSTAT, Saopštenje 107/2014

³⁶ Izvor: Anketa o radnoj snazi 2013, MONSTAT, Saopštenje 107/2014

regiona u odnosu na ostatak zemlje. U periodu od 2006. godine do kraja te decenije, ovaj region je godišnje privlačio od oko jedne trećine do gotovo polovine ukupnih stranih direktnih investicija³⁷. Veliki dio investicija (posebno u periodu 2006 – 2009) bio je vezan za poslove sa nekretninama. To je pored ekonomskih efekata generisalo i značajne pritiske na prostor i ostale resurse obalnog područja i (zajedno sa negativnim trendovima iz 1990-ih godina) u određenoj mjeri umanjilo potencijale za razvoj održivog turizma sa većim i dugoročnijim ekonomskim i društvenim koristima.

Sa stanovišta održivog korišćenja prirodnih resursa problem predstavlja i to što je podrška ruralnom i razvoju malih i srednjih preduzeća nedovoljna. Podsticaji za primjenu novih tehnologija, inovacije i istraživanja, kao i razvoj klastera, su takođe nedovoljni da osiguraju efikasnu i uravnoteženu upotrebu resursa uz bolje ekonomske i socijalne efekte i smanjenje negativnih uticaja na životnu sredinu.

2.5.1 Poljoprivreda

Poljoprivreda je, zbog povoljnih prirodnih uslova, značajan razvojni potencijal obalnog područja sa dobrim uslovima za proizvodnju južnog voća, maslina i povrća. Brdoviti tereni u zaleđu obale pogodni su za gajenje sitnih preživara, a bogati su medonosnim, aromatičnim i ljekovitim biljem, kao i divljim vrstama voća.

Zvanični statistički podaci, međutim, pokazuju da se u primorskim opštinama obrađuje samo 24%³⁸ ukupno raspoloživog poljoprivrednog zemljišta (raspoloživo je 51.017 ha, uključujući pašnjake)³⁹ na oko 4.800 poljoprivrednih gazdinstava na kojima, pored samih vlasnika,

³⁷ Izvor: Anketa o radnoj snazi 2013, MONSTAT, Saopštenje 107/2014

³⁸ Izvor: Analiza atraktivnosti i pogodnosti za poljoprivredu, CAMP CG (podatak je izveden na osnovu MONSTAT-ovih podataka iz Statističkog godišnjaka za 2012. godinu)

³⁹ Izvor: Statistički godišnjak 2012, MONSTAT

radi nešto više od 3.800 lica⁴⁰. Za mnoge od njih, poljoprivreda predstavlja dopunsko ili povremeno zanimanje, a broj formalno zaposlenih u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribarstva je 364⁴¹. Potrebno je navesti da ekspertska analiza obalnog područja u odnosu na njegovu atraktivnost i pogodnost⁴² za poljoprivredu ukazuje da su raspoložive površine sa potencijalom za poljoprivredu veće od onih navedenih u zvaničnoj statistici (karta 2-11). U obalnom području čak 90,5% poljoprivrednih gazdinstava je manje od 2 ha, dok više od 55% gazdinstava ima manje od 0.5 ha korišćenog poljoprivrednog zemljišta⁴³. Ukupno navodnjavana površina u obalnom području iznosi samo 721⁴⁴ ha. U tekućim politikama naglašava se važna uloga poljoprivrede i njen potencijal da doprinose razvoju turizma i očuvanju tradicionalne mediteranske poljoprivredne prakse, kao i povećanju prihoda domaćinstava. U prilog ovome ide i činjenica da na nacionalnom nivou poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo čini 8% BDP-a⁴⁵.

Imajući u vidu prostorne specifičnosti, tradiciju i tržišne zahtjeve, tri su ključna poljoprivredna sektora (važna i za ekonomski razvoj na nacionalnom nivou) u obalnom području: maslinarstvo, uzgoj citrusa (agruma) i vinogradarstvo. Analizom obalnog područja sa aspekta njegove pogodnosti za razvoj poljoprivrede utvrđeno je da ukupna površina pogodnih poljoprivrednih zemljišta iznosi oko 44.600 ha, od čega je površina zemljišta koja su istovremeno vrlo pogodna za tri ključne kulture (masline, agrume i vinovu lozu) oko 21.200 ha, a

ukupna površina područja optimalnih za njihov uzgoj je oko 18.800 ha.

Područja sa potencijalom za razvoj intenzivnije poljoprivrede su zaravnjena polja aluvijalnih i aluvijalno-koluvijalnih zemljišta od Herceg Novog do Ulcinja (Sutorinsko, Kutsko, Tivatsko, Mrkovsko, Crmničko, Mrčevo, Barsko, Ulcinjsko i Zoganjnsko polje, Štoj, Šasko i Anamalsko polje, sa ukupnom površinom od oko 8.300 ha⁴⁶). Ona pružaju mogućnosti za razvoj niza poljoprivrednih sektora – od intenzivne proizvodnje povrća, preko podizanja različitih dugogodišnjih zasada (agruma, vinove loze, maslina i drugih vrsta voća), pa do stočarske proizvodnje. To su područja gdje postoji mogućnost navodnjavanja, što dodatno povećava poljoprivredni potencijal.

Pored ovih, postoje i brojna područja sa manjim potencijalom za razvoj poljoprivrede ili izvjesnim prirodnim ograničenjima. Ona su uglavnom smještena na rubnim područjima obalnih polja, terasama i zaravnima na flišnom i kraškom terenu. Ovakve površine se mogu naći u prostoru između Bara i Ulcinja (Velje selo i okolna polja, Mala i Velika Gorana, Pečurice), zatim na području Grblja (Zagora, Krimovica, Kovači, Bigova) i Luštice (Klinci i okolina, Gošići, Radovanići, Merdari). Za njih je karakteristična tradicionalna organizacija prostora – životnog i poljoprivrednog. U tim područjima poljoprivreda je, bez obzira na nešto teže uslove korišćenja poljoprivrednog zemljišta, još uvijek važna, ali se preklapa i sa drugim djelatnostima, odnosno namjenama prostora.

Analizama atraktivnosti i pogodnosti obalnog područja za poljoprivredu izdvojena su i posebna područja poljoprivrede koja su prepoznatljiva i specifična i po značaju za očuvanje kulturne baštine i karaktera predjela, upravo zato što su nastala kao rezultat primjene tradicionalnih postupaka u obradi i održavanju poljoprivrednih

⁴⁰ Izvor: Popis poljoprivrede 2010. godine, MONSTAT

⁴¹ Izvor: Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2011. godine - Tabela O32.

⁴² Analiza atraktivnosti i pogodnosti za poljoprivredu, CAMP CG

⁴³ Izvor: Statistički godišnjak 2012, MONSTAT

⁴⁴ Izvor: Popis poljoprivrede 2010.godine, MONSTAT

⁴⁵ Izvor: Saopštenje 251/2014 - Bruto domaći proizvod Crne Gore za 2013. godinu, MONSTAT

⁴⁶ Izvor: Analiza atraktivnosti i pogodnosti za poljoprivredu, CAMP CG

površina (uređeni maslinjaci, terasirane površine i sl.). U tu grupu mogu se svrstati maslinjaci u Valdanosu i na Luštici i tradicionalne poljoprivredne površine na područjima:

Kruševice, Ubli, Mirac, Mačuge - Bukovik - Gornji i Donji Brčeli - Utrg, Kravari - Bojke - Mide.

Karta 2-11: Prikaz područja sa potencijalom za razvoj poljoprivrede

Uprkos velikim potencijalima za poljoprivrednu proizvodnju, Crna Gora je neto uvoznica hrane. U 2013. godini, udio poljoprivrednih proizvoda u ukupnom uvozu iznosio je 25,7%, dok je njihovo učešće u ukupnom izvozu iznosilo 16,8%⁴⁷. U poređenju sa zemljama EU, crnogorski proizvodi

su uglavnom u kategoriji proizvoda visokih cijena⁴⁸. Ipak, neki proizvodi imaju relativno niže cijene (vino na primjer), a time i veću konkurentnost. Zabrinjavaju podaci o uvozu

⁴⁷ Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja

⁴⁸ Izvor: Crnogorska poljoprivreda i Evropska unija - Strategija razvoja proizvodnje hrane i ruralnih područja Crne Gore (2006)

velikih količina proizvoda koje je moguće proizvesti u Crnoj Gori (npr. voda). Za maslinovo ulje, kao tradicionalni proizvod, uvoz je čak 10 puta veći od izvoza⁴⁹. Problem predstavlja i to što se potencijal za plasman domaćih proizvoda na turističko tržište ne koristi u značajnijem obimu.

Za održivi razvoj obalnog područja CG posebno je važan aspekt integrisanja vrijednih dijelova obale sa susjednim ruralnim prostorima u njihovom zaleđu (ruralni otvoreni prostori) koji bi zbog pejzažnih, prirodnih i drugih vrijednosti trebalo da ostanu u prirodnom stanju. Ruralna područja su izuzetno vrijedni prostori, u ekonomskom i ekološkom smislu. Ona treba da obezbijede cjelokupnu proizvodnju hrane i drugih obnovljivih prirodnih dobara za zadovoljavanje potreba stanovništva i da imaju značajnu ulogu u očuvanju kvaliteta prirodnog okruženja. Ujedno su i nezamjenjive oaze društvene i kulturne raznovrsnosti i imaju poseban značaj i vrijednost u ukupnom razvoju zemlje. Ruralna područja i njihovo stanovništvo čuvaju raznovrsnost i ingenioznost hiljadugodišnje tradicije suživota čovjeka i prirode. Ruralni prostori žive sporo, dugo pamte, održavaju tradiciju, čuvaju zavičajne simbole i razvijaju osjećaj pripadnosti mjestu⁵⁰.

O potencijalu ruralnog razvoja u obalnom području Crne Gore slikovito govore činjenice o barem 10.000 ha obradivog poljoprivrednog zemljišta koje se ne koristi, više od 10.000 zvanično nezaposlenih u primorskom regionu, te uvozu poljoprivrednih proizvoda gdje se samo za maslinovo ulje i citruse izdvaja oko 3 miliona eura godišnje⁵¹.

⁴⁹ Izvor: Analiza atraktivnosti i pogodnosti za poljoprivredu, CAMP CG (ocjena je izvedena na osnovu podataka o uvozu i izvozu iz Statističkog godišnjaka za 2011. godinu, MONSTAT)

⁵⁰ Izvor: Smjernice za poticanje održivog ruralnog razvoja Dalmacije, UNDP u Hrvatskoj, (2013)

⁵¹ Izvor: Analiza atraktivnosti i pogodnosti za poljoprivredu, CAMP CG (2013), ocjene su izvedene na osnovu

2.5.2

Ribarstvo i marikultura

Jedna od tradicionalnih privrednih grana u Crnoj Gori je i ribarstvo, koje je zastupljeno u ribolovnim područjima morskog priobalja i Skadarskog jezera. Ukupna vrijednost sektora ribarstva iznosi 7,4 miliona eura. Izuzimajući sektor marikulture i prerade ribe, u ribarstvu je zaposleno oko 400 ljudi (na puno i određeno radno vrijeme). Iako udio ribarstva u nacionalnom BDP-u iznosi svega 0,5%, ono ima važnu sociološku i kulturološku ulogu.⁵²

Naučne procjene resursa morskog ribarstva sprovode se u okviru Nacionalnog programa *monitoringa stanja demersalnih i pelagičnih resursa*, kao i u okviru međunarodnih projekata (FAO Adriamed, Meditas i Medias). Na osnovu ovih procjena, predlaže se godišnji broj dozvola za morski privredni ribolov.

Generalno, riblji fond Mediterana, pa i Jadrana, blizu je tačke preloma (*overfishing*), te treba posvetiti veću pažnju njegovom očuvanju. Registrovani ulov morske ribe u Crnoj Gori tokom proteklih nekoliko godina bio je skroman i kretao se u rasponu od 700 t do 800 t godišnje⁵³. Usljed nepostojanja cjelovitog nadzora i kontrole na moru evidentni su i nedozvoljeni ulasci stranih ribarskih brodova u teritorijalno more Crne Gore, ali i primjeri nelegalnog i neregistrovanog ribolova u nacionalnom okviru.

Uzgoj školjki iznosi oko 200 t godišnje (odvija se na 17 lokacija u Boki Kotorskoj), dok je proizvodnja na uzgajalištima ribe oko 120 t. Iako zvanični podaci pokazuju da su ulov i uzgoj ribe i školjki na dosta niskom nivou, i dalje su prisutni primjeri neodrživog ribarenja i povećanih pritisaka na životnu sredinu⁵⁴.

Statističkog godišnjaka 2011. MONSTAT i Popisa iz 2011.godine, MONSTAT

⁵² Izvor: Strategija razvoja ribarstva Crne Gore 2006 – 2016

⁵³ Izvor: Statistički godišnjak 2012, MONSTAT

⁵⁴ Izvori: Na putu ka resursno efikasnoj ekonomiji:

Potrošnja ribe u Crnoj Gori je među najnižim u Evropi (oko 4 kg po glavi stanovnika). Cijene ribe su visoke i znatno su više nego u zemljama regiona i drugim dijelovima Evrope. Za uvoz ribe i prerađevina od ribe godišnje se izdvaja skoro 13 miliona eura⁵⁵. Uzroci ovakvog stanja su, između ostalih, relativno mala (ukupno 101 plovila⁵⁶) i razmjerno stara flota (u prosjeku starija od 30 godina), kao i nepostojanje organizovanog otkupa ili prerade ribe. Nepostojanje ribarske luke odnosno izdvojenog prostora za ribare u postojećim lukama predstavlja veliki problem. Naime, lučke takse u pojedinim lukama su visoke, a tokom ljetnjih mjeseci u lukama nema dovoljno mjesta zbog velikog broja jahti i luksuznih brodova, pa su ribari prinuđeni da svoja plovila drže na sidru. Zato je prioritetna izgradnja dvije ribarske luke u Baru i Herceg Novom, kao i uspostavljanje mjesta prvog iskrcaja i mjesta prve prodaje (sve opštine u obalnom području treba da imaju mjesto prvog iskrcaja i mjesto prve prodaje). Nedostatak mjesta prvog iskrcaja i mjesta prve prodaje dodatno otežava vršenje inspeksijskog nadzora i kontrolu ulova.

U cilju prevazilaženja postojećeg stanja u morskom ribarstvu i akvakulturi, tekućim planovima je predviđena podrška na način da se ojača i modernizuje ribarska flota, poboljša konkurentnost i efikasnost sektora marikulture uz istovremeno očuvanje resursa ribe i drugih morskih organizama. Adekvatno lociranje uzgajališta ribe i školjki predstavlja važan uslov održivog korišćenja obalnog područja pa se u tom smislu izdvaja značaj planiranja namjene mora (koje se za sada primjenjuje samo na nivou pojedinih pilot aktivnosti). Prostor otvorenog mora uopšte se ne koristi za uzgoj ribe, a takođe

ispunjenje obećanja Crne Gore da postane ekološka država, UNDP (2014); podaci Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja;

⁵⁵Izvor: Saopštenje 86/2014 - Spoljnotrgovinska razmjena Crne Gore januar-decembar 2013. godine, MONSTAT

⁵⁶Izvor: Poljoprivreda i ribarstvo, podaci za ribarstvo za 2012. godinu, MONSTAT

do sada nijesu utvrđene lokacije koje bi bile pogodne za tip djelatnosti (očekuje se da će novim PPPNOP CG biti utvrđeno deset lokacija na otvorenom moru⁵⁷ pogodnih za taj tip djelatnosti).

2.5.3 Turizam

Obalno područje, poznato po prirodnim vrijednostima i kulturnoj baštini od posebnog je interesa za razvoj turizma. Tokom proteklih nekoliko godina, više od 95% ukupnog turističkog prometa u Crnoj Gori (mjereno ostvarenim noćenjima) odvijalo se u obalnom području⁵⁸. Tokom špica sezone, mjesečni broj posjetilaca prelazi 450.000 (što je trostruko više od broja stanovnika primorskih opština)⁵⁹.

Ukupan doprinos (direktni i indirektni) turizma BDP-u Crne Gore je oko 20%, a zaposlenosti 18% (ili, primijenjeno na ukupan broj zaposlenih, oko 30.500 ljudi). Neke od ključnih karakteristika sezone 2013 bile su rast broja turista u periodima prije i poslije glavne sezone, kao i povećanje broja turista iz Evropske unije od 4% u odnosu na 2012. godinu. Investicije u turizam u 2013. godini iznosile su oko 208 mil. € i činile su 28% ukupnih investicija⁶⁰. Svjetski savjet za putovanje i turizam (WTTC) optimistično predviđa da će prihodi od turizma u narednom desetogodišnjem periodu rasti realnom prosječnom godišnjom stopom od 8,6%, dok će zaposlenost koju (direktno i indirektno) generiše turizam rasti po stopi od 5,8%, što Crnu Goru čini prvorangiranom među 184 zemlje svijeta po pokazateljima brzine razvoja turističke privrede do 2024. godine.

⁵⁷Rose, Uvala Dobreč, Rt Mirišta, Vučja vala, Zlatna luka, Dobra luka, Drobni pijesak, Crni rt, Uvala Valdanos i Ušće rijeke Bojane

⁵⁸Ocjena je izvedena na osnovu podataka MONSTATa za 2013. godinu (noćenja po opštinama i učešće pojedinih opština u ukupno ostvarenom broju noćenja)

⁵⁹Ocjena je izvedena na osnovu podataka Centralne banke Crne Gore, realni sektor, tabela 6.5-turizam

⁶⁰Izvor: Izvještaj Svjetskog savjeta za putovanje i turizam (WTTC) za Crnu Goru za 2014. godinu

Ukupni prihodi od turizma 2013. godine iznosili su 721 mil. €, što je za 3% više u poređenju sa prethodnom godinom. U prvih osam mjeseci 2014. godine iznosili su 634 mil. €, što je u odnosu na prošlu godinu za isti posmatrani period, povećanje od 2,2%⁶¹.

Pozitivna kretanja zabilježena su i kod ostalih parametara turističkog prometa, čime je nastavljen trend stabilnog rasta. U porastu su i nautički turizam i kružna putovanja brodovima. Broj stranih plovila koja su posjetila Crnu Goru značajno je porastao u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu – sa oko 3.000 na 3.800 (preko 15.000 posjetilaca)⁶², a skoro polovina ovih plovila su motorne jahte. Broj posjetilaca sa brodova na kružnim putovanjima porastao je sa nešto više od 244.000 na 315.000 (sa 409 kruzera)⁶³. Turisti sa kružnih putovanja uzrokuju značajne pritiske na more i lučku infrastrukturu Kotora (gdje ovi brodovi pristaju) i na okruženje koje posjećuju. Iako se smatraju značajnim, nema preciznih procjena o ekonomskim koristima od ovog vida turizma za lokalne i nacionalnu ekonomiju.

Turizam obalnog područja karakteriše veoma visoka sezonalnost. Prosječna zauzetosti smještajnih kapaciteta je mala i iznosi oko 16%, što preračunato u dane znači da se gro turističkog prometa odvija u toku 58 dana. Prosječna zauzetost hotela sa 4 i više * rijetko prelazi 45% što se može smatrati graničnom vrijednošću za dostatan povrat investicije⁶⁴. Iako je vidljiv lagani trend porasta popunjenosti može se zaključiti da je rast turističkog volumena u potpunosti rezultat gomilanja kapaciteta koji rade isključivo u glavnoj sezoni. Smještajni

kapaciteti obalnog područja u posljednjih 10 godina su se udvostručili na nešto više od 160 hiljada kreveta⁶⁵. Od toga je u privatnom smještaju 74% (121.222 kreveta)⁶⁶, odnosno broj kreveta u privatnom smještaju povećan je za oko 6 puta tokom poslednje decenije.

Veoma je ilustrativna (i zabrinjavajuća) činjenica da je u najboljim godinama crnogorskog turizma (period 1985 – 1988), kada je stepen izgrađenosti obalnog područja bio na višestruko nižem nivou, ostvarivan veći broj noćenja nego što je to slučaj danas. Primjera radi, 1986. godine ostvareno je 10,9⁶⁷, a 2013. godine 9,4 miliona noćenja⁶⁸. Pored fizičkog izgleda obale i strukture smještajnih kapaciteta (brži rast privatnog smještaja i tzv. *rezidencijalnog turizma* od hotelskih kapaciteta) promijenjena je i struktura gostiju. Turisti iz zemalja Zapadne Evrope su, na primjer, ostvarili 3 puta više noćenja 1986. nego 2013. godine. Kad je riječ o zaposlenosti, procjene govore da je u periodu 1985 – 1989 u turizmu i za turizam u Crnoj Gori radilo oko 50.000 zaposlenih⁶⁹, što je nešto više od ukupnog broja osoba koje danas imaju status zaposlenih u primorskim opštinama. Na osnovu svih ovih informacija može se zaključiti da su ekonomski efekti turizma (podaci o prihodima nijesu direktno dostupni/ uporedivi) ostali na približno istom nivou, dok su se pritisci na resurse obalnog područja i kvalitet života lokalnog stanovništva (usljed velikih gužvi i kratkog trajanja sezone) značajno povećali. Značajni naponi koji su uloženi za divezifikaciju turističkog proizvoda (uključujući veliki broj kampanja, akcija i projekata s ciljem prepoznavanja Crne Gora kao jedinstvene i cjelogodišnje turističke destinacije) nijesu dali osjetnije rezultate, tako da za sada sunce i more i dalje

⁶¹ Izvor: Ministarstvo održivog razvoja i turizma

⁶² Izvor: Saopštenje 72/2014 - Nautički turizam u 2013. godini, MONSTAT

⁶³ Izvor: Saopštenje 73/2014 - Kružna putovanja stranih brodova u Crnoj Gori u 2013. godini, MONSTAT

⁶⁴ Izvor: Izvod iz dokumentacije za IV fazu izrade PPPNOP CG, tematska sveska 12–turizam, Analiza postojećeg stanja: Horwath i Horwath Consulting, 2012

⁶⁵ Izvor: Kapaciteti za smještaj prema vrstama i kategorijama objekata, stanje na 31.8.2013, MONSTAT

⁶⁶ Izvor: Kapaciteti za smještaj prema vrstama i kategorijama objekata, stanje na 31.8.2013, MONSTAT

⁶⁷ Izvor: Master plan razvoja turizma iz 2001. godine

⁶⁸ Izvori: Master plan razvoja turizma iz 2001. godine, Monstat i Centralna banka

⁶⁹ Izvor: Master plan razvoja turizma iz 2001. godine

ostaju dominantni turistički proizvodi koji u ukupnoj ponudi učestvuju sa nešto više od 90%.

2.5.4 Pomorski saobraćaj i brodogradnja

U oblasti pomorskog saobraćaja (kratka plovidba, uključujući ro-ro) djeluju dvije velike domaće kompanije – *Barska plovidba ad* i *Crnogorska plovidba ad Kotor* – i stotinjak manjih firmi koje se bave lokalnim prevozom. Prevoz robe i putnika na prekomorskim linijama je u padu tokom proteklih godina tako da je 2012. godine prevezeno oko 109.000 t tereta i oko 53.000 putnika⁷⁰. Pomorska flota je 2012. godine proširena sa dva nova broda (sa kapacitetom od po 35.000 DWT), ali je i dalje dosta skromnog obima.

Najznačajnija luka je Bar sa oko 3.500 m operativne obale i kapacitetom od oko 5 miliona tona tereta dok su ostale luke⁷¹ mnogo manjeg kapaciteta. Luka Bar predstavlja tranzitni centar od regionalnog značaja. Nije opremljena infrastrukturom koja se zahtijeva za luke od međunarodnog značaja. Luke Zelenika i Kotor već decenijama predstavljaju važne pomorske centre u Boki Kotorskoj. Nedavno izgrađeno pristanište za mega jahte Porto Montenegro postalo je novi turistički simbol zemlje. Brodogradilište Bijela je opremljeno za popravke i rekonstrukciju svih vrsta plovila kapaciteta do 120.000 DWT. Brodogradilište je takođe opremljeno za izgradnju manjih pomorskih objekata kao što su barže različitih namjena, pontoni, radne platforme i slično. Međutim, luke ne posjeduju opremu za prihvatanje i tretman zauljnih voda i čvrstog otpada sa brodova. Zbog nedovoljne opreme i neadekvatnih procedura za upravljanje životnom sredinom, luke i

⁷⁰ Izvor: Statistički godišnjak 2013. godine, MONSTAT

⁷¹ Prema podacima Lučke uprave, pored Luke Bar, luke od nacionalnog značaja su Luka Kotor, marina Bar i brodogradilište Bijela. Ostale luke su Zelenika, Budva, Risan i Tivat.

brodogradilište Bijela generišu značajne pritiske na priobalno more i sedimente.

2.5.5 Razvojne i demografske karakteristike obalnog područja

Mjereno indeksom razvijenosti⁷², pet opština Primorskog regiona (Budva, Kotor, Herceg Novi, Tivat i Bar) spadaju u grupu najrazvijenijih opština u Crnoj Gori, sa indeksom razvijenosti iznad 125% nacionalnog prosjeka, dok je indeks razvijenosti za opštinu Ulcinj 75% nacionalnog prosjeka⁷³.

Obalno područje se smatra atraktivnim prostorom za život i rad pa su tokom poslednjih 50 i više godina bilježene stalne migracije sa sjevera i iz centralnog dijela zemlje prema obali. U poslednjih nekoliko godina bilježi se i priliv stranog stanovništva. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, broj stanovnika u obalnom području bio je 148.683 (blizu jedne četvrtine ukupnog broja stanovnika u zemlji), što znači da je prosječna gustina naseljenosti bila 93 stanovnika po km². Projekcije stanovništva do 2020. godine iz *Prostornog plana Crne Gore* predviđaju porast od oko 7%, čime bi se ukupan broj stanovnika u obalnom području povećao na oko 160.000. Prema projekcijama stanovništva za Mediteran stope rasta su nešto više (preko 20% do 2025. godine u odnosu na 2005. godinu)⁷⁴.

Gustina naseljenosti u pojedinim obalnim naseljima (karta 2-12) opština: Herceg Novi Tivat, Kotor, Budva i Bar prelazi 1.000 stanovnika na kvadratni kilometar. Podaci o kretanju

⁷² Indeks je kompozitni pokazatelj stepena razvijenosti jedinica lokalne samouprave koji se računa kao ponderisani prosjek stope nezaposlenosti, dohotka po stanovniku, budžetskih prihoda jedinica lokalne samouprave po stanovniku, opšteg kretanja stanovništva i stepena obrazovanja.

⁷³ Izvor: Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2014–2020. godine, kalkulacija indeksa razvijenosti za period 2010-2012, str.22.

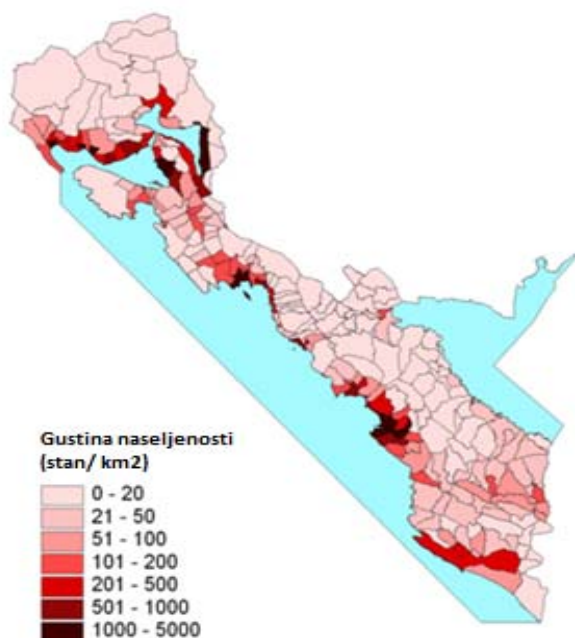
⁷⁴ Prema scenarijima Plavog plana iz 2005. godine stanovništvo sredozemnih obalnih regija povećaće se do 2025. godine sa 143 miliona na 174 miliona stanovnika.

stanovništva unutar samog obalnog područja govore da je izražen trend depopulacije ruralnih prostora i koncentracije stanovništva u naseljima na obali mora.

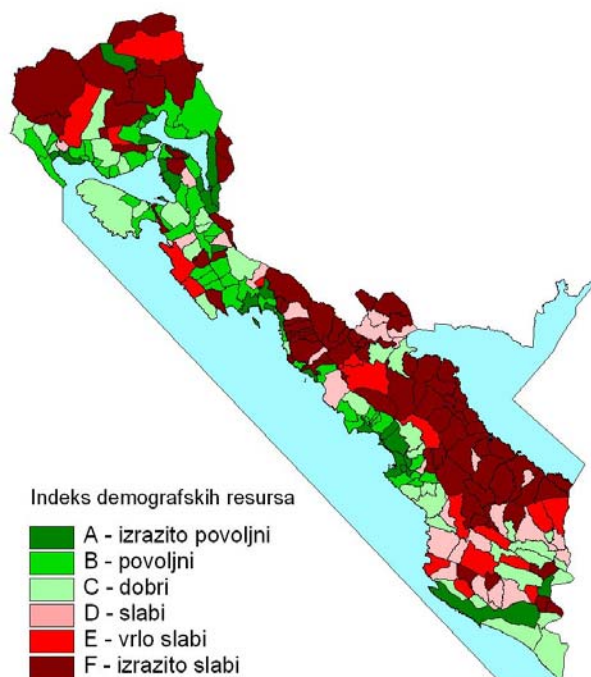
Indeks demografskih resursa obalnog područja prikazan je na karti 2-13. Indeks je izveden iz demografskih (uključujući priraštaj, migracije i starosnu strukturu stanovništva) i parametara koji se odnose na dostignuti nivo obrazovanja. Za izračunavanje indeksa korišćeni su podaci iz Popisa 2011. godine, na nivou naselja. Na osnovu dobijenih vrijednosti urađena je ocjena prostornih jedinica obalnog područja i svrstavanje u jednu od šest kategorija indeksa demografskih resursa – od izrazito povoljnog do izrazito slabog. Starost stanovništva, obrazovni nivo i ostali paramteri koji karakterišu raspoložive ljudske resurse izrazito su nepovoljni na gotovo cijelom ruralnom prostoru obalnog područja, posebno u opštinama Bar, Ulcinj, Herceg Novi i Budva.

Indeks demografskih resursa govori o kapacitetima neke zajednice (u ovom slučaju naselja u obalnim opštinama) za endogeni razvoj, odnosno razvoj koji se zasniva na lokalnim inicijativama i unutrašnjim društvenim potencijalima zajednice. Uopšte smatra se da je endogeni razvoj održiviji i socio-kulturno prihvatljiviji. Međutim, u situaciji slabih demografskih resursa pomaci su malo vjerovatni bez spoljnih podsticaja, bilo javnog i civilnog sektora, bilo privatnog sektora kroz nove investicije. Takav dominantno egzogeni razvoj donosi probleme o kojima treba voditi računa u razvojnom, pa i prostornom planiranju.

Uključenost društvenih aktera u procese donošenja odluka i efikasnost javne uprave takođe predstavljaju bitne društvene faktore razvoja. U poslednjih nekoliko godina primjetno je poboljšanje u ovim oblastima, ali i dalje postoji značajan prostor za unapređenja, posebno kada je riječ o učešću javnosti i dostupnosti informacija, balansiranju različitih interesa, kapacitetima javne uprave i slično.

Karta 2-12: Distribucija stanovništva po naseljima

Karta 2-13: Indeks demografskih resursa
(Izvor: CAMP 2013, Socio-ekonomska analiza)

2.6 Upravljanje obalnim područjem

Obzirom da su "upravljanje" i "obalno područje" suštinske teme NS IUOP potrebno je ukazati na njihove karakteristike koje su od važnosti za razumijevanje koncepta IUOP-a. Unapređenje efikasnosti javne uprave i upravljanja je trajan cilj. Težnja za upravljačkom efikasnošću vodi u specijalizaciju, a specijalizacija razvija posebne sektore i resore koji se, po pravilu odvojeno, bave rješavanjem svojih sektorskih problema. Za jednostavne i usko sektorske probleme to je optimalan upravljački mehanizam.

Zajednička karakteristika obalnih područja je izražena složenost prirodnih i društvenih procesa na relativno ograničenom prostoru. Upravljanje tim procesima, koji često vode u najrazličitije probleme i konflikte, pokazuje se kao nužnost. Tradicionalni sistemi javne uprave sa svojim naglašeno sektorskim, specijalističkim pristupom, ove probleme rješavaju s ograničenim uspjehom.

Upravljanje obalnim područjem Crne Gore nalazi se upravo u fazi kada intenzitet i kompleksnost problema prevazilazi kapacitete dominantno sektorski organizovane javne uprave. Pri tom resor prostornog planiranja i uređenja prostora jedini ima zadatak i obavezu da cjelovito sagledava i rješava brojne probleme od značaja za postizanje održivog prostornog razvoja. Međutim, praksa pokazuje da ovaj resor ne raspolaže sistemskim instrumentarijumom i ingerencijama koji bi omogućili rješavanje zadataka i suočavanje sa izazovima koje obalni problemi pred njega postavljaju.

Za razliku od tema koje su obrađene u prethodnom dijelu ovog poglavlja, a to su prvenstveno stanje i procesi u obalnom području, u nastavku je ukratko prikazana sistemska dimenzija upravljanja obalnim procesima. Analiziraju se različiti upravni sistemi (horizontalni resori) i nivoi uprave (državni, lokalni) koji učestvuju u upravljanju s različitim

nadležnostima, kao i njihovi osnovni "proizvodi" - javne politike, strategije i propisi. Posebna pažnja je posvećena pitanju koordinacije sektora i nivoa uprave kao preduslova za rješavanje sve kompleksnijih obalnih problema i konflikata.

2.6.1 Politike i strategije

Pitanja koordinacije i integracije politika predmet su pažnje mnogih analiza i njihovo poboljšanje se redovno preporučuje u raznim izvještajima. Ipak ne postoje precizno formulisani ciljevi i smjernice za unapređenje u ovim oblastima.

Pri tom nacionalne politike i ciljevi nijesu jasno definisani za određene oblasti od interesa za IUOP, kao što je na primjer slučaj za klimatske promjene i kulturu. Ostalim pitanjima od značaja za IUOP Protokol bavi se veliki broj opštih i sektorskih politika, strategija, planova i programa, kako sa nacionalnog tako i sa lokalnog nivoa. Velika većina ciljeva i zadataka postavljenih ovim dokumentima je kompatibilna sa odredbama Protokola, uz određene konflikte i nedostatke. Najznačajniji konflikti (u odnosu na Protokol i među različitim sektorskim dokumentima) su:

- očuvanje prirodnog i kulturnog nasljeđa i obalnih resursa nasuprot daljoj urbanizaciji, projektima sa nekretninama, gradnji turističkih kapaciteta i infrastrukture; neki od planiranih razvojnih projekata u obalnom području sadrže elemente koji su u suprotnosti sa zahtjevima Protokola o uravnoteženosti obalnih aktivnosti, minimiziranju upotrebe resursa, izbjegavanju dužobalnog širenja urbanih i uspostavljanju otvorenih područja i sl.
- konflikti između ciljeva klimatskih dokumenata (nacrt Druge nacionalne komunikacije, Procjena tehnoloških potreba) kao što su zaštita obalnih močvara i proširenje zone obalnog odmaka, sa smjernicama pojedinih sektorskih i

prostornih planova koji predviđaju gradnju turističkih, infrastrukturnih i drugih kapaciteta u zonama podložnim uticaju klimatskih promjena i bitnim za adaptaciju na njihov uticaj.

Ekosistemski pristup se preporučuje samo u nacrtima novih strategija za biodiverzitet i šumarstvo (pominje se i kod Vodoprivredne osnove, ali nije dosljedeno integrisan kroz sve mjere ovog dokumenta). Kada je riječ o zaštiti prirodnih vrijednosti, u svim dokumentima u centru pažnje su zaštićena područja, dok ciljevi i mjere zaštite ekosistema van zaštićenih područja nedostaju. Ciljevi zaštite obalnih predjela postoje, ali je dalja razrada mjera za njihovo postizanje po pravilu slaba. Kulturna baština (posebno podvodna) nije adekvatno zaštićena i izložena je negativnim uticajima. Gotovo da nema dokumenata koji identifikuju specifične obalne ekosisteme na način kako to čini Protokol i koji predlažu mjere zaštite njihovih karakteristika. Izuzetak su (donekle) SAP BIO i Lokalni plan za zaštitu biodiverziteta opštine Tivat koji poklanja posebnu pažnju obalnim močvarama i šumama na teritoriji opštine.

Koncept obalnog odmaka se tretira samo u Nacionalnoj strategiji održivog razvoja i klimatskim dokumentima. Nedostaci su evidentni i kad je riječ generalno o prirodnim hazardima i posebno o obalnoj eroziji, dok su obuhvaćeni seizmički hazardi i (donekle) klimatske promjene. Evidentno je takođe i odsustvo integralnog pristupa u tretmanu problematike prirodnih hazarda (teži se unapređenju organizacionih i tehničkih rješenja za odgovor u slučaju nastanka nepogoda, prije nego na planiranje i upravljanje aktivnostima na način da se rizici izbjegnu).

Omogućavanje slobodnog pristupa moru i javnog korišćenja prostora obalnog područja, sprječavanje dužobalne urbanizacije i planiranje aktivnosti u skladu sa potrebama zaštite životne sredine principi su koje nacionalna i lokalna strateška i planska dokumenta vrlo ograničeno

uzimaju u obzir. Izuzetak je Prostorni plan Crne Gore (PPCG) koji neke od navedenih principa postavlja kao ključne postulate planiranja prostora. Ipak, bez jasno utvrđenih mjera za sprovođenje, odredbe krovnog planskog dokumenta nijesu u dovoljnoj mjeri integrisane u konkretna planska rješenja.

Donošenje odluka na osnovu naučnih činjenica još je jedan od zahtjeva IUOP Protokola koji nije adekvatno integrisan u nacionalne politike. Taj pristup se navodi u određenom broju dokumenata, ali u istim nijesu sadržani pažljivo formulisani ciljevi i razrađen set mjeru za njihovo postizanje.

Ostali zahtjevi IUOP Protokola uglavnom imaju uporište u ciljevima definisanim nacionalnim i lokalnim dokumentima.

Ocjene o implementaciji strateških dokumenata urađene su u procesu pripreme NS IUOP u okviru analize kompatibilnosti nacionalnih politika⁷⁵ sa Protokolom, na osnovu raspoloživih informacija i ekspertskog mišljenja. Iste ukazuju da glavne neusklađenosti nacionalnih i lokalnih politika, strategija i planova u odnosu na zahtjeve IUOP Protokola leže u procesu njihovog sprovođenja prije nego u samom formulisanju ciljeva. Napredak u ostvarivanju ciljeva različitih sektorskih i opštih strategija i planova uglavnom je ocijenjen kao slab ili umjeren, dok je za mali broj ciljeva ocijenjeno da je napredak dobar. Prema procjeni iz ove analize, nijedan cilj nije u potpunosti ostvaren na način kako je to definisano samim dokumentom (do predviđenog roka i u predviđenom obimu). Naglašeno je načelno prihvatanje ciljeva održivosti bez stvaranja potrebnih uslova i koordiniranih napora da se oni postignu. Deklarativni karakter značajnog broja dokumenata vodi relativiziranju ciljeva koji su njima postavljeni i doprinosi njihovom nesprovođenju.

⁷⁵ Analizirano je trideset nacionalnih i deset lokalnih strategija, politika i planova; od prostorno planskih dokumenata, predmet analize bio je *Prostorni plan Crne Gore*.

Nedostatak tehničkih i finansijskih resursa i kapaciteta za implementaciju donesenih strategija, programa i planova značajno doprinosi nezadovoljavajućem sprovođenju javnih politika. Planiranje na duži rok je teško i nepouzđano, pa se kao rezultat nerijetko imaju nerealni ili preambiciozni planovi i strategije.

2.6.2 Propisi

Pitanja od značaja za upravljanje obalnim područjem reguliše veliki broj nacionalnih propisa. Jedan dio relevantnih zakona je u procesu izmjene, dok je drugi dio nedavno donijet u procesu harmonizacije nacionalnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom Evropske unije. Iako se može konstatovati da je crnogorsko zakonodavstvo u značajnoj mjeri usklađeno sa zahtjevima IUOP Protokola, određene bitne odredbe još uvijek nijesu transponovane (u cjelini ili djelimično)⁷⁶.

Očuvanje obalnih ekosistema propisano je *Zakonom o zaštiti prirode* i setom drugih propisa kojim je preporučena primjena ekosistemskog pristupa. Očuvanje i uslovi zaštite morskih staništa i močvara regulisani su *Zakonom o zaštiti prirode*, dok se predlogom novog Zakona o morskom dobru definiše da se zaštita morskog dobra zasniva na principima koji se, između ostalog, odnose na zaštitu specifičnih obalnih ekosistema (močvare, morska staništa, šume, dine i ostrva), odnosno da se buduća Agencija za morsko dobro stara o njihovoj zaštiti. Propisi u oblasti uređenja prostora sadrže smjernice za zaštitu prirodnih i pejzažnih vrijednosti i kulturne baštine. Obaveze iz ovih propisa ponavljaju se i u planskim dokumentima, barem deklarativno, po

⁷⁶ Ocjene se zasnivaju na analizama (2010.g i 2011.g.) sprovedenim u okviru postupka donošenja Zakona o potvrđivanju IUOP Protokola ("Sl.list Crne Gore" br.16/11), ali i novijoj Analizi nacionalnog institucionalnog i zakonodavnog okvira za integralno upravljanje obalnim područjem u okviru izrade ove Strategije (jul 2014) i analizama u okviru teućeg procesa izmjena Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata.

pravilu bez detaljnije razrade za specifične ekosisteme i vrijedna područja.

Očuvanja kulturne baštine primarno je uređeno *Zakonom o zaštiti kulturnih dobara*, kao i Konvencijom o zaštiti podvodne kulturne baštine. Ipak u odnosu na ključne zahtjeve Protokola o IUOP (primjena odgovarajućih mjera zaštite kulturnih, naročito arheoloških i istorijskih, dobara; zaštita podmorskih kulturnih nalazišta), naročito se izdvaja nedostatak posebne odredbe o *in situ* zaštiti kulturnog nasljeđa priobalnih područja koja predstavlja prvi izbor prije bilo kakve intervencije.

Jedan od ključnih zahtjeva IUOP Protokola odnosi se na uvođenja instrumenta odmaka gradnje na minimalno 100 metara od obalne linije. Ovaj zahtjev je djelimično integrisan u nacionalne propise kroz *Pravilnik o bližem sadržaju i formi planskog dokumenta*⁷⁷. Međutim, uslovi za primjenu nijesu razrađeni za cijelo obalno područje (već samo za zone izvan naselja) i nijesu definisani slučajevi kad je moguća adaptacija. Za utvrđivanje odmaka bitne su i odredbe *Zakona o hidrografskoj djelatnosti* kojim se definiše obaveza sprovođenja hidrografskog premjera na moru i unutrašnjim plovnim putevima, kao i snimanje objekata u priobalnom području, ali se ne utvrđuju bliži kriterijumi za utvrđivanje obalne linije što je bitno i za utvrđivanje granica morske obale i morskog dobra.

Postoji i razlika u načinu na koji IUOP Protokol i crnogorski propisi regulišu pitanje javnog interesa. Protokolom se zahtijeva davanje primata javnim uslugama i aktivnostima, a projekti od javnog interesa su takođe značajna kategorija kod utvrđivanja slučajeva adaptacije u

⁷⁷ Pravilnik o bližem sadržaju i formi planskog dokumenta, kriterijumima namjene površina, elementima urbanističke regulacije i jedinstvenim grafičkim simbolima propisuje, npr. da nove smještajne jedinice i prateći sadržaji u turističkim zonama (uključujući kampove i golf terene) izvan naselja moraju biti izgrađeni na udaljenosti od najmanje 100 m od obalne linije.

primjeni obalnog odmaka. Objekti od opšteg interesa na način kako su definisani *Zakonom o uređenju prostora i izgradnji objekata* uglavnom se odnose na projekte javnih usluga, ali i na proizvodne sisteme koji zapošljavaju 50 i više radnika. Ovo nije u skladu sa specifičnim zahtjevom IUOP Protokola u kontekstu definisanja uslova za adaptaciju obalnog odmaka.

U odnosu na zahtjeve IUOP Protokola o ograničavaju aktivnosti u obalnom području značajno je da je ograničenje kretanja vozila i sidrenja plovila uređeno novim *Predlogom Zakona o morskome dobru*, ali bez utvrđivanja odgovarajućih kaznenih odredbi. *Pravilnikom o uslovima koje moraju ispunjavati uređena i izgrađena kupališta*⁷⁸ propisana je obaveza osiguravanja pristupnih staza do mora. Međutim, istim je ograničen pristup hotelskim kupalištima samo za goste hotela što je u suprotnosti sa zahtjevom IUOP Protokola o obezbjeđivanju slobodnog pristupa moru, dok je važećim Zakonom o morskome dobru definisano da je morskome dobro u javnoj upotrebi. Predlogom novog Zakona o morskome dobru regulisan je slobodan i besplatan pristup morskoj obali, plažama i kupalištima.

Usklađivanje obalnih djelatnosti u cilju obezbjeđivanja održivog korišćenja resursa jedan je od bitnih zahtjeva IUOP Protokola koji je djelimično integrisan u nacionalno zakonodavstvo i to kroz načela *Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata* (član 5 o usklađenosti razvoja). Odgovorno korišćenje resursa je tretirano zakonskim aktima kojim se uređuje zaštita životne sredine, naročito strateška i projektna procjena uticaja (*Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu i Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu*⁷⁹).

Međutim, metodologija izrade strateške procjene je često vrlo formalna, nerijetko uopštena, bez izdvajanja prostornih podcjelina u odnosu na osjetljivost na planirane zahvate i bez primjene kvantitativnih pokazatelja u ocjeni uticaja na životnu sredinu. Kod procjene uticaja na životnu sredinu nije adekvatno ili nije prepoznata specifičnost uticaja pojedinih zahvata koji imaju ili mogu imati značajan uticaj na životnu sredinu obalnog područja, a naročito na među-odnose između njegovog morskog i kopnenog dijela (plovni putevi, eksploatacija svih vrsta arhitektonsko-građevinskog kamena, kao i tehničko-građevinskog kamena, eksploatacija morske soli, eksploatacija šljunka i pijeska, nasipanje mora, morska uzgajališta ribe i uzgajališta marikulture).

Važeći propisi kojim se regulišu ekonomske aktivnosti od značaja za obalno područje (turizam, poljoprivreda i ruralni razvoj, pomorski i kopneni saobraćaj, pomorska privreda, eksploatacija mineralnih sirovina) su nedostatni sa aspekta utvrđivanja mjera zaštite životne sredine, uključujući smanjenje zagađenja u obalnom području, te prevenciju i smanjenje šteta od prirodnih hazarda. Uglavnom se zadržavaju na prepoznavanju osjetljivosti životne sredine na nivou principa i načela bez razrade instrumenata za ocjenu osjetljivosti morskih i obalnih ekosistema, kao i bez propisivanja instrumenata za sprječavanje i/ ili eliminisanje zagađenja (sa izuzetkom propisa u oblasti morskog ribarstva⁸⁰). Značajan pomak predstavlja novi *Zakon o odgovornosti za štetu u životnoj sredini*⁸¹ kojim je uređena obaveza da se šteta pričinjena životnoj sredini nadomjesti, odnosno da se funkcije i usluge ekosistema koje su pogođene štetom vrate u prvobitno stanje.

⁷⁸ Pravilnik o uslovima koje moraju ispunjavati uređena i izgrađena kupališta ("Službeni list CG", broj 20/08, 20/09, 25/09, 4/10, 61/10, 26/11)

⁷⁹ Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu ("Sl. list RCG", br. 80/05, 73/10 od 10.12.2010, 40/11,

59/11) i Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu ("Sl. list RCG", br. 80/05, 40/10, 73/10, 40/11, 27/13)

⁸⁰ Zakon o morskome ribarstvu i marikulturi ("Sl. list Crne Gore", br. 56/09, 40/11)

⁸¹ "Službeni list Crne Gore", br. 27/2014

Zakonodavstvo u Crnoj Gori je takođe nedostatno u odnosu na zahtjeve IUOP Protokola o smanjenju uticaja prirodnih hazarda. Predviđanje mogućih uticaja/rizika i planiranje mjera sprječavanja štetnog dejstva, adaptacije i ublažavanja uticaja prirodnih hazarda, zasnovano je samo na primjeni obaveza koje proizilaze iz potvrđenih međunarodnih sporazuma (npr. *Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o promjeni klime*).

Upravljanje obalnim područjima podrazumijeva, između ostalog, primjenu prikladnih instrumenata i mjera zemljišne politike. U posebnim zakonima postoje određeni elementi zemljišne politike, prije svega porez na nepokretnosti. Takođe, određeni elementi su sadržani u regulativi u oblasti komunalnih djelatnosti. Međutim, nije utvrđena obaveza urbane komasacije (preparcelacije) koja je veoma značajna za osiguravanje kvaliteta izgrađene sredine, posebno za osiguravanje prostora javnog interesa kao i za pravednu distribuciju prava građenja utvrđenih prostorno planskim dokumentima.

Obaveza praćenja obalnih procesa definisana IUOP Protokolom korespondira sa zakonskim rješenjima u više oblasti (planiranje prostora, zaštita životne sredine) kojima se reguliše monitoring određenih parametara, no ipak nacionalni propisi nijesu dovoljno razrađeni u kontekstu obezbjeđivanja cjelovitosti i koordiniranog praćenja obalnih procesa u duhu IUOP Protokola.

Učešće javnosti i pristup informacijama imaju utemeljenje u više zakona. Potrebna su, međutim, poboljšanja odredbi koje govore o učešću javnosti u većem broju propisa (izuzetak su zakoni o procjenama uticaja) na način da se precizno odrede rokovi, prava javnosti i procedure tokom javne rasprave, kao i način obavještanja, a sve u cilju djelotvornijeg uključivanja društvenih aktera.

Slično kao i kod politika, za postizanje ciljeva IUOP Protokola, pored utvrđenih neusklađenosti i praznina u pravnom okviru, veoma je značajna (ako ne i značajnija) slaba primjena propisa. Tako na primjer kontrola aktivnosti na moru nije na zadovoljavajućem nivou, a isto važi i za sprovođenje mjera za obezbjeđivanje sigurnosti plovidbe i za zaštitu mora od zagađenja sa plovila. Izuzetno su važne slabosti u primjeni propisa o procjenama uticaja koje uključuju formalizovanost procesa, nedostatak potrebnih podataka, izostanak monitoringa sprovođenja mjera za ublažavanje negativnih uticaja koje su predviđene u elaboratima, itd.

2.6.3 Institucije i koordinacija

Organizacija institucionalnog sistema u Crnoj Gori ukazuje da se poseban značaj poklanja obalnom području. Područjem morskog dobra, kao najznačajnijim dijelom obalnog područja, od 1992. g. upravlja Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom. Veliki broj resora, organa državne uprave, institucija i organa lokalne samouprave imaju nadležnosti od značaja za upravljanje obalnim područjem Crne Gore. Kao ključno izdvaja se Ministarstvo održivog razvoja i turizma koje u svojoj nadležnosti ima zaštitu životne sredine, planiranje i upravljanje prostorom, građevinarstvo, turizam i održivi razvoj. Po važnosti za problematiku obalnog područja takođe se izdvajaju Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva i Ministarstvo kulture (sa Upravom za zaštitu kulturnih dobara). Uz Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom (buduću Agenciju za upravljanje morskim dobrom), ostale značajne institucije su Agencija za zaštitu životne sredine, Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju, Centar za ekotoksikološka ispitivanja, Lučka uprava i Lučke kapetanije, Institut za biologiju mora i Biotehnički fakultet. Za upravljanje morskim dijelom obalnog područja naročito su značajne institucije u oblasti bezbjednosti i sigurnosti na moru i zaštite mora od zagađenja sa plovila. Značajnu ulogu u upravljanju obalnim područjem imaju i lokalne samouprave. Nadležnosti lokalnih

samouprava ostvaruju se kroz rad različitih tijela uključujući sekretarijate za razvoj (i u nekim opštinama razvojne agencije), sekretarijate za planiranje, urbanizam i građevinarstvo, sekretarijate za komunalna pitanja i javne komunalne službe (za vodosnabdijevanje, otpad, kanalizaciju itd.), i brojne druge organe i tijela. Skoro sve opštine u obalnom području imaju sektor za životnu sredinu ili osoblje (jednog službenika ili više njih) zaduženo za pitanja životne sredine. Na lokalnom nivou djeluje komunalna inspekcija.

Kad je riječ o među-sektorskoj (horizontalnoj) koordinaciji, u proteklom periodu je registrovano više primjera nejasnih i preklapajućih nadležnosti i neefikasnog djelovanja. Pored slabosti u među-sektorskoj, izraženi su i problemi u vertikalnoj (od lokalnog do nacionalnog nivoa) koordinaciji.

Tijela koja su uspostavljena sa ciljem unapređenja koordinacije, a koja su značajna za obalno područje su:

- Nacionalni savjet za održivi razvoj i klimatske promjene u svom sastavu ima Predsjednika države, ministre i predstavnike ministarstava održivog razvoja i turizma, ekonomije, rada i socijalnog staranja, poljoprivrede i ruralnog razvoja, saobraćaja i pomorstva te ministarstva finansija, kao i predsjednike lokalnih samouprava, predstavnike Zavoda za hidrometeorologiju i seizmologiju, univerziteta, udruženja poslodavaca, sindikalnih i nevladinih organizacija i nezavisne eksperte. Osnovni zadaci Nacionalnog savjeta su da obezbijedi usklađenost javnih politika sa politikom održivog razvoja, podstakne saradnju nadležnih nacionalnih i lokalnih organa i omogući snažnije učešće poslovnog i nevladinog sektora u kreiranju i sprovođenju politika. Iako je djelovanjem Nacionalnog savjeta ostvaren značajan napredak u jačanju svijesti o značaju održivog razvoja i integracije zahtjeva održivosti u sektorske politike i aktivnosti, kao i umjeren napredak u pogledu izgradnje institucionalnih kapaciteta za održivi razvoj,

još uvijek nije postignut potrebnii nivo usaglašavanja sektorskih politika, programa i planova sa ciljevima održivog razvoja, kao ni usklađivanje programa i projekata razvoja na nacionalnom i lokalnom nivou.

Nedovoljni stručni kapaciteti za sprovođenje odluka Nacionalnog savjeta, nedostatak naučno-istraživačke komponente i nedovoljna finansijska podrška sprovođenju politike održivog razvoja u značajnoj mjeri su uticali na izostanak planiranog i politički podržanog procesa otklanjanja ili ublažavanje neodrživih razvojnih trendova u Crnoj Gori.

- Savjetom za praćenje turističkog razvoja, pripremu i praćenje turističkih sezona predsjedava Predsjednik Vlade, a čine ga predstavnici vladinih resora, organa uprave i institucija (između ostalih i Javnog preduzeća za upravljanje morskim dobrom), lokalnih samouprava, turističke privrede, stručnih srednjih škola i fakulteta iz oblasti turizma, te medija i eksperata iz oblasti turizma, nevladinog sektora i dr. Cilj Savjeta je da se obezbijedi efikasno sprovođenja strategije i akcionih planova u sektoru turizma.
- Savjet za uređenje prostora je stručno-savjetodavno tijelo ministra održivog razvoja i turizma koga čine stručnjaci u sektoru planiranja i uređenja prostora. Cilj Savjeta je da razmatra i daje ocjenu relevantnih politika, planova i propisa, uključujući stručnu i naučnu utemeljenost planskih dokumenata i drugih dokumenata i propisa od značaja za uređenje prostora (davanje mišljenja u postupcima izrade lokalnih i državnih planskih dokumenata i propisa iz oblasti uređenja prostora, kao i razmatranje predloga i inicijativa koje se odnose na oblast uređenja prostora; praćenje stanja uređenja prostora Crne Gore i predlaganje mjera usklađivanja politike uređenja prostora sa evropskim načelima; iniciranje mjera za unapređenja stanja uređenja prostora, naročito izradom

propisa, strategija, planskih dokumenata i drugih dokumenata; davanje predloga za ostvarivanje visokih standarda planerske i arhitektonske struke; davanje predloga u cilju poboljšanja kvaliteta planskih dokumenata, primjerenog relevantnim svjetskim dostignućima; predlaganje aktivnosti na unapređenju saradnje sa naučnim ustanovama u zemlji i inostranstvu u oblasti uređenja prostora, itd).

- Radna grupa za uspostavljanje integrisanog sistema kontrole, nadzora i zaštite mora formirana je kao radno tijelo da bi se ublažila rascjepkanost i preklapanje nadležnosti u oblasti sigurnosti i bezbjednosti na moru. Radom koordinira Ministarstvo odbrane, a uključeni su predstavnici ostalih nadležnih resora u Vladi, predstavnici nadležnih uprava, javnih i stručnih institucija.
- Upravni i Savjetodavni odbori za sprovođenje CAMP-a Crna Gora i izradu NS IUOP pružaju političku i stručnu podršku u implementaciji ovih projekta i s timu vezi jačaju koordinaciju sa Mediteranskim akcionim planom (MAP) i njegovim regionalnim centrima. U Upravnom odboru su predstavnici nadležnih ministarstava, JP za upravljanje morskim dobrom i primorskih opština; Savjetodavni odbor čine predstavnici stručnih institucija na nacionalnom nivou i stručnih službi lokalnih samouprava u obalnom području.

Ustaljena je praksa da se u procesu realizacije pojedinih projekata uspostavljaju upravno - koordinaciona tijela sa ambicijom da se obezbijedi međusektorsko praćenje realizacije projektnih aktivnosti. Praksa međutim govori da ista ne nastavljaju da funkcionišu u fazi sprovođenja rezultata projekta.

Za jačanje uloge lokalnih samouprava u procesu donošenja i sprovođenja politika i za unapređenje koordinacije značajna je Zajednice opština Crne Gore čija je misija da kroz pružanje usluga članicama, zastupanje njihovih interesa i

ostvarivanje saradnje sa državnim organima, drugim nacionalnim asocijacijama i međunarodnim organizacijama, doprinese decentralizaciji i demokratizaciji lokalne samouprave.

Potencijalno značajan koordinacioni mehanizam unutar sistema uređenja prostora funkcioniše u procesu izrade planskih dokumenata i to posebno u fazi pripreme nacrtu plana. Nosilac pripremnih poslova u izradi plana prikuplja raspoložive podatke, kao i predloge i mišljenja niza institucija i upravnih organa koji su neophodni za izradu planskog dokumenta. Pri tome se ova faza u izradi plana pomalo nespretno naziva "dostavljanje podataka, predloga i mišljenja" (shodno članu 38 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata) iz čega proizilazi da se radi o jednosmjernoj komunikaciji kojom sektor dostavlja svoje prijedloge nosiocu pripremnih poslova. Na ovaj način se propušta prilika jačeg naglašavanja zajedničkog rada, odnosno partnerske saradnje i koordinacije predstavnika svih nadležnih i zainteresovanih sektora u izradi planskih rješenja. Isto se ponavlja i u sljedećoj fazi kada se planska rješenja od strane nadležnog ministarstva dostavljaju pojedinačno sektorima na mišljenje.

Ipak, uprkos značajnim naporima koji su uloženi u uspostavljanje i podsticanje funkcionisanja multidisciplinarnih tijela za usklađivanje javnih politika između sektora, još uvijek je prisutna nedovoljna usklađenost njihovih ciljeva i mjera.

Takođe, rad tijela javne uprave u velikoj mjeri karakteriše **manjak spremnosti** da se djeluje u skladu sa postavljenim ciljevima, nedostatak kontinuiranog praćenja postizanja očekivanih rezultata, kao i **nedostatak odgovornosti** u slučaju njihovog nepostizanja. Osim toga, niski kapaciteti, nedostatak iskustva i stručnih znanja bitnih za primjenu koordiniranog pristupa u upravljanju takođe su karakteristični za postojeći institucionalni sistem, pri čemu je to posebno izraženo na lokalnom nivou.

Ključni problemi, slabosti i potrebe

U prethodnom poglavlju ocijenjeno je stanje prirodne i kulturne baštine, predjela i najvažnijih prirodnih resursa obalnog područja. Analizirani su i uticaji prirodnih hazarda, ključne ekonomske aktivnosti, i postojeći sistem upravljanja obalnim područjem. Ekspertskom analizom identifikovani su glavni pritisci na elemente prirodnog i stvorenog okruženja, kao i uticaji kojim su ti pritisci rezultirali.

Na osnovu tako utvrđenih elemenata nezadovoljavajućeg stanja i s njima povezanih uticaja, u ovom poglavlju prepoznata su prioritetna problemska područja u odnosu na ključne ciljeve IUOP Protokola, sa aspekta:

- ugrožavanja prirodnih, predionih i kulturnih vrijednosti,
- neodrživog korišćenja obalnih resursa,
- neadekvatne prevencije i smanjenja šteta od prirodnih hazarda,
- nedostataka sistema upravljanja u odnosu na koordinacione mehanizme, primjenu praksi upravljanja orjentisanog na rezultate i praćenja obalnih procesa.

Ovako utvrđena područja su podvrgnuta daljoj analizi da bi se utvrdile uzročno-posljedične veze i izdvojili uzroci problema – od neposrednih do najdubljih uzroka, odnosno pokretača nepovoljnih procesa i pojava (lista pokretača, pritisaka, stanja i uticaja, slijedom DPSIR metode, predstavljena je u tabeli 3-1). Treba imati na umu da se pojedini uzroci odnose na više problema i obratno – da pojedini problemi imaju korijen u više navedenih uzroka. Šira lista utvrđenih problema i uzroka prikazana je u tabelama u Prilogu 1.

Sistematizacijom problema i uzroka, te ocjenom nivoa do kog određene grupe problema i uzroka otežavaju postizanje ciljeva IOUP Protokola i slabe izgleda za dugoročno održiv razvoj obalnog područja, izdvojene su ključne slabosti i potrebe.

Tabela 3-1: Ključni nalazi analize pokretača, pritisaka, stanja i uticaja

ELEMENTI PRIRODNE I IZGRAĐENE SREDINE	UZROCI/ POKRETAČI	PRITISCI	STANJE	UTICAJI
Biodiverzitet	<ul style="list-style-type: none"> ▪ visoka tražnja i profitabilnost poslova sa nekretninama ▪ neefikasna kontrola procesa gradnje i preferenci investitora ▪ nedostatak stručnih podloga o rasprostranjenju i stanju staništa i vrsta ▪ ograničeni kapaciteti (naročito upravljački) u sistemu zaštite prirode ▪ neefikasna kontrola i nadzor nad aktivnostima koje ugrožavaju vrijednosti ekosistema i zaštićenih prirodnih dobara u obalnom području ▪ nedostatak svijesti o važnosti prirodnih vrijednosti i značaja njihovog očuvanja ▪ napuštanje poljoprivrede i homogenizacija predjela 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ procesi urbanizacije ▪ promjena namjene zemljišta ▪ gradnja turističkih, ugostiteljskih i rekreativnih kapaciteta na vrijednim područjima ▪ zagađenje otpadnim vodama ▪ neodržive turističke aktivnosti i povećan nivo posjeta ▪ prekomjeran i nelegalan lov (ptica) i ribolov ▪ uznemiravanje živog svijeta 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ samo je 8,6 % zaštićenih područja prirode na kopnu u odnosu na površinu obalnog područja, odnosno 0% zaštićenih područja u moru (procijenjena površina potencijalno vrijednih područja prirode za zaštitu na kopnu iznosi 18,8 % u odnosu na površinu obalnog područja, i aproksimativno oko 9000 ha za uspostavljanje zaštićenih područja u moru) ▪ prekomjerna zagađenost kopna i mora na pojedinim lokacijama ▪ fragmentiranost i konverzija kopnenih i morskih staništa ▪ izgubljena svojstava zaštićenih i područja planiranih za zaštitu (npr. Slovenska i Bečićka plaža, brdo Spas, dine na Velikoj plaži) ▪ smanjena lovna populacija divljači ▪ smanjena riblja populacija 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ smanjenje biodiverziteta ▪ gubitak vrijednih, rijetkih i endemičnih staništa i vrsta na kopnu i u moru ▪ povećan broj ugroženih vrsta ▪ smanjena funkcionalnost i stabilnosti ekosistema, naročito vodenih ekosistema ▪ gubitak agrobiodiverziteta (domaće sorte i pasmine)
Kulturna dobra	<ul style="list-style-type: none"> ▪ nedovršeno sistematsko mapiranje i nedovoljna dostupnost stručnih podloga o stanju i uslovima zaštite kulturnih dobara ▪ neefikasan sistem upravljanja i zaštite kulturnih dobara, nedovoljni kapaciteti 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ procesi urbanizacije ▪ nelegalno iznošenje kulturnih dobara 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ degradiranje kulturnih dobara, posebno podvodnih 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ narušavanje autentičnosti, integriteta i stepena očuvanosti kulturnih dobara ▪ gubitak osnovnih funkcija kulturnih dobara

ELEMENTI PRIRODNE I IZGRAĐENE SREDINE	UZROCI/ POKRETAČI	PRITISCI	STANJE	UTICAJI
Predione vrijednosti	<ul style="list-style-type: none"> ▪ neodrživi prostorni i turistički razvoj ▪ depopulacija ruralnih područja ▪ nedostatak instrumenata (zakonskih, integracije i sl.) i kapaciteta za zaštitu predjela ▪ nedostatak svijesti o važnosti predionih vrijednosti obalnog područja i potrebe njihovog očuvanja 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ekspanzija gradnje, širenje urbanih cjelina ▪ izgradnja infrastrukturnih koridora ▪ zanemarivanje (tradicionalne) poljoprivrede 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ visok udio dispergovanih urbanizovnih površina ▪ zašumljavanje kulturnih predjela 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ gubitak ekoloških i kulturnih vrijednosti predjela ▪ gubitak prepoznatljivosti predjela, homogenizacija prirodnih, kulturnih i poljoprivrednih predjela ▪ narušen vizuelni kvalitet predjela
More	<ul style="list-style-type: none"> ▪ urbanizacija koja nije usklađena sa osjetljivošću površinskih i podzemnih voda i nije praćena adekvatnom komunalnom infrastrukturom 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kopneni izvori zagađenja – otpadne vode, otpad, fitofarmaceutska sredstva ▪ zagađenje od pomorskih aktivnosti (iz luka i sa plovila) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prekomjerno zagađenje na pojedinim lokacijama (Bokokotorski zaliv, Ulcinj; u manjoj mjeri Budva i Bar); ▪ eutrofikacija mora 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ narušavanje stanja morskog ekosistema ▪ umanivanje sanitarne ispravnosti voda za kupanje ▪ narušavanje ekološkog stanja i promjena hidroloških karakteristika riječnih vodnih tokova
Vode	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zastarjele tehnologije u brodogradnji i industriji ▪ izražena sezonalnost turizma ▪ neadekvatan sistem kontrole i sprečavanja zagađenja, nedostatak kapaciteta ▪ nepotpun sistem za hitne intervencije 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ brodogradnja/ remont brodova, industrijske aktivnosti ▪ preopterećena komunalna infrastruktura u ljetnim mjesecima ▪ neadekvatno lociranje marikulture (Bokokotorski zaliv) ▪ akcidenti na moru ▪ velika potrošnja vode 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ povremeno odstupanje kvaliteta voda Bojane i Sutorine od propisanih normi ▪ ugrožen kvalitet pojedinih vodoizvorišta, nalazišta peloida i izvora termomineralnih voda ▪ smanjenje količine i zaslanjivanje podzemnih voda 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ umanjivanje sanitarne ispravnosti vode za piće ▪ gubitak peloida i kvaliteta termomineralnih voda ▪ promjena hemijskih i fizičkih svojstva podzemnih voda

ELEMENTI PRIRODNE I IZGRAĐENE SREDINE	UZROCI/ POKRETAČI	PRITISCI	STANJE	UTICAJI
Zemljište	<ul style="list-style-type: none"> ▪ nedovoljna investiciona i institucionalno-tehnička podrška poljoprivredi ▪ nepovoljna starosna i kvalifikaciona struktura ruralnog stanovništva ▪ nedostatak efikasne podrške održivim poljoprivrednim praksama ▪ neefikasan sistem kontrole, sprečavanja i sanacije zagađenja 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ urbanizacija i razvoj infrastrukture ▪ namjena prostora koja nije usklađena sa ranjivošću i bonitetom zemljišta ▪ erozija bujičnim tokovima ▪ nepropisno odlaganje otpada 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zapušteno poljoprivredno zemljište ▪ konverzija poljoprivrednog zemljišta ▪ zagađenje zemljišta na pojedinim lokacijama ▪ nekonzistenti podaci o kvalitetu zemljišta i poljoprivrednim površinama 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ gubitak vrijednog poljoprivrednog zemljišta i ekosistema povezanih sa poljoprivrednim i šumskim zemljištem ▪ pogoršanje karakteristika poljoprivrednog zemljišta ▪ narušavanje sanitarne ispravnosti podzemnih voda
Prirodni hazardi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ varijabilnost/promjene klime ▪ nedostadni propisi ▪ nedostatnost tehničkih kapaciteta ▪ nedovoljna primjena standarda gradnje ▪ građevinska područja u zonama visokog seizmičkog rizika ▪ nedovoljna međuresorna saradnja na usklađivanju ciljeva zaštite životne sredine s drugim sektorskim ciljevima 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podizanja nivoa mora ▪ olujni vjetrovi, jake kiše, suša ▪ požari ▪ seizmički hazard 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ poplave, naročito u području Bojane ▪ smanjena plažna područja zbog erozije ▪ neodržavani bujični tokovi 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ugrožavanje života i zdravlja ljudi ▪ ugrožavanje materijalnih dobara ▪ visoki troškovi sanacije ▪ gubitak resursne osnove za turizam

ELEMENTI PRIRODNE I IZGRAĐENE SREDINE	UZROCI/ POKRETAČI	PRITISCI	STANJE	UTICAJI
<p>Prostor</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ manjak ekonomske aktivnosti i nezaposlenost ▪ nespremnost i nedostatak podsticaja za diversifikaciju ekonomije ▪ atraktivnost obalnog područja za sekundarno stanovanje ili tzv. „rezidencijalni turizam“ ▪ profitabilnost poslovanja s nekretninama ▪ nepostojanje instrumenata poreske politike koji bi destimulisali preplaniranje prostora ▪ neefikasni instrumenti za uređenje građevinskog zemljišta ▪ nesprovođenje planskih dokumenata, a posebno deklariranih planskih ciljeva ▪ nedostatak kvalitetnih sektorskih ulaznih podataka za prostorne planove ▪ nezadovoljavajući nivo koordinacije unutar državnih organa ▪ neefikasno i netransparentno djelovanje javne uprave 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rast tražnje, visoke cijene i profitabilnost poslovanja s nekretninama ▪ pritisci za stalna širenja građevinskih područja ▪ planiranje i lociranje neprihvatljivih sadržaja na područjima visoke ranjivosti ▪ neefikasna kontrola i neefikasno sankcionisanje nelegalne i neplanske gradnje 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ predimenzionirana građevinska područja (GP) ▪ isplanirano GP zahvata 46,3% površine pojasa od 1 km ▪ udio GP u ukupnoj površini obalnog područja je 15,5%; samo 18,5% ukupnih GP je privedeno namjeni ▪ izgrađenost obalne linije je 31,9% ▪ 80% svih površina neizgrađenih građevinskih područja je na lokacijama visoke i veoma visoke ranjivosti ▪ površina sa nelegalno izgrađenim objektima procijenjena na oko 560 ha ▪ znatne površine devastirane nelegalnom i neplanskom gradnjom niskog kvaliteta ▪ neskladna naselja, loša arhitektura 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ narušavanje i degradiranje izvornih predionih i prirodnih vrijednosti ▪ linearna dužobalna urbanizacija ▪ povećani troškovi komunalnog opremanja zbog raspršene gradnje ▪ pojačano zagađenje zbog komunalne neopremljenosti ▪ prosječno nizak kvalitet izgrađene sredine ▪ gubitak turističkih potencijala i atraktivnosti za razvoj kvalitetnog turizma

3.1 Ugrožavanje prirodnih, predionih i kulturnih vrijednosti

U planiranju aktivnosti u obalnom području ne primjenjuje se **ekosistemski pristup** iako je utemeljen u propisima, a donekle i u nacionalnim i lokalnim politikama i planovima. Praktična primjena ekosistemskog pristupa zahtijeva visok stepen integracije zaštite prirode u sektorske politike i usaglašavanje ciljeva, pouzdane podatke, kao i visok stepen koordinacije na svim nivoima upravljanja. Ocjena prihvatljivosti aktivnosti i djelatnosti u kontekstu očuvanja i cjelovitosti ekološke mreže i ekološki značajnih lokaliteta je takođe predviđena *Zakonom o zaštiti prirode*, ali još nije zaživjela u praksi. Zbog nedostatka podataka za određena prirodna dobra i područja, nije zaživjela ni primjena akta o uslovima zaštite prirode od strane Agencije za zaštitu životne sredine.

Jedan od uzroka koji bitno doprinosi ovakvom stanju je **nedostatak sistematskog mapiranja i stručnih podloga** o rasprostranjenju i stanju staništa i vrsta.

U kombinaciji sa nedovoljnim kapacitetima, ovi nedostaci čine da javna uprava ne daje adekvatan odgovor na pritiske koji nastaju usljed visoke potražnje za nekretninama (posebno na najatraktivnijim lokacijama), odnosno intenzivne urbanizacije i ambijentu neprilagođene gradnje. Činjenica da znanje i informacije o **vrijednostima usluga koje pružaju ekosistemi** nijesu dovoljno razvijene predstavlja još jedan nedostatak. Na drugoj strani, nijesu razvijeni **podsticaji za razvoj aktivnosti zelene ekonomije** koje doprinose očuvanju stabilnosti ekosistema, tako da i dalje preovlađuju resursno intenzivne aktivnosti (bilo da se radi o zagađenju ili potrošnji/ zauzimanju resursa).

Implementacija *Evropske konvencije o predjelima* nije na zadovoljavajućem nivou, a sa tim povezano usklađivanje zakonskih propisa u oblasti prostornog planiranja, zaštite prirode i

kulturne baštine nije do kraja sprovedeno. Takođe, **prediona politika** nije usvojena. Posebno je izražen nedostatak **predione tipologije** kojom treba identifikovati tipove predjela na teritoriji Crne Gore, odnosno kojom treba stvoriti osnovu za zakonsku zaštitu izuzetnih predjela. Usljed nedovoljno razvijene svijesti, manjkavih propisa i neadekvantnih stručnih osnova, kombinovanih sa uticajima urbanizacije, u značajnoj mjeri je narušen kvalitet obalnog predjela, a posljedično i atraktivnost i identitet crnogorskog primorja.

Podvodna kulturna baština i pored zakonske zaštite nije fizički zaštićena, niti mapirana na adekvatan način (sa izuzetkom tri konkretne lokacije). *Zakon o zaštiti kulturnih dobara ne predviđa mjere in situ zaštite* kako obalnih tako ni podvodnih kulturnih dobara. Nedostatnost sistema zaštite kulturnih dobara prije svega je uzrokovana slabostima u primjeni zakonskih odredbi. Tako npr. nije dovršena revalorizacija⁸² pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara u Crnoj Gori, uspostavljena digitalna baza podataka o kulturoj baštini, odnosno nije uspostavljen monitoring stanja kulturne baštine, što je preduslov njene zaštite i u kontekstu realizaciji razvojnih i prostorno-planskih dokumenata. Takođe, za zaštitu kulturnih dobara se ne izdvajaju dovoljna sredstva.

Ukoliko se evidentirani **problemi degradacije prirodnih i kulturnih vrijednosti** nastave u dužem vremenskom periodu, mogu dovesti do značajnije nestabilnosti ekosistema u odnosu na postojeće stanje i ugrožavanja razvojnih potencijala.

Posebna grupa nedostataka tiče se **zaštićenih područja prirode**. Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom je u skladu sa zakonski utvrđenom obavezom formalno preuzelo ulogu upravljača zaštićenim područjima u zoni morskog dobra, pri čemu praktičnu

⁸² U toku je realizacija projekta „Revalorizacija kulturnih dobara sa akcionim planom implementacije“

primjenu ovog rješenja otežava niz problema (nepotpune informacije o granicama i statusu zaštićenih područja prirode, nekompatibilnost prethodnih proglašenja zaštićenih područja prirode sa novo-propisanim kategorijama zaštite, itd.). Postojeće zakonsko rješenje upitno je sa stanovišta očuvanja integriteta zaštićenih područja koja se prostiru ili će se prostirati van granica morskog dobra. Posebno važni nedostaci su što postojeći sistem zaštićenih područja nije reprezentativan tj. nije uspostavljen tako da budu zastupljeni svi vrijedni ekosistemi (nedostaju, na primjer, zaštićena područja u moru) i što se ciljevi o stavljanju novih područja pod zaštitu ne ostvaruju u predviđenom roku. Mjere zaštite vrijednih ekosistema van zaštićenih područja se veoma rijetko sprovode.

3.2 Neodrživo korišćenje obalnih resursa

Pitanje **održivosti korišćenja obalnih resursa** je podijeljena odgovornost više resora odnosno upravnih sistema. Pored sektorskih propisa i politika najvažniji praktični regulator korišćenja obalnih resursa su prostorni planovi. **Prostorno planiranje i prostorni planovi**, u koordinaciji s drugim resorima, su ključni instrumenti za upravljanje prostornim razvojem. Pri tom je odgovornost prostornog planiranja i sistema uređenja prostora da u prostorno planski proces integriše druge resore i da ih koordinira. Za pitanje održivosti najvažniji su resori **zaštite životne sredine, prirodne i kulturne baštine**.

Za razumijevanje sistema uređenja prostora, kao pojedinačno najvažnijeg segmenta javne uprave koji upravlja prostornim razvojem, uključujući i korišćenje resursa obalnog područja, bitno je razumjeti okruženje u kojem isti danas funkcioniše. Nacionalne ekonomije u regionu, dotaknute teškoćama tranzicije, nakon perioda ekspanzije u prethodnoj deceniji, bile su izložene globalnim procesima recesije. Iako se danas nalaze na putu oporavka, dijapazon problema sa kojim su bile suočene u periodu tranzicije

društveno-ekonomskih sistema je širok, a posljedice brojne, uključujući: pad ekonomskih aktivnosti i posljedično gubitak radnih mjesta, prihoda i poreske baze za finansiranje javnih rashoda. U nedostatku efikasnih nacionalnih ekonomskih politika takvi procesi su vodili u **zavisnost od stranih investicija**. Radi privlačenja istih vrijedni nacionalni resursi su ponuđeni stranim investitorima. Takav tretman imalo je i obalno područje sa svojim potencijalom za turistički razvoj, ali i za poslovanje nekretninama, primarno onim koje su namijenjene za sekundarno stanovanje. U uslovima nedovoljne uspješnosti ekonomske politike spuštaju se kriterijumi očuvanja prirodnih, kulturnih, predionih i ekoloških vrijednosti koje treba zadovoljiti pri realizaciji investicija. Sistem uređenja prostora kroz koji se reguliše prostorni razvoj i artikulišu navedeni zahtjevi u pogledu zaštite, počinje se shvatati više kao administrativna barijera razvoju, a manje kao važan državni instrumentarij koji bi trebao obezbijediti dugoročno održiv razvoj odnosno stvoriti uslove za otklon ka razvoju koji će i budućim generacijama omogućiti da uživaju i koriste slične vrijednosti prirodne, kulturne i predione baštine koje je današnja generacija naslijedila od prethodnih.

Na lokalnom nivou, u situaciji nepostojanja drugih ekonomskih mogućnosti, pojedinci su nastojali iskoristiti mogućnosti koje pruža **trgovina sa zemljištem**. Zarade zasnovane na porastu vrijednosti zemljišta koje je prenamijenjeno u građevinsko su velike, često desetostruko veće od stvarne vrijednosti zemljišta. Stoga su se kupovina jeftinog poljoprivrednog i drugog zemljišta na atraktivnim lokacijama i njegova prenamjena javile kao značajni oblici ostvarivanja prihoda. Problem se ogleda i u nastojanju lokalne samouprave da, u dobroj namjeri, izađe u susret građanima, i omogući im građenje na njihovoj djedovini. Na žalost, i jedno i drugo vodi u **nekontrolisano i raspršeno širenje građevinskih područja** za koje nije moguće finansirati

troškove komunalnog opremanja. Takođe, problem pričinjava „atomizirani“ proces potrošnje prostora koji karakteriše realizacija zahvata i investicija na stotinama lokacija i zona. Za svaku od njih se čini da neće izazvati posebne poremećaje, a da će ipak donijeti određene ekonomske koristi. Pri tome se ne anticipiraju kumulativni efekti velikog broja takvih zahvata uzduž cijelog obalnog područja.

Sistem uređenja prostora, izložen pritiscima stalnih **prenamjena zemljišta**, iza kojih stoje izraženi ekonomski interesi, nije dao adekvatne odgovore na širenje neodrživih razvojnih obrazaca. Značaj snažne političke volje i razvoja efikasne i odgovorne javne uprave, kao i jačanje sistema uređenja prostora instrumentima iz domena drugih resora, posebno **poreske i zemljišne politike**, u opisanim okolnostima postaju presudni za održivu budućnost obalnog područja Crne Gore.

Pored navedenih, primarno eksternih faktora, postoji i niz slabosti unutar sistema uređenja prostora koji dodatno usporavaju obalno područje na putu ka održivom razvoju. Kao što je navedeno u poglavlju 2 kod ocjene stanja prostora, prvi problem opšteg tipa je nedovoljno poštovanje i **neadekvatna primjena propisa i planskih dokumenata**. Na primjer, nelegalna gradnja je značajno doprinijela degradaciji prostora obalnog područja i još uvijek nije potpuno zaustavljena, niti su sprovedene mjere za ublažavanje negativnih uticaja bespravno sagrađenih objekata. Na takvo stanje se nadovezuje i **karakter planiranja**. Posmatran na nivou opredjeljenja vrlo je prihvatljiv, ali se opredjeljenja i utvrđeni ciljevi ne razrađuju u grafički i normativno jasne, konkretne, mjerljive i gdje je moguće kvantifikovane odredbe za sprovođenje planskih rješenja. **Deklarativnost planiranja**, bez uspostavljanja strožije kontrole nad procesima u prostoru, nije se javila spontano, već je rezultat nedostatka odlučnosti da se sistem uređenja prostora adekvatno organizuje.

Pored ovog prvog sloja eksternih faktora i opštih slabosti sistema uređenja prostora, mogu se identifikovati i drugi nedostaci i slabosti koji uzrokuju nezadovoljavajuće stanje u prostoru i koji uključuju:

- nedovoljno objektiviziranu analitiku stanja i procesa u prostoru, nekorišćenje mjerljivih indikatora,
- ograničenu saradnju i koordinaciju sektora u procesu planiranja,
- značajan nedostatak kvalitetnih sektorskih podloga,
- nedovoljnu primjenu stručnih kriterijuma i metoda u donošenju odluka o korišćenju prostora (u prvom redu ekoloških),
- neadekvatno shvatanje participativnog procesa.

U krajnjoj instanci navedeno stanje se u značajnoj mjeri odražava i na kvalitet planskih dokumenata.

Isto tako, određeni očigledno neodrživi oblici prostornog razvoja kao što je dužobalna linearna urbanizacija **nijesu dovoljno eksplicitno normirani** (mada su preporuke o izbjegavanju linearne urbanizacije sporadično uvrštene u pojedina planska dokumenta). Usklađivanje postojećih propisa, koje ima za cilj utvrđivanje obalnog odmaka kao zone ograničenja buduće izgradnje, je u toku. Ipak, imajući u vidu do sada izražene slabosti u uređenju prostora, primjena ovog instrumenta predstavljaće značajan izazov. Takođe, utvrđivanje posebnih zona značajnih prirodnih, predionih i poljoprivrednih vrijednosti i njihova zaštita od intenzivne urbanizacije (koncept “otvorenih područja”), iako značajno za cjelovito održivo korišćenje prostora balnog područja, do sada nije dovoljno prepoznato u zakonskim rješenjima i prostorno planskoj dokumentaciji.

Postojećom prostorno planskom dokumentacijom nijesu u dovoljnoj mjeri adresirani konflikti odnosno **nekompatibilnosti različitih oblika korišćenja morskih resursa i morskog prostora**.

Karakteristike morske i kopnene sredine bitno se razlikuju. Ključna razlika je što su morska područja kao dio obuhvata morskog dobra po definiciji opšte dobro čija je bitna karakteristika pravo opšte upotrebe odnosno ne vlasnički režim. Zato vlasničke granice nijesu bitan element u definisanju namjene prostora kao što je to slučaj na kopnu. Pri planiranju/upravljanju morem veliku poteškoću stvara neprekinutost morske sredine i veličina morskih ekosistema. Koncept granica teže je primjenjiv u moru nego na kopnu, posebno zbog trodimenzionalne prirode mora. Iako fizičke granice fenomena kao što su morske struje, temperatura mora i salinitet postoje, nijesu očigledne za promatrača kao granice na kopnu i lakše ih je definisati na papiru nego u stvarnosti. Odsutnost fizičkih granica omogućava slobodno kretanje kako korisnika tako i resursa unutar sistema. Otvorenost morskog sistema omogućava bolju povezanost u odnosu na kopno, a relativno nepoznata priroda morske sredine otežava njeno proučavanje, dok biogeografska kompleksnost čini morski sistem prilično nepredvidivim. Iako je planiranje mora potreba i očekivana obaveza (Direktiva Evropske unije o definisanju okvira za prostorno planiranje mora 2014/89/EU), za sada nijesu donijeta zakonska rješenja, praktična uputstva i razvijeni kapaciteti za primjenu tog koncepta.

Korišćenje obalnih resursa je **podijeljena odgovornost više resora**. Osim sistema uređenja prostora koji ima naglašenu integrativnu ulogu, važno mjesto imaju i drugi upravni sistemi. Sistem upravljanja prirodnim resursima i kontrole zagađenja takođe pokazuje brojne slabosti i nedostatke koji su na pojedinim lokacijama rezultirali degradacijom i prekomjernim zagađenjem mora, površinskih i podzemnih voda, zemljišta i šuma, kao i neracionalnom upotrebom resursa (npr. pitke vode, poljoprivrednog zemljišta). Otpad i komunalne otpadne vode, pomorske aktivnosti i zastarjele zagađujuće tehnologije koje su primjenjivane u brodogradnji i remontu brodova

predstavljaju glavne uzročnike postojećeg zagađenja za koje se ne primjenjuju adekvatne mjere prevencije, smanjenja i/ili kontrole zagađenja. U donošenju razvojnih planova i odobravanju novih projekata ne poklanja se dovoljno pažnje osjetljivosti/ranjivosti životne sredine obalnog područja i regulisanju/zabrani pojedinih aktivnosti. Slabosti u sistemu izdavanja koncesija mogu dodatno dobiti na značaju u kontekstu planiranih geoloških istraživanja u obalnom području i intenziviranja postojećih aktivnosti baziranih na eksploataciji sirovina i korišćenju prirodnih resursa.

Jedan od bitnih nedostataka je i **neadekvantna integracija zaštite životne sredine u sektorske politike**. Za propise koji regulišu ekonomske aktivnosti (turizam, poljoprivredu, geološka istraživanja, istraživanje i iskorišćavanje prirodnih bogatstava epikontinentalnog pojasa, lučke djelatnosti) uglavnom su karakteristične odredbe kojim se u formi načela i principa zahtijeva preduzimanje mjera eliminisanja i/ili ublažavanja negativnih uticaja na životnu sredinu, ali bez razrade načina njihovog efikasnog sprovođenja. **Odgovorno korišćenje prirodnih resursa** je takođe djelimično regulisano u formi opštih načela koja uglavnom karakteriše i nezadovoljavajuću primjena. Slično je i sa zahtjevima da se minimizira upotreba prirodnih resursa za šta odgovornost imaju ne samo "potrošači" resursa, već i subjekti koji su zaduženi za očuvanje istih. Značaj takve podijeljene odgovornosti naročito dolazi do izražaja u situacijama kada se pravovremeno ne preduzimaju efikasne mjere zaštite ili pak kada pojedini nadležni subjekti ne obezbjeđuju stručne osnove koje su potrebne za izradu planskih dokumenata.

Izuzetno značajna grupa nedostataka uzrokovana je slabostima u sprovođenju **procjena uticaja na životnu sredinu** (strateške i projektne), a posebno su značajne sljedeće: nedovoljne informacije za sprovođenje procjene, nezadovoljavajući kapaciteti subjekata koji vrše procjene i administracije koja vrši ocjenjivanje,

sprovedenje procjena kao formalnih procedura pri donošenju i usvajanju planske dokumentacije, odnosno dobijanja dozvola za realizaciju projektnih aktivnosti, nedovoljno uzimanje u obzir primjedbi javnosti (a ponekad i institucija koje se obavezno konsultuju) i druge. Ove slabosti se reflektuju i na kvalitet planskih rješenja, kao i na uspješnost sprovođenja konkretnih mjera za ublažavanje ili eliminaciju negativnih uticaja programa i projekata koji su predmet procjena uticaja na životnu sredinu.

Nije uspostavljen ni **monitoring sprovođenja** mjera za eliminisanje i ublažavanje negativnih uticaja na životnu sredinu koje su utvrđuju elaboratima i izvještajima o procjeni i strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu, pri čemu nadležnosti Agencije za zaštitu životne sredine i Uprave za inspekcijske poslove (ekološke inspekcije) po tom osnovu nijesu jasno utvrđene. Stoga je potrebno uspostaviti monitoring uspješnosti i dosljednosti sprovođenja mjera propisanih elaboratima i izvještajima o procjenama uticaja. Pri tom treba uzeti u obzir i preporuku iz participativnog procesa u okviru izrade ove strategije da Agencija za zaštitu životne sredine treba da vrši monitoring kumulativnih uticaja na životnu sredinu usljed realizacije zahvata u skladu sa uslovima koji su utvrđeni procjenama uticaja, a inspekcijske službe monitoring stanja u odnosu na utvrđeno nulto stanje. Nakon višegodišnje primjene procjena uticaja na životnu sredinu nedostaje kritička ocjena o primjeni ovih instrumenata koja bi poslužila kao osnov za modifikaciju postojeće prakse i prevazilaženje utvrđenih slabosti.

Obalna ekonomija – prije svega turizam i pomorstvo, u manjoj mjeri i ribarstvo i marikultura – nijesu prilagođeni osjetljivosti/ranjivosti obalnog područja i javljaju se kao generatori pritisaka. Poljoprivreda (u smislu zagađenja i korišćenja resursa) nije izvor značajnih pritisaka, ali na drugoj strani ona ni ne doprinosi u dovoljnoj mjeri balansu ekonomskih aktivnosti i poboljšanju ukupnih ekonomskih učinaka. Nedostaje efikasna podrška za

diversifikaciju privrede, posebno kroz razvoj ruralnih područja i primjenu čistih i efikasnih tehnologija, odnosno za razvoj zelenih i plavih ekonomskih aktivnosti.

Neke od utvrđenih slabosti su u određenoj mjeri uslovljene nedovoljno **kvalitetnim usklađivanjem javnog i privatnog interesa** (bilo da nedostaju instrumenti ili da se nedovoljno efikasno primjenjuju). Takođe, značajan uzrok je i nedostatak ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa i kapaciteta. U razmatranju uzroka ne treba zaboraviti ni nedovoljnu posvećenost proklamovanim ciljevima, nedostatak uspostavljenih pokazatelja za praćenje postizanja rezultata, u određenoj mjeri prisutno prioritiziranje kratkoročnih korisiti nad dugoročno održivim razvojnim mogućnostima, kao i konflikt interesa.

Uprkos činjenici da je načelo prevencije zagađenja sadržano, direktno ili indirektno, u određenom broju nacionalnih propisa, instrumenti za sprovođenje (u slučajevima kada su predviđeni) više imaju reaktivni nego preventivni karakter. Zakonski osnov za internalizaciju troškova koji nastaju zagađenjem životne sredine i upotrebom prirodnih resursa postoji. Međutim, **naknade zbog zagađenja životne sredine** nijesu djelotvorne – njihovo administriranje i naplata nijesu efikasni, niti su one utvrđene tako da odražavaju stvarne troškove/ štete uzrokovane zagađenjem i stimulišu promjenu ponašanja zagađivača.

Prilikom nastanka **štete u životnoj sredini** odgovornost zagađivača se do sada zasnivala na utvrđivanju prekršajne ili krivične odgovornosti, dok je preduzimanje konkretnih mjera sa ciljem da se oštećena životna sredina vrati u prvobitno stanje, odnosno da se nadomjesti oštećeni prirodni resurs, uglavnom izostajalo. Od 2015. godine stupiće na snagu novi Zakon o odgovornosti za štete pričinjene životnoj sredini čija primjena treba da obezbijedi efikasnu sanaciju i vraćanje u prvobitno stanje zagađenih

lokaliteta. Sprovedenje istog će sasvim sigurno predstavljati značajan izazov.

3.3 Neadekvatna prevencija i smanjenje šteta od prirodnih hazarda

Problemi koji proizilaze iz neadekvatnog tretmana i upravljanja **prirodnim hazardima** u obalnom području često postaju vidljivi tek kada dostignu određene kumulativne razmjere (primjer erozije) ili kada se dese prirodne nepogode kao što su zemljotresi ili poplave. Budući da se ne radi o neposrednim i svakodnevnim uticajima, postoji tendencija da se potencijalne štete od prirodnih hazarda zapostavljaju ili da se mjere za upravljanje rizikom od njih prenebregavaju i ne uzimaju u obzir pri realizaciji određenih projekata i usvajanju planova. S tim su povezani i **nedostaci propisa i odgovarajućih tehničkih kapaciteta** za upravljanje rizicima od prirodnih hazarda. Ovakav odnos prema prirodnim hazardima često povećava štete koje oni uzrokuju. Posebno je značajno pitanje integracije rizika od klimatskih promjena u prostorne i razvojne planove budući da su podaci o razmjerama mogućih uticaja i šteta dosta ograničeni, a svijest o značaju uzimanja u obzir ovih uticaja na niskom nivou.

Slabosti izražene u nastojanju da se smanje štete od prirodnih hazarda prvenstveno uključuju **nedostatak pouzdanih podataka** o razmjerama rizika i osjetljivosti na moguće uticaje. To se posebno odnosi na obalnu eroziju i klimatske promjene, kao i na kombinovano djelovanje više prirodnih hazarda (npr. uticaj olujnih vjetrova i podizanja nivoa mora na poplave u slivnom području Bojane)⁸³. Kod seizmičkog rizika (za koji postoje detaljne procjene i kategorizacija prostora za cjelokupno obalno područje), slabosti se odnose na **kontrolu primjene**

⁸³ Preliminarne procjene i mapiranje ranjivosti u oblastima podložnim uticaju klimatskih promjena urađene su kroz Analizu opšte ranjivosti obalnog područja CG, CAMP CG (2012) i Analizu ranjivosti uskog obalnog područja, CAMP CG (2013).

standarda gradnje i planiranje građevinskih područja u zonama visokog rizika. Održavanje bujičnih tokova nije na zadovoljavajućem nivou, što na jednoj strani doprinosi poplavama lokalnog karaktera, a na drugoj, u slučaju kad su tokovi modifikovani ili prekinuti, pogoršava problem erozije plaža. **Zaštita od požara** takođe nije na potrebnom nivou.

3.4 Ograničenja sistema upravljanja

Ocjena stanja institucionalnog sistema u Crnoj Gori u poglavlju 2 ukazuje da se i dalje ne postiže potrebni učinak donesenih javnih politika. Među glavnim uzrocima izdvajaju se: međusobna neusklađenost ciljeva i mjera sektorskih politika i funkcionisanje sistema javne uprave nedovoljno orijentisano na postizanje rezultata. S tim u vezi najvažnija ograničenja sistema upravljanja elaborirana su u nastavku.

Sistem javne uprave u kontekstu ove strategije obuhvata ministarstva, organe uprave i samostalni organe uprave⁸⁴ sa nadležnostima za vođenje sektorskih politika od značaja za upravljanje obalnim područjem i za vođenje sa njima povezanog upravnog nadzora, upravnog postupka i funkcija od državnog značaja, a koji su korisnici **budžetskih sredstava**. Takođe javna uprava obuhvata i javna preduzeća i privredna društva čiji je osnivač Vlada Crne Gore, kao i organe lokalne samouprave i javna preduzeća koja obavljaju poslove na lokalnom nivou.

3.4.1 Koordinacioni mehanizmi

Postojeći sistem javne uprave je složen, kako u pogledu nivoa uprave (nacionalnog i lokalnog), tako i u pogledu sektorskih nadležnosti koje pripadaju brojnim ministarstvima i organima uprave koje ona koordiniraju, kao i organima lokalne samouprave. Iako postoji značajan broj

⁸⁴ U skladu sa Zakonom o državnoj upravi ("Sl. list CG", br. 22/08 i 42/11)

uspostavljenih koordinacionih tijela, na horizontalnom, ali i vertikalnom (od nacionalnog ka lokalnom) nivou djelovanja, saradnja među resorima nije integrisana u sve procese i aktivnosti od značaja za upravljanje obalnim područjem. Tako složenom sistemu upravljanja može se pripisati rizik od pretjeranog usložnjavanja procedura uz izostanak usaglašenosti djelovanja i praktične primjene principa održivosti. Zato je **efikasna koordinacija** i jačanje kapaciteta institucija urgentna potreba postojećeg sistema upravljanja.

Sadašnja praksa koordinacije u procesu izrade javnih politika često ne uključuje **pravovremene suštinske konsultacije** o sadržaju javne politike, sprovedene dovoljno rano da se izbjegnu mogući nesporazumi, **suprostavljani ciljevi i preklapanja nadležnosti**. Konsultacije se najčešće sprovode o konačnom nacrtu dokumenta, neposredno pred usvajanje, čime se negativno utiče i na motivaciju službenika i stručnih lica za pružanje kvalitetnog stručnog doprinosa

Takođe, nerijetko se i javne politike sprovode bez dovoljne među-sektorske koordinacije što rezultira njihovim **neusklađenim ili nedovoljno usklađenim sprovođenjem**.

Nedovoljan stepen integracije ekonomskih, socijalnih, kulturnih i ciljeva zaštite životne sredine u nastojanju da se ostvare **brzi ekonomski efekti**, uz nedovoljno jasno utvrđene implikacije za životnu sredinu i društveni razvoj, spada takođe među značajne nedostatke kada je riječ o integralnim i koordiniranim odgovorima na izazove upravljanja obalnim područjem.

3.4.2 Upravljanje nedovoljno orjentisano na rezultate

Sistem upravljanja karakteriše **nezadovoljavajuća konkretnost** ciljeva i očekivanih rezultata javnih politika, kao i nedostatak spremnosti da se djeluje u skladu sa postavljenim ciljevima. Ciljevi javnih politika

često nijesu praćeni jasnim pokazateljima za mjerenje ostvarenih rezultata, kao ni odgovornošću za (ne)postignuti učinak.

Postupanje javne uprave često karakteriše i **nedovoljna transparentnost** u procesu donošenja i sprovođenja politika, uz nerijetko nezadovoljavajuće propise u odnosu na procedure postupanja, koji su uz to i predmet prilagođavanja od slučaja do slučaja. Navedeno ima za posljedicu nedovoljno informisanu, time i nedovoljno angažovanu javnost. Aktivno aktivno i efektivno uključivanje javnosti u procese donošenja odluka u obalnom području je prije izuzetak nego pravilo.

Izgradnja institucija i organizaciono restrukturiranje bez adekvatne sposobnosti javnog sektora da efikasno realizuje poslove iz svoje nadležnosti ne može imati održiv učinak. Upravo su **nedovoljni kapaciteti** prvenstveno ljudskih resursa, prepoznati kao nedostatak od strane više institucija u konsultativnom procesu u toku izrade NS IUOP, uprkos činjenici da je javna uprava u Crnoj Gori u određenim segmentima predimenzionirana.

Uslovi rada u sistemu javne uprave, i s njima povezane **procedure napredovanja i vrednovanja ostvarenih rezultata**, nijesu bazirani na vrednovanju istaknutih sposobnosti. Usljed toga kadrovi koji imaju istaknute stručne potencijale odlaze (ili uopšte i ne započinju angažman) jer nijesu dovoljno motivisani. Zato sistem upravljanja zapravo i nema priliku da adekvatno jača integritet i profesionalizam.

3.4.3 Praćenje obalnih procesa

Integralno upravljanje obalnim područjem je dugotrajan proces koji podrazumijeva korišćenje specifičnih instrumenata. **Sistem praćenja obalnih procesa** jedan je od ključnih instrumenata IUOP, a **uspostavljanje baze podataka o obalnom području** jedan od bitnih zahtjeva IUOP Protokola.

Slabosti u informacionom sistemu, posebno nedostatak i/ili nedostupnost upotrebljivih podataka i njihovo korišćenje za ocjenu stanja, praćenje promjena u obalnom području, definisanje ciljeva i ocjenu efekata sprovođenja određenih mjera su među najznačajnijim nedostacima sistema upravljanja obalnim područjem. Pored toga, evidentan je i nedostatak znanja i iskustava u primjeni **modernih mehanizama za donošenje odluka** sa razrađenim i objektiviziranim kriterijumima.

Obzirom da zahtijevaju značajne tehničke i finansijske resurse **naučna istraživanja su rijetka**, a primjena njihovih rezultata u donošenju odluka još rjeđa. Takođe, obim istraživanja u kontekstu sprovođenja **monitoringa stanja životne sredine i obalnih procesa** je nedovoljan. Ta slabost rezultira **nedostatkom sistematično prikupljenih i uporedivih vremenskih serija podataka** o bitnim parametrima stanja životne sredine, prostora i obalnih proces, komplikujući proces upravljanja i povećavajući rizike od donošenja pogrešnih odluka. Osim toga, podaci često nijesu pripremljeni i prilagođeni potrebama njihovog korišćenja u drugim sektorima (npr. u prostornom planiranju) čime se praktično njihova upotrebna vrijednost znatno umanjuje.

U glavne nedostatke u ovoj oblasti spada i **uzajamna nekompatibilnost** postojećih baze podataka, i nezadovoljavajuća komunikacija i razmjena podataka između brojnih subjekata sa nadležnostima u pogledu upravljanja obalnim područjem. To se prevashodno odnosi na podatke kojim raspolaže javna uprava i naučne i stručne institucije, s obzirom da još uvijek postoje primjeri zadržavanja podataka i nedovoljne saradnje.

Uzroke ovakvog stanja prije svega treba tražiti u nedostatku interesa da se ovom pitanju pokloni značajnija pažnja odnosno u nedovoljnim kapacitetima (tehničkim, ljudskim, finansijskim) institucija zaduženih za prikupljanje i čuvanje podataka.

Vizija obalnog područja Crne Gore koje je otporno, zdravo, atraktivno, raznoliko, produktivno i svojom posebnošću prepoznatljivo obuhvata sljedeće elemente:

- **Uspostavljena je djelotvorna zaštita prirode, predjela i kulturnih dobara:**
 - Valorizovane su ekosistemske usluge i servisi zaštićenih područja prirode i prostora očuvanih prirodnih, kulturnih i predionih vrijednosti, i stavljene u funkciju prepoznatljivosti crnogorske obale i njenih tradicionalnih vrijednosti.
- **Uspostavljeno je održivo korišćenje prostora na kopnu i moru:**
 - Obezbeđivanjem racionalne potrošnje prostora kroz zaustavljanje neopravdanog širenja građevinskih područja i dispergovane izgradnje, sprječavanje usitnjavanja poljoprivrednih površina i ugrožavanja vrijednih obalnih šuma, gradnju na pogodnim prostorima i unapređivanje kvaliteta izgrađene sredine.
 - Očuvanjem fizionomije tradicionalnih naselja i predjela čiji su ključni elementi prirodne atrakcije, kulturno nasljeđe i očuvana biološka raznovrsnost.
- **Sanacijom zagađenja s ciljem unaprjeđenja bezbjednog uređenja, revitalizacije i rekultivacije prostora i ozelenjavanjem ekonomije povećani su kapaciteti za održivi razvoj obalnog područja:**
 - U najvećoj mjeri izvršena je sanacija bespravno podignutih objekata.
 - Uspostavljen je ekološki optimalan sistem upravljanja otpadom i otpadnim vodama.
 - Saobraćajna i energetska infrastruktura zadovoljavaju kriterijume održivosti, naročito u kontekstu poštovanja ekoloških i prostornih ograničenja i uticaja prirodnih hazarda.
 - Postignut je dobar ekološki status morskog ekosistema.
- **Poboljšani su učinci ekonomije obalnog područja koje sa središnjim i planinskim područjem Crne Gore čini jedinstvenu turističku destinaciju sa izgrađenim identitetom i pozicioniranošću na evropskom i globalnom tržištu:**
 - U skladu sa održivim prostorno-planskim rešenjima i primjenom instrumenata integralnog upravljanja realizovane su značajne investicije u turizmu. Dostignuta je zadovoljavajuća pozicioniranost turističke destinacije na globalnom tržištu koja generiše pozitivne ekonomske efekte: rast BDP-a i zaposlenosti, rast konkurentnosti, optimalne benefite po lokalnu zajednicu, itd.
 - Poljoprivredno zemljište i šume, posebno na prediono vrijednim područjima, su ključni resursi ruralnih područja, posebno kroz ekološku i autohtonu proizvodnju i bitan segment diverzifikacije ponude visoko kvalitetnog turizma na obali.
 - Obalno područje pruža održivu turističku ponudu zasnovanu na integralnom, cjelogodisnjem turističkom proizvodu sa razvijenom tradicionalnom ruralnom komponentom i očuvanom atrakcijskom osnovom koju čine priroda, predjeli i kulturno nasljeđe.
- **Sistem upravljanja je:**
 - Koherentan: zasnovan na unaprijeđenom djelovanju javne uprave na svim nivoima, izvan usko-sektorskih okvira, kroz funkcionalne koordinacione mehanizme, a kroz ojačanu društvenu koheziju unaprijeđeno je učešće lokalnog stanovništva u donošenju i sprovođenju značajnih društveno-ekonomskih odluka.
 - Efikasan: zasnovan na dobrom upravljanju orijentisanom na postizanje mjerljivih rezultata rada javne uprave, izgrađenim kompetencijama javne uprave i kontinualnom praćenju i izvještavanju o obalnim procesima.

Predmet ovog poglavlja su strateški ciljevi, mjere i podmjere, definisani kao odgovori na probleme i slabosti identifikovane u poglavlju 3 i kao način za ostvarivanje vizije.

Primjena koncepta IUOP-a je fleksibilna, maksimalno uzima u obzir zatečeno stanje i postojeće upravljačke strukture u zemlji i polazeći od njih nastoji ih unaprijediti. Jedan od opštih principa IUOP-a je da se maksimalno izbjegava usloznjavanje postojećih upravljačkih struktura i procesa. Drugim riječima, bilo bi neracionalno aktivirati složene mehanizme IUOP-a za rješavanje problema koji se uspješno mogu riješiti u okviru pojedinog sektora odnosno resora uz korišćenje njegovih internih kapaciteta i instrumenata. IUOP ne konkurriše postojećim strukturama i ne ponavlja sektorske strategije, planove i programe. Upravo suprotno, cilj je da se kroz integralno sagledavanje ukaže na međuzavisnost i moguće sinergije koje će sektorske strategije učiniti efektivnijim i efikasnijim, kao i da se pokrenu strateške teme koje su trenutno zanemarene ili im se ne pridaje odgovarajući značaj. Prema tome prioritetni zadaci i strateški ciljevi NS IUOP se fokusiraju na one probleme čije rješavanje zahtijeva:

- strateška i normativna usklađivanja javnih politika i propisa i s njima povezano

definisanje strateških zadataka kroz integralno, multisektorsko sagledavanje i saradnju resora,

- formulisanje složenih javnih politika koje zahtijevaju zajedničko djelovanje ili omogućavaju sinergijske efekte,
- prioritarnost, s obzirom da od uspješnosti njihovog rješavanja zavisi ukupan ekonomski i društveni razvoj obalnog područja,
- mehanizme za koordinaciju resora u rješavanju međusektorskih konflikata na strateškom (planovi, programi) i operativnom (projekti) nivou,
- unapređenje sistema uređenja prostora kao naglašeno integrativnog resora koji postaje jezgro buduće strukture IUOP-a,
- primjenu principa dobrog upravljanja (good governance) posebno u smislu veće efikasnosti, efektivnosti i transparentnosti sistema upravljanja.

Primjeri instrumenata IUOP-a koji se baziraju na integralnom, multisektorskom i multikriterijumskom rješavanju problema uključuju ekosistemski pristup, analize ranjivosti i pogodnosti, analize prihvatnog kapaciteta, kao i ocjene uticaja na životnu sredinu, predjele i kulturnu baštinu.

Primjeri prioriteta i ciljeva koji se primarno rješavaju kroz instrumente IUOP-a uključuju situacije u kojima:

- sektori pri rješavanju svojih sektorskih problema razvijaju svijest o zavisnosti njihovih rezultata od aktivnosti drugih sektora, npr. resor turizma prepoznaje potrebu zaštite pejzažno ili prirodno vrijednih područja kao svoje dugoročne atrakcijske osnove, resor ribarstva prepoznaje važnost zaštićenih morskih područja kao mjeru za obnavljanje ribljeg fonda i time jačanje profitabilnosti sektora, resor turizma prepoznaje važnost infrastrukturnog opremanja kao preduslova povećanja prihvatnog kapaciteta odnosno dodatnog turističkog razvoja,
- **je djelovanje jednog sektora u konfliktu s interesima drugih sektora**, npr. turistički razvoj ili poslovi sa nekretninama koji ugrožavaju zaštićena područja ili vrijedne poljoprivredne površine, instalacije marikulture koje mogu ugroziti ekosisteme ili turističke zone u svojoj blizini, intenzivne konvencionalne poljoprivredne površine koje ugrožavaju kvalitet voda,
- **različiti sektori rješavaju probleme koji dolaze iz istog izvora** i utiču na njihove aktivnosti, npr. klimatske promjene i drugi prirodni hazardi koji ugrožavaju različite sektore, a njihovim koordiniranim djelovanjem problemi se mogu racionalnije rješavati,
- se prepoznaju takve **djelatnosti ili aktivnosti**, posebno one inovativne, koje po svojim karakteristikama **potpadaju pod više sektora** i stoga postoji opasnost da budu zanemarene, npr. agroturizam kao privredna aktivnost koja bi trebala biti u koordiniranoj nadležnosti dva resora (a često se javlja i treći resor nadležan za malo preduzetništvo) ili ribolovni turizam kao dopunska aktivnost ribara.

Ove situacije su, više nego za bilo koje drugo područje, tipične za obalno područje, upravo zbog činjenice da obalno područje karakteriše visoka koncentracija stanovništva, složeni prirodni procesi, vrijedna prirodna, prediona i kulturna baština i resursi koji su predmet brojnih, često konfliktnih ekonomskih i drugih interesa. Principi i instrumenti IUOP-a oblikovani su upravo kao nadogradnja postojećih, naglašeno sektorskih upravnih struktura, sa ciljem rješavanja prethodno opisanih problema i situacija.

Imajući u vidu prethodne kriterijume i prioritete, kao odgovori na probleme i slabosti utvrđene u prethodnim poglavljima, u nastavku su definisani strateški ciljevi IUOP-a strukturirani u slijedeća tematska područja:

1. **Efikasna zaštita prirode, predjela i kulturnih dobara**
2. **Uređenje prostora i održivi prostorni razvoj**
3. **Razvoj infrastrukture za sprečavanje i sanaciju zagađenja**
4. **Poboljšanje učinaka obalne ekonomije**
5. **Unapređivanje sistema upravljanja obalnim područjem**
6. **Jačanje ljudskih resursa i društvene kohezije**

U ovim tematskim područjima strateški ciljevi se dalje razrađuju u odgovarajuće mjere. Dalje se u Akcionom planu Strategije (poglavlje 7) navedeni

ciljevi i mjere razrađuju kroz podmjere za njihovu implementaciju, definišu ciljni ishodi koji bi trebali biti dostignuti do 2030.g. što je i vremenski horizonti NS IUOP i definišu akcije koje treba prioritetno realizovati u petogodišnjem periodu implementacije. U poglavlju 8 definisani su glavni pokazatelji za praćenje napretka u procesu implementacije.

5.1 Efikasna zaštita prirode, predjela i kulturnih dobara

Jedno od najvažnijih strateških pitanja upravljanja obalnim područjem Crne Gore je očuvanje prirodnih, predionih i kulturnih vrijednosti, što je zapravo civilizacijski zadatak

značajan sam po sebi. Analiza stanja i problema obalnog područja Crne Gore pokazala je da je zaštita vrijednih ekosistema, kulturnih dobara i predjela u proteklom periodu bila marginalizovna zarad ambicioznih, često neodrživih (ali i nerealizovanih) planova i aktivnosti. Pri tom je veliki doprinos ovakvom pristupu dala ukupna socio-ekonomska situacija krajem prošlog i početkom ovog vijeka. Nizak stepen pažnje koji je do sada poklanjan zaštiti prirodne i kulturne baštine, kao i prihvaćeni međunarodni standardi i obaveze u procesu pristupanja EU, zahtijevaju značajne promjene. Kako su ove vrijednosti temelj očuvanja identiteta prostora i načina života stanovništva crnogorskog primorja, što je podjednako važno i

u odnosu na činjenicu da obalno područje sa svojim vrijednostima čini dugoročno najvažniji nacionalni ekonomski resurs, njihovo očuvanje je od prioritetnog značaja. Takav pristup mora postati konstanta svih budućih sektorskih i regionalnih razvojnih politika kako bi se obezbijedila stabilnost ekosistema i usluga koje oni pružaju, očuvala atraktivnost obalnog područja, dobrobit ljudi (stanovništva i turista), kao i sposobnost adaptacije na prirodne nepogode i procese. Izazovi globalne recesije povezani sa situacijama mogućih razvojnih teškoća ili stagnacije s kojima može biti suočena nacionalna privreda ne bi smjeli dovesti u pitanje ovaj nacionalni prioritet.

Prioritetni ciljevi i mjere efikasnije zaštite prirode, predjela i kulturnih dobara su:

1. Unapređivanje preduslova za efikasniju zaštitu prirode, predjela i kulturnih dobara

- 1.1. Unaprijediti primjenu instrumenata za zaštitu prirodnih dobara, ekološki vrijednih staništa i ekosistema obalnog područja, predjela i kulturnih dobara⁸⁵
- 1.2. Unaprijediti zaštitu, upravljanje i planiranje predjela u skladu sa Evropskom konvencijom o predjelima
- 1.3. Unaprijediti zaštitu i upravljanje kulturnim dobrima
- 1.4. Unaprijediti nadzor i kontrolu nad korišćenjem resursa obalnog područja

2. Značajno unapređivanje efikasnosti sistema upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja

- 2.1. Identifikovati i vrednovati prirodna staništa i ekosisteme obalnog područja i izvršiti reviziju statusa postojećih i potencijalno zaštićenih područja prirode
- 2.2. Unaprijediti nadležnosti i izgraditi potrebne kapacitete za integralno upravljanje zaštićenim područjima prirode, prirodnim staništima i ekosistemima obalnog područja

⁸⁵ Značenju termina "prirodna staništa i ekosistemi obalnog područja" iz Protokola o IUOP je u skladu sa odredbama člana 12 i člana 14 Zakona o zaštiti prirode shodno kojim je utvrđeno da:

- ekološki značajni lokaliteti (područja) su djelovi ekološke mreže (NATURA mreže) značajni za očuvanje vrsta, određenih tipova staništa i staništa određenih vrsta od značaja za Crnu Goru,
- kao i tipovi staništa i staništa određenih vrsta određena u skladu sa međunarodnim pravom i potvrđenim međunarodnim ugovorima;
- ekološki koridor je ekološka veza ili više ekoloških veza koje omogućavaju kretanje populacijama živih organizama sa jednog lokaliteta na drugi i čine dio ekološke mreže (NATURA mreže);

5.1.1 Unapređivanje preduslova za efikasniju zaštitu

Dosadašnja praksa pokazala je da postoje značajne slabosti u primjeni integralnih pristupa i instrumenata za zaštitu ekološki vrijednih staništa i ekosistema obalnog područja, čak i u slučajevima kada su isti propisani zakonom (kao što je slučaj sa ocjenom prihvatljivosti). Da bi se ovi nedostaci prevazišli, potrebna je stvarna (ne samo deklarativna) integracija zahtjeva zaštite prirode u sektorske politike i planove i primjena ekosistemskog pristupa. Zato treba uskladiti postojeće propise i programe sa međunarodnim zahtjevima o primjeni ekosistemskog pristupa i unaprijediti zaštitu, upravljanje i planiranje predjela u skladu sa Evropskom konvencijom o predjelima. Razvoj sposobnosti za primjenu ekosistemskog pristupa ne doprinosi samo implementaciji IUOP Protokola i drugih važnih međunarodnih sporazuma (npr. UN Konvencije o biološkoj raznovrsnosti), već i pripremama za primjenu relevantnih EU propisa (prije svega Okvirne direktive o morskoj strategiji 2008/56/EC, Direktive o staništima 93/626/EEC). Sa aspekta očuvanja kulturne baštine prioritetno je realizovati analizu kulturne baštine, izvršiti njenu revalorizaciju, podsticati kulturno stvaralaštvo koje je utemeljeno na kulturnoj baštini, kao i ojačati zaštitu nematerijalnih kulturnih dobara.

Značajno je unapređivanje prakse sprovođenja odabranih ključnih mehanizama koji doprinose održivom upravljanju obalnim područjem, kao što je ocjena prihvatljivosti i strateška i projektna procjena uticaja na životnu sredinu. Takođe, važno je unaprijediti nadzor i kontrolu nad korišćenjem resursa obalnog područja kroz unapređenje koordiniranog djelovanja i jačanje tehničkih i administrativnih kapaciteta za vršenje nadzora.

Za funkcionisanje sistema prostornog planiranja kao regulatora očuvanja i održivog korišćenja prirodnih i kulturnih vrijednosti obalnog područja neophodno je adekvatno uključivanje zaštite prirode, predjela i kulturnih dobara u

planska rješenja i plansku regulaciju. Potrebne su kvalitetne stručne podloge i njihova upotrebljivost u prostorno planskoj dokumentaciji, a naročito je značajno unapređivanje dostupnosti i ažurnosti podataka o stanju biodiverziteta na kopnu i moru.

Treba omogućiti sprovođenje projekata i aktivnosti kojim će se demonstrirati dobre prakse i uspostaviti razmjena iskustava u cilju razvoja kapaciteta o primjeni navedenih pristupa i instrumenta. Istovremeno, treba stvoriti potrebne tehničke i finansijske preduslove.

5.1.2 Unapređivanje efikasnosti sistema upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja

Izuzetno je važno identifikovati (u okviru utvrđivanja buduće nacionalne Ekološke mreže) ekološki vrijedna staništa i ekosisteme obalnog područja, naročito specifične ekosisteme (močvare i ušća, morska staništa, primorske šume i dine) i omogućiti njihovu zaštitu kombinacijom mjera. Pored toga, potrebno je adekvatno vrednovanje ekosistema i usluga koje oni pružaju kako bi se donosile valjane odluke. NS IUOP podržava hitnu reviziju (i ako se pokaže potrebnim prekategorizaciju) postojećih zaštićenih prirodnih dobara uz definisanje održivih modela upravljanja. Neophodno je ubrzati proces proglašenja novih zaštićenih prirodnih dobara, posebno onih u moru. Ekološki značajne dijelove kopna i mora treba staviti pod odgovarajući režim zaštite u skladu sa međunarodnim smjernicama (npr. Aiči ciljevi za zaštitu biodiverziteta, EU Strategija za jadransku i jonsku regiju). Potrebno je takođe razvijati sistem mjera i mehanizama zaštite van zaštićenih prirodnih dobara. Značajna je i izgradnja odgovarajućih kapaciteta za upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima, posebno onim u moru sa kojim nema iskustava u Crnoj Gori.

Aktivnostima na sprovođenju NS IUOP takođe treba doprinijeti sanaciji prioritenih kulturnih spomenika i stvaranju uslova za bolje upravljanje podvodnim kulturnim dobrima. Unaprjeđenje zaštite kulturnih dobara crnogorske obale treba ostvariti kroz pripremu stručnih osnova za integraciju mjera zaštite kulturne baštine u prostorne planove, izradu informacionog sistema i cjelovitog registra kulturnih dobara, definisanje *in situ* mjera njihove zaštite i jačanje kapaciteta.

5.2 Uređenje prostora i održivi prostorni razvoj

Analize i indikatori stanja u prostoru dati u poglavlju 2 ukazuju na nezadovoljavajuće pojave i procese. Pritisci na prostorne i morske resurse su snažni, dok su izostali adekvatni odgovori koji bi bili vidljivi na terenu u dovoljnoj mjeri. U poglavlju 3 su analizirani ključni problemi prostornog razvoja, kao i slabosti i nedostaci koji su njihovi uzroci. Ukazano je i na neke eksterne faktore od bitnog uticaja na stanje i procese u prostoru.

Većina slabosti i nedostataka su ipak sistemski i vezuju se prije svega, iako ne isključivo, za sistem uređenja prostora. Shodno važećim zakonskim odredbama sistem uređenja prostora trebao bi da omogući integraciju sektorskih potreba i aspiracija, безусловnu zaštitu najznačajnijih prirodnih, kulturnih i predionih vrijednosti, racionalnu potrošnju i korišćenje prostora, minimiziranje konflikata između procesa urbanizacije i vrijednih, ranjivih prostora i kvalitet izgrađene sredine. Dodatni zadaci sistema uređenja prostora, koji u Crnoj Gori trenutno nijesu dovoljno normativno regulisani, odnose se na obezbjeđivanje uravnoteženosti obalnih i pomorskih aktivnosti, posebno kroz prostorno planiranje morskih područja, kao i jačanje otpornosti svih obalnih struktura na klimatske promjene.

Iz širine zadataka sistema uređenja prostora proizilazi i širok dijapazon odgovornosti ovog

resora za ukupnu održivost prostornog i ekonomskog razvoja u obalnom području. Zbog toga je evidentno da problematiku nezadovoljavajućih rezultata uređenja prostora i problematiku održivosti razvoja obalnog područja treba integralno sagledavati i rješavati. Na taj način se sistem uređenja prostora svojim zadacima i odgovornostima približava zadacima i ciljevima IUOP, dok primjena principa IUOP-a zapravo naglašava važnost kvalitetnog planiranja i uređenja prostora. Integralno upravljanje obalnim područjem je posebno važno prostornim planerima jer pokazuje razumijevanje za probleme s kojim su suočeni u radu i pruža im pomoć kroz niz konkretnih instrumenata koji zapravo zahtijevaju pojačane nadležnosti sektora uređenja prostora koje njemu za sada, u tom opsegu, ne pripadaju.

Prioritetni ciljevi i mjere za unapređivanje sistema uređenja prostora su:

1. Unapređivanje sistema prostornog planiranja

- 1.1. Sistematski pratiti i istraživati stanje i procese u prostoru i razviti informacijski sistem uređenja prostora
- 1.2. Unaprijediti kvalitet planskih dokumenata
- 1.3. Uvesti planiranje namjene mora

2. Stvaranje širih preduslova za funkcionisanje sistema uređenja prostora

- 2.1. Efikasno sprovoditi planove
- 2.2. Jačati stručne kapacitete
- 2.3. Unaprijediti procedure i prakse saradnje sa drugim sektorima

5.2.1

Unaprjeđivanje sistema prostornog planiranja

Prva mjera za jačanje sistema prostornog planiranja odnosi se na jačanje prostorno-planske analitike kao podrške na svim nivoima u sistemu uređenja prostora, od nacionalnog izvještavanja o stanju uređenja prostora, preko pripreme programskih zadataka za izradu pojedinih planskih dokumenata, do ocjenjivanja tih dokumenata u postupku odobravanja. Jedan od najvažnijih elemenata objektivnosti prostorno-planske analitike je korišćenje kvantifikovanih indikatora kojim se omogućava mjerljivost, egzaktnost i što je posebno korisno uporedivost sa sličnim ili razvijenijim sredinama (npr. zemljama i regionima unutar EU i u Sredozemlju). Posebno je važno uvođenje prakse da se isti indikatori koriste za kvantifikovano postavljanje planskih ciljeva i za, još važnije, praćenje njihovog izvršavanja. Treći bitan element ove mjere je neophodnost korišćenja moderne informatičke podrške, posebno GIS tehnologije i GIS baza podataka kao osnova informacionog sistema o prostoru. GIS tehnologija omogućava efikasno sprovođenje prostorno-planskih analiza, brzu razmjenu podataka i stvara osnov efikasne kontrole nad procesima u prostoru.

Druga mjera odnosi se na unapređivanje kvaliteta planskih dokumenata kroz reafirmaciju metodologije odnosno stručnih kriterijuma na kojim se zasnivaju planerske odluke. Važna metodološka tema je objektivizacija i racionalizacija planerskog procesa. Ovdje posebno spada korišćenje indikatora, kao i korišćenje kvalitativno-kvantitativnih analiza ranjivosti i pogodnosti zemljišta u procesu definisanja namjena površina. Jasna metodologija omogućava bolje argumentovane odluke i razumljivija planska rješenja, što vraća vjerodostojnost planerskoj struci. Naime, osnov većeg povjerenja u prostorne planove i planersku struku je bolje razumijevanje planerskih odluka i planskih rješenja. S druge strane vjerodostojnost planerskih odluka ugrožavaju česte izmjene planskih rješenja, nejasni kriterijumi za odabrana rješenja, kao i planska rješenja koja stvaraju „dobitnike i gubitnike“.

Znatan doprinos kvalitetu planskog dokumenta može donijeti i unapređivanje postupaka sprovođenja strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu. Po tom pitanju takođe je naglašena potreba objektivizacije pojedinih koraka u postupku procjene kroz korišćenje kvantitativnih, a ne gotovo isključivo kvalitativnih metoda iza kojih nerijetko stoje proizvoljne ocjene bez argumenata. Takođe,

treba sagledati opravdanost sprovođenja strateške procjene uticaja za sve kategorije planskih dokumenata, uključujući i lokalne planske dokumente, za koje to obzirom na veličinu zahvata i karakter uticaja nije primjereno.

Prostor za unapređivanje kvaliteta planskog dokumenta postoji i u segmentu sadržajne i normativne standardizacije planskih dokumenata. Stručna ocjena kvaliteta planskih dokumenata (recenzija) je takođe važan instrument za obezbjeđivanje kvaliteta. Istovremeno to je i metodološki korektiv kroz čiju primjenu se akumuliraju dragocjena iskustva za unaprjeđenje sistema. Koristan doprinos sadržajnoj standardizaciji planskog dokumenta i istovremeno velika pomoć u recenziji planskog dokumenta može se postići utvrđivanjem obaveze izrade sumarnog iskaza osnovnih bilansa i pokazatelja po tipovima planskih dokumenata.

Visok kvalitet izgrađene sredine je konačni cilj procesa planiranja i uređenja prostora i jedan od tri kriterijuma (vidjeti poglavlje 2) za ocjenjivanje održivosti prostornog razvoja. Kvalitet izgrađene sredine je, između ostalog, direktna posljedica kvaliteta urbanističkog i arhitektonskog oblikovanja. Regulacioni planovi trebaju ponuditi urbanistička rješenja koja prije svega obezbjeđuju kvalitetne prostore i površine od javnog interesa i javne sadržaje. U cilju postizanja kvaliteta izgrađenog prostora takođe treba jačati kapacitete kroz izradu tematskih smjernica i priručnika, kako za oblikovanje nove izgradnje, tako i za sanaciju i rehabilitaciju neuslovno ili nelegalno izgrađenih područja. Korisna mjera je i uvođenje instrumenata provjere arhitektonske uspješnosti, u zavisnosti od tipa i složenosti zahvata, odnosno vrijednosti i osjetljivosti lokacije.

Unapređenje sistema prostornog planiranja zahtijeva i upravljanje pritiscima na morska područja, odnosno omogućavanje održivog korišćenja morskih resursa i zaštitu vrijednih dijelova morske sredine. Danas održivo korišćenje morskih područja više nije moguće

obezbijediti samo sprovođenjem sektorskih politika uz ograničeno učešće sektora uređenja prostora. Zbog porasta broja i opsega aktivnosti na moru, dolazi do rasta nivoa njihovih uticaja na stanje morske sredine i superponiranja sa uticajima koji dolaze sa kopna. Zato je prostorno planiranje morskog prostora nužnost. U prvom koraku treba uspostaviti zakonski osnov za izradu prostornog plana za crnogorsko morsko područje. Dalje je neophodno razviti odgovarajuće prilagođene tehnike i alate i ojačati planerske kapacitete i specijalistička znanja za prostorno planiranje mora, obzirom da iskustva i metode iz prostornog planiranja kopna nijesu u cijelosti primjenjiva na more zbog specifičnih karakteristika morskih područja (trodimenzionalnost morske sredine, ne vlasnički režim, višenamjensko korišćenje). Prostorno planiranje mora moguće je realizovati na različitim nivoima, iako se uglavnom preporučuje nacionalni i regionalni nivo.

5.2.2 Stvaranje širih preduslova za funkcionisanje sistema uređenja prostora

Efikasnije sprovođenje planova je važan preduslov kvaliteta izgrađenog prostora, a najveći izazov u sprovođenju planskih dokumenata je pravovremena priprema i uređenje građevinskog zemljišta. Nezamjenjiv instrument, provjeren kroz decenije upotrebe u razvijenim zemljama EU i svijeta, je urbana preparcelacija odnosno urbana komasacija. Urbanom preparcelacijom (komasacijom) se postiže:

- obezbjeđivanje prostora javnog interesa u naseljima,
- distributivna pravednost u podjeli građevinskih prava među vlasnicima zemljišta,
- rasterećenje lokalne samouprave od troškova otkupa zemljišta za površine u javnom korišćenju.

Takođe, jačanje kapaciteta za prostorno planiranje i kapaciteta upravnih organa su važni preduslovi za uspješnije funkcionisanje sistema uređenja prostora.

Niz sektora učestvuje u procesu planiranja i uređenja prostora. Isto tako niz instrumenata (baza podataka, propisa, standarda,...) mora postojati i biti raspoloživ planerima da bi se omogućila efikasna izrada i sprovođenje planova. Zato je problematiku nezadovoljavajućih rezultata uređenja prostora ili problematiku neodrživog prostornog razvoja treba integralno sagledavati i rješavati. U pogledu održivosti uređenja prostora najveću odgovornost ima sistema uređenja, pri čemu je stepen kontrole koji ima resor uređenja prostora ograničen i ne proteže se na sve sektore i resore čiji je doprinos bitan za održivost uređenja prostora. Zato treba unaprijediti procedure i prakse saradnje sa drugim sektorima, odnosno resorima i njima pripadajućim institucijama. To je način da se prevaziđe sektorski pristup i obezbijedi njihovo integralnije učešće u rješavanju multisektorskih

problema. Koordinacioni mehanizam koji je istovremeno efikasan i politički prihvatljiv, vjerovatno će predstavljati i najveći izazov u funkcionisanju IUOP.

5.3 Razvoj infrastrukture za sprečavanje i sanaciju zagađenja

Postojeći stepen izgrađenosti infrastrukture za zaštitu životne sredine (tretman otpadnih voda, odlaganje otpada i sl.) nije dovoljan za ostvarivanje razvojnih i potreba očuvanja kvaliteta mora, vode, zemljišta i vazduha. Takvo stanje uzrokuje prekomjerno zagađenje pojedinih segmenata životne sredine (npr. zbog neadekvatnih ispusta i nedostatka tretmana otpadnih voda; neopremljenosti luka za prihvatanje otpada sa plovila). Pored toga, nedovoljno razvijena infrastruktura ima direktne implikacije za mogućnosti ekonomskog razvoja, dok neadekvatno lociranje buduće infrastrukture može da ugrozi osjetljive obalne i morske ekosisteme.

Prioritetni ciljevi i mjere u pogledu razvoja infrastrukture za sprečavanje i sanaciju zagađenja su:

1. Poboljšanje ekološkog stanja morskog ekosistema

- 1.1. Realizovati sanaciju morskog ekosistema na prioritetnim lokacijama
- 1.2. Doprinijeti razvoju sistema za efikasno sprečavanje i kontrolu zagađenja iz izvora na moru
- 1.3. Unaprijediti sistem za prihvatanje i tretman zauljnih (kaljužnih voda), sanitarnih voda i komunalnog otpada i kontrolu i tretman balastnih voda u lukama
- 1.4. Smanjiti količinu otpada koji dopijeva u more (eng. marine litter)

2. Sanacijom zagađenja usljed neadekvatnog odlaganja i tretmana otpada unapređuje se bezbjedno uređenje, revitalizacija i rekultivacija prostora

- 2.1. Realizovati prioritetne projekte sanacije zagađenih lokaliteta zemljišta, kao i neuslovno urbanizovanih područja
- 2.2. Doprinijeti unapređenju upravljanja otpadom efikasnijim djelovanjem i saradnjom nadležnih subjekata

3. Podsticaj zelenoj mobilnosti i razvoju zelene infrastrukture

- 3.1. Podsticati zelenu mobilnost na moru
- 3.2. Podsticati zelenu mobilnost na kopnu
- 3.3. Podsticati realizaciju projekata izgradnje zelene infrastrukture u skladu sa najboljim dostupnim praksama u EU

4. Smanjivanje uticaja prirodnih hazarda

- 4.1. Unaprijediti prevenciju, kontrolu i sanaciju uticaja prirodnih hazarda

5.3.1 Poboljšanje ekološkog stanja morskog ekosistema

U protekloj deceniji ostvaren je značajan napredak u smanjivanju pritiska na životnu sredinu mora poboljšanjem sistema za sakupljanje i tretman otpadnih voda. Dalji napori su neophodni kako bi se smanjio uticaj zagađenja od komunalnih otpadnih voda, ali i uticaja industrijskih otpadnih voda i zagađenja nastalog neadekvatnim tretmanom otpada i otpadnih voda sa brodova u lukama. Prioritetne su zagađenjem najugroženije „hot-spot“ lokacije koje se nalaze u obuhvata pojedinih dijelova Tivatskog i Kotorskog zaliva, luka u Kotoru, Budvi i Baru, kao i potez od Ulcinja do Port Milene. Za rijeku Bojanu kao prekogranični vodeni tok neophodno je sprovesti tehnički i finansijski zahtjevan plan sanacije koji uključuje brojne izvore zagađenja u Crnoj Gori i Albaniji. Pri tom je sanacija Port Milene od prioritnog značaja obzirom na direktan uticaj zagađenja na morsku sredinu i kvalitet turističke ponude. Zamjenom zastarjele opreme u tehnološkim procesima u brodogradnji, kao i realizacijom projekata zelene infrastrukture na kopnu i u moru, treba postići dodatne pozitivne učinke u smanjivanju pritiska na životnu sredinu mora.

Sa aspekta direktnog uticaja urbanizacije neophodno je priključivanje na kanalizacionu mrežu u urbanim cjelinama i izgradnja postrojenja za tretman otpadnih voda. Ne smije se dozvoliti dalja urbanizacija bez adekvatnog komunalnog opremanja građevinskog zemljišta, odnosno priključenja na kanalizacionu mrežu. Za sanaciju posljedica disperzne gradnje, važna je izgradnja malih postrojenja za naselja, odnosno lokacije gdje to predstavlja najbolje rješenje (troškovno i u odnosu na efekte za životnu sredinu) i sanacija nelegalnih ispusta. Takođe, neophodno je uklanjanje kanalizacionih ispusta koji nijesu u funkciji. Infrastruktura treba da zadovolji kriterijume održivosti, kako u fazi izgradnje tako i u fazi funkcionisanja. Zato je,

između ostalog, pri izgradnji uređaja za prečišćavanje otpadnih voda neophodno predvidjeti lokacije koje su pogodne sa aspekta ranjivosti životne sredine.

Uporedo sa razvojem infrastrukture treba raditi i na razvoju i primjeni instrumenata za prevenciju i kontrolu zagađenja (npr. ekonomski instrumenti, sanacija šteta). Ulaganja u izgradnju infrastrukture za prihvatanje i tretman čvrstog i tečnog otpada u lukama, kontrolu i tretman balastnih voda, kao i ulaganja u izgradnju lučkih terminala za potrebe u sektoru ribarstva i sidrišta, predstavljaju značajan izazov u nastojanju da se optimiziraju kapaciteti postojeće lučke infrastrukture. Radi uspostavljanja operativnog sistema za sprječavanje zagađenja i djelovanje kod iznenadnih zagađenja na moru potrebno je dalje unapređivanje integracije sistema bezbjednosti i sigurnosti plovidbe sa sistemom hitnog reagovanja u slučaju zagađenja mora sa plovila. U tom pogledu posebno je značajna nabavka savremene opreme i obuka osoblja za njenu pravilnu primjenu.

Progres u izgradnji infrastrukture treba da prati kontinuirano jačanje zakonodavnog okvira i institucionalnih kapaciteta nadležnih resora i institucija. Naročit izazov predstavljaće dalje usklađivanje propisa sa zahtjevima evropske legislativne u oblasti upravljanja otpadnim vodama, kao i unapređivanje programa praćenja stanja morskog ekosistema u odnosu na zahtjeve Okvirne direktive o morskoj strategiji 2008/56/EC i zahtjeve u pogledu primjene ekosistemskog pristupa (EcAp) u okviru sprovođenja Barselonske konvencije. Prioritetno je i unapređivanje legislativne u oblasti pomorstva, naročito u odnosu na zahtjeve Međunarodne pomorske organizacije, u pogledu tretmana zauljnih (kaljužnih voda) i čvrstog otpada sa brodova u lukama, upravljanja balastnim vodama i kontrole uticaja invazivnih vrsta, te redukcije zagađenja sa plovila i učešća nadležnih organa u sektoru pomorstva u

integriranom sistemu prikupljanja podataka i izvještavanju o stanju morskog ekosistema.

5.3.2 Sanacija zagađenja usljed neadekvatnog odlaganja i tretmana otpada

Nepohodno je značajno unapređenje sistema prikupljanja i odlaganja otpada u cilju smanjenja stvorenih količina otpada. Primarni značaj ima nastavak aktivnosti u pogledu realizacije prioriternih projekata sanacije zagađenih lokaliteta zemljišta (zemljište u krugu Brododgradilišta u Bijeloj i lokacije neuređenih odlagališta otpada (čija sanacija nije izvršena), npr. Kruče kod Ucinja, u Herceg Novom, Baru, Kotoru i Ulcinju). Sanacijom zagađenja stvaraju se preduslovi za bezbjedno uređenje, revitalizaciju i rekultivaciju prostora, odnosno unaprjeđuje se kvalitet života i mogućnosti održive valorizacije prostora.

Naselja koja su izgrađena suprotno propisima po pravilu nemaju potrebni stepen komunalne opremljenosti i često se oslanjaju na improvizovana rješenja sa negativnim posljedicama po životnu sredinu i kvalitet života. Zato je za neuslovno urbanizovana područja (legalno urbanizovana područja neopremljena komunalnom infrastrukturom i područja legalizovane bespravne gradnje) potrebno sprovesti mjere sanacije.

Prioritetna je i ponovna upotreba i reciklaža otpada, uz nastojanja da se primijene inovativne i čiste tehnologije i podstaknu projekti razvoja zelene infrastrukture. Takođe, NSIUOP prepoznaje potrebu pružanja doprinosa međunarodnim naporima, naročito u okviru Sredozemlja, da se doprinese smanjenju količine otpada koji završava u moru.

Potrebno je omogućiti dalji kontinuirani progres u razvoju i primjeni propisa o upravljanju otpadom i primjeni pocjena uticaja na životnu

sredinu kod planiranja i izgradnje infrastrukture za upravljanje otpadom.

Prethodno navedene prioritete mjere treba da prati progres u unapređivanju sistema upravljanja otpadom efikasnijim djelovanjem i saradnjom nadležnih subjekata na nacionalnom i lokalnom nivou.

5.3.3 Podsticaj zelenoj mobilnosti i razvoju zelene infrastrukture

Podsticanjem zelene mobilnosti na kopnu i moru treba ostvariti pozitivne učinke na kvalitet životne sredine. Prioritetno treba testirati mogućnosti za organizaciju prevoza na moru uz primjenu plovila koja smanjuju uticaj zagađenja na morski ekosistem i podsticati pilot projekte uspostavljanja integriranog sistema održivog saobraćaja na kopnu (vozila na električni pogon i solarnu energiju, biciklizam, i sl).

Treba podsticati realizaciju projekata zelene infrastrukture koja se primjenjuje na prirodnim ili polu-prirodnim (zelene ili plave tj. vodene) površinama radi očuvanju kvaliteta životne sredine i zdravlja ekosistema. Na taj način se smanjuje potreba za izgradnjom klasične takozvane sive infrastrukture⁸⁶. Uvođenjem metoda i tehnika izgradnje zelene infrastrukture doprinijeće se poboljšanju i obnavljanju prirode, prirodnih funkcija i procesa značajnih za obezbjeđivanje brojnih usluga ekosistema. Na taj način omogućiće se praktično razumijevanje koristi koje priroda pruža ljudskom društvu i pokrenuti ulaganja potrebna za održavanje i povećanje tih koristi.

Značajno je testirati realizaciju projekata izgradnje zelene infrastrukture u skladu sa najboljim dostupnim praksama u EU. U tom kontekstu treba sagledati i mogućnosti koje pruža sprovođenje eko-remedijacijskih mjera

⁸⁶ Komunikacija EK: Zelena infrastruktura-jačanje evropskog prirodnog kapitala {SWD(2013) 155 final}

koje omogućavaju širok dijapazon intervencija pri sanaciji degradiranih zemljišta i sedimenata.

5.3.4 Ublažavanje uticaja prirodnih hazarda

Planovi za razvoj infrastrukture moraju se uskladiti sa informacijama o osjetljivosti životne sredine i očekivanim uticajima erozije (bujični tokovi), klimatskih promjena (podizanje nivoa mora, ekstremni vremenski događaji-olujni vjetrovi, požari) i zemljotresa. Potrebna je dalja razrada postojećih informacija o ranjivosti na prirodne hazarde, definisanje mjera prevencije, ublažavanja i adaptacije. Pored toga, održivost infrastrukture treba unaprijediti primjenom instrumenata prevencije, kontrole i remedijacije uticaja prirodnih hazarda.

Treba omogućiti rast budžetskih izdvajanja za finansiranje programa istraživanja uticaja prirodnih hazarda, uključujući mapiranje i monitoring prirodnih hazarda i razvoj rješenja za smanjenje štete od njih. Primarni značaj ima obalna erozije, seizmički hazard, klimatske promjene i meteorološki hazardi (podizanje nivoa mora, uticaj suše, šumskih požara, jake kiše i olujne vjetrove). Prioritetna je i realizacija pojedinih zahvata kao što je obnavljanje obalne infrastrukture i kapaciteta plaža u cilju ublažavanja i sanacije uticaja prirodnih hazarda.

5.4 Poboljšanje učinaka obalne ekonomije

U osnovi integralnog upravljanja obalnim područjem nalazi se i težnja ka poboljšanju ekonomskih efekata. To je naročito značajno u kontekstu brojnih slabosti na koje je ukazala analiza postojećeg stanja razvoja obalnog područja⁸⁷. Među njima posebno je indikativno da se ekonomija obalnog područja odvija u

malom broju sektora, odnosno da je karakteriše nizak stepen diverzifikacije djelatnosti. Potreba da se obalna ekonomija učini održivijom, između ostalog kroz stavljanje u funkciju sada zapostavljenih ruralnih područja, održivi turizam i druge mogućnosti ozelenjavanja i plavog rasta prioritetna je potreba održivog razvoja obalnog područja. Jedan od najuočljivijih nedostataka sadašnjeg sistema upravljanja obalnim područjem je da razvoj ekonomskih aktivnosti prate brojni negativni uticaji na životnu sredinu budući da nije obezbijeđen potrebni nivo zaštite ekološki vrijednih staništa, ekosistema i zaštićenih prirodnih dobara, predjela i kulturnog nasljeđa.

Turizam kao jedan od najznačajnijih sektora za ekonomski razvoj obalnog područja i Crne Gore karakteriše kratka ljetnja sezona sa kupališnim turizmom kao značajnim segmentom ponude, uz pozitivne pomake sa aspekta rasta stranih investicija u razvoj turističkih kapaciteta. Istovremeno poslovanje s nekretninama imalo je važno mjesto u ekonomiji obalnog područja u poslednjih nekoliko godina. Diverzifikacijom ekonomije obalnog područja razvojem održivog turizma, poljoprivrede i ruralnog razvoja i ostalih aktivnosti koje mogu doprinijeti očuvanju resursa obalnog područja i ponijeti oznaku zelene ili plave ekonomije, postići će se ciljevi koji su značajni kako sa aspekta integralnog upravljanja obalnim područjem, tako i u kontekstu podrške postizanju nekih od vodećih prioriteta društveno-ekonomskog razvoja Crne Gore - povećanju zaposlenosti, porastu životnog standarda i drugi. Osim toga značajno je podsticati uravnoteženi razvoj unutar samog regiona crnogorskog primorja gdje dvije opštine sa značajnim potencijalima zaostaju za nacionalnim prosjekom (Ulcinj značajno, Bar blago).

⁸⁷ Analiza socio-ekonomskog razvoja obalnog područja Crne Gore, CAMP (2013)

Prioritetni ciljevi i mjere za poboljšanje učinaka obalne ekonomije su:

1. Očuvanje i unapređivanje resursa obalnog područja

- 1.1. Očuvati osnovu atraktivnosti za održivi razvoj turizma
- 1.2. Obnoviti i očuvati vrijedne ruralne prostore kroz održivi ruralni razvoj
- 1.3. Podsticati valorizaciju i očuvanje morskih resursa kroz multisektorsko odgovorno upravljanje

2. Obezbeđivanje podrške "ozelenjavanju" obalnog razvoja

- 2.1. Jačati lokalnu preduzetničku infrastrukturu
- 2.2. Pokrenuti i realizovati stimulatívne programe finansiranja
- 2.3. Poboljšati kvalitet proizvoda

5.4.1

Očuvanje i unapređivanje resursa obalnog područja

Neophodno je očuvanje prirodnih i predionih vrijednosti obalnog područja Crne Gore i stimulisanje ruralnog razvoja u funkciji diverzifikacije turističke ponude, odnosno daljeg unapređivanja pozicioniranosti Crne Gore kao turističke destinacije na globalnom tržištu. Prirodne i predione vrijednosti obalnog područja sa poljoprivrednim i šumskim zemljištem (naročito u zaleđu) predstavljaju značajne resurse obalnog područja sa ekonomskim potencijalom za unapređivanje ponude visoko kvalitetnog i diverzifikovanog turizma i ekološke i autohtone poljoprivredne proizvodnje. Zato očuvanje prirodnih resursa obalnog područja mora biti sadržano u ključnim ciljevima ekonomskog razvoja obalnog područja.

Kontrolisanjem širenja postojećih naselja i zaustavljanjem dispergovane izgradnje, smanjenjem građevinskih područja i primjenom efikasnih mjera poreske i zemljišne politike, neophodno je doprinijeti stvaranju uslova za diverzifikaciju turističke ponude, zaustavljanju dosadašnje prakse usitnjavanja poljoprivrednih površina i trajnog narušavanja prirodnih karakteristika ekosistema obalnog područja. Te mjere podrazumijevaju i građenje hotela najviše kategorije i mješovite rizorte (*mixed-use resorts*)

sa pratećim sadržajima, unapređivanje najjednostavnijih vidova privatnog smještaja (sobe, apartmani) u male porodične hotele, kvalitetno opremanje i izgradnju turističkih kapaciteta u skladu s prirodnim i predionim vrijednostima, uključujući primjenu tradicionalnih formi primorske arhitekture i kvalitetne savremene arhitekture, i sl. U oblikovanju turističkog proizvoda veoma je važno voditi računa o adekvatnoj valorizaciji lokalnih prirodnih (uključujući plaže) i arhitektonskih i predionih vrijednosti. Na taj način će se doprinijeti podizanju kvaliteta ponude, ali i produženju sezone.

Zaleđe i unutrašnjost opština obalnog područja su do sada bili vrlo slabo integrisani u turistički lanac vrijednosti crnogorske obale. Ruralni razvoj nije značajan samo kao poseban privredni sektor, već ruralni prostori čine i bitan dio ukupne turističke privlačnosti regiona i važan segment ponude visoko kvalitetnog turizma koji doprinosi stvaranju cjelogodišnjeg turističkog proizvoda. Samo turistički regioni sa razvijenom tradicionalnom ruralnom ponudom mogu ponuditi autohtona iskustva i doživljaje (gastronomske, enološke, kulturne, edukativne, avanturističke...) koje očekuje moderni turista. Integracija ruralnog zaleđa u turističku ponudu i diferencijacija turističkog proizvoda na osnovu lokalnih resursa generišu značajne mogućnosti za unapređivanje ukupne turističke ponude

crnogorskog primorja. Samo u sektorima organske i tradicionalne poljoprivrede, ruralnog i avanturističkog turizma i pratećem uslužnom sektoru postoji realni potencijal za oko 2.000 novih radnih mjesta, odnosno prihod od oko 50 mil. € godišnje, od čega se 12 mil. € odnosi samo na ruralni turizam. Realizacija ovog potencijala značila bi porast zaposlenosti od oko 4% u primorskom regionu, odnosno procijenjeni doprinos rasti BDP-a od 3 do 4%.

Ruralni razvoj ima snažnu podršku iz EU fondova u pretpristupnom periodu s ciljem da povezuje interese lokalne zajednice, da stvara nova radna mjesta, čuva i afirmiše autohtone kulturne i istorijske vrijednosti i pri tom se prijateljski odnosi prema prirodi i životnoj sredini. Finansijska izdvajanja za Crnu Goru kroz IPA komponentu V namijenjenu ruralnom razvoju (IPARD), za 2012. i 2013. g. iznosila je oko 11 mil. €. Ova će sredstva u narednom periodu rasti, a nakon pristupanja EU, postati mnogostruko veća. Razvoj absorpcijskih kapaciteta za njihovo korišćenje je dugotrajan proces. Stoga je važno obnoviti i očuvati vrijedne ruralne prostore kroz održivi ruralni razvoj i stvarati pretpostavke za njihovo efikasno korišćenje. Uz značajan doprinos jačanju turističkog potencijala, brži razvoj ruralnih područja primarno omogućava povećanje proizvodnje hrane (posebno voća/citrusa, maslina i maslinovog ulja) i vina. Zato stvaranje uslova za ekonomski efikasnu poljoprivredu, posebno sa aspekta podrške tržišno zanimljivim i profitabilnim poljoprivrednim proizvodima ima prioritetni značaj (unapređivanje zakonske regulative, destimulisanje prenamjene poljoprivrednog zemljišta, poboljšanje karakteristika poljoprivrednih površina, uvođenje direktnih zelenih plaćanja poljoprivrednicima, sprovođenje agro-ekoloških mjera, prilagođavanje poljoprivrede na klimatske promjene u uslovima obalnog područja, unapređivanje seoske infrastrukture, stvaranje preduslova za usluge u područjima sa prirodnim ograničenjima, podsticanje uspostavljanja klastera i drugih

modela organizovanja proizvođača, uvođenje inovativnih proizvodnih i prodajnih lanaca). Takođe, neophodno je povećati ulaganja u razvoj sela i jačanje porodičnih gazdinstava i podržati realizaciju inovativnih pristupa kojim se može povećati zaposlenost, a time i zadržati stanovništvo, posebno mlađa populacija.

Osim u uskom obalnom područja i ruralnom zaleđu, značajno povećanje proizvodnje moguće je i očuvanjem i valorizacijom morskih resursa kroz multisektorsko odgovorno upravljanje. Da bi se ove mogućnosti iskoristile potrebno je poboljšanje informacija o stanju ribljeg fonda, unapređivanje procedura za upravljanje negativnim uticajima marikulture i ribarstva na životnu sredinu, što uključuje određivanje ekološki prihvatljivih lokacija za ribarstvo i marikulturu, razvoj zajedničkih principa i standarda za obnavljanje resursa sa zaštitom morskih habitata na određenim lokalitetima i pružanjem ekosistemskih usluga, unapređivanje ribarske infrastrukture, itd. Potrebno je unaprijediti ispitivanje potencijala otvorenog mora sa aspekta jačanja plave ekonomije. U kontekstu diverzifikacije ekonomskih aktivnosti treba posvetiti pažnju aktivnostima kojim se omogućava integracija ribarstva i turističke ponude.

5.4.2 Obezbjeđivanje podrške „ozelenjavanju“ obalnog razvoja

Pored prethodno navedenih mjera, platformu za očuvanje resursa obalnog područja i diverzifikaciju obalne ekonomije čine i mjere od značaja za obezbjeđivanje podrške „ozelenjavanju“ obalnog razvoja kroz podršku razvoju zelenog preduzetništva - jačanje lokalne preduzetničke infrastrukture, obezbjeđivanje stimulativnih programa finansiranja i poboljšanje kvaliteta proizvoda.

Uz adekvatnu podršku, preduzetnički sektor može da prepozna i iskoristi prilike za zelene i plave inovacije u industriji i sa njima povezane

zeleno investicije i radna mjesta. Tako se izgrađuje i sposobnost preduzetništva za adaptaciju u promijenjenim tržišnim okolnostima.

U razvoju prepoznatljivosti i vjerodostojnosti crnogorskog brenda neophodno je funkcionisanje klastera i drugih modela organizovanja proizvođača i uspostavljanje standarda kvaliteta za različite vrste proizvoda. U tom kontekstu treba stimulisati programe sertifikacije kvaliteta (proizvoda s zaštićenim geografskim porijeklom i tradicionalnih/ekoloških proizvoda) i kreativno brendiranje i marketing domaćih proizvoda u cilju uspješnijeg plasmana na domaćem i inostranom tržištu.

Osim izdvajanja iz državnog budžeta, podsticanje zelenih aktivnosti treba da prati razvoj zelenog bankarstva i sprovođenje relevantnih programa podrške EU. Za naročito inovativne i rizične projekte treba osigurati posebne programe bespovratnih sredstava i maksimalno se fokusirati na apsorpciju sredstava dostupnih iz fondova EU.

5.5 Unapređivanje sistema upravljanja obalnim područjem

Jačanjem saradnje i koordinacije između društvenih aktera, efikasnim uključivanjem javnosti u procese donošenja odluka i korišćenjem raspoloživih znanja doprinosi se održivosti razvoja društva. Stoga se među prioritetima NS IUOP nalaze pitanja reforme javne uprave i uspostavljanje funkcionalne upravljačke strukture. Iako je primarni fokus NS IUOP obalno područje, sistem upravljanja obalnim područjem ne funkcionise izolovano od ostatka sistema javne uprave. Sprovođenje reforme sistema upravljanja obalnim područjem može predstavljati demonstracioni primjer u reformi drugih segmenata javne uprave. Namjera je da se u što je moguće kraćem roku stvore preduslovi za postizanje cilja IUOP Protokola o usklađenosti odluka na nacionalnom i lokalnom nivou djelovanja, kao i javnih i

privatnih inicijativa, u kontekstu korišćenja resursa obalnog područja.

Polazeći od ocjena nacionalnog institucionalnog i zakonodavnog okvira od značaja za integralno upravljanje obalnim područjem⁸⁸ i preporuka proizašlih iz konsultativnog procesa u okviru izrade NS IUOP, utvrđeni su **sljedeći prioritetni ciljevi i mjere za unapređivanje sistema upravljanja obalnim područjem:**

⁸⁸ Analiza institucionalno-zakonodavnog okvira za integralno upravljanje obalnim područjem CG, CAMP CG (2014)

- 1. Uspostavljanje koordinacionog mehanizma za integralno upravljanje obalnim područjem**
 - 1.1. Uspostaviti koordinirano upravljanje obalnim područjem na političkom nivou donošenja odluka
 - 1.2. Unaprijediti koordinaciju na stručno-administrativnom nivou djelovanja
- 2. Jačanje kapaciteta javne uprave**
 - 2.1. Uspostaviti sistem mjerljivosti rezultata rada javne uprave
 - 2.2. Unaprijediti kompetencije službenika javne uprave
 - 2.3. Jačati transparentnost upravljanja
- 3. Unapređivanje praćenja obalnih procesa**
 - 3.1. Unaprijediti postojeće baze podataka i dostupnost podataka
 - 3.2. Unaprijediti programe praćenja stanja obalnog područja i obalnih procesa
 - 3.3. Jačati institucionalne resurse za praćenje stanja obalnog područja i obalnih procesa

5.5.1

Uspostavljanje koordinacionog mehanizma za integralno upravljanje obalnim područjem

U cilju održivog upravljanja obalnim područjem važno je uspostavljanje koherentnog djelovanja - unutar-sektorskog i među-sektorskog. Na taj način se omogućava prevazilaženje sektorskih pristupa u implementaciji strategija, programa i akcionih planova. Za uspostavljanje koordiniranog sistema donošenja odluka o upravljanju obalnim područjem, kao područjem od posebnog interesa za Crnu Goru, potrebno je funkcionisanje koordinacionog mehanizma na dva nivoa:

- političkom i
- stručno-administrativnom nivou.

U procesu izrade NS IUOP razmotreno je nekoliko mogućih opcija (scenarija) funkcionisanja koordinacionog mehanizma za IUOP. U odnosu na postojeće stanje, probleme i ocjenu mogućnosti za njihovo prevazilaženje optimalnim je ocijenjen tzv. **realni scenario** funkcionisanja koordinacionog mehanizma za IUOP (slika 5-1) koji je obrazložen u nastavku.

Politički nivo

Na političkom nivou djelovanja treba uspostaviti **Savjet za IUOP** koga obrazuje Vlada i koji ima funkciju da:

- pruži političku podršku i savjetodavno djeluje prema Vladi Crne Gore u sprovođenju NS IUOP i funkcionisanju institucionalnog sistema za IUOP;
- pruži podršku u prevazilaženju problema u institucionalnoj organizaciji od značaja za integralno upravljanje obalnim područjem (razuđena institucionalna organizacija, rascjepkane i nedovoljno izdiferencirane nadležnosti, nedovoljno efikasna i kvalitetna koordinacija i integracija);
- obezbijedi zastupljenost svih relevantnih aktera (predstavnici Vlade (ključnih ministarstava), primorskih opština, naučnih i stručnih institucija, nevladinog i civilnog sektora, poslovnog sektora);
- doprinese usklađivanju sektorskih politika sa NS IUOP i eliminisanju neusklađenog sektorskog planiranja razvoja obalnog područja.

S tim u vezi funkcionisanje Savjeta za IUOP postićće se realizacijom sljedećih zadataka:

- predlaganje izmjena i dopuna postojećih propisa i donošenje novih propisa od značaja za integralno upravljanje obalnim područjem, kao i uslova za njihovo efikasnije sprovođenje;
- predlaganje mjera za unapređenje integracije kriterijuma održivosti (utvrđenih ovom strategijom) u prostorno-plansku dokumentaciju;
- pružanje podrške međusobnom usklađivanju ekonomskih aktivnosti u obalnom području na nivou djelovanja pojedinih resora;
- pružanje podrške usklađivanju razvoja ključnih sektora (posebno turizma) i planiranja namjene prostora, odnosno realizacije razvojnih planova i programa u skladu sa prihvatnim kapacitetom i ranjivošću sredine i ciljevima održivog razvoja;
- predlaganje mjera u slučaju nepoštovanja ciljeva i mjera integralnog upravljanja obalnim područjem;
- ocjenjivanje napretka u sprovođenju NS IUOP;
- potvrđivanje godišnjeg plana aktivnosti za sprovođenje prioritarnih akcija NS IUOP na prijedlog jedinice za integralno upravljanje obalnim područjem Crne Gore;
- pružanje podrške, podsticaja i pomoći u obezbjeđivanju finansijskih sredstava za sprovođenje programa i aktivnosti koje treba da doprinesu održivom razvoju obalnog područja.

U odnosu na predložene funkcije i zadatke Savjeta za IUOP, njegovo osnivanje, nadležnosti i funkcionisanje treba utvrditi donošenjem odgovarajućeg pravnog akta (npr. Odluke o obrazovanju Savjeta za IUOP⁸⁹).

⁸⁹ Pored odredbi Protokola o IUOP (član 7 tačka 1 alineja a), pravni osnov za uspostavljanje koordinacionog mehanizma za IUOP sadržan je i u postojećem nacionalnom zakonodavstvu. Ustavom Crne Gore, Zakonom o državnoj upravi, Uredbom o Vladi Crne Gore

U cilju jačanja međusektorskih funkcija Savjeta za IUOP potrebno je jačati saradnju sa Savjetom za privatizaciju i kapitalne projekte, Savjetom za prostorno planiranje, Koordinacionim tijelom za pripremu i praćenje turističkih sezona, i drugim tijelima koja imaju za cilj unapređenje unutar-sektorskog i među-sektorskog djelovanja.

Uzimajući u obzir kompleksnost postojećeg institucionalnog okvira u Crnoj Gori, ocijenjena je pragmatičnom mogućnost integrisanja Savjeta za IUOP u postojeće oblike institucionalne organizacije, odnosno u Nacionalni savjet za održivi razvoj i klimatske promjene. Predlog se zasniva na kompatibilnosti sastava i funkcija postojećeg i predloženog savjeta. S tim u vezi bilo bi potrebno proširiti postojeći sastav Nacionalnog savjeta za održivi razvoj i klimatske promjene uključivanjem predstavnika na nivou ključnih donosioca odluka u resorima, organima uprave i institucijama relevantnim za IUOP, te lokalnim samoupravama u obalnom području, tako da bi Nacionalni savjet za održivi razvoj, integralno upravljanje obalnim područjem i klimatske promjene trebao da funkcioniše u sljedećem sastavu (podvučen je tekst koji označava članove uključene sa aspekta IUOP):

1. Predsjednik Nacionalnog savjeta je Predsjednik Crne Gore.
2. Članovi Nacionalnog savjeta su:
 - ministar održivog razvoja i turizma;
 - ministar ekonomije;

(“Službeni list CG”, broj 80/08), Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave i Poslovníkom Vlade Crne Gore propisane su nadležnosti i odgovornosti Vlade, kao organa izvršne vlasti, ministarstava i drugih organa uprave. Poslovníkom Vlade je određeno da Vlada može, radi razmatranja pitanja i davanja predloga i mišljenja u vezi sa ostvarivanjem ustavnih funkcija Vlade, obrazovati savjet ili drugo savjetodavno tijelo, čiji se zadaci, sastav i način rada utvrđuju aktom o njegovom obrazovanju (član 27 stav 1). Pri tom je Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave (član 53) utvrđeno da se pored ostalog i u ministarstvu može obrazovati savjet, kao stručno-savjetodavno tijelo ministra, radi razmatranja pitanja iz nadležnosti ministarstva. Savjet obrazuje ministar iz reda istaknutih naučnih i stručnih lica.

- ministar rada i socijalnog staranja;
- ministar poljoprivrede i ruralnog razvoja;
- ministar saobraćaja i pomorstva;
- ministar kulture;
- dva predstavnika Ministarstva održivog razvoja i turizma (od kojih je jedan za integralno upravljanje obalnim područjem);
- jedan predstavnik Ministarstva finansija;
- direktor Zavoda za hidrometeorologiju i seizmologiju;
- direktor Javnog preduzeća za upravljanje morskim dobrom (buduće Agencije za morsko dobro);
- četiri predsjednika jedinica lokalne samouprave (od kojih je najmanje jedan predsjednik lokalnih samouprava u obalnom području);
- jedan predstavnik univerziteta licenciranih u Crnoj Gori;
- tri predstavnika registrovanog udruženja poslodavaca u Crnoj Gori;
- jedan predstavnik najznačajnijih investitora u obalnom području;
- jedan predstavnik bankarskog sektora;
- jedan predstavnik sindikalnih organizacija;
- tri predstavnika nevladinih organizacija (za održivi razvoj, integralno upravljanje obalnim područjem i za klimatske promjene);
- tri nezavisna eksperta (za održivi razvoj, integralno upravljanje obalnim područjem i za klimatske promjene).

Na taj način sastav Nacionalnog savjeta za održivi razvoj i klimatske promjene bio bi proširen sa 8 novih članova kako bi se omogućilo njegovo funkcionisanje u kontekstu predloženih funkcija Savjeta za integralno upravljanje obalnim područjem Crne Gore. Pored doprinosa savjetodavnoj funkciji Savjeta sa aspekta IUOP, predstavnici investitora i bankarskog sektora mogu unaprijediti njegovo djelovanje i u širem kontekstu održivog razvoja Crne Gore.

Članovi iz reda lokalnih samouprava, univerziteta, sindikalnih organizacija, banaka i investitora imenuju se na period od godinu dana na rotirajućoj osnovi, dok se ostali članovi Savjeta biraju na period od tri godine. Na taj način želi se podstaći proaktivno djelovanje i šire učešće društvenih grupa od značaja za IUOP.

Stručno-administrativni nivo djelovanja

Za praćenje sprovođenja politike integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore koja je definisana u NS IUOP, uključujući i aktivno djelovanje preduzimanjem potrebnih mjera za prevazilaženje poteškoća koje će se neminovno javiti pri njenom sprovođenju, treba uspostaviti **posebnu jedinicu za integralno upravljanje obalnim područjem Crne Gore** u okviru resora sa nadležnostima u oblasti održivog razvoja, zaštite životne sredine i prostornog planiranja, kao i **Koordinaciono tijelo za integralno upravljanje obalnim područjem**.

U sadašnjoj organizaciji državne uprave jedinicu za integralno upravljanje obalnim područjem treba uspostaviti u Ministarstvu održivog razvoja i turizma. Za obezbjeđivanje među-sektorskog karaktera djelovanja u skladu sa ciljevima integralnog upravljanja obalnim područjem ovu jedinicu treba pozicionirati izvan organizacionih jedinica koje su zadužene za sprovođenje posebnih sektorskih politika. Tako definisana pozicija treba da omogući primjenu ciljeva, mjera, akcija, instrumenata i mehanizama IUOP koji su po svojoj prirodi među-sektorski i zahtijevaju snaženje među-sektorske saradnje i unutar-sektorske koordinacije. Istovremeno direktni nadzor nad djelovanjem ove jedinice treba da vrši resorni ministar čime će se obezbijediti snažnija politička podrška i efikasnije sprovođenje složenih među-sektorskih mehanizama koordinacije.

U cilju racionalnog korišćenja raspoloživih institucionalnih resursa, primjenom istog principa kao kod Savjeta za IUOP, moguće je ovu jedinicu integrisati u postojeće Odjeljenje za

podršku Nacionalnom savjetu za održivi razvoj i klimatske promjene u sastavu Ministarstva održivog razvoja i turizma. Nova organizaciona jedinica bi funkcionisala kao Odjeljenje za održivi razvoj i integralno upravljanje obalnim područjem, a imala bi, između ostalih, sljedeće ključne funkcije:

- stručna i administrativna podrška radu Savjetu za IUOP (Nacionalnom savjetu za održivi razvoj, integralno upravljanje obalnim područjem i klimatske promjene);
- praćenje sprovođenja i izvještavanje o implementaciji NS IUOP;
- izrada prijedloga godišnjeg plana aktivnosti za sprovođenje prioriternih akcija NS IUOP u saradnji sa ključnim resorima (optimalno, predstavnicima tih resora u Savjetu) i Javnim preduzećem (Agencijom) za upravljanje morskim dobrom;
- praćenje usklađenosti nacionalnih propisa i institucionalnog okvira sa zahtjevima IUOP Protokola;
- pokretanje i realizacija programskih i projektnih aktivnosti u saradnji sa ključnim resorima (optimalno, predstavnicima tih resora u Savjetu) i Javnim preduzećem (Agencijom) za upravljanje morskim dobrom;
- izvještavanje o implementaciji Konvencije o zaštiti morske sredine i obalnog područja Sredozemlja (Barselonske konvencije) i njenih protokola, uključujući i IUOP Protokol, te sprovođenje saradnje sa Mediteranskim akcionim planom u okviru Programa za životnu sredinu Ujedinjenih Nacija (UNEP/MAP), njegovim regionalnim centrima, uključujući i Regionalni centar za program prioriternih akcija (PAP/RAC);
- sprovođenje međunarodne saradnje sa relevantnim međunarodnim, evropskim i regionalnim organizacijama i tijelima koja djeluju u oblasti zaštite životne sredine mora i obalnog područja i održivog razvoja obalnih područja;

- učešće u obezbjeđivanju finansijskih sredstava u saradnji sa ključnim resorima (optimalno, predstavnicima tih resora u Savjetu) i Javnim preduzećem (Agencijom) za upravljanje morskim dobrom za sprovođenje politike integralnog upravljanja obalnim područjem.

U vršenju navedenih funkcija neophodno je da organizaciona jedinica uprave za integralno upravljanje obalnim područjem blisko saraduje sa relevantnim resorima, Javnim preduzećem (Agencijom) za upravljanje morskim dobrom, stručnim i naučnim institucijama, organima lokalnih samouprava. Na taj način težiće se usklađenosti javnih politika sa politikom integralnog upravljanja obalnim područjem i podsticati saradnja nadležnih subjekata na nacionalnom nivou i lokalnih samouprava.

Radi dodatnog jačanja među-sektorske koordinacije i multidisciplinarnog pristupa u izvršavanju stručnih poslova kod sprovođenja politike integralnog upravljanja obalnim područjem neophodno je uspostaviti **Koordinaciono tijelo za integralno upravljanje obalnim područjem**. Ovo tijelo treba da ima dvije osnovne funkcije:

- služi kao otvoreni forum za diskusiju o pitanjima integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore,
- stručno razmatra i ocjenjuje materijale koji se u oblasti integralnog upravljanja obalnim područjem upućuju Savjetu za IUOP (Nacionalnom savjetu za održivi razvoj, integralno upravljanje obalnim područjem i klimatske promjene).

Izvršavanje ovih funkcija i sa njima povezanih zadataka Koordinaciono tijelo za integralno upravljanje obalnim područjem ostvarivaće u sljedećim oblastima:

- uređenje prostora obalnog područja, naročito morskog dobra,
- upravljanje zaštićenim i vrijednim područjima prirode na kopnu i moru,

primarno u kontekstu očuvanja njihovog integriteta i cjelovitosti,

- praćenje obalnih procesa i izvještavanje o stanju obalnog područja, unapređivanje postojećih baza podataka o stanju životne sredine, korišćenju prostora u obalnom području i režimu korišćenja i upravljanja morskim dobrom,
- uspostavljanje pogodne forme za razmjenu podataka između pojedinačnih baza podataka,
- pružanje podrške pokretanju i sprovođenju programskih i projektnih aktivnosti od značaja za integralno upravljanje obalnim područjem,
- pružanje podrške u obezbjeđivanju finansijskih sredstava za realizaciju aktivnosti od značaja za politiku integralnog upravljanja obalnim područjem.

Istovremeno navedene funkcije i zadaci omogućavaju da Koordinaciono tijelo pruža stručnu podršku Savjetu za IUOP (tj. predloženom budućem Nacionalnom savjetu za održivi razvoj, integralno upravljanje obalnim područjem i klimatske promjene) djelujući kao njegova stalna radna grupa.

Koordinaciono tijelo za integralno upravljanje obalnim područjem treba da čine predstavnici svih institucija relevantnih za IUOP. Za člana ovog tijela treba biti imenovan samo predstavnik resora, institucije i lokalne samouprave sa odgovarajućim stručnim referencama koje su utvrđuju posebnim aktom o funkcionisanju Koordinacionog tijela shodno kome imenovani predstavnik mora posjedovati potrebne stručne reference i djelovati kao spona sa resorom, odnosno institucijom ispred koje je imenovan.

U cilju podizanja stručnih kapaciteta Koordinacionog tijela, posebno je značajno obezbijediti uključivanje eminentnih stručnjaka u njegov sastav.

Obzirom na predložene funkcije i zadatke struktura Koordinacionog tijela za integralno

upravljanje obalnim područjem je složena, a sastav može da čini veliki broj članova. Radi operativnosti djelovanja, potrebno je obezbijediti optimalne uslove za funkcionisanje Koordinacionog tijela u užem i širem sastavu u zavisnosti od pitanja koje je predmet stručnog razmatranja i ocjenjivanja.

U užem sastavu Koordinaciono tijelo funkcionise prema sljedećoj strukturi:

1. Predsjedavajući: ministar nadležan za održivi razvoj, zaštitu životne sredine i prostorno planiranje, odnosno u sadašnjoj organizaciji državne uprave Ministar održivog razvoja i turizma;
2. Podpredsjedavajući: naizmjenično predstavnici lokalnih samouprava i Javnog preduzeća za upravljanje morskim dobrom (buduće Agencije za morsko dobro);
3. Sekretari: predstavnik organizacione jedinice Javnog preduzeća za upravljanje morskim dobrom (buduće Agencije za morsko dobro) zadužen za integralno upravljanje morskim dobrom i predstavnik organizacione jedinice za integralno upravljanje obalnim područjem u Ministarstvu održivog razvoja i turizma;
4. Članovi:
 - jedan (u zavisnosti od pitanja moguće je uključiti veći broj predstavnika) predstavnik Ministarstva održivog razvoja i turizma (u rad se uključuju naizmjenično predstavnici u zavisnosti od pitanja koje je predmet rada Koordinacionog tijela u pogledu nadležnosti ovog resora za vođenje politika u oblasti planiranja prostora, građevinarstva, turizma, zaštite životne sredine i komunalne infrastrukture);
 - predstavnik Javnog preduzeća (buduće Agencije) za upravljanje morskim dobrom;
 - po jedan predstavnik ministarstava zaduženih za: ekonomiju, poljoprivredu i ruralni razvoj, pomorstvo i saobraćaj, kulturu;

- 6 predstavnika opština: Herceg Novi, Kotor, Tivat, Budva, Bar i Ulcinj;
- po jedan nezavisni ekspert u oblastima koje su relevantne za svaki od pet strateških ciljeva NS IUOP.

U širi sastav Koordinacionog tijela mogu ući predstavnici: univerziteta, Agencije za zaštitu životne sredine Crne Gore, Zavoda za

hidrometeorologiju i seizmologiju, Uprave za zaštitu kulturnih dobara, Centra za ekotoksikološka ispitivanja Crne Gore doo-CETI, Instituta za biologiju mora, JP „Nacionalni parkovi“, kao i predstavnici poslovnog, civilnog i nevladinog sektora, i drugi članovi u zavisnosti od pitanja koje je predmet stručnog ocjenjivanja od strane Koordinacionog tijela.

Slika 5-1: Šema realnog scenarija funkcionisanja Koordinacionog mehanizma za IUOP

Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom (JPMD) je kroz model privatno-javnog partnerstva razvilo održiv sistem upravljanja (zaštita, uređenje i unapređivanje) morskog dobra iz kojeg se obezbjeđuje budžet za reinvestiranje u upravljanje morskim dobrom. Ovo preduzeće ima nadležnosti u obuhvatu morskog dobra uključujući i kopno i morski akvatorijum (teritorijalno more), a operativno djeluje po planovima i programima koji zahtijevaju saradnju sa organima na državnom i lokalnom nivou.

Predlogom novog Zakona o morskom dobru definisana je nadležnost buduće Agencije za morsko dobro u pogledu obezbjeđivanja tehničke podrške pri koordinaciji integralnog upravljanja obalnim područjem, tako da će ova institucija na stručno-administrativnom nivou funkcionisanja koordinacionog mehanizma za integralno upravljanje obalnim područjem obavljati sljedeće funkcije:

- podpredsjedava Koordinacionim tijelom za integralno upravljanje obalnim područjem naizmjenično na polugodišnjem nivou sa predstavnicima primorskih opština;
- pruža tehničku podršku radu Koordinacionog tijela za integralno upravljanje obalnim područjem kroz stručnu i tehničku pripremu sjednica Koordinacionog tijela i praćenje sprovođenja njegovih zaključaka, uz podršku Jedinice za integralno upravljanje obalnim područjem u Ministarstvu održivog razvoja i turizma; u okviru tehničke podrške obezbjeđuje sredstva za troškove rada Koordinacionog tijela za integralno upravljanje obalnim područjem;
- pruža doprinos u izradi prijedloga godišnjeg plana aktivnosti za sprovođenje prioritarnih akcija NS IUOP u prostornom obuhvatu morskog dobra;
- pruža doprinos u pokretanju i sprovođenju programskih i projektnih aktivnosti od značaja za integralno upravljanje obalnim

područjem u prostornom obuhvatu morskog dobra;

- učestvuje u obezbjeđivanju finansijskih sredstava u sprovođenju aktivnosti od značaja za sprovođenje politike integralnog upravljanja obalnim područjem u prostornom obuhvatu morskog dobra;
- pruža doprinos u izvještavanju o implementaciji Konvencije o zaštiti morske sredine i obalnog područja Sredozemlja (Barselonske konvencije) i njenih protokola u skladu sa nadležnostima Javnog preduzeća (buduće Agencije) za upravljanje morskim dobrom;
- učestvuje u sprovođenju međunarodne saradnje u oblasti zaštite životne sredine mora i obalnog područja i održivog razvoja obalnih područja u skladu sa nadležnostima Javnog preduzeća (buduće Agencije) za upravljanje morskim dobrom;

Jačanjem kapaciteta za IUOP za očekivati je da se u dogleđno vrijeme stvore uslovi za organizaciju koordinacionog mehanizma za IUOP u skladu sa optimalnim scenariom prema kome bi u odnosu na realni scenario stručno-administrativni nivo djelovanja bio ojačan uspostavljanjem koordinacije u obuhvatu cjelovitog obalnog područja kroz proširenje nadležnosti buduće Agencije za upravljanje morskim dobrom.

5.5.2 Jačanje kapaciteta institucija javne uprave

Moderan, efikasan i odgovoran sistem upravljanja treba biti zasnovan na mjerljivosti rezultata rada javne uprave, unapređivanju kompetencija službenika i jačanju transparentnosti upravljanja. Neophodna je primjena načela odgovornosti za postignuti (ne)učinak djelovanja, predvidivosti u postupanju i poštovanje regulative i kvalitetnog uključivanja svih zainteresovanih strana. Zato treba omogućiti:

- Jačanje sistema upravljanja treba biti zasnovano na postizanju željenih rezultata što uključuje utvrđivanje očekivanih učinaka organa uprave i institucija, njihovih organizacionih jedinica i podjedinica, u odnosu na utvrđene ciljeve i s njima povezane pokazatelje ostvarenog učinka. Pokazatelji uspješnosti trebaju biti usmjereni na krajnji učinak, a ne na proces, objektivni, jednostavni i precizni, obzirom na kompleksnost rezultata koji se mjere, raspoloživost resursa i potrebne informacije. Pri tom je u mjeri mogućeg značajno uspostaviti kvantitativni sistem mjerljivosti ostvarenih rezultata.
- Upravljanje od najvišeg do najnižeg nivoa odlučivanja i djelovanja treba biti organizovano tako da su ciljevi organizacionih jedinica i podjedinica unutar njih usklađeni sa strateškim planiranjem i na njemu baziranom programskom budžetu. Integrisanost strateškog planiranja i finansiranja obezbjeđuje se i usklađivanjem strateških ciljeva i prioriteta sa dostupnošću sredstava za finansiranje. Planiranje budžeta koje je zasnovano na postizanju rezultata predstavlja jedan od osnova uspješnog funkcionisanja sistema upravljanja.
- Upravljanje treba biti zasnovano na rezultatima, odnosno praćenju postizanja napretka i izvještavanju o učincima. To je naročito relevantno obzirom na činjenicu da utvrđeni ciljevi ne moraju neminovno proizvoditi zadovoljavajuće rezultate u praksi. Zato je praćenje stvarnih učinaka najvažniji mehanizam ocjene sprovođenja politike. Kako bi se omogućilo praćenje, neophodno je precizno definisati krajnje rezultate i pokazatelje učinka, kao i način prikupljanja i analize podataka relevantnih za ocjenu ostvarenih rezultata. Ovakvim pristupom podržava se pristup personalne odgovornosti za ostvarivanje postavljenih ciljeva u odnosu na utvrđene planove rada, uz obavezu preciznog utvrđivanja radnih zadataka, obaveza i očekivanih učinaka.
- Neophodna je primjena objektivnih i mjerljivih kriterijuma ocjenjivanja rezultata i kvaliteta rada u odnosu na očekivane rezultate. Sistem ocjenjivanja treba da omogući zaštitu od nepravednog ocjenjivanja što podrazumijeva primjenu opravdanih, jasnih i nedvosmislenih kriterijuma. Neophodno je povezivanje sistema ocjenjivanja sa sistemom nagrađivanja natprosječnih rezultata rada i sankcionisanjem nerada.
- Potrebno je jačati profesionalizam baziran na povećanju motivisanosti zaposlenih, između ostalog, uvođenjem sistema kompetitivnih plata i napredovanja zasnovanog na rezultatima. Fleksibilnim sistemom naknada može se poboljšati sposobnost javnog sektora u privlačenju, zapošljavanju i zadržavanju visoko motivisanih i stručnih službenika. U protivnom, javni sektor postaje atraktivan jedino onim koji svojom stručnošću, znanjem i sposobnostima nijesu dovoljno privlačni za privatni sektor. Osim sistema kompetitivnih plata jedna od mjera, koja se često primjenjuje u programima podizanja efikasnosti i kvaliteta rada javne uprave, je i smanjenje broja ugovora na neodređeno vrijeme. Takva mjera može dovesti do smanjenja opterećenja uprave i povećanja kompetitivnosti. Značajno je ipak ukazati i na činjenicu da sistem plata za visokoobrazovane stručnjake u javnom sektoru po pravilu ipak ne može konkurisati platama u privatnom sektoru. Stoga je kod privlačenja kvalitetnih kadrova sigurnost zaposlenja ipak značajan motivacioni faktor. Jedno od rješenja može biti zasnovano na garantovanju zaposlenja državnom službeniku u javnoj službi, ali ne i sigurnosti da će ostati u istom statusu i na istom radnom mjestu ukoliko ne ostvari utvrđene rezultate.

- Treba omogućiti usklađivanje zakonskog okvira sa zahtjevima IUOP Protokola koji se odnose na unapređivanje sistema upravljanja, prije svega kroz izmjene Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekta, Zakona o zaštiti prirode i Zakona o morskom dobru. Uz izmjene zakona i određenih podzakonskih akata, izuzetno je važno da se za primjenu ključnih odredbi IUOP Protokola razrade tehnička uputstva za sprovođenje. Značajno je i omogućavanje trajnosti regulatornog okvira.
- Dovoljna finansijska sredstava za implementaciju usvojenih zakona i politika su preduslov uspješnosti njihovog sprovođenja.
- Neophodno je učešće svih zainteresovanih strana, i naročito stručne javnosti, u javnim debatama i planskim procesima. Na taj način, omogućiće se donošenje odluka i/ili korekcija načina rada na osnovu pouzdanih i stručnih informacija i donošenje odluka koje, u najvećoj mogućoj mjeri, zadovoljavaju najširi društveni interes. U tom pogledu međunarodna saradnja i razmjena iskustava mogu značajno doprinijeti.
- U kontekstu pravovremenog pružanja informacija zainteresovanoj javnosti i informacione otvorenosti treba unaprijediti mogućnosti javnosti da iznošenjem mišljenja i primjedbi utiče na rad organa uprave, kroz javne rasprave, diskusije i druge oblike komunikacije u ranoj fazi procesa donošenja i sprovođenja propisa, javnih politika, programa i projekata.
- Potrebno je sprovođenje i podsticanje učešća u programima stručnih usavršavanja u onim oblastima u kojim su utvrđene potrebe za istim.

Reforma javne uprave uvijek je dugotrajan i zahtjevan proces. Ipak neizostavna je obzirom da kvalitet javne uprave određuje kvalitet razvoja i funkcionisanja, kao i položaj zemlje u integracionim procesima i strukturama (prije

svega integracionim procesima u Evropsku uniju). Ambiciozno insistiranje na potpunom ostvarivanju prethodno navedenih ciljeva i mjera do 2030. godine nije realno, ali je značajno započeti proces promjena. Stoga je prioritetna izrada dubinske inicijalne analize efikasnosti i kvaliteta rada organa javne uprave nadležnih za upravljanje obalnim područjem kao osnove za konkretne preporuke od značaja za unapređivanje funkcionisanja koordinacionog mehanizma za IUOP i šire za reformu drugih segmenata javne uprave. Sprovođenje navedenih mjera zahtijeva hrabro odlučivanje kako bi reforme danas omogućile zadovoljavanje dugoročnih potreba u godinama koje slijede.

5.5.3 Unapređivanje sistema za praćenje obalnih procesa

U predstojećem periodu treba uložiti značajne napore u definisanje strukture i sadržaja baza podataka i postepenu nadogradnju sistema za praćenje i izvještavanje o stanju obalnog područja i obalnim procesima. U tom kontekstu značajna je transpozicija zahtjeva INSPIRE direktive 2007/2/EC i Okvirne direktive o morskoj strategiji 2008/56/EC, kao i dalje usklađivanje sa MEDPOL programom u okviru sprovođenja Barselonske konvencije.

U cilju efikasnog i kvalitetnog praćenja stanja obalnog područja i obalnih procesa posebnim propisom treba utvrditi sadržaj i način vođenja informacionog sistema, urediti razmjenu podataka između pojedinih baza i njihovu međusobnu kompatibilnost. Informacioni sistem treba, između ostalog, da uključuje:

- sveobuhvatne i potpune informacije o stanju životne sredine obalnog područja;
- granice i stanje zaštićenih prirodnih dobara, ekološki vrijednih staništa i ekosistema obalnog područja, prikaz predionih vrijednosti i prostorni obuhvat i stanje plaža;

- informacije o korišćenju i namjeni prostora (a ne samo registar planskih dokumenata, kako je sada propisano),
- informacije o uticaju prirodnih hazarda.

Obzirom da je postojećim propisima utvrđeno vođenje posebnih baza podataka koje se odnose na stanje životne sredine, stanje u prostoru i (ograničeno) praćenje obalnih procesa i procesa u zoni morskog dobra, neophodno je jasno utvrditi sadržaj i način vođenja sveobuhvatnog informacionog sistema, kao i nadležnosti institucija po pitanju praćenja stanja i s tim povezanog prikupljanja i pohranjivanja podataka. Razmjena podataka između pojedinih baza i njihova uzajamna kompatibilnost je osnov nesmetanog funkcionisanja ukupnog informacionog sistema za praćenje stanja obalnog područja u skladu sa zahtjevima Protokola o IUOP. Osim međusobne uvezanosti i kompatibilnosti, izuzetno je važno obezbijediti javnu dostupnost podataka, naročito za korišćenje u projektima od javnog interesa.

Važno je obezbijediti i potrebna finansijska sredstva za sprovođenje potrebnih istraživanja i analiza u cilju prikupljanja podataka, kao i ažuriranje i održavanje baza podataka od značaja za praćenje obalnih procesa. U slučaju nedovoljnih finansijskih sredstava, treba prilagoditi sadržaj istraživanja usmjerenih na prikupljanje podataka, odnosno baze podataka, na način da je težište pomjereno na obezbjeđivanje podataka koji su prioritetni u stručnom pogledu i koji imaju najširu upotrebu.

Proces prikupljanja podataka treba biti sistematski uspostavljen tako da obezbjeđuje uporedive vremenske serije o bitnim parametrima stanja životne sredine, prostora i obalnih procesa. Neophodna je kontinuiranost i postepeno širenje sadržaja programa praćenja stanja (monitoringa) i sprovođenje obuka za korišćenje modernih pristupa u izvještavanje o stanju kopna i mora obalnog područja.

Treba unaprijediti sistem specifičnih, multidisciplinarnih pokazatelja stanja obalnog

područja, polazeći od informacija dostupnih u okviru postojećih baza podataka, u skladu sa relevantnim propisima, kao i obavezama u pogledu transponovanja zakonodavstva EU u nacionalni pravni okvir, obavezama koje proizilaze iz članstva Crne Gore u relevantnim međunarodnim organizacijama i UN konvencijama, te ishodima konsultacija sa stručnom javnošću koje treba sprovesti po tom osnovu. Posebno je bitno unapređivanje izvještavanja koje je zasnovano na indikatorskom praćenju stanja morskog ekosistema, primjenom matematičkog modeliranja i sl. Zato je značajno pospješivati relevantna naučna istraživanja.

Uspostavljanje tako koncipiranog efikasnog sistema prikupljanja podataka može zahtijevati i reviziju nadležnosti, poslova i načina funkcionisanja različitih institucija i organa uprave koji realizuju aktivnosti od značaja za upravljanje obalnim područjem, primarno sa aspekta praćenja i izvještavanja o stanju životne sredine, stanju prostora i obalnim procesima. Po tom pitanju, ali i šire u kontekstu unaprjeđenja rada javne uprave, treba razmotriti mogućnosti da se umjesto decentralizovanog pristupa primijeni povjeravanje nadležnosti (npr. sa lokalnog na državni nivo) radi povećanja kvaliteta i efikasnosti djelovanja javne uprave i zaštite javnog interesa.

Pri tom treba imati u vidu da je monitoring u određenom opsegu nerijetko sproveden na komercijalnoj osnovi, a da je izražena potreba zaštite javnog interesa u vršenju poslova od značaja za dostupnost informacija o stanju životne sredine i značaj ispunjavanja obaveza u kontekstu procesa pristupanja Crne Gore EU i članstva u relevantnim UN i međunarodnim tijelima i organizacijama.

Implementaciju takvog sistema nije moguće sprovesti bez obezbjeđivanja zadovoljavajućeg nivoa razvijenosti ljudskih resursa potrebnih za sprovođenje, izgradnju i usavršavanje procesa prikupljanja podataka i upravljanja

informativnim sistemom u skladu sa novim potrebama i unaprijeđenim propisima.

U okviru jačanja transparentnosti upravljanja neophodno je pravovremeno pružati informacije zainteresovanoj javnosti i unaprijediti mogućnosti javnosti da iznošenjem mišljenja i primjedbi utiče na rad javne uprave u ranoj fazi procesa donošenja i sprovođenja propisa, javnih politika, programa i projekata.

5.6 Jačanje ljudskih resursa i društvene kohezije

Društva koja vrednuju znanje i sposobnosti i uspijevaju da mobilišu potencijale različitih društvenih grupa, istovremeno omogućavajući da koristi razvoja dopru do svih, su društva koja su na putu održivog razvoja. Raspoloživi ljudski resursi (znanja i sposobnosti) i društveni kapital, odnosno uzajamne veze i saradnja među društvenim akterima, predstavljaju jednu od najznačajnijih determinanti razvoja. Jačanje znanja i stručnih kapaciteta bez neophodnih restrukturiranja i prilagođavanja institucija na način da se omogući usvajanje znanja i njihova kvalitetna primjena nema održiv učinak. Stoga inicijativa za sistemsko jačanje ljudskih resursa ne može biti kvalitetno sprovedena bez odgovarajućih organizacionih restrukturiranja i izgradnje sposobnosti institucija javne uprave (poglavlje 5.5). Podjednako ni poboljšanja (institucionalnog) sistema upravljanja (obalnim područjem) nijesu moguća bez istovremenog ulaganja u unapređivanje sposobnosti službenika i stručnjaka da efikasno i efektivno obavljaju pripadajuće zadatke.

U cilju jačanja ljudskih resursa prioritetni ciljevi NS IUOP su sljedeći:

1. Sprovođenje programa jačanja kapaciteta;
2. Podizanje svijesti o potrebi očuvanja i unapređivanja resursa obalnog područja;

Upravo zbog prioriteta jačanja kapaciteta i svijesti javnosti o značaju maksimalnog

mobilisanja društvenog potencijala, Strategijom se ističe cilj izgradnje sposobnosti koji je u nastavku ukratko razrađen. Međutim, zbog važnosti njihovog ciljanog sprovođenja, konkretne mjere i podmjere za implementaciju predložene su u sklopu ostalih, tematskih prioriteta ciljeva.

5.6.1 Sprovođenje programa jačanja kapaciteta

Formalna obrazovna struktura i kompetencije službenika (zaposlenih) važan su element institucionalne efikasnosti i efektivnosti. Međutim, više od formalnog obrazovanja zaposlenih važna je (sposobnost i mogućnost) primjena znanja i vještina u svakodnevnom radu, kao i sklonost ka i mogućnost za usavršavanje.

Dok se na sklonost i motivisanost zaposlenih za usavršavanje može ograničeno uticati (5.5.2), treba omogućiti adekvatne programe stručnog i tehničkog usavršavanja. Pri tom isti, u ograničenoj mjeri, trebaju biti obavezni za ciljne grupe zaposlenih.

Programe jačanja kapaciteta u formi stručnog usavršavanja, seminara i radionica treba sprovoditi na nekoliko nivoa:

1. **Institucija koje trebaju biti nosioci predloženih reformi** (poglavlja 5.1 – 5.5.):
 - Jačanjem kompetencija službenika institucija javne uprave odgovornih za uvođenje i sprovođenje programa modernizacije javne uprave, prije svega kroz uvođenje sistema mjerljivosti rezultata;
 - Jačanjem kapaciteta postojećih (i budućih) nacionalnih službi za pružanje tehničke podrške preduzetnicima i drugim nosiocima razvoja obalnog područja kako bi se omogućilo podsticanje inovativnih, zelenih i ruralnih razvojnih projekata;
2. **Službenika upravnih organa u formi stručnog usavršavanja, seminara i radionica** koje je potrebno formalizovati i redovno

ažurirati u skladu s potrebama, posebno promjenama legislative:

- Značajno je sprovođenje programa jačanja kapaciteta za prostorno planiranje i kapaciteta upravnih organa kao preduslova za uspješnije funkcionisanje sistema uređenja prostora. Obzirom na brzinu promjena, kao i tehnološki i informatički razvoj, prostorno-planerski kapaciteti zahtijevaju trajno usavršavanje i unaprjeđivanje kompetencija. Takvi programi jačanja kapaciteta upravnih organa prilika su za dvosmjerno učenje, a poznavanje iskustava iz prakse neprocjenjivo je za evoluciju legislative planiranja i uređenja prostora. Pri tom se kroz analize uspješnijih jedinica lokalne samouprave izdvajaju primjeri dobrih praksi koji se kroz programe jačanja kapaciteta prenose na ostale, a po potrebi i formalizuju odgovarajućim zakonskim normama.
3. **Stručnjaka, naučnih, istraživačkih i stručnih institucija**, naročito obzirom na obaveze u kontekstu procesa pristupanja Crne Gore EU i članstva u relevantnim UN i međunarodnim tijelima i organizacijama:
- Posebno je značajno usavršavanje stručnih znanja potrebnih za modernizaciju procesa prikupljanja podataka o stanju obalnog područja i obalnim procesima i upravljanja informacionim sistemom.
4. **Službi nadzora i kontrole nad korišćenjem resursa obalnog područja**, prije svega inspeksijskih službi zaduženih za nadzor i kontrolu prostora, gradnju, zaštitu životne sredine, voda, ribarstva, pomorskih aktivnosti i zagađenja sa plovila, kao i lokalnih komunalnih službi.

5. **Preduzetnika, nevladinih organizacija i drugih nosioca razvoja obalnog područja**, za razvijanje znanja i vještina za osmišljavanje, pripremu i vođenje projekata kojima se podstiče „ozelenjavanje“ ekonomskih aktivnosti.

5.6.2 Podizanje svijesti o potrebi očuvanja i unapređivanja resursa obalnog područja

Osim jačanja kapaciteta, potrebne su kampanje za podizanje svijesti o vrijednostima usluga koje pružaju ekosistemi i značaju zdrave životne sredine za prosperitet društva. Paralelno potrebno je raditi na podizanju svijesti o očuvanju kulturnih i predionih vrijednosti kao civilizacijskom zadatku i preduslovu za dugoročno održiv razvoj. Takođe su potrebni pokazni i primjeri dobre prakse za razvoj diverzifikovanih obalnih aktivnosti i podsticaj lokalnom poduzetništvu.

Osim toga, važno je podsticati javnu afirmaciju društveno odgovornog ponašanja banaka, naročito onih koje prepoznaju i podržavaju razvoj zelenih projekata.

Obezbjedivanjem zdrave životne sredine za stanovništvo omogućava se kompleksna društvena kohezija koja je bitna za dugoročno održiv društveni razvoj. Podizanje svijesti i unapređivanje znanja treba vršiti na različitim nivoima i na različite načine - uključivanjem pitanja uređenja prostora i zaštite životne sredine u nastavne programe, izložbama i radionicama, širim akcijama (npr. koristeći kao dobar primjer kampanju "Ova zemlja nam je dom" i akciju "Očistimo Crnu Goru ") i konkretnim, ciljno orijentisanim projektima u lokalnim zajednicama, u kojim stanovništvo može prepoznati vlastite koristi (stvaranje čistijih sredina, izgradnja društvene infrastrukture, itd).

Sistem uređenja prostora i Prostorni plan posebne namjene obalnog područja

Kao što je navedeno u poglavlju 5 najvažnije strateško pitanje upravljanja obalnim područjem Crne Gore je očuvanje prirodnih, predionih i kulturnih vrijednosti. Očuvanje ovih vrijednosti je značajno i zbog činjenice da su iste osnov očuvanja identiteta prostora i načina života stanovništva obalnog područja, kao i dugoročno najvažniji nacionalni ekonomski resurs. Aktualnost tog strateškog pitanja, kao i drugih problema obalnog područja, između ostalog, je posljedica činjenice da u proteklom periodu sistem uređenja prostora kao integrativna platforma nije ispunio očekivanja.

Faktori koji su u dosadašnjim fazama prostornog razvoja, tokom proteklih par decenija, kreirali niz problema u prostoru i umanjili izgled za dugoročno održiv razvoj pojedinih dijelova obalnog područja, uključuju prije svega ograničeno sprovođenje prostornih planova, posebno onih strateških kao što je Prostorni plan Crne Gore (PPCG) i znatno prisustvo nelegalne i neplanske gradnje. Očigledni praktični problemi uzrokovani nedovoljno kontrolisanim procesima urbanizacije manifestuju se prije svega kroz stalno širenje građevinskih područja. To je u suprotnosti s vrlo jasno utvrđenim ciljevima i opredjeljenjima u PPCG, a često i na uštrb značajnih ekosistema i predjela, kao i vrijednog poljoprivrednog zemljišta. Nelegalna gradnja značajno je doprinijela degradaciji prostora i predjela, pojačanom zagađenju, saobraćajnim i drugim problemima. Podaci o obimu i tipovima nelegalne gradnje iz različitih izvora međusobno se razlikuju.

Uzroke navedenim problemima treba tražiti, između ostalog, u činjenici da se sistem

prostornog planiranja iscrpljivao u izradi brojnih planskih dokumenata, a zanemareno je ispunjavanje osnovnog preduslova – obezbjeđivanje kvaliteta i sprovodljivosti planskih dokumenata. Planska opredjeljenja i ciljevi bili su dobro postavljeni, ali se nijesu ostvarivali, a sama planska rješenja su često odstupala od usvojenih opredjeljenja. Dio ovih problema generisan je društveno-ekonomskom tranzicijom društva, obzirom da instrumentarijum prostornog planiranja i uređenja prostora koji je postojao u prethodnom sistemu nije zamijenjen cjelovitim i funkcionalnim modelom koji bi bio primjeren novim okolnostima. Tranzicija je donijela i obnovu autoriteta privatnog vlasništva, a prostorni plan je postao i sredstvo promjene ekonomske vrijednosti zemljišta. U takvim okolnostima nerijetko se sistem planiranja i uređenja prostora kritikuje kao socijalistički relikv suprotan načelima tržišne privrede.

U kontekstu navedenih problema i njihovih uzroka kao ključna potreba može se izdvojiti održivo kapacitiranje prostora u skladu sa realnim potrebama u pogledu kvantiteta, ali i kvaliteta izgrađene sredine. Potrebno je uspostaviti i osnovu za prostorno planiranje mora.

Važno je ipak ponoviti i prethodno iznesenu ocjenu da, iako je odgovornost sistema uređenja prostora najveća, stepen kontrole koji resor uređenja prostora ima je ograničen i ne proteže se na sve resore čiji je doprinos bitan za kvalitet planskih dokumenata, odnosno za održivost prostornog razvoja. Uzrok takve percepcije odgovornosti je u tome što proizvod planera -

prostorni plan, ima direktnu primjenu čineći na taj način i planere direktno odgovornim. Ovaj problem je vrlo dobro uočen u uvodnom dijelu Prostornog plana Crne Gore gdje se naglašava:

"Tokom izrade Prostornog plana uočen je problem definisanja granice nadležnosti između prostornog planiranja kao međusektorskog integrativnog pristupa i sektorskih politika. Pitanje je koliko daleko prostorno planiranje može zamijeniti ili čak nadomjestiti sektorsku politiku ukoliko ona ne postoji ili ako se smatra neadekvatnom u odnosu na principe i ciljeve Prostornog plana."

Dio odgovora na opisane probleme dat je u poglavlju 5.2 kroz niz sistemskih mjera i podmjera za unapređivanje stanja u sistemu uređenja prostora. U ovom poglavlju se naglašava i razrađuje uloga i potencijal sistema uređenja prostora kao jezgra buduće strukture IUOP. Uz značaj sistemskih poboljšanja, takođe se izdvaja uloga PPPN OP CG kao strateškog planskog dokumenta koji treba da sadrži i jasna opredjeljenja u odnosu na sprovođenje planskih postavki što je od značaja za održivi razvoj obalnog područja. Ovaj planski dokument je stavljen u kontekst obaveza koje proizilaze iz Protokola o IUOP i sprovođenja NS IUOP, a takođe naglašen je i njegov odnos s PPCG kao planskim dokumentom višeg reda. Na kraju ovog poglavlja razrađene su konkretne smjernice za PPPNOP CG koje su zasnovane na zahtjevima Protokola o IUOP, odnosno rezultatima realizacije CAMP aktivnosti.

6.1 Definisanje uloge i zadataka PPPNOP CG

Ne može se očekivati da bilo koji planski dokument, pa ni PPPNOP CG uz konkretna planska rješenja, izvrši i dubinsku analizu cijelog sistema čiji je on samo jedan instrument. S pravom se kaže da **prostorni plan definiše poželjnu sliku prostora u određenom vremenskom horizontu, a strategija upravljanja**

razrađuje operativni proces, odnosno mjere za stvaranje sistemskih preduslova da se ta slika kvalitetno utvrdi i zatim, što je u odnosu na situaciju u Crnoj Gori još važnije, uspješno realizuje. Dakle PPPNOP CG je prije svega prostorni plan izuzetno vrijednog dijela teritorije Crne Gore kojim se najvrijedniji kopneni i morski resursi alociraju na korišćenje privrednim i drugim aktivnostima. Samo taj zadatak bio bi dovoljno složen izazov pred ovim planskim dokumentom. S druge strane, NS IUOP šire i dublje sagledava cjelinu kompleksnih obalnih procesa i nadležnih organa uprave. Na osnovu takvog uvida Strategija predlaže međusobno koordinirane sistemske mjere za jačanje struktura integralnog upravljanja obalnim područjem i nudi konkretne smjernice za održivi prostorni razvoj. Te smjernice se odnose i na sami PPPNOP CG što je predmet ovog poglavlja u nastavku.

Činjenica da je Crna Gora uvela PPPNOP CG u sistem planskih dokumenata i pristupila njegovoj izradi je najkonkretniji praktični doprinos u sprovođenju Protokola o IUOP. Kao što je navedeno u poglavljima 2 i 3 sprovođenje Protokola o IUOP zahtijeva i značajne dopune važećeg pravnog okvira, uključujući Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata i Pravilnik o bližem sadržaju i formi planskog dokumenta, kriterijumima namjene površina, elementima urbanističke regulacije i jedinstvenim grafičkim simbolima (u daljem tekstu Pravilnik). To je manje zahtjevan korak u odnosu na izradu planskog dokumenta koji istovremeno ima i strateške i operativne zadatke. Strateški zadatak se odnosi na balansiranje i usklađivanje razvojnih i interesa zaštite životne sredine. U konkretnoj situaciji to znači svođenje građevinskih područja u realne okvire, vodeći računa o svim prostornim vrijednostima koje dugoročno treba sačuvati, uz istovremeno omogućavanje realizacije važnih razvojnih projekata. Operativni zadatak je razrada mehanizama sprovođenja koji treba da omoguće jasne i nedvosmislene obaveze za planove nižeg reda.

6.1.1 Zahtjevi Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjima

U Evropskoj uniji sistemi prostornog uređenja su u nadležnosti nacionalnih zakonodavstava dok su brojna druga područja kao što su životna sredina, priroda, vode i more, ribarstvo, primarno regulisana kroz EU zakonodavstvo koje je zatim transponovano u nacionalnu regulativu. Protokol kao „regionalni“, odnosno međunarodni pravni akt, ipak zalazi u sistem prostornog uređenja, odnosno u područje prostornog i urbanog planiranja, iako su ova područja u većini svojih elemenata u nadležnosti nacionalnih zakonodavstava.

Zahtjevi iz Protokola o IUOP koji se odnose na sistem prostornog planiranja i uređenja prostora mogu se grupisati u dvije osnovne grupe. Prvu grupu čine **prostorno-fizički zahtjevi** i odnose se na konkretne načine i kriterijume održivog uređenja prostora, uključujući i sve oblike zaštite. Drugu grupu čine **metodološko-procesni zahtjevi** koji se odnose prije svega na proces i metode koje se koriste u izradi planskih dokumenata. Detaljna analiza odredbi Protokola o IUOP svakako proizlazi iz tematskog okvira ovog dokumenta. Između ostalog, radi jednostavnosti se koristi termin "zahtjevi iz Protokola", iako detaljnija analiza odredbi ovog protokola pokazuje gradaciju stepena obaveznosti za pojedine odredbe.

Osnovni prostorno-fizički i zaštitni zahtjevi i kriterijumi iz Protokola o IUOP koji se direktno odnose na PPPNOP CG su:

1. Zaštita obalnih ekosistema,
2. Očuvanje obalnih predjela,
3. Očuvanje kulturne baštine,
4. Održivo korišćenje priobalnog područja,
5. Odgovorna potrošnja resursa,
6. Prevencija i smanjivanje šteta kod prirodnih hazarda.

Najvažniji metodološko-procesni zahtjevi IUOP Protokola koji se odnose na cjelinu planskog

procesa, od pripremne i analitičke faze do sprovođenja planskog dokumenta, su:

1. Uspostavljanje baze podataka o obalnom području (obalnog observatorijuma),
2. Primjena specifičnih instrumenata i mjera,
3. Pristup informacijama,
4. Podsticanje učešća javnosti,
5. Mehanizmi koordinacije i integracije,
6. Korišćenje indikatora za ocjenjivanje sprovođenja strategija i planova.

U vrijeme izrade NS IUOP odvija se i proces pripreme izmjena i dopuna najvažnijih pravnih akata uključujući, između ostalog, i njihovo usklađenje sa zahtjevima iz Protokola o IUOP. Najveći dio izmjena i dopuna se odnosi na Zakon o uređenju prostora i izgradnju objekata i Pravilnik.

6.1.2 Prostorni plan Crne Gore

Zakonom o uređenju prostora i izgradnji objekata Prostorni plan Crne Gore definisan je kao strateški dokument i opšta osnova organizacije i uređenja prostora Crne Gore. Istim se određuju državni ciljevi i mjere prostornog razvoja, u skladu sa ukupnim ekonomskim, socijalnim, ekološkim i kulturno-istorijskim razvojem Crne Gore. Važeći PPCG je na snazi od 2008. godine. Iako je predmet PPCG cjelokupna teritorija Države, od analitičkog dijela do smjernica i mjera za realizaciju, izdvajaju se i 3 osnovne prostorne cjeline – regiona: primorski, središnji i sjeverni. Obuhvat primorskog regiona se gotovo poklapa s obuhvatom PPPNOP CG (sa izuzetkom dijela NP Skadarsko jezero i Lovćen).

U uvodnom dijelu gdje se definiše karakter PPCG-a navedeno je:

“Prostorni plan ne može i ne treba da zamijeni sektorske strategije. U periodu nagle tranzicije, Prostorni plan može samo dati strateški okvir i mora osigurati da prostorno planiranje prati ustavna određenja i održivi razvoj, što se može postići formulisanjem i postavljanjem ciljeva,

principa i smjernica koji su dovoljno strogi da upravljaju i organizuju prostorni razvoj“.

Neki od posebno relevantnih opštih principa (OP) i opštih ciljeva (OC) razvoja su:

- OP-1:** Prostorni razvoj gradi i podstiče ubrzan ekonomski razvoj i unapređuje status „Crne Gore-ekološke države“ omogućavanjem racionalne upotrebe zemljišta i prostora i valorizacijom pejzaža.
- OP-5:** Široko rasprostranjena neplanska gradnja i zloupotreba zemljišta suzbijaće se izradom prikladnijih pravnih instrumenata i unapređivanjem kontrolnih mehanizama i njihove primjene.
- OC-1:** Koordinacija svih nivoa upravljanja i odlučivanja, prije svega međusektorsko usklađivanje razvojnih odluka, i njihovo usaglašavanje sa zahtjevima regionalnog i lokalnog razvoja, formiranje razvojnih agencija za podršku preduzetništvu i održivom lokalnom razvoju, te usklađivanje sa već predviđenim osnivanjem regionalnih i lokalnih biznis-centara za mala i srednja preduzeća.
- OC-4:** Racionalno korišćenje prirodnih resursa kroz:
- (1) Ograničenje proširivanja građevinskog zemljišta na najmanju moguću mjeru.
 - (2) Održavanje proizvodnog potencijala zemljišta za raznovrsne oblike poljoprivredne proizvodnje, a naročito za tzv. „zdravu hranu“ i poljoprivrednih proizvoda za koje Crna Gora ima najveće komparativne prednosti.

(3) Racionalna upotreba prostora za urbanizaciju i kontrola i ograničavanje intenzivnijeg širenja urbanih područja.

Vezano za turistički razvoj, između ostaloga se naglašava: „Svaki aspekt razvoja turizma treba da teži očuvanju prirodnih vrijednosti koje čine glavnu osnovu za turizam u Crnoj Gori, što obuhvata poštovanje arhitektonskih struktura, kao i kapaciteta nosivosti odgovarajućih područja“.

Jedan od utvrđenih ciljeva u svrhu očuvanja poljoprivrednih potencijala je: „Strogo zaštititi postojeći potencijal poljoprivrednog zemljišta, naročito u blizini urbanih naselja (peri-urbane zone). Pretvaranje poljoprivrednog zemljišta u građevinsko treba sprovoditi kroz strogo kontrolisane procedure“.

Kao dio prostornog koncepta razvoja poljoprivrede u Primorskom regionu naglašava se: „... za zone intenzivne poljoprivrede je potrebno sačuvati oko 11.900 ha, od čega 8900 ha u Vladimirkom i Ulcinjskom polju, kao i oko 3000 ha u djelovima Grbaljskog, Mrčevog i Tivatskog polja“.

Vezano za ruralni razvoj, između ostalog, ocijenjeno je da: „Oživljavanje seoske ekonomije treba da se temelji na kreativnoj integraciji savremenih potrošačkih i proizvodnih trendova, lokalne baštine, resursa, kulture i vještine. Neophodno je donijeti više podsticajnih mjera za razvoj turizma na seoskim imanjima, ali i drugih vrsta turističke ponude u ruralnom prostoru“.

Uređenje prostora obalnog područja treba da se zasniva na sljedećim osnovnim smjernicama (PPCG):

- Izgradnju i uređenje prostora planirati i sprovoditi na način da se zaštite prirodne, kulturne i tradicionalne vrijednosti obalnog i priobalnog pejzaža, te da se sprovedu mjere za sanaciju i revitalizaciju ugroženih i vrijednih područja prirodne i graditeljske baštine.
- Kada je potrebno povećati, tj. proširiti građevinska područja gradova i naselja smještenih u obalnom području, uz morsku obalu, to treba činiti po pravilu na prostorima udaljenijim od obala, izuzetno uz obalu i to tako da se izbjegne stvaranje neprekinute zone građenja.

- Treba osigurati pristup obali i javni interes za korišćenje tog prostora, kao i mogućnost prioriternog korišćenja za rekreaciju i pomorske djelatnosti, te naročito uvesti odgovarajuće režime očuvanja i korišćenja prirodnih plaža.
- Zaštita „zelenih koridora” koji povezuju planinsko zaleđe sa obalom od gradnje i intenzivnog korišćenja zemljišta.

Kao jedna od sistemskih mjera za sprovođenje PPCG-a naglašava se: „Inventarisanje prostora i formiranje jedinstvenog informacionog sistema su bitne pretpostavke savremenog planiranja, organizacije i kontrole realizacije razvoja prostora, što zahtijeva odgovarajuće prilagođavanje, kadrovsku i tehničku osposobljenost organa i institucija za uspješno i kvalitetno obavljanje ovih poslova“.

Sljedeća sistemski mjera odnosi se na izgradnju institucionalnih kapaciteta, a posebno koordinacionog mehanizma: „S obzirom na to da je materija uređenja prostora i naselja (i zaštite životne sredine) kompleksna i multidisciplinarna, neophodno je u Vladi Crne Gore obrazovati odgovarajuću posebnu instituciju za uređenje prostora, koja će ispunjavati državne nadležnosti u prostornom planiranju i obezbijediti međuresorno usklađivanje različitih ministarstava, državnih institucija, lokalnih vlasti, te privatnog i civilnog sektora“.

Prethodni citati odabranih ciljeva i mjera iz PPCG ukazuju na visok stepen svijesti o problemima

prostornog razvoja, kao i slabostima u funkcionisanju sistema uređenja prostora. Takođe, očigledno je i poštovanje savremenih principa održivog prostornog razvoja u postavljenim razvojnim ciljevima i smjernicama za realizaciju PPCG-a. Iako se prostorni obuhvat PPCG i NS IUOP razumljivo razlikuju, očigledan je visok stepen bliskosti tematskog odnosno sadržajnog obuhvata, kao i bitnih ciljeva, pa i većine mjera ovih strateških dokumenata.

Zato se mogu izvesti dva važna zaključka. Prvi je da se stanje u prostoru od donošenja PPCG-a nije popravilo, a u nekim segmentima se i pogoršalo, uprkos jasnim opredjeljenjima i utvrđenim ciljevima PPCG-a (npr. stalno širenje građevinskih područja koje je često u konfliktu sa zatečenim prirodnim i predionim vrijednostima). Drugi važan zaključak je da će sve barijere koje su do danas stajale na putu boljem funkcionisanju sistema uređenja prostora i primjeni opredjeljenja i utvrđenih ciljeva PPCG-a u obalnom području, biti ujedno i problemi i barijere u implementaciji principa i mehanizama IUOP-a koje predlaže NS IUOP.

CAMP aktivnosti i PPPNOP CG

Okolnost vremenske koincidencije sprovođenja CAMP aktivnosti (čiji je krajnji rezultat NS IUOP) i izrade PPPNOP-a CG je omogućila direktnu komunikaciju i saradnju u izradi ovih dokumenata. To je imalo za posljedicu da CAMP aktivnosti budu praktično orijentisane i da se transponovanje zahtjeva iz Protokola o IUOP uskladi sa potrebama pojedinih faza izrade PPPNOP CG. Istovremeno, obrađivač ovog plana je u direktnoj komunikaciji detaljno informisao CAMP tim o stanju u prostoru, raspoloživim podacima i dokumentacionoj osnovi, kao i o rezultatima analiza koje je sa svoje strane sprovodio.

CAMP tim je u okviru svojih aktivnosti insistirao na koordinaciji i time kreirao svojevrzni neformalni, privremeni koordinacioni mehanizam. Npr. kroz analize ranjivosti i pogodnosti CAMP tim je povezo različite sektore, formirao timove i zajednički razvio sektorske i sintezne (udružene) baze podataka i

time proizveo podloge direktno upotrebljive u izradi PPPNOP CG.

Jedan od ciljeva NS IUOP-a je pružanje odgovora na pitanje kako privremeno, projektno stanje, transformisati u trajni, održivi mehanizam kojim će se prostorno planerske metode i standardi primijenjeni u CAMP aktivnostima i korišćeni u izradi PPPNOP CG formalno ugraditi u sistem uređenja prostora Crne Gore, uključujući i integraciju u zakonsku regulativu. Obzirom da je dio korišćenih pristupa inovativan, a dijelom i tehnički zahtjevniji od dosadašnjih praksi (npr. korišćenje GIS tehnologije i baza prostornih podataka) važno je te metode i tehnike uključiti i u programe stalnog stručnog usavršavanja.

6.2 Strateške smjernice za PPPNOP CG i održivi prostorni razvoj

6.2.1 Smjernice za PPPNOP CG

U nastavku su date okvirne strateške smjernice za PPPNOP CG, prije svega uzimajući u obzir zahtjeve Protokola o IUOP, kao i PPCG kao planski dokument višeg reda s kojim PPPNOP CG mora biti usklađen.

Smjernice su strukturirane u četiri grupe planskih zadataka koji proizilaze iz zahtjeva Protokola o IUOP i PPCG-a, i to:

1. Regulisanje prekomjerne potrošnje prostora;
2. Optimizacija namjene površina kroz minimiziranje konflikata korišćenja i ranjivosti prostora;
3. Regulacija gradnje u užem obalnom pojasu - obalni odmak;
4. Očuvanje i razvoj otvorenih ruralnih prostora.

Navedeni planski zadaci su ujedno uobičajene teme ma kog regionalnog prostornog plana. Zato je i instrumentarijum rješavanja ovih planskih zadataka uglavnom poznat i provjeren. Posebno relevantna planska tema za obalno područje Crne Gore je kvalitet izgrađenog prostora. Međutim ta tema, posebno sanacija i rehabilitacija neuslovno urbanizovanih područja, izlazi iz okvira zadataka regionalnog plana, osim na nivou načelnih ciljeva (kao važna predložena je u okviru prioritarnih akcija u poglavlju 7).

Obzirom da planiranje razvoja infrastrukturnih sistema zahtijeva specifične specijalističke

podloge ovaj važan segment je predmet NS IUOP samo u opsegu prepoznavanja mogućnosti za bezbjednu sanaciju i uređenje prostora eliminisanjem ili ublažavanjem nivoa opterećenja zagađenjem koje je detaljno ocijenjeno i prostorno sagledano modelom zagađenja, odnosno ugroženosti obalnog područja, razvijenog u okviru sprovođenja CAMP aktivnosti. S tim u vezi u poglavlju 5 sadržani su strateški ciljevi i mjere koje infrastrukturu u životnoj sredini tretiraju u skladu sa tim pristupom. Širi kontekst bitnih infrastrukturnih rješenja, koja obalno područje sagledavaju kao integralni dio nacionalnih infrastrukturnih sistema, utvrđen je kroz PPCG i PPPNOP CG.

Regulisanje prekomjerne potrošnje prostora

Jedan od najvažnijih zadataka prostornog planiranja je definisanje namjene površina, odnosno lociranje različitih antropogenih djelatnosti i funkcija u prostoru. Svaka prenamjena zemljišta u neku od antropogenih namjena znači dodatnu potrošnju prirodnog prostora kao neobnovljivog resursa. Zbog toga je potrošnja prostora ili potrošnja zemljišta jedan od najboljih pokazatelja održivosti prostornog razvoja. U poglavlju 2.5 prezentovano je više kvantifikovanih pokazatelja koji objektivno govore o vrlo naglašenoj preplaniranosti prostora obalnog područja Crne Gore, odnosno o predimenzioniranosti građevinskih područja, posebno u pojasu širine 1km od obalne linije. Kao posljedica predimenzioniranosti, izgrađenost odnosno iskorišćenost građevinskih područja je vrlo niska, što znatno povećava troškove

urbanizacije i generiše negativne uticaje na životnu sredinu, prirodne i predione vrijednosti.

S tim u vezi smjernice relevantne za PPPNOP CG su:

- Usmjeriti prostorne i razvojne prioritete prvenstveno na poboljšanje iskorišćenosti u okvirima već izgrađenog prostora.
- Trend kvantitativnog rasta potrošnje prostora preorjentisati na povećanje vrijednosti i kvaliteta izgrađenog prostora i životne sredine.
- Kroz PPPNOP CG dati stručnu osnovu za precizniju normativnu regulaciju dimenzionisanja građevinskih područja prema iskazu površina izgrađenog i neizgrađenog dijela građevinskog područja na teritoriji pojedinih opština u skladu s tipom građevinskog područja (posebno za urbano, ruralno i polu-urbano građevinsko područje naselja i za izdvojena građevinska područja izvan naselja).

Korišćenje zemljišta je gotovo uvijek kompromis između različitih društvenih i ekonomskih potreba i zahtjeva zaštite životne sredine. Odluke o namjeni zemljišta su dugoročna opredjeljenja od kojih je teško i skupo odustajati. Trenutno se ove odluke često donose bez odgovarajućih prethodnih analiza njihovog uticaja. Reforme poljoprivrednih, energetske, transportnih i kohezijskih politika EU će stvoriti okvir i podsticaj za javne uprave i vlasnike zemljišta da prevaziđu taj nedostatak.

Cilj: Do 2020. godine EU politike uzimaju u obzir direktne i indirektno uticaje na korišćenje zemljišta u EU i globalno. Tempo prenamjene zemljišta ostaje pri cilju da nakon 2050. godine nema neto prenamjene zemljišta (Komunikacija Evropske komisije (2011) 571, Mapa puta ka resursno efikasnoj Evropi (eng. Roadmap to a Resource Efficient Europe)).

Optimizacija namjene površina kroz minimiziranje konflikata korišćenja i ranjivosti prostora

Konflikti korišćenja i ranjivosti prostora drugi su važan pokazatelj održivosti prostornog razvoja. Jedan od osnovnih ciljeva prostornog planiranja je usklađivanje ciljeva zaštite životne sredine i razvojnih interesa, pri čemu je koristan alat upravo poznavanje ukupne ranjivosti prostora. Zato se u cilju optimizacije izbora zemljišta za urbanizaciju, na osnovu analiza ranjivosti, procesi urbanizacije usmjeravaju na ona područja koja su najmanje osjetljiva, odnosno gdje će negativni uticaji biti najmanji. U poglavlju 2.5 su prezentovani rezultati CAMP analize „Primjena odabranih indikatora za praćenje i ocjenjivanje održivosti prostornog razvoja obalnog područja CG“ prema kojoj je izdvojeno 36 zona, ukupne površine 6247 ha (svako površine veće od 50ha) gdje postoji naglašeni konflikt visoke ranjivosti i planirane namjene prostora (neizgrađeni dijelovi građevinskih područja). Optimizacija namjene površina je komplementarna prethodnoj planskoj temi - ograničavanju potrošnje prostora. Pri tome pojam potrošnje prostora ima isključivo kvantitativnu dimenziju, bez ulaženja u detalje mogućih konflikata prenamijenjenog prostora i njegove ranjivosti. To znači da niska potrošnja prostora ne znači odsustvo konflikata s ranjivošću, kao što ni visoka potrošnja automatski ne mora značiti veliki udio konflikata s ranjivošću. Zato oba uslova - i niska odnosno odgovorna potrošnja prostora usklađena s realnim razvojnim potrebama, i minimiziran broj konflikata buduće antropogene namjene i ranjivosti prostora, moraju biti ispunjeni da bi se moglo govoriti o održivom prostornom razvoju.

Dio problematike važećih građevinskih područja naselja u starijim planovima dijelom je bio uslovljen ograničenjima tehnologije i raspoloživih analognih

podloga, odnosno njihovom nepreciznošću koja je kompenzovana određivanjem većih građevinskih područja sa grubim ili shematskim granicama. S druge strane noviji planovi su nastajali u vrijeme ekonomske konjunktura i velike potražnje za obalnim nekretninama što je predstavljalo dodatni pritisak na obrađivače prostornih planova. Upravo zbog izloženosti velikim pritiscima tražnje za nekretninama planerima su potrebni alati i metode koji se promovišu kroz aktivnosti CAMP-a i koji, koliko je to moguće, objektiviziraju proces donošenja odluka kroz omogućavanje racionalnih i uvjerljivih argumenata za sve aktere u planskom procesu.

S tim u vezi smjernice relevantne za PPPNOP CG su:

- Izvršiti optimizaciju namjene površina iz važećih planskih dokumenata na način da se smanje površine visoko ranjivih područja koja se nalaze u obuhvatu neizgrađenih dijelova građevinskih područja, a za koja nijesu izrađeni detaljniji planski dokumenti.
- Planiranje novih građevinskih područja usmjeravati u područja niže ranjivosti u skladu s kartom ranjivosti.

Regulacija gradnje u užem obalnom pojasu - obalni odmak

Obalni odmak je jedan od zahtjeva koje postavlja Protokol o IUOP čija primjena zahtijeva ulazak u nadležnosti nacionalnog sistema uređenja prostora. U okviru aktivnosti CAMP-a Crna Gora izrađena je analiza ranjivosti za usko obalno područje kojom je utvrđena ranjivost užeg obalnog pojasa po pojedinim segmentima životne sredine. Istom je data integralna ocjena ranjivosti po segmentima obalne linije. Na taj način identifikovana su područja gdje postoje uslovi za proširenje odmaka. Protokol o IUOP predviđa i adaptacije (izuzetke od primjene)

obalnog odmaka (na manje od 100 m) za područja s posebnim geografskim i drugim ograničenjima i za projekte od javnoga interesa koji moraju biti utvrđeni nacionalnim pravnim aktom u skladu sa principima i ciljevima ovog protokola.

S ciljem objektivnog i ujednačenog definisanja odmaka odnosno uslova za njegovu adaptaciju ili proširenje, razrađene su dvije grupe kriterijuma. Prvu grupu čine antropogeni kriterijumi - namjena prostora planirana važećim prostorno-planskim dokumentom i stanje izgrađenosti. Drugu grupu čine kriterijumi uslovljeni prirodnim i fizičkim karakteristikama obalnog područja koji su grupisani u četiri stepena ranjivosti. Na osnovu ovih kriterijuma predložena je matrica konzistentnog postupanja za različite tipične situacije (Prilog 2). Njihovom primjenom utvrđena su i područja visokog stepena ranjivosti (uključujući i izloženost procesima koje generišu klimatske promjene) gdje su, u skladu sa zahtjevima iz Protokola o IUOP, ostvareni uslovi za proširenje zone odmaka.

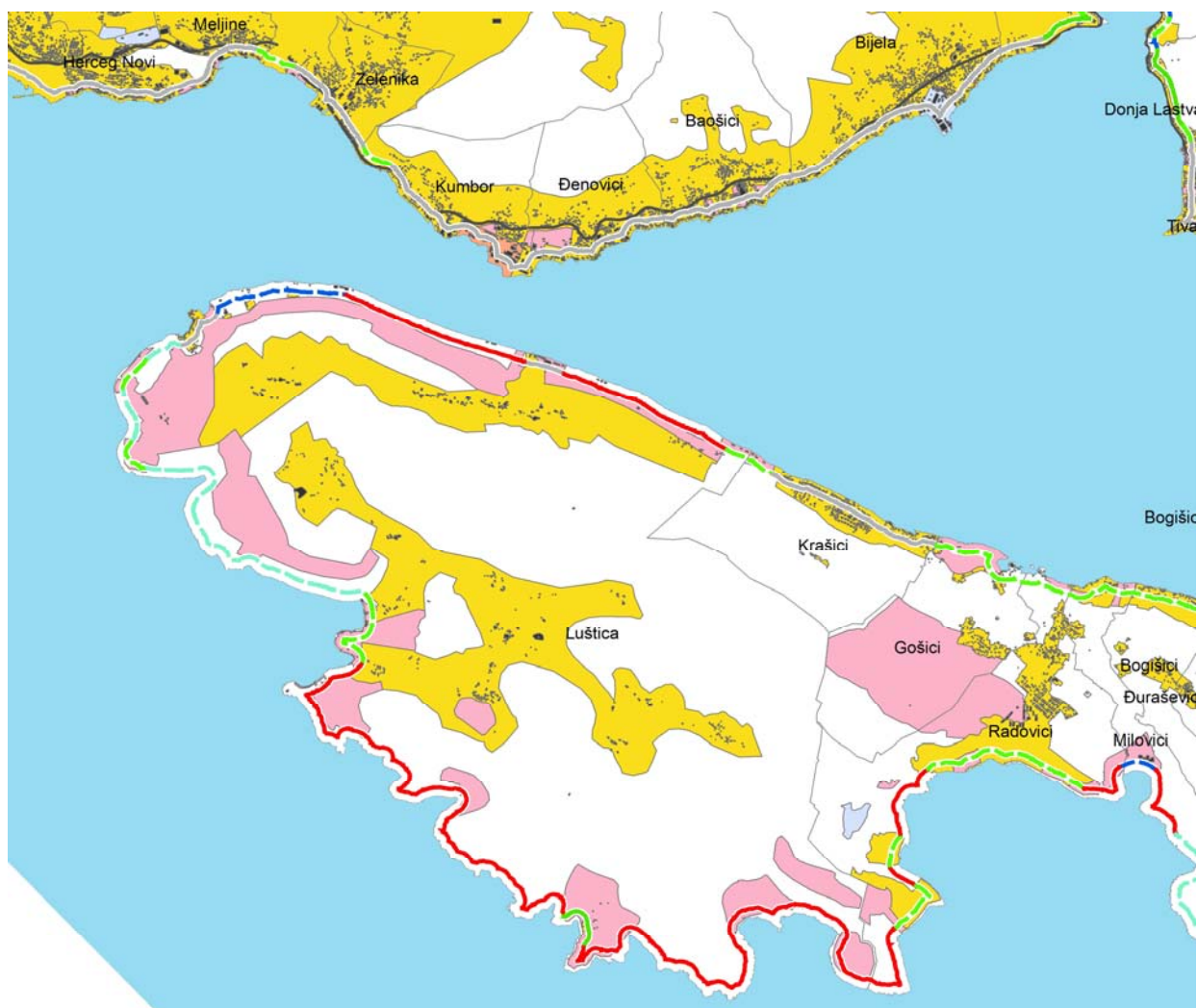
Važno je prihvatiti činjenicu da odmak u velikim planiranim turističkim zonama ne predstavlja prepreku ili ograničenje za investiciju. Upravo je za ozbiljne turističke projekte višeg standarda potrebna zona odmaka slobodna za uređenje javnih, zelenih, rekreacionih, plažnih i sličnih sadržaja, a smještajni dio se sasvim normalno realizuje iza linije odmaka. Po pravilu projektima sa nekretninama za povremeno stanovanje (apartmani, vile) smeta odmak, te je i kritika odmaka dobar indikator namjera investitora – da li ih zanima stvarni komercijalni turizam ili biznis nekretninama. Doobar princip održivog obalnog planiranja je lociranje zona za povremeno stanovanje u okviru ili uz naselja, ali nipošto kao isključivu namjenu u dragocjenim izdvojenim zonama.

S tim u vezi smjernice relevantne za PPPNOP CG su:

- Definirati tipove odmaka s mogućnostima adaptacije i prikazati ih na odgovarajućem kartografskom prikazu, zajedno sa smjernicama za primjenu, kao obavezu za planove nižeg reda.

- Definirati zone proširenje odmaka, kao obavezu za planove nižeg reda.

Optimalno, kriterijumi razvijeni u okviru CAMPA i potvrđeni od strane stručne i zainteresovane javnosti, trebaju poslužiti kao osnova za sprovođenje prethodno navedenih smjernica.

LEGENDA - tipovi odmaka i osnovna namjena površina

- 1 - izgrađena obala - odmak se ne može primijeniti
- 2 - moguća adaptacija odmaka zbog naslijeđenih prava
- 3 - moguća adaptacija uz primjenu urbanističkih kriterija
- 4 - moguća adaptacija uz primjenu urbanističkih kriterija i dodatne mjere
- 5 - moguća adaptacija za projekte javnog interesa
- 6 - moguća adaptacija za projekte javnog interesa uz dodatne mjere
- 7 - moguća adaptacija uz prioritet legalizacije i sanacije
- 8 - moguća adaptacija uz prioritet legalizacije i sanacije te uz dodatne mjere
- 9 - bez adaptacije
- 10 - uslovi za proširenje odmaka

- mješovita namjena naselja
- turizam
- turističko stanovanje
- infrastruktura

Karta 6-1: Primjer definisanja odmaka

Tabela 6-1: Ukupna dužina i procenat različitih tipova odmak prema stanju detaljne planske dokumentacije iz avgusta 2013. g.

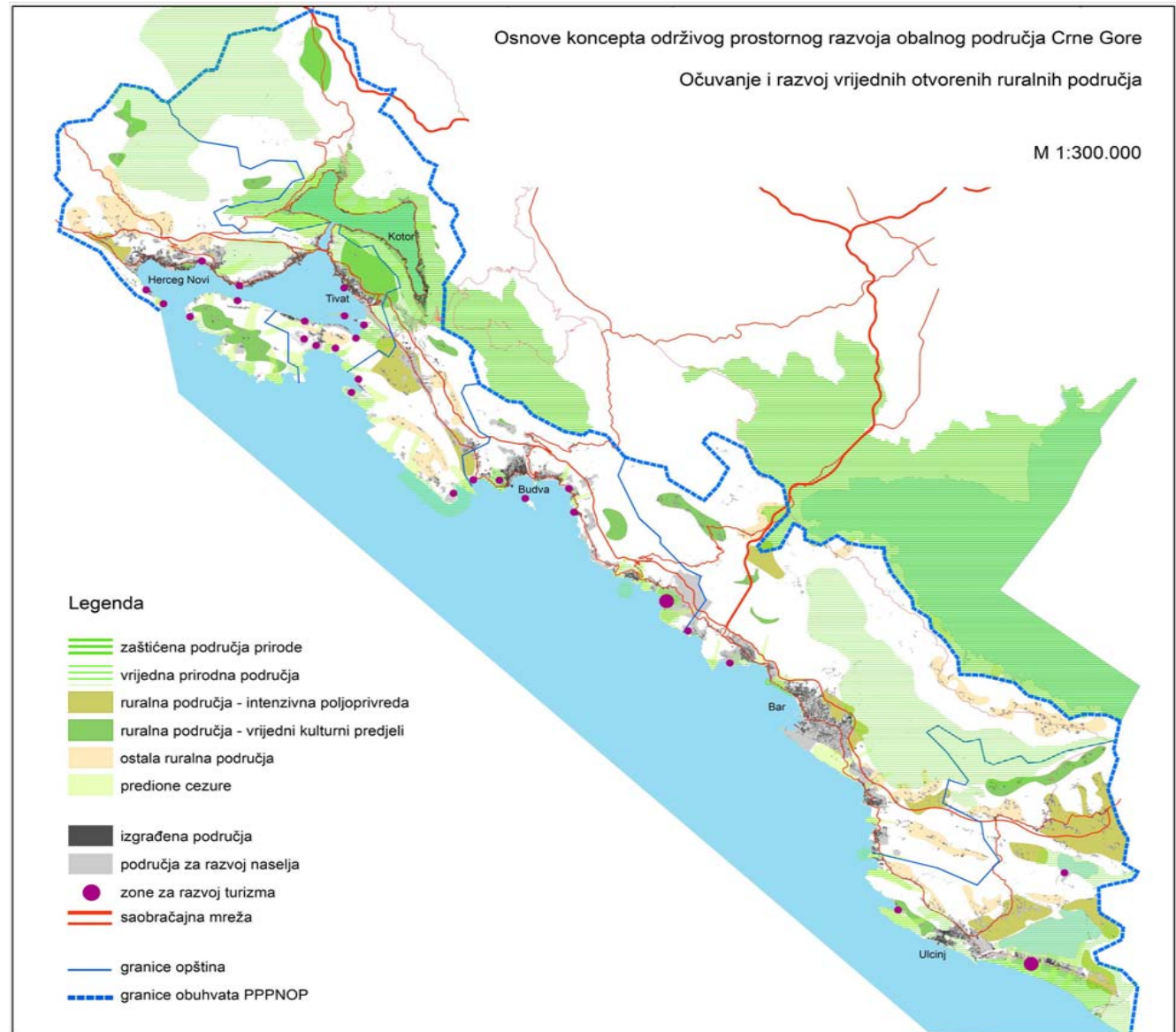
TIP ODMAKA	DUŽINA (m)	UDIO %	OPIS TIPA ODMAKA
1	70.018	29,2	izgrađena obala - odmak se ne može primijeniti
2	51.862	21,6	bez odmak zbog naslijeđenih prava – DSL, LSL, DUP i UP
3	7.795	3,2	adaptacija u dijelom izgrađenim GP, urbanistički kriterijumi
4	0	0,0	adaptacija u dijelom izgrađenim GP, urbanistički kriterijumi uz dodatne mjere
5	23.807	9,9	adaptacija za projekte javnog interesa
6	718	0,3	adaptacija za projekte javnog interesa uz dodatne mjere
7	3.977	1,7	adaptacija, prioritet legalizacija i sanacija
8	1.536	0,6	adaptacija, prioritet legalizacija i sanacija uz dodatne mjere
9	64.244	26,8	bez adaptacije
10	16.200	6,7	uslovi za proširenje
UKUPNO	240.157	100,0	

Očuvanje i održivi razvoj otvorenih ruralnih prostora

Kao što je navedeno u poglavlju 2.5 i 5.4 važnost i potencijali ruralnog zaleđa obalnog područja Crne Gore su dvostruki. S jedne strane ruralni prostori sadrže brojne i različite resurse koji su osnov ruralnog razvoja. Jedino ruralni razvoj može obezbijediti zadržavanje stanovništva u ruralnim prostorima, smanjenje pritiska na urbana područja ili obalni pojas, kao i dostizanje uravnoteženog regionalnog razvoja. S druge strane imaju značajnu ulogu upravo u turističkom razvoju užeg obalnog pojasa gdje je on najintenzivniji. Često se zaboravlja važna činjenica da se turistički potencijal i dosadašnji turistički razvoj obalnog područja Crne Gore (kao i brojnih drugih regiona u svijetu) bazira prije svega na vrijednosti i očuvanosti prirodnog okruženja i obalnih predjela. Očuvanost prirodnog okruženja i obalnog prostora će se u budućnosti direktno odražavati na kvalitet turističkog razvoja i turističko pozicioniranje primorskog regiona Crne Gore na globalnom turističkom tržištu. Ukratko, odabrane dijelove obalnog područja treba sačuvati za intenzivni turistički razvoj, ali istovremeno njegove značajne dijelove treba zaštititi od takvog razvoja i u tim dijelovima prepoznati potencijale za drugačiji razvoj, najčešće komplementaran prvom.

U ruralnim područjima naročito je značajno utvrditi otvorene ruralne prostore u kojim je podjednako značajna zaštite životne sredine i podsticanje razvojnih interesa. Riječ je o prostorima dominantno ruralnih karakteristika u kojim buduću izgradnju treba vezivati isključivo za postojeća tradicionalna naselja ili za aktivnosti poljoprivrednih gazdinstava i prerade poljoprivrednih proizvoda. Dio sistema otvorenih prostora su i područja plodnog tla i vrijednog tradicionalnog kulturnog predjela čije je očuvanje osnova multifunkcionalnog ruralnog razvoja gdje se poljoprivredna proizvodnja kombinuje sa turističkom ponudom (agroturizam) i različitim oblicima rekreacije na otvorenom.

U kontekstu prethodno navedenog ove prostore treba identifikovati na osnovu detaljnijeg vrednovanja resursa koje nude. Cilj je, a ujedno i intencija zahtjeva iz Protokola o IUOP, zaštita ovih područja od intenzivne urbanizacije koja bi ugrozila njihove vrijednosti i karakter. Stoga se vrijedni otvoreni ruralni prostori prioritetno izdvajaju i štite baš u područjima koja su relativno dostupna i potencijalno izložena razvojnim pritiscima.

Karta 6-2: Osnove koncepta održivog prostornog razvoja obalnog područja Crne Gore

Slika 6-1: Prikaz kategorija namjene površina koje čine ruralne otvorene prostore i kategorija uslova zaštite i korišćenja koje se primjenjuju u ruralnim otvorenim prostorima

Važan zadatak PPPNOP CG je da prepozna i druge razvojne prilike koje otvaraju mogućnost za razvoj diverzifikovane ekonomije. Potencijali ruralnih, otvorenih područja i njihovih resursa predstavljaju taj vid razvojnih prilika. Iz perspektive regulisanja obalnog prostornog razvoja na taj način se barem djelimično rasterećuje uže obalno područje od pritiska gradnje. Samo turistički region sa razvijenom tradicionalnom ruralnom ponudom može ponuditi autohtona iskustva i doživljaje (gastronomske, enološke, kulturne,...) koje očekuju moderni turista.

S tim u vezi smjernice relevantne za PPPNOP CG su:

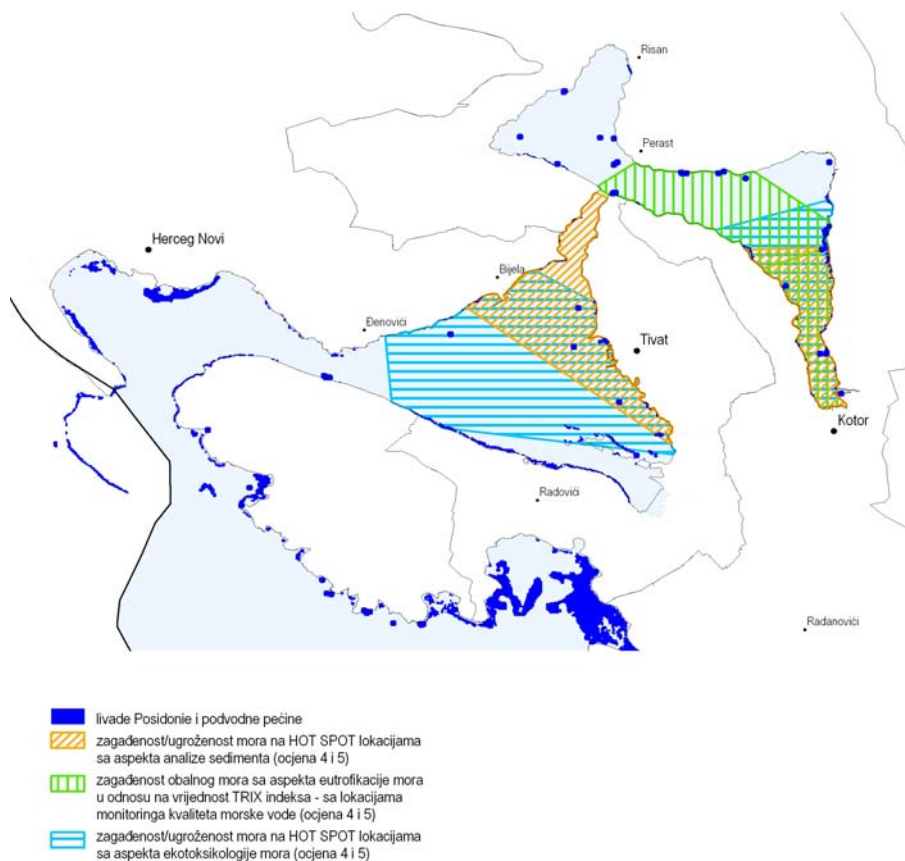
- Prostorno definisati kategorije namjene površina koje čine ruralne otvorene prostore:
 - 1. Poljoprivredna područja**
 - 1.1. Intenzivne poljoprivredne površine
 - 1.2. Ostale poljoprivredne površine
 - 2. Prirodna područja**
 - 2.1. Šume
 - 2.2. Ostala prirodna područja
 - 2.3. Vodene površine
- Prostorno definisati kategorije uslova zaštite i korišćenja koje se primjenjuju u ruralnim otvorenim prostorima:
 - 1. Predio**
 - 1.1. Vrijedni kulturni predjeli
 - 1.2. Vrijedni prirodni predjeli
 - 1.3. Predione cezure
 - 2. Biodiverzitet i zaštićena područja prirode**
 - 2.1. Postojeća zaštićena područja
 - 2.2. Potencijalno zaštićena područja, uključujući i morska
 - 2.3. Obalne šume i makija, močvare i ušća rijeka, dine⁹⁰
 - 2.4. Estuar delte Bojane

- Za sve navedene kategorije definisati uslove korišćenja odnosno zaštite na nivou koji omogućava direktno sprovođenje.

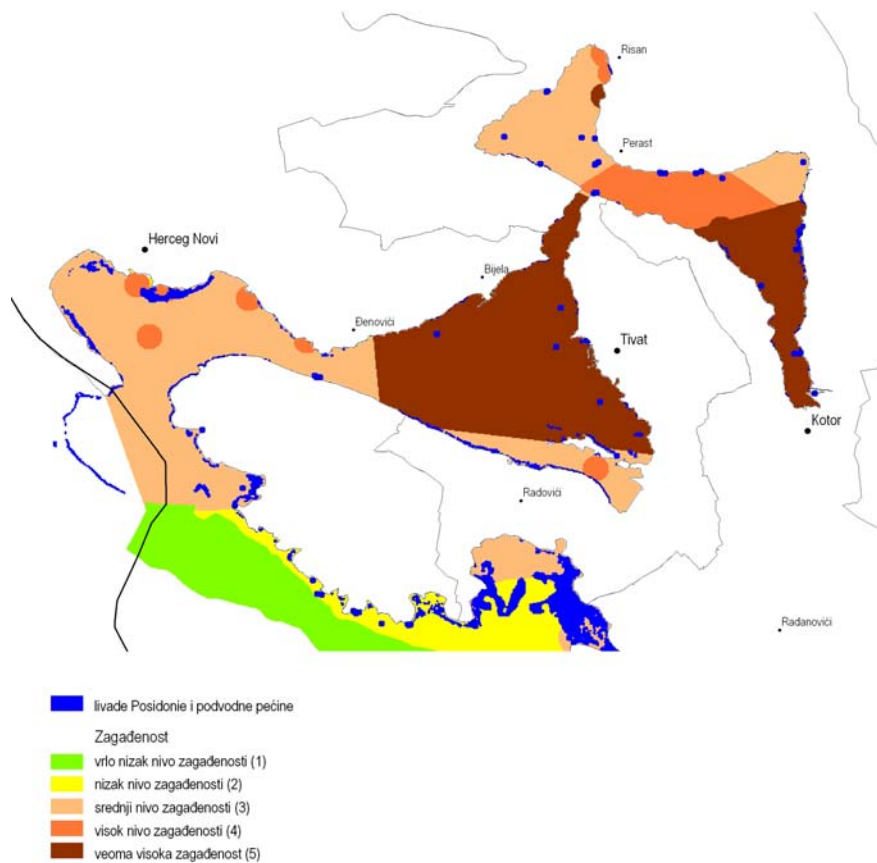
6.2.2 Uspostavljanje osnova za prostorno planiranje mora

Komplementarno primjeni analiza ranjivosti u kontekstu optimizacije namjena površina kopnenog dijela obalnog područja, primjena ekosistemskog pristupa u analizama morskog područja može poslužiti kao osnov u optimizaciji namjena morskog prostora. Demonstracija ograničenja i mogućnosti primjene ekosistemskog pristupa u kontekstu budućeg planiranja crnogorskog morskog područja sprovedena je u Bokokotorskom zalivu u okviru CAMP aktivnosti. Analize ukazuju da je Bokokotorski zaliv jedan od najranjivijih dijelova morskog područja, pod jakim uticajem antropogenih faktora usled velike naseljenosti u uskom obalnom pojasu, razvoja turizma i prateće urbanizacije, ograničenog uticaja industrije (brodogradnje), pomorskih aktivnosti i u zadnje vrijeme izraženog rasta nautičkog turizma i uplovljavanja kruzera. Izuzetni diverzitet flore i faune Bokokotorskog zaliva ugrožen je ljudskim aktivnostima koje su locirane kako na kopnu tako i na moru. Karta 6-2 prikazuje lokacije najvažnijih elemenata biodiverziteta i najzagađenijih područja, a posebno "crnih-hot spot" tačaka. Koncentracija tačaka sa visokim nivoom zagađenja na relativno malom području ukazuje da su najugroženije unutrašnje vode zaliva. Na slično ukazuje i karta 6-3 koja se odnosi na gradaciju uticaja zagađenja i rasprostranjenja komponenti biodiverziteta.

⁹⁰ Zaštita močvara i ušća rijeka, morskih habitata, obalnih šuma i dina kao specifičnih obalnih ekosistema je utvrđena članom 10 Protokola o IUOP

Karta 6-3: Integrisani prikaz lokacija najvažnijih elemenata biodiverziteta i najzagađenijih područja

Karta 6-4: Gradacija uticaja zagađenja i rasprostranjenja komponenti biodiverziteta

U kontekstu prethodno navedenog može se ocijeniti opravdanom primjena ekosistemskog pristupa u izradi Plana namjene morskog područja Bokokotorskog zalivu u cilju omogućavanja zaštite posebno osjetljivih morskih područja i racionalnog korišćenje njegovih ekonomskih potencijala. Iako je optimalni obuhvat plana namjene mora cijelo crnogorsko morsko područje, komplementarno obuhvatu PPPNOP CG, prije uspostavljanja cjelovitog sistema planiranja mora, pragmatično je pristupiti izradi plana za „pilot“ područje. Na taj način mogu se detaljnije sagledati potrebni podaci i njihova dostupnost, prepreke u pogledu uvođenja prostornog planiranja mora i postojeći kapaciteti za izradu prostornih planova mora. Demonstracioni primjer može u značajnoj mjeri ojačati planerska znanja o principima, metodama i drugim specijalističkim znanjima za prostorno planiranje mora. Uzimajući u obzir relativnu dostupnosti podataka u Bokokotorskom zalivu, prvi demonstracioni plan mora mogao bi biti realizovan upravo na području ovog zaliva i s njim povezanog dijela otvorenog mora.

Taj plan se može izraditi kao samostalan plan od strane Ministarstva održivog razvoja i turizma, uz saradnju opština koje su prostorno orijentisane prema planskom području akvatorijumu. Pri tom bi plan bio detaljniji u odnosu na plan koji bi bio razvijen na nacionalnom nivou, a namjena mora (zoning) bi pokrio cijelo područje obuhvata. Posebnu pažnju treba posvetiti biogeografskim zonama što zahtijeva sveobuhvatnu bazu podataka. Spoljašnje vode crnogorskog morskog područja nijesu istražene u tolikoj mjeri kao područje Bokotorskog zaliva. Istovremeno one su u ekonomskom smislu značajne za eksploataciju ugljovodonika, ali i kao prostor važnih ribolovnih zona, pomorskih puteva i podmorskih instalacija. Zato odluku o obuhvata plana mora treba donijeti primjenom korodinationog mehanizma za integralno upravljanje obalnim područjem.

6.2.3

Praćenje i ocjenjivanje

Ocjenjivanje ili evaluacija je složena aktivnost, naročito u slučaju planskog dokumenta kao što je PPPNOP CG, jer se ovom aktivnošću vrednuje sprovođenje plana odnosno rezultati na terenu. Obzirom na sveobuhvatnost i multisektorsku prirodu planskih ciljeva, kao i brojnost procesa koji utiču na rezultate, evaluacija rezultata sprovođenja PPPNOP CG je vrlo složen zadatak koji se može usmjeriti na širok raspon pitanja. Iz istog razloga kod ocjenjivanja rezultata sprovođenja planskih dokumenata nije lako odvojiti neposredni rezultat plana i planskih rješenja od npr. drugih sistemskih mjera unutar sistema uređenja prostora koje se paralelno sprovode.

Da bi se praćenje i ocjenjivanje barem djelimično pojednostavnilo, koriste se pokazatelji ili indikatori, kao važan instrument koji omogućava efikasnost ovih aktivnosti. Pokazatelji pomažu u jasnom, mjerljivom i uporedivom opisivanju stanja, kao i u praćenju sprovođenja i ostvarivanja rezultata plana kroz mjerenje napretka ka postavljenim ciljevima.

Pokazatelji se koriste u svim fazama planskog procesa. Značajni su u analitičkoj fazi izrade PPPNOP CG jer doprinose objektivizaciji slike o stanju u prostoru. Nakon toga pokazatelji se koriste u definisanju ciljeva strateških planskih dokumenata, ali često u nedovoljnoj mjeri, kao što je slučaj kod izrade PPPNOP CG. Na kraju, kao što je naglašeno, odgovarajući pokazatelji su nezamjenjivo sredstvo praćenja i ocjenjivanja napretka u sprovođenju planova, kao i drugih javnih politika. Takođe, i praćenje stanja u prostoru koje podrazumijeva pripremu i vođenje dokumentacione osnove o prostoru, izradu izvještaja o uređenju prostora, izradu i donošenje programa uređenja prostora i formiranje i vođenje informacionog sistema, je nezamislivo bez korišćenja sistema pokazatelja. Problem nedovoljnog korišćenja pokazatelja naglašava i PPCG ukazujući na nedostatak

kriterijuma i pokazatelja za praćenje stanja i promjena u prostoru, kao i za praćenje i

evaluaciju primjene zakonskih i planskih odredbi.

Tabela 6-2: Prijedlog pokazatelja po grupama ključnih planskih ciljeva prostornog razvoja obalnog područja sa vrijednostima za polazno stanje i okvirnim vrijednostima za polazno plansko stanje (PPPNOP CG) i ciljno stanje PPPNOP CG 2030.g.

PLANSKI CILJ PPPNOP	KLJUČNI POKAZATELJI	POLAZNO STANJE	PPPNOP 2015.g.	PPPNOP 2030.g.
Regulisanje prekomjerne potrošnje prostora	1. udio građevinskih područja u ukupnoj površini obalnih opština	15,5% (sintezna karta građevinskih područja prema stanju važećih planskih dokumenata iz 2013.g.)	10%	10%
	2. udio građevinskih područja u pojasu širine 1km od obalne linije	46,3% (sintezna karta građevinskih područja prema stanju važećih planskih dokumenata iz 2013.g.)	35%	35%
	3. izgrađenost odnosno iskorišćenost građevinskih područja	18,5% (sintezna karta građevinskih područja, izgrađenost prema ortofoto snimku iz 2011.g.)	30%	50%
	4. broj novih građevinskih područja izdvojenih od postojećih utvrđenih kroz PPPNOP i kroz njegovo sprovođenje	sintezna karta građevinskih područja prema stanju važećih planskih dokumenata iz 2013.g.	prema planu namjene površina	prema budućim izmjenama PPPNOP-a i PUP-ova

PLANSKI CILJ PPPNOP	KLJUČNI POKAZATELJI	POLAZNO STANJE	PPPNOP 2015.g.	PPPNOP 2030.g.
Optimizacija namjene površina kroz minimiziranje konflikata korišćenja i ranjivosti prostora	5. površine konfliktnih područja koja čine neizgrađena građevinska područja u zonama visoke ranjivosti	ukupno 6247 ha u 36 zona površine veće od 50ha (preklapanje karte neizgrađenih građevinskih područja prema stanju važećih planskih dokumenata iz 2013.g. i karte ranjivosti)		
	6. broj novih građevinskih područja (izdvojenih od postojećih, utvrđenih kroz PPPNOP i kroz njegovo sprovođenje) u zonama visoke ranjivosti	(sintezna karta građevinskih područja prema stanju važećih planskih dokumenata iz 2013.g. i karta ranjivosti)	prema planu namjene površina	prema budućim izmjenama PPPNOP-a i PUP-ova
Regulisanje gradnje u užem obalnom pojasu - obalni odmak	7. izgrađenost obalne linije	31,9% (izgrađenost prema ortofoto snimku iz 2011.g.)	isto	-
	8. udio obale na koji se primjenjuje obalni odmak bez mogućnosti adaptacije utvrđen kroz PPPNOP	-	26%	-
	9. izgrađenost zona proširenja odmaka	(izgrađenost prema ortofoto snimku iz 2011.g.)	isto	

U gornjoj tabeli je predloženo nekoliko tipova pokazatelja. Pokazatelji 1, 2, 3 su kvantifikovani pokazatelji u trostrukoj ulozi. Prvo su u funkciji analitičkih pokazatelja polaznog stanja, zatim opisuju plansko rješenje, dakle stepen korekcije u odnosu na polazno stanje, a u posljednjoj planskog ciljnog stanja 2030.g. Pokazatelji 4 i 6 su kombinacija kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja obzirom da status novog građevinskog područja izdvojenog od postojećih nije moguće utvrditi isključivo GIS analizama. Pri tom referiranje na ciljno plansko stanje u 2030. g. u odnosu na PPPNOP CG zapravo podrazumijeva očekivanje da će ovaj plan ostati na nivou usaglašenosti građevinskih područja i eliminisanih konfliktnih namjena kako je to bilo predloženo u Prednacrta iz avgusta mjeseca 2014. g. Namjena pokazatelja je da, za razliku od pokazatelja 1, 2 i 3 koji mjere ukupnu površinu, prate promjenu broja građevinskih područja. Po definiciji otvaranje novih građevinskih područja je manje prostorno održivo i predstavlja veći pritisak na segmente životne sredine od proširenja postojećih za istu površinu. Pokazatelj 6 posebno mjeri broj novih građevinskih područja u područjima visoke ranjivosti. Pokazatelj 5 mjeri stepen u kojem je kroz PPPNOP CG optimizirana namjena površina u smislu smanjenja konflikata građevinskih područja i područja visoke ranjivosti. Pokazatelj 7 mjeri polazno stanje izgrađenosti obalne linije i prati ga u budućnosti pri čemu u sebi ne nosi plansku ciljnu vrijednost. Pokazatelj 8 mjeri udio obale za koji se primjenjuje odmak bez adaptacije u smislu člana 8 Protokola o IUOP. Pokazatelj 9 mjeri poštovanje zone proširenog odmaka u toku sprovođenja PPPNOP CG. Kao što se vidi iz kolone polaznog stanja svi predloženi pokazatelji se računaju iz samo nekoliko ulaznih podataka što ih čini relativno ekonomičnim, naročito obzirom na njihovu višestruku ulogu (analitički, planski polazni i planski ciljni pokazatelji). Osnovna dva sloja prostornih podataka su granice građevinskih područja (ažurira se prenošenjem iz planskih dokumenata kojim se utvrđuju građevinska područja) i

izgrađenost prostora (ažurira se vektorizacijom ortofoto snimka). Takođe, svi predloženi pokazatelji se mogu iskazivati i na nivou pojedinačne opštine.

Uz opisanu ulogu u planskom procesu, od objektivizacije analitičke faze, preko postavljanja planskih ciljeva do praćenja realizacije plana, navedeni pokazatelji, odnosno slojevi prostornih podataka iz kojih se oni računaju (granice građevinskih područja i izgrađenost), imaju važnu ulogu u uspostavljanju sistema efikasnijeg praćenja i ocjenjivanja praktično svih planskih dokumenata. Nadležno ministarstvo u postupku davanja mišljenja odnosno saglasnosti na prijedlog planskog dokumenta ima zadatak, između ostalog, da provjeri usklađenost plana sa planovima višeg reda. Upravo bi navedeni prostorni podaci i pokazatelji trebali biti jezgro tog sistema kroz koji bi se jednostavnim i vrlo brzim GIS analizama dobili precizni i pouzdani kvantifikovani podaci o međusobnoj usklađenosti planskih dokumenata. Ovaj segment informacionog sistema o prostoru je osnov za uspostavljanje veće kontrole nad procesima u prostoru, može se razviti uz minimalna ulaganja, a dijelom je već uspostavljen kroz CAMP aktivnosti. Zato se u Akcionom planu ova aktivnost predlaže kao jedna od prioritarnih akcija u sklopu realizacije NS IOUP.

6.2.4 Instrumenti poreske politike u funkciji ostvarivanja prostorno planskih ciljeva

Instrumenti poreske politike nijesu dio uobičajenog sadržaja planskih dokumenata. Ti instrumenti nijesu ni u formalnoj nadležnosti sistema uređenja prostora. S druge strane, planska opredjeljenja i utvrđeni ciljevi prostornog razvoja u obalnom području se ne sprovode u zadovoljavajućoj mjeri, a prostorni planeri se teško nose sa zahtjevima za nove prenamjene zemljišta i širenja građevinskih područja, posebno u funkciji poslova s nekretninama.

U navedenim okolnostima postaje neophodno jačati tradicionalne politike i mjere planiranja i uređenja prostora i dodatnim instrumentima, prije svega instrumentima poreske politike. Važno je naglasiti da ti instrumenti moraju biti dio šire, konzistentne poreske politike. Zato cilj ovog poglavlja nijesu konkretne preporuke i prijedlozi za izmjenu legislative kojom se uređuje poreska politika, već pružanje podsticaja na šire konsultacije više resora o mogućem unapređivanju poreskog sistema, pri čemu se želi naglasiti značaj određenih poreskih instrumenata kao pomoćnog sredstva za ostvarivanje prostorno-planskih ciljeva.

Porez na nepokretnosti (nepokretnu imovinu) je uobičajen u većini zemalja, iako su načini njegove implementacije, uključujući poreske stope, vrlo različiti. Ovaj porez je najčešće u cijelosti prihod lokalne samouprave. Tamo gdje postoji, po pravilu zamjenjuje različita komunalna davanja kojim se finansira održavanje lokalne infrastrukture i javni prostori i sadržaji. Ovo je tzv. *ad valorem* porez gdje se utvrđene poreske stope primjenjuju na poresku osnovicu koju čini procijenjena tržišna vrijednost nepokretnosti. Procjenu mogu vršiti specijalizovane službe, na osnovu utvrđenih kriterijuma ili jednostavnim formulama gdje se npr. množi površina objekta sa koeficijentom umanjenja zbog starosti i koeficijentom lokacije odnosno zone u kojoj se objekat nalazi. Diferencijacijom poreskih stopa pokušava se preciznije usmjeriti poresko opterećenje, tako da može ublažiti uticaj na rezidente u odnosu na nerezidente. Kada je pak riječ o stambenim jedinicama različite stope mogu biti na prvu ili sljedeće stambene jedinice, a kada se radi o građevinskom zemljištu stope mogu biti različite za zemljište privedeno namjeni, itd. Važnost ovog poreza za sistem uređenja prostora proizilazi iz nekoliko činjenica:

- neki dijelovi teritorije Crne Gore su značajno preplanirani, što se posebno odnosi na obalno područje, tako da postoje velike

površine građevinskog zemljišta koje nije privedeno namjeni,

- profitabilnost poslova s nekretninama je dovela do izgradnje velikog broja stambenih jedinica za povremeno stanovanje koje troše vrijedne prostorne resurse uz obalu, tako da često neloyalno, pa i nelegalno konkurišu komercijalnom turizmu.

Porez na nepokretnosti, npr. za stambene objekte i prostore nerezidenata i u stopama od 1% i više, umanjuje potražnju na izvoru, na način da vlasništvo nekretnine postaje skuplje ili neisplativo. Time se smanjuje potražnja, odnosno interes za kupovinom nekretnina, što posljedično smanjuje i interes investitora za ovom vrstom projekata. Slično je i sa porezom na neizgrađeno građevinsko zemljište. S pozicije prostorno-planske politike i ciljeva to je vjerovatno najkorisniji oblik poreza na nekretnine. Njim se izrazito destimulišu zahtjevi za prenamjene zemljišta iza kojih ne stoji konkretni investicioni interes. Isto tako, destimulišu se prenamjene zemljišta koje će zbog svoje lokacije zahtijevati duži period kroz koji će se rješavati infrastrukturno opremanje, što je vrlo važno za racionalno korišćenje prostora. Takve udaljene lokacije izdvojenih građevinskih područja su izvor najvećih potencijalnih ugrožavanja zatečenih prirodnih i predionih vrijednosti, posebno u obalnom području. Diferencirane, povećane poreske stope za ovu vrstu nekretnina bi predstavljale bitnu komplementarnu mjeru u suzbijanju pritisaka i očuvanju vrijednosti i potencijala obalnog područja. Porez na nekretnine može prostorno-planerskim i razvojnim ciljevima doprinijeti i na suprotan način, tako da se utvrde minimalne stope ili da se čak potpuno odustane od npr. oporezivanja obrađenog poljoprivrednog zemljišta. Na taj način porez na nekretnine, osim svoje osnovne fiskalne uloge kao najvažnijeg prihoda jedinice lokalne samouprave, čiji se značajan dio vraća u uređenje prostora, postaje i efikasan regulator odnosno instrument stimulanja poželjnih i destimulanja manje poželjnih ekonomskih aktivnosti. Na kraju,

poreske stope poreza na nekretnine mogu se diferencirati uzimajući u obzir pravni status objekta u smislu toga da li je izgrađen sa ili bez građevinske dozvole, ima li upotrebnu dozvolu itd. Ovo je još jedan način kako se ovim porezom može efikasno doprinositi ostvarivanju ciljeva sistema uređenja prostora.

Porez na nekretnine u Crnoj Gori postoji niz godina i u nadležnosti je jedinica lokalne samouprave, pri čemu se raspon propisanih poreskih stopa trenutno kreće od 0,10% do 1,00%. Zakonski je takođe normirano da se za građevinsko zemljište koje nije privedeno namjeni navedene stope mogu uvećati 150%. Prema tome važeća legislativa omogućava efikasno korišćenje ovog poreza u prethodno opisane svrhe, a konkretne odluke su u rukama organa lokalne uprave. Iako se radi o politički i socijalno delikatnom porezu sve manji državni transferi prema jedinicama lokalne samouprave dugoročno vode u nužnost uvođenja ovog poreza u stopama koje neće biti samo simbolične.

7.1

Planirane mjere sa ciljnim ishodima do 2030. godine

U poglavlju 5 utvrđeni su strateški ciljevi i ključne mjere za šest tematskih područja. U ovom poglavlju iste su dodatno strukturirane i raščlanjene na odgovarajuće **podmjere** kako bi se konkretizacijom olakšalo njihovo sprovođenje. Takođe, definisani su i ciljni ishodi koje treba dostići u 2030. g. što je vremenski horizont sprovođenja NS IUOP.

Ciljni ishodi su značajni jer ukazuju na očekivane krajnje rezultate definisanih mjera i podmjera. Ipak treba imati na umu da je riječ o prioritetno odabranim mjerama koje jedino u sinergiji sa strateškim opredjeljenjima i akcijama drugih, s njima povezanih sektora, mogu **doprinijeti** ostvarivanju ciljnih ishoda. Npr. očuvanje resursne osnove za održivi razvoj turizma (prioritetna mjera 4.1.1.) znatno doprinosi poboljšanju ekonomskih učinaka sektora turizma, odnosno diverzifikaciji turističkog proizvoda i povećanju iskorišćenosti kapaciteta. Međutim, bez integrisanog djelovanja po pitanju ulaganja u sve segmente turističkog proizvoda (od smještajnih kapaciteta do marketinga, što između ostalih, uključuje i mjere određene Strategijom razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020. godine) ne može se očekivati postizanje željenog ishoda.

Takođe, treba voditi računa i o osnovnim preduslovima koje treba ispuniti za postizanje željenih ishoda. To se prije svega odnosi na obezbjeđivanje političke podrške sprovođenju predloženih reformi (ili uspostavljanju sistema integralnog upravljanja obalnim područjem). Osim toga, važan je i nastavak pozitivnog trenda

privrednog rasta Crne Gore, uz izostanak značajnijih globalnih promjena u smislu recesije, potresa na (evropskom) turističkom tržištu, naglog prestanka EU podrške ruralnom razvoju ili drugih oblika nestabilnosti. S tim u vezi pretpostavka je i pozitivan nastavak pretpristupnih pregovora Crne Gore sa EU.

7.2

Odabrane indikativne akcije do 2020. godine

Osim ciljnih mjera i s njima povezanih, razrađenijih podmjera, razvijene su odabrane **akcije za prioritetno sprovođenje** kojim se doprinosi realizaciji ciljeva i mjera. Akcije su indikativnog karaktera, a odabrane su zbog značaja koji imaju za postizanje strateškog cilja, zbog hitnosti sprovođenja ili zbog demonstracione uloge koju imaju za dalje sprovođenje mjera. Prema tipu akcije su strukturirane kao:

- operativne (kratkoročne aktivnosti za koje je karakteristična hitnost sprovođenja, a čijom se realizacijom značajno doprinosi rješavanju ciljnog problema),
- sistemske (skup složenijih i dugotrajnijih aktivnosti kojim se podstiču promjene funkcionisanja sistema), i
- demonstrativne (trebaju poslužiti kao pokazni primjer ili osnova za prenošenje iskustava).

Akcije treba sprovesti u periodu do 2020. godine nakon čega je potrebno izvršiti analizu ostvarenog učinka i pripremiti okvirni prijedlog akcija za period od narednih pet godina.

Predložene akcije treba posmatrati kao **indikativnu listu** koju po usvajanju strategije i

uspostavljanju koordinacionog mehanizma za IUOP treba što prije potvrditi, a po potrebi dopuniti i uskladiti. Naime, jedan od ključnih preduslova za jačanje integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore je uspostavljanje koordinacionog mehanizma koji će, između ostalog, imati mandat za koordinaciju i praćenje sprovođenja strateških prioriteta, ciljeva, mjera i s njima povezanih akcija. Stoga je prva (nulta) prioritetna akcija NS IUOP **verifikacija i razrada predložene indikativne liste prioriternih akcija u periodu do 2020.g.**, njeno usklađivanje sa godišnjim programima rada resora nadležnih za sprovođenje mjera i akcija, kao i sa njihovim godišnjim budžetskim okvirima (koji u trenutku donošenja Strategije nijesu poznati).

Finansijski aspekt predloženih indikativnih akcija ima razgranatu strukturu mogućih izvora finansiranja:

1. Značajan dio aktivnosti može se planirati u **godišnjim budžetima resora** uključenih u implementaciju, posebno plan redovnih zakonodavnih aktivnosti u skladu sa Programom pristupanja EU 2014-2018.
2. Za značajan dio aktivnosti može biti dovoljno **restrukturiranje budžeta** planiranog za aktivnosti resora uključenih u implementaciju u skladu sa verifikacijom prioriteta.
3. Za dio predloženih aktivnosti, posebno onaj koji uključuje programe sanacije, različite pilot projekte i primjenu dobrih praksi kroz akcije za prioritetno sprovođenje, potrebno je obezbijediti **dodatna sredstva** iz nacionalnog budžeta (kapitalni budžet), budžet lokalnih zajednica, kao i iz komplementarnih izvora, kao što je **pretpristupna podrška EU**. Raspoloživa indikativna sredstva u tekućoj finansijskoj perspektivi prikazana su u Tabeli 7-1 (u prvom diletu tabele gdje je dat pregled sredstava dostupnih u IPA II podvučene su programske oblasti koje su relevantne sa aspekta alociranja sredstava za indikativne prioritetne akcije NS IUOP). Za kros-sektorski pristup NS IUOP svakako su značajne nacionalne IPA linije za socio-ekonomski i regionalni razvoj (životna sredina i klimatske akcije; transport), kao i za poljoprivredu i ruralni razvoj.
4. Kada je riječ o višekorisničkim IPA prioritetima, posebno je korisna horizontalna podrška po svim linijama: TAIEX-a za brze akcije na legislativi, pomoć u unifikaciji indikatora za potrebe komparativnih analiza i monitoringa, za iniciranje saradnje sa IMF, WB, OECD i drugim partnerima, za mobilnost istraživača i studenata, akcije mladih, a posebno za inicijative civilnog društva i komunikacionu strategiju prema medijima. Dalje je značajna participacija i aktivnosti ECRAN mreže, podrška za prostorno planiranje mora (GGF). Za investicije u zaštitu životne sredine, energetiku, transport i socijalno-ekonomski razvoj, kao i pripremu projektne dokumentacije, dragocjen je Investicioni fond za Zapadni Balkan (WBIF).
5. Posebnu pažnju treba posvetiti tzv. **programima Unije 2014-2020**, kako onim koji su već otvoreni za Crnu Goru, tako i onim kojima tek treba pristupiti (Horizont 2020, COSME – program za konkurentnost preduzetništva i MSP, LIFE – program za zaštitu životne sredine i klimatske akcije, Zapošljavanje i socijalne inovacije, Zdravlje za rast, Kreativna Evropa, Consumer, Evropa za građane, Mehanizam Unije za civilnu zaštitu, itd).
6. Pretpristupna podrška Unije posebnu pažnju poklanja **aktivnostima civilnog društva**, posebno onim projektima kojim je partner Ministarstvo održivog razvoja i turizma, kao što je npr. predlog Projekta „Prostor i djeca“.
7. Za jedan dio aktivnosti treba koristiti dostupna finansijska sredstva međunarodnih razvojnih organizacija koje su inače partneri EU u ovoj oblasti (kombinovani mehanizmi grantova i kredita), kao i kreditne linije EBRD, EIB i dr.
8. Konačno, za održivo upravljanje strategijom, neophodno je iz gore navedenih izvora, naći **adekvatan finansijski okvir za podršku mehanizmima koordinacije, upravljanja i monitoringa**, čija je institucionalna podrška

smještena u resornom ministarstvu –
Ministarstvu održivog razvoja i turizma.

Još je u **Mišljenju EK** o spremnosti Crne Gore da otvori pregovore o članstvu u EU (novembar 2010. godine) navedeno da se puno usaglašavanje sa standardima EU u oblasti životne sredine može ostvariti tek u **dugom roku**. Po mišljenju Komisije, to je jedino poglavlje koje se ne može potpuno uskladiti u srednjem roku, i kom se otvara prostor za pregovaranje **tranzicionih rokova** za puno ispunjavanje standarda. Ta okolnost otvara mogućnost da se u slučajevima nekih, finansijski veoma zahtjevnih investicija, a istovremeno veoma bitnih projekata, indikativno planira puna realizacija i nakon okončanja pristupnih pregovora. Tada bi Crna Gora, kao potencijalna buduća članica Unije, mogla pristupiti i mnogo izdašnijim **instrumentima ekonomske, socijalne i teritorijalne kohezije EU (CAP, EFS, ERDF, Kohezioni fond**, itd.). Prevedeno na projektovanje navedenih mjera i podmjera u ovom akcionom planu koje treba ostvariti do 2030. godine, kao i sistemskih indikativnih prioritetnih akcija do 2020. godine, to znači da se u periodu **poslije 2020. godine** u budžetski okvir projekata, mogu uključiti i sredstva kohezivne politike i strukturnih instrumenata EU, koja su otvorena za države članice.

Takođe, u "Izveštaju o analitičkom pregledu usklađenosti zakonodavstva Crne Gore sa pravnom tekovinom Unije za poglavlje 27- Životna sredina" (februar 2014. godine) navodi se da usklađenost s pravnom tekovinom EU u oblasti zaštite životne sredine u cjelini, zahtijeva **značajne investicije**. Osim toga, neophodna je snažna i dobro opremljena administracija na državnom i lokalnom nivou. Budući da će troškovi usklađivanja s pravnom tekovinom EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena biti visoki, Evropska komisija navodi da "Crna Gora mora obezbijediti adekvatne finansijske resurse i uskladiti raspoloživa finansijska sredstava sa planom zakonodavnog usklađivanja i implementacije. Do dana pristupanja Crna Gora

bi trebala biti u mogućnosti da dovrši zakonodavno usklađivanje, ali ograničeni finansijski resursi za investicije u zaštitu životne sredine (uključujući i investicije za IUOP) opredjeljuju dinamiku sprovođenja usaglašanih propisa i usvajanja zahtjevnih standarda u ovoj oblasti. Istovremeno, potrebno je značajno ojačati administrativne kapacitete i formirati strukture za koordinaciju politika, sprovođenje i nadzor".

Imajući u vidu dugoročni razvojni okvir, a u kontekstu predložene liste indikativnih akcija, važno je i ovdje referirati na činjenicu navedenu u 2.6.1 - da u Crnoj Gori danas postoji **veliki broj (nacionalnih) strategija**, od kojih su neke:

- sektorske (transport, energetika, turizam),
- horizontalne (antikorupcija),
- pretenduju da budu opšte razvojne (kao Nacionalna strategija održivog razvoja, Razvojne smjernice iz 2013-2016, Pretpristupni ekonomski program ili Strategija regionalnog razvoja),
- legislativno-integracione kao Program pristupanja EU 2014-2018,
- u fokusu imaju posebne nove evropske politike (zaštita potrošača, intelektualna svojina),
- fokusirane na sektor malih i srednjih preduzeća,
- orjentisane na privlačenje stranih investicija i redukciju biznis barijera, itd.

Različitih strategija ima nekoliko desetina⁹¹, za njihovo sprovođenje su zaduženi različiti resori, bez centralnog koordinacionog mehanizma. Posljedično, ne postoji ni mehanizam "harmonizacije" pratećih akcionih planova, što smanjuje efekat sinergije i povećava rizik preklapanja. Izveštavanje po navedenim dokumentima predstavlja složen proces međuresorne saradnje i veliki administrativni napor za ukupnu administraciju. Takođe, može se zaključiti da postoji čitav set značajnih

⁹¹ Npr. Srbija ima 169 različitih strateških dokumenata.

razvojni projekata, koji u kumulativu prelaze srednjoročni investicioni kapacitet budžeta, pa se mnoge od planiranih aktivnosti odlažu, bilo da su definisane kao sektorski ili nacionalni razvojni prioriteti.

Istovremeno, svi strateški razvojni dokumenti "ograničeni" su makroekonomskim razvojnim smjernicama, srednjoročnim budžetskim projekcijama, godišnjim zakonom o budžetu, prioritetima pretpristupne podrške, kao i planom zaduživanja, odnosno kapacitetima upravljanja javnim dugom zemlje.

Test za funkcionisanje koordinacionog mehanizma je postizanje saglasnosti (na nivou Savjeta za IUOP) oko strateških ciljeva, kao zajedničkih, i u skladu s njima, usklađivanje aktivnosti resora i koordinirana podjela zadataka u kontekstu sprovođenja mjera, podmjera i akcija iz NS IUOP (polazeći od indikativno predloženih zaduženja nadležnih subjekata u tabelama datim u ovom poglavlju). Realizacija ovog zadatka obaveza je Jedinice za integralno upravljanje obalnim područjem (organizacione jedinice u Ministarstvu održivog razvoja i turizma koja je nadležna za IUOP). U okviru realizacije tog zadatka biće potrebno da se indikativni prioritetni set akcija integriše u resorne programe rada i njihove **budžete za 2016. godinu**, primarno kroz saradnju Jedinice sa predstavnicima tih resora uključenih u rad Savjeta za IUOP.

Polazeći od navedenog, **u prvoj polovini 2015. godine** neophodno je razraditi predloženi indikativni prioritetni set akcija NS IUOP do 2020. godine, uskladiti ga sa godišnjim programima

rada resora nadležnih za sprovođenje mjera i akcija, kao i sa njihovim srednjoročnim programskim i budžetskim projekcijama.

Verifikaciju i razradu predložene indikativne prioritetne liste akcija neophodno je konačno usaglasiti sa srednjoročnim budžetskim projekcijama Ministarstva finansija, koje uključuju i makroekonomske smjernice, upravljanje javnim dugom i uključivanje u sistem **novog ekonomskog upravljanja Evropske komisije**, što će Crna Gora realizovati kroz saradnju sa Generalnim direktoratom za ekonomiju i finansije (priprema godišnjih makroekonomskim i fiskalnih programa, odnosno nacionalnih programa ekonomskih reformi i priprema dvogodišnjih programa rasta i konkurentnosti).

Kao rezultat navedene koordinacije i usaglašavanja prioriteta u funkciji vremena i u skladu sa realnim finansijskim okvirom, dobio bi se, tokom 2015. godine **razrađen i usaglašen Akcioni plan za 2016. godinu** s definisanim izvorima finansiranja koji bi uključivali budžetska i projektna sredstva, kao i sredstva iz pretpristupnih programa EU. Polazeći od indikativnog prioritetnog seta akcija predlaže se da takav godišnji plan prioritetnih akcija formalno svake godine odobrava Savjet za IUOP.

Tabela 7-1: Pretpristupna podrška EU kroz nacionalnu i višekorisničku liniju

CRNA GORA - IPA II	2014	2015	2016	2017	2018-2020	TOTAL ⁹²
a. Vladavina prava i demokratija - priprema za članstvo	18,8	15,8	12,8	13,3	38,5	99,2
b. Socio-ekonomski i regionalni razvoj	14,8	8,4	14,8	13,3	39,4	90,7
Životna sredina i klimatske akcije (od čega 80% sredstava relevantno za projekte klimatskih promjena)	18,8				18,7	37,5
Transport (od čega 80% sredstava relevantno za projekte klimatskih promjena)	20,2				11,8	32,0
Konkurentnost i inovacije	12,3				8,9	21,2
c. Zapošljavanje, socijalna politika, obrazovanje, promocija rodne ravnopravnosti i razvoj ljudskih resursa	3,5	4,0	3,9	4,0	12,8	28,2
d. Poljoprivreda i ruralni razvoj (od čega je 10% sredstava relevantno za projekte klimatskih promjena)	2,5	7,4	5,9	8,9	27,7	52,4
UKUPNO	39,5	35,6	37,5	39,6	118,4	270,6
VIŠEKORISNIČKI PRIORITETI - IPA II						
	2014	2015	2016	2017	2018-2020	TOTAL
a. Horizontalna podrška	152,0	122,5	136,5	115,5	395,5	922
TAIEX i statistika	20,0	21,0	20,0	21,0	59,0	141,0
Savjetodavna funkcija međ.organizacija	49,0	40,0	25,0	32,0	91,0	237,0
Civilno društvo i mediji	25,0	5,0	30,0	5,0	60,0	125,0
Erasmus + uključujući dimenziju za mlade	33,0	34,0	35,0	35,0	110,0	247,0
Horizontalne mjere	25,0	22,5	26,5	22,5	75,5	172,0
b. Regionalne strukture i mreže, uključujući ECRAN	9,0	27,0	31,0	10,0	57,5	134,5
c. Regionalna podrška investicionim projektima	158,1	181,9	177,9	216,3	772,8	1.507,0
WBIF, SEETO, EDIF, GGF ⁹³ i drugi instrumenti	148,1	91,9	177,9	216,3	772,8	1.407,0
RHP, Regionalni program stanovanja	10,0	90,0	0,0	0,0	0,0	100,0
d. Teritorialna saradnja (prekogranični programi- ERDF)	28,9	33,6	44,6	68,6	219,5	395,2
UKUPNO	348,0	365,0	390,0	410,4	1445,3	2.958,7

⁹² Izvor: IPA II, Indikativna strategija za Crnu Goru i IPA II, Višekorisnička indikativna strategija, 2014)

⁹³ ECRAN – Environment and Climate Regional Accession Network; EDIF – Enterprise Development Innovation Facility; GGF – Green for Growth Fund (uključujući fond za tehničku podršku);

TEMATSKO PODRUČJE	1 Efikasna zaštita prirode, predjela i kulturnih dobara
STRATEŠKI CILJ	1.1. UNAPREĐIVANJE PREDUSLOVA ZA EFIKASNIJU ZAŠTITU
ODGOVORNI SUBJEKTI	<p>Vodeći subjekti: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Agencija za zaštitu životne sredine, Uprava za zaštitu kulturnih dobara lokalne samouprave</p> <p>Subjekti uključeni u implementaciju: Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo kulture sa Upravom za zaštitu kulturnih dobara, Ministrastvo pomorstva i saobraćaja, Javno preduzeće (buduća Agencija) za upravljanje morskim dobrom, naučne institucije (Univerzitet Crne Gore: PMF, Institut za biologiju mora, i drugi), NVO</p>

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
1.1.1 Unaprijediti primjenu instrumenata za zaštitu prirodnih staništa i ekosistema obalnog područja	<p>1.1.1.1 Izvršiti izmjene Zakona o zaštiti prirode, Zakona o šumama i propisa kojim se regulišu ekonomske djelatnosti u obalnom području u odnosu na zahtjeve o zaštiti biološke raznovrsnosti i primjeni ekosistemskog pristupa sadržane u relevantnim EU propisima (primarno Direktivom o staništima 93/626/EEC, Direktivi o pticama 2009/147/EC), UN Konvenciji o biološkoj raznovrsnosti i Protokolu o IUOP, istovremeno obezbjeđujući njihovu uzajamnu harmonizovanost;</p> <p>1.1.1.2 Izgraditi kapacitete za primjenu ekosistemskog pristupa:</p> <ul style="list-style-type: none"> – razvojem tehničkih uputstva, – realizacijom pilot projekata, – unaprjeđenjem kapaciteta javne administracije razmjenom informacija, transferom znanja i najbolje dostupne prakse kroz saradnju u regionalnim okvirima (primarno UNEP/MAP-om) i sa zemljama članicama EU, – podsticanjem saradnje nauke i javne administracije kroz aktivno učešće u izradi stručnih podloga za primjenu ekosistemskog pristupa, praćenju i izvještavanju o stanju morskog ekosistema, izradi programa, projekata i tehničkih uputstava, – podsticanjem saradnje poslovnog sektora i javne administracije u pogledu finansiranja programa i projekata za primjenu ekosistemskog pristupa kroz mehanizme društvene odgovornosti; <p>1.1.1.3 Sprovesti kritičku analizu dosadašnje primjene:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Strateške procjene uticaja na životnu sredinu prostornih i razvojnih planova na zaštićena prirodna dobra, ekološki vrijedna staništa i ekosisteme obalnog područja, – Procjene uticaja na životnu sredinu za zahvate u zaštićenim područjima prirode i obuhvatu prirodnih staništa i ekosistema obalnog područja, <p>a u skladu sa dobijenim rezultatima jačati kapacitete, uključujući i realizaciju pokaznih primjera optimalne primjene Strateške i Procjene uticaja na životnu sredinu na odabrane planske dokumente, odnosno odabrane zahvate u zaštićenim prirodnim dobrima, potencijalnim područjima nacionalne Ekološke mreže</p>	<p>Praćenjem pokazatelja dobrog ekološkog stanja mora i pokazatelja ekosistemskog pristupa, status morskog ekosistema ocijenjen je kao dobar;</p> <p>Unaprijeđena je primjena strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu, kao i ocjene prihvatljivosti;</p> <p>Ključna staništa u morskom i kopnenom dijelu obalnog područja se ne gube;</p>

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
	<p>(EMERALD, IBA, IPA) naročito onim koja uključuju prirodna staništa i ekosisteme obalnog područja;</p> <p>1.1.1.4 Omogućiti primjenu Ocjene prihvatljivosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> – podržavanjem transfera znanja i iskustava iz najbolje prakse kroz izradu vodiča i tehničkih uputstva za njeno sprovođenje, – testiranjem njene pune primjene na lokalitetima buduće Ekološke mreže u obalnom području; <p>1.1.1.5 Unaprijediti upotrebljivost stručnih podloga, dostupnost i ažurnost podataka o stanju biodiverziteta na kopnu i moru:</p> <ul style="list-style-type: none"> – unaprjeđenjem monitoringa stanja biodiverziteta u kopnenom dijelu obalnog područja, – uspostavljanjem inventara stanja biodiverziteta obalnog područja, – izradom stručnih podloga (u GIS obliku) za prostorno planiranje o rasprostranjenju, stanju i vrijednostima staništa i vrsta, – razmjenom podataka u okviru saradnje na Jadranu i Mediteranu, te sa Evropskom agencijom za zaštitu životne sredine; 	
<p>1.1.2 Unaprijediti zaštitu, upravljanje i planiranje predjela u skladu sa Evropskom konvencijom o predjelima</p>	<p>1.1.2.1 Uskladiti zakonske propise u oblasti prostornog planiranja, zaštite prirode, životne sredine i kulturne baštine sa Evropskom konvencijom o predjelima, utvrđujući, između ostalog, zaštitu izuzetno vrijednih predjela;</p> <p>1.1.2.2 Donijeti predionu politiku u okviru čijeg sprovođenja je potrebno:</p> <ul style="list-style-type: none"> – izraditi predionu tipologiju za Crnu Goru, izdvajajući predio primorskog regiona u okviru predione regionalizacije, – pripremiti stručne osnove za zaštitu izuzetnih predjela pri pripremi predione tipologije, – pri izradi prostorno-planske dokumentacije na svim nivoima obavezno izrađivati plan predjela, usklađen sa cjelovitim planskim rješenjem, koji treba da sadrži: jasan koncept razvoja i zaštite (lokalno) značajnih/prepoznatljivih predjela, određene uslove razvoja djelatnosti/zahvata, kao i smjernice za razvoj i zaštitu područja koja karakteriše potreba posebne (lokalne) zaštite predjela, – da su smjernice za razvoj i zaštitu predjela operativne, prelazeći tradicionalni zaštitni koncept, a gdje se ocijeni potrebnim i uzimajući u obzir potrebu stvaranja novog predjela, – da se posebna pažnja posveti predjelu u uskom obalnom području (± 1000 m od obale, zavisno od karakteristika obale), sanaciji degradiranih područja, planiranju zelenih sistema i pejzažno–arhitektonskom uređenju otvorenog prostora u naseljima, 	<p>Predio je element identiteta prostora i integrisan je u planove koji uključuju intervencije u prostoru;</p>

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
	<ul style="list-style-type: none"> – da se posebna pažnja posveti sanaciji degradiranih područja, planiranju zelenih sistema i pejzažno–arhitektonskom uređenju otvorenog prostora u naseljima, – naročito tretiraju pitanja predionog (pejzažno - arhitektonskog) uređenja obalne linije i zaleđa plaža, stvaranja zelenih bafer zona između plaža i urbanizovanih područja, arhitektonskog dizajna objekata na plažama i predionoj sanaciji degradiranih područja, – obalni odmak primjenjivati kao jedan od osnovnih instrumenata očuvanja obalnog predjela što u smislu razvoja turističkih kapaciteta nije ograničenje, već potencijal za stvaranja kvalitetnih pejzažno-arhitektonskih uređenja, – podizati svijest o značaju predjela različitim oblicima promovisanja i programima obrazovanja; 	
<p>1.1.3 Unaprijediti zaštitu i upravljanje kulturnim dobrima</p>	<p>1.1.3.1 Dopuniti Zakon o zaštiti kulturnih dobara normiranjem <i>in situ</i> zaštite obalnih i podvodnih kulturnih dobara, kao i unaprijeđivanjem postojećih normi po pitanju zaštite podvodne kulturne baštine;</p> <p>1.1.3.2 Za definisanje smjernica o kulturnim dobrima u prostorno-planskoj dokumentaciji što je jedan od preduslova upravljanja kulturnim dobrima potrebno je:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Izvršiti analizu kulturne baštine u obalnom području; – definisati funkcije (način upotrebe, namjenu) pojedinačnim kulturnim dobrima i odnos sa okolnim prostorom, – redifinisati, po potrebi, status i mjere zaštite kulturnih dobara, – sanirati prioritetna kulturna dobra uz prethodnu pripremu konzervatorskih stručnih podloga, – pripremiti stručne osnove za zaštitu podvodnog kulturnog naslijeđa, – podsticati kulturno stvaralaštvo koje u svojoj osnovi ima kulturnu baština Crn Gore. <p>1.1.3.3 U razvoju informacionog sistema i registra kulturnih dobara pri formatiranju podataka treba uvažavati potrebe prostornog planiranja tako da se :</p> <ul style="list-style-type: none"> – kartiranje stanja, vrijednosti, uslova i mjera očuvanja kulturnih dobara omogući u GIS formatu, – definišu prioritete u izradi registra kulturnih dobara u skladu sa prostorno-planskim potrebama, odnosno programom uređenja prostora; <p>1.1.3.4 Pri realizaciji razvojnih i prostorno-planskih opredjeljenja obezbijediti poštovanje preporuka od značaja za zaštitu prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora kao UNESCO-ve svjetske baštine u skladu sa Menadžment planom iz 2011. godine.</p> <p>1.1.3.5 Podsticati kulturno stvaralaštvo koje je utemeljeno na kulturnoj baštini i očuvanje nematerijalne kulturne baštine sa ciljem očuvanja specifičnosti i prepoznatljivosti obalnog područja Crne Gore.</p>	<p>Uslovi zaštite kulturnih dobara integrisani su u prostorne i razvojne planove;</p> <p>Svi značajni spomenici kulture su u funkciji i dobrom stanju;</p>

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
<p>1.1.4 Unaprijediti nadzor i kontrolu nad korišćenjem resursa obalnog područja</p>	<p>1.1.4.1 Prioritetno je:</p> <ul style="list-style-type: none"> – unapređivanje koordinacije djelovanja inspeksijskih službi zaduženih za nadzor i kontrolu ribarstva, pomorskih aktivnosti, zagađenja mora sa plovila, zaštitu životne sredine, zaštitu voda, zaštitu prostora i gradnju, kao i koordinacije njihovog djelovanja sa komunalnim inspeksijskim službama, – jačanje tehničkih i administrativnih kapaciteta navedeni inspeksijskih službi, naročito sa aspekta sprječavanja primjene nedozvoljenih sredstava kod ribolova, nedozvoljenog unosa invazivnih vrsta, nelegalne gradnje, komercijalno-turističke valorizacije prirodne i kulturne baštine na kopnu i u moru; 	<p>Podignut je nivo tehničkih i administrativnih kapaciteta inspeksijskih službi, kao i efikasnost njihovog koordiniranog djelovanja;</p>

TEMATSKO PODRUČJE	1 Efikasna zaštita prirode, predjela i kulturnih dobara
STRATEŠKI CILJ	1.2 ZNAČAJNO UNAPREĐIVANJE EFIKASNOSTI SISTEMA UPRAVLJANJA ZAŠTIĆENIM PRIRODNIM DOBRIMA, EKOLOŠKI VRIJEDNIM STANIŠTIMA I EKOSISTEMIMA OBALNOG PODRUČJA
ODGOVORNI SUBJEKTI	Vodeći subjekti: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Agencija za zaštitu životne sredine, lokalne samouprave Subjekti uključeni u implementaciju: Javno preduzeće (buduća Agencija) za upravljanje morskim dobrom, naučne institucije (Univerzitet Crne Gore: PMF, Institut za biologiju mora, i drugi), NVO

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
1.2.1 Identifikovati i vrednovati prirodna staništa i ekosisteme obalnog područja i izvršiti reviziju statusa postojećih i potencijalno zaštićenih područja prirode	<p>1.2.1.1 Izvršiti mapiranje i vrednovanje odnosno utvrđivanje stanja (uključujući primjenu GIS-a):</p> <ul style="list-style-type: none"> – zaštićenih prirodnih dobara na kopnu, kao i vrijednih staništa i ekosistema obalnog područja predloženih za zaštitu, prioritetno spomenika prirode, predjela posebnih prirodnih i Kotorsko-Risanskog zaliva koje je pod zaštitom UNESCO-a, – morskih habitata u teritorijalnom moru Crne Gore, kao i međunarodnim vodama, primarno na sedam prioriternih lokaliteta (1. Luštica (od Mamule do rta Mačka), 2. zona od rta Trašte do Platamuna (sa uskom zonom stroge zaštite od rta Žukovac do rta Kostovica), 3. šira zona ostrva Katič, 4. zona od rta Volujica do Dobrih Voda, 5. zona od rta Komina do rta kod ostrva Stari Ulcinj, 6. zona uvale Valdanos do Velike uvale i 7. Seka Đjeran sa južnim dijelom zone ispred Velike plaže do ušća Bojane); <p>1.2.1.2 Shodno utvrđenom stanju izvršiti:</p> <ul style="list-style-type: none"> – reviziju statusa postojećih zaštićenih prirodnih dobara, kao i potencijalno zaštićenih područja prirode, – utvrditi granice obuhvata predloženih zaštićenih prirodnih dobara i prioriternih lokaliteta morskih staništa u okviru područja u moru koja su predložena za stavljanje pod zaštitu, – utvrđivanje prioriternih novih zaštićenih prirodnih dobara koja treba da budu stavljena pod zaštitu do 2020. godine, u skladu sa važećim prostorno-planskim smjernicama i zahtjevima za uspostavljanje nacionalne Ekološke mreže i ostalim relevantnim međunarodnim standardima kroz otvoreni participativni proces, uz učešće relevantnih subjekata (administracija na nacionalnom i lokalnom nivou, državni organi, naučne i stručne institucije, nevladine i organizacije civilnog društva); 	<p>Uspostavljeno je integrisano upravljanje mrežom zaštićenih prirodnih dobara, ekološki vrijednih staništa i ekosistema na kopnu i u moru obalnog područja;</p> <p>Primijenjena su najbolja dostupna znanja i standardi upravljanja u zaštićenim prirodnim dobrima (npr. IUCN);</p>

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
<p>1.2.2 Unaprijediti nadležnosti i izgraditi potrebne kapacitete za integralno upravljanje zaštićenim područjima prirode, prirodnim staništima i ekosistemima obalnog područja</p>	<p>1.2.2.1. Uspostaviti efikasnu organizaciju i upravljačku strukturu za upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima:</p> <ul style="list-style-type: none"> – izradom studija zaštite i planova upravljanja i obezbjeđenjem finansijskih sredstava za upravljanje zaštićenim prirodnih dobara, u skladu sa raspoloživim rezultatima vrednovanja i inventarizacije kopnenog i morskog biodiverziteta, – primjenom najbolje dostupne upravljačke prakse, – zaustavljanjem gubitaka vrijednosti biodiverziteta i degradacije ekosistema, kao i sprovođenjem mjera saniranja i restauracije lokaliteta sa narušenim staništima, – usklađivanjem razvojno-investicionih planova sa planovima upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima, – povećanjem koristi od ekosistemskih usluga sprovođenjem mjera zelenog i plavog rasta, primarno kroz održivu turističku valorizaciju usluga ekosistema, – unaprjeđenjem Zakona o zaštiti prirode i Zakona o morskome dobru kroz definisanje normi kojim se omogućava cjelovito upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim i ekosistemima obalnog područja buduće Ekološke mreže, uključujući prikupljanje informacija i izvještavanje o stanju biodiverziteta obalnog područja; <p>1.2.2.2. Unaprijediti postojeće kapacitete za upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima:</p> <ul style="list-style-type: none"> – sprovođenjem programa obuke i trening aktivnostima (u kontekstu obaveza koje proizilaze iz procesa transpozicije Direktive o staništima 93/626/EEC, Direktive o pticama 2009/147/EC, Okvirne direktive o morskoj strategiji 2008/56/EC, uspostavljanja nacionalne Ekološke mreže, integralnog upravljanja obalnim područjem i planiranja namjene mora, saradnje sa UNEP/MAP-om i GFCM-om), – transferom znanja u cilju primjene najbolje dostupne prakse upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima, naročito zaštićenim prirodnim dobrima u moru (korišćenjem iskustva u okviru MEDPAN-a); 	

TEMATSKO PODRUČJE	2 Uređenje prostora i održivi prostorni razvoj
STRATEŠKI CILJ	2.1. UNAPREĐIVANJE SISTEMA PROSTORNOG PLANIRANJA
ODGOVORNI SUBJEKTI	Vodeći subjekti: Ministarstvo održivog razvoja i turizma Subjekti uključeni u implementaciju: Lokalne samouprave, Uprava za inspeksijske poslove, Javno preduzeće (buduća Agencija) za upravljanje morskim dobrom

MJERE	PODMJERE	CILNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
2.1.1. Sistematski pratiti i istraživati stanje i procese u prostoru i razviti informacijski sistem uređenja prostora	<p>2.1.1.1 Sprovesti analize i istraživanja kao osnov za izvještavanje o stanju u prostoru:</p> <ul style="list-style-type: none"> – pratiti sprovođenje planskih dokumenata, – pratiti socio-ekonomske procese od interesa za prostorni razvoj, – analizirati potrebe i interese drugih resora i privrede vezano za prostorni razvoj, – sarađivati sa informaciono-analitičkim sistemima drugih sektora (životna sredina, priroda, kulturna baština, poljoprivreda...), – razraditi kriterijume i postupke za objektiviziranu analizu prijedloga planskih dokumenata jedinica lokalne samouprave i njihovu usklađenost sa planovima višeg reda, – formirati trajne baze podataka (observatorijuma) za kontinuirano praćenje i ocjenjivanje stanja u obalnom području kao osnova za programiranje budućih aktivnosti; <p>2.1.1.2 Razraditi i koristiti pokazatelje (indikatore) za praćenje stanja u prostoru:</p> <ul style="list-style-type: none"> – pripremiti listu osnovnih pokazatelja po temama (imajući u vidu pokazatelje koje se već prate odnosno trebali bi se pratiti po sektorima), – razraditi metodologiju izračunavanja pokazatelja, – obezbijediti ulazne podatke za odabrane pokazatelje, uključujući podatke za polazno stanje; <p>2.1.1.3 Uspostaviti osnovne GIS baze podataka informacionog sistema o prostoru na državnom i lokalnom nivou:</p> <ul style="list-style-type: none"> – razraditi prioritetne slojeve prostornih podataka, – uskladiti format i parametre GIS baze sa zahtjevima nacionalne infrastrukture prostornih podataka, – pripremiti polaznu bazu metapodataka; 	<p>Uspostavljena baza podataka (observatorijum stanja) u obalnom području u okviru informacionog sistema o prostoru sa GIS bazom podataka i sistemom pokazatelja o stanju u prostoru koji se redovno ažuriraju;</p> <p>Bitno unaprijeđen kvalitet izvještaja o stanju u prostoru;</p> <p>Razvijen sistem stručnog ocjenjivanja planskih dokumenata;</p>
2.1.2 Unaprijediti kvalitet planskih dokumenata	<p>2.1.2.1 Metodološki unaprijediti planski proces:</p> <ul style="list-style-type: none"> – definisati elemente objektivizacije i racionalizacije planskog procesa kroz Pravilnik (korišćenje indikatora i kvantitativne analize uz korišćenje GIS-a), 	<p>Sistem planskih dokumenata, nakon racionalizacije kroz</p>

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
	<ul style="list-style-type: none"> – integrisati metode predionog vrednovanja i planiranja u planski proces na svim nivoima planiranja, – koristiti analizu ranjivosti kao osnov za utvrđivanje režima zaštite i korišćenja prostora, te analize pogodnosti, kao sredstva optimizacije namjene površina u prostornim planovima, – razraditi pristup za analize rizika od klimatskih promjena (npr. indeks obalne ranjivosti); <p>2.1.2.2 Unaprediti postupke i metode procjena uticaja na životnu sredinu (strateške i projektne):</p> <ul style="list-style-type: none"> – objektivizirati pojedine korake u postupku procjene kroz korišćenje kvantitativnih, a ne isključivo kvalitativnih metoda, posebno kod strateške procjene, – procjene i analize vezati za konkretne prostorne cjeline i zone specifičnih uticaja unutar obuhvata planskog dokumenta, – unaprijediti obavezu paralelnog i na saradnji zasnovanih planskog procesa i procjene uticaja; <p>2.1.2.3 Obezbijediti sadržajnu i normativnu standardizaciju planskih dokumenata:</p> <ul style="list-style-type: none"> – definisati obavezni minimalni osnov sadržaja planskih dokumenata, kartografskog i tekstualnog dijela (struktura teksta, naslovi, podnaslovi,...), – obezbijediti "tipske" smjernice odnosno modele odredbi za sprovođenje koje se zatim samo dopunjavaju specifičnim lokalnim elementima, – utvrditi i primijeniti kriterijume za omogućavanje prostora javnog interesa u planskim dokumentima, – razraditi sumarni iskaz osnovnih bilansa i pokazatelja za osnovne vrste planskih dokumenata; <p>2.1.2.4 Jačati instrumente i kriterijume za podsticanje i obezbjeđivanje kvaliteta urbanističkog i arhitektonskog oblikovanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> – izraditi tematske smjernice i priručnike, kako za oblikovanje nove izgradnje, tako i za sanaciju i rehabilitaciju neuslovno ili nelegalno izgrađenih područja, – koristiti konkurse kao instrumente za podsticaj kreativnosti i inovacija za dobijanje najboljih idejnih urbanističkih i arhitektonskih rješenja, – donijeti nacionalnu arhitektonsku politiku i programe za kvalitet i kulturu građenja; <p>2.1.2.5 Obezbijediti stručnu ocjenu kvaliteta planskih dokumenata (recenziju):</p> <ul style="list-style-type: none"> – definisati transparentne metodologije ocjenjivanja, – pored kvalitativnih ocjena, omogućiti objektivizaciju vrednovanja kroz korišćenje kvantitativnih analiza, indikatora i GIS-a (metodološki korektiv), – definisati kriterijume za sastav stručnih tijela, odnosno ovlašćene stručnjake-recenzente; 	<p>metodološku, sadržajnu i normativnu standardizaciju, je stabilizovan i uspješno zadovoljava potrebe efikasnog uređenja prostora;</p> <p>Strateške procjene uticaja na životnu sredinu doprinose kvalitetu planskih dokumenata, posebno u smislu minimizacije uticaja na sredinu;</p> <p>Unaprijeđen je kvalitet regulacionih (urbanističkih) planova čime je stvoren osnov za povećanje kvaliteta izgrađene sredine;</p> <p>Uspješno se provodi stručna ocjena kvaliteta planskih dokumenata pri čemu se koriste objektivni kriterijumi i pokazatelji, kao i GIS analize i podaci iz informacionog sistema o prostoru;</p>

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
	<p>2.1.2.6 Uvesti instrumente provjere arhitektonske uspješnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> – u cilju obezbjeđivanja kvaliteta izgrađenog prostora i kulture građenja formirati tijelo koje daje mišljenje/saglasnost za zahvate u prostoru definisane propisom ili planskim dokumentom, – moguće je predvidjeti uslovnu primjenu ovog zahtjeva zavisno od tipa zahvata, složenosti i lokalnih uslova, vrijednosti i osjetljivosti lokacije i okruženja, stepena u kojem ponuđeni projekat poštuje planske uslove i smjernice; 	
<p>2.1.3 Uvesti planiranje namjene mora</p>	<p>2.1.3.1 Utvrditi zakonsku osnovu za izradu Prostornog plana mora, razmatranjem mogućnosti izmjene zakonodavstva kako bi se utvrdila norma kojom se reguliše sprovođenje prostornog planiranja mora, i to:</p> <ul style="list-style-type: none"> – donošenjem posebnog pravnog akta u skladu sa Direktivom o definisanju okvira za prostorno planiranje mora, a djelomično i IUOP Protokolom, ili – dopunama važećeg zakonodavstva u oblasti prostornog planiranja; <p>2.1.3.2 Uspostaviti postupak primjene planiranja mora na način da se :</p> <ul style="list-style-type: none"> – donese Odluka o izradi plana; – definiše institucionalni nivo nadležan za izradu, sprovođenje i praćenje sprovođenja plana; – realizuje pilot projekat izrade plana namjene mora; – slijedom iskustva u realizaciji pilot projekta i u skladu sa zahtjevima Direktive o planiranju namjene mora, definiše nivo (ili nivoi) izrade plana. To može biti na nacionalnom nivou (za cijelo morsko područje Crne Gore); subregionalnom nivou (plan za veće i značajnije morske cjeline, kao što je npr. Bokokotorski zaliv) ili na lokalnom nivou (ne mora biti samostalni dokument već dodatak postojećim lokalnim prostorno planskim dokumentima). <p>2.1.3.3 Uspostaviti adekvatnu bazu podataka za primjenu planiranja namjene mora, uključujući stručne podatke za ekološku i socio-ekonomsku deskripciju stanja morskog ekosistema, kvantifikaciju rastućih pritisaka obalnih djelatnosti (primarno urbanizacije, turizma, pomorstva, marikulture i ribarstva) na ekosistem mora i projekciju dobrog ekološkog stanja mora;</p> <p>2.1.3.4 Ojačati planerske kapacitete za primjenu planiranja mora:</p> <ul style="list-style-type: none"> – razvojem tehničkih uputstava za primjenu planiranja mora, – sprovođenjem tening kurseva za prostorne planere i stručnjake prirodnih nauka koji se bave istraživanjem mora; – razmjenom iskustava i transferom znanja i pozitivne prakse, uključivanjem profilisanih stručnjaka u izradu planova mora i sl. 	<p>Smanjene su ili eliminisane konfliktne namjene prostora na moru;</p>

TEMATSKO PODRUČJE	2 Uređenje prostora i održivi prostorni razvoj
STRATEŠKI CILJ	2.2 STVARANJE ŠIRIH PREDUSLOVA ZA FUNKCIONISANJE SISTEMA UREĐENJA PROSTORA
ODGOVORNI SUBJEKTI	Vodeći subjekti: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Uprava za inspekcijske poslove Subjekti uključeni u implementaciju: Lokalne samouprave, Javno preduzeće (buduća Agencija) za upravljanje morskim dobrom

MJERE	PODMJERE	CILNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
2.2.1 Efikasno sprovesti planove	<p>2.2.1.1 Obezbijediti efikasnu pripremu građevinskog zemljišta - urbana preparcelacija (komasacija);</p> <ul style="list-style-type: none"> - realizovati prostore javnog interesa u naseljima, - obezbijediti distributivnu pravednost u podjeli građevinskih prava među vlasnicima zemljišta, - omogućiti da lokalna samouprava nema troškove otkupa zemljišta za površine u javnom korišćenju, - obezbijediti podršku za sprovođenje pilot projekata (dobrovoljne) urbane komasacije kojom će se pokazati prednosti ovog instrumenta; <p>2.2.1.2 Stvarati efikasnije mehanizme za sprječavanja nelegalne gradnje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - jačati inspekcijske službe, - obezbijediti tehnička sredstava i šire korišćenje informacionih tehnologija; 	<p>Urbana preparcelacija je nakon detaljnih analiza izvodljivosti i efekata normativno regulisana u zakonu i postaje važan instrument pravičnog sprovođenja detaljnih planskih dokumenata;</p> <p>Sistem stručnog usavršavanja je uspostavljen što je rezultiralo jačanjem kapaciteta svih subjekata u sistemu uređenja prostora;</p>
2.2.2 Jačati stručne kapacitete	<p>2.2.2.1 Razviti programe stručnog usavršavanja i jačati kompetencije prostornih planera i arhitekata:</p> <ul style="list-style-type: none"> - reafirmisati metodologije odnosno stručne kriterijume koji trebaju stajati iza planerskih odluka, posebno kvantitativnih metoda kao osnove objektivizacije, - obezbijediti multidisciplinarno sagledavanje planskih tema i međusektorsku saradnju i koordinaciju, - omogućiti participativno planiranje, tehnike rješavanja sporova i korišćenje informacionih tehnologija u participativnom procesu, - poželjno je omogućiti uključivanje specijalističkog stručnog usavršavanja kao kriterijuma za produžavanje saglasnosti za obavljanje stručnih poslova uređenja prostora; <p>2.2.2.2 Jačati kapacitete lokalne uprave u pripremi, izradi i sprovođenju planskih dokumenata:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uspostaviti redovna stručna usavršavanja u formi seminara i radionica, posebno vezano za normativne novelacije, - koristiti informacione tehnologije i primjenjivati tipske formata u svim fazama izrade i sprovođenja planskih dokumenata, 	<p>Stvoreni su preduslovi za kvalitetnije participativno planiranje koje se dalje afirmiše i sprovodi uz aktivno učešće svih zainteresovanih aktera;</p> <p>Nema nelegalne i neplanske gradnje izvan građevinskih područja;</p>

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
	<ul style="list-style-type: none"> – razviti sistem upravljanja kvalitetom javne uprave, – izdvajati primjere dobre prakse koji se kroz programe jačanja kompetencija diseminiraju, a po potrebi i formalizuju u regulativi; <p>2.2.2.3 Jačati kapacitete za participativno planiranje:</p> <ul style="list-style-type: none"> – omogućiti participaciju od faze programiranja odnosno iniciranja izrade planskog dokumenta, – pripremiti participativni proces kroz prezentaciju planerskih rješenja koja su rezultat kvalitetnih i transparentnih metodoloških planerskih postupaka, – suzbiti situacije u kojim se kroz formu participativnog procesa omogućava olako prihvatanje neutemeljenih zahtjeva pojedinih aktera kao supstitut za analitičko i argumentovano planiranje, – argumentovati opasnosti od pretjeranog skraćivanja planskog procesa koje ugrožava kvalitet participativnog procesa, – jačati kapaciteta svih učesnika u participativnom procesu; 	
<p>2.2.3 Unaprijediti procedure i prakse saradnje sa drugim sektorima</p>	<p>2.2.3.1 Omogućiti horizontalnu (međuresornu) i vertikalnu koordinaciju:</p> <ul style="list-style-type: none"> – omogućiti međuresornu koordinaciju u usklađivanju sektorske regulative i regulative sistema uređenja prostora, – unaprijediti instrumente koordinacije s drugim resorima u postupku izrade planskih dokumenata, – jačati komunikaciju i koordinaciju s jedinicama lokalne samouprave, – obezbijediti usklađivanje sa zakonodavstvom EU, učešće u usklađivanju vezano za resore i postupke koji su dio planskog procesa (procjene uticaja, Ekološka mreža, Inspire Direktiva, Protokol o IUOP, MSP,..); <p>2.2.3.2 Obezbijediti potrebne sektorske ulazne podatke:</p> <ul style="list-style-type: none"> – pravovremeno i sistematski pripremiti podloge, posebno zaštite prirodne i kulturne baštine, zaštite elemenata životne sredine, poljoprivrede i dr., – izbjegavati površna ad hoc mišljenja i studije kojim se ne afirmiše kredibilitet izvještavanja i vjerodostojnost dokumenata resora, – usklađivati formate sektorskih podataka i podloga, uvažavajući i zahtjeve prostorno planskog normiranja (jasni režimi i uslovi korišćenja); <p>2.2.3.3 Koristiti instrumente poreske politike u funkciji ostvarivanja planskih ciljeva:</p> <ul style="list-style-type: none"> – analizirati primjenu i ograničenje postojećih instrumenata poreske politike (porez na nepokretnosti) u 	<p>Unaprijeđena je horizontalna i vertikalna koordinacija među subjektima u sistemu uređenja prostora;</p> <p>Instrumenti poreske politike se koriste i u funkciji ciljeva održivog uređenja prostora:</p>

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
	funkciji ostvarivanja planskih ciljeva, posebno destimulisanja pritisaka za prenamjenu zemljišta u građevinsko, – izraditi studiju varijantnih instrumenata poreske politike, uključujući porez na neizgrađeno građevinsko zemljište, sa simulacijama primjene;	

TEMATSKO PODRUČJE	3 Razvoj infrastrukture za sprečavanje i sanaciju zagađenja
STRATEŠKI CILJ	3.1 POBOLJŠANJE EKOLOŠKOG STANJA MORSKOG EKOSISTEMA
ODGOVORNI SUBJEKTI	Vodeći subjekti: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo pomorstva i saobraćaja, <u>Uprava za inspekcijske poslove</u> Subjekti uključeni u implementaciju: Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo odbrane, Ministarstvo unutrašnjih poslova, lokalne samouprave, Javno preduzeće (Agencija) za upravljanje morskim dobrom, Agencija za zaštitu životne sredine, Uprava pomorske sigurnosti, Lučke kapetanije, Institut za biologiju mora, akreditovane laboratorije (Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju, Centar za ekotoksikološka ispitivanja doo-CETI), Uprava pomorske sigurnosti, Služba za djelovanje u vanrednim situacijama, Koordinacionog tijelo (Radna grupa) za uspostavljanje integrisanog sistema kontrole, nadzora i zaštite mora

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
3.1.1. Realizovati sanaciju morskog ekosistema na prioritetnim lokacijama	<p>3.1.1.1 Unaprijediti sistem odvođenja i prečišćavanja otpadnih voda, između ostalog:</p> <ul style="list-style-type: none"> – uklanjanjem kanalizacionih ispusta koji nisu u funkciji i sanacijom nelegalnih ispusta, kao i obezbijevanjem njihovog povezivanja sa glavnim kanalizacionim kolektorima, te sanacijom pripadajućeg prostora; – prelaskom iz mješovitog u separate kanalizacione sisteme, posebno za otpadne i atmosferske vode, s upotrebom atmosferske vode za sivu vodu i navodnjavanje; – izmještanje ispusta komunalnih otpadnih voda iz Bokokotorskog zaliva obzirom na izražen uticaj zagađenja u zonama slabe izmjene vode; <p>3.1.1.2 Podsticati primjenu novih materijala i bio-tehnologija u cilju smanjenja pritiska na životnu sredinu uzrokovanih tehnološkim operacijama u brodogradnji, remontu brodova i održavanju jahti;</p> <p>3.1.1.3 U cilju očuvanja postojećeg stanja kvaliteta voda ili saniranja postojećeg zagađenja voda prostorno-urbanističkim planovima:</p> <ul style="list-style-type: none"> – predvidjeti lokacije za izgradnju uređaja za prečišćavanje otpadnih voda koje su pogodne u odnosu na ranjivost životne sredine; – omogućiti urbanizaciju bez adekvatnog komunalnog opremanja građevinskog zemljišta, odnosno priključenja na kanalizacionu mrežu; 	<p>Unaprijeđen je kvalitet mora na hot spot lokacijama i na udaljenosti od 1nm od obale (Brodogradilištu u Bijeloj, akvatorijumu između Brodogradilišta u Bijeloj i Luke Porto Montenegro, Luci Bar, Luci Kotor, Port Mileni i morskou akvatorijumu na potezu od Ulcinja do Port Milene);</p> <p>Uspostavljen je efikasan sistem djelovanja u slučaju zagađenja sa plovila;</p>

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
<p>3.1.2. Doprinijeti efikasnosti sprječavanja nastanka i kontrole zagađenja iz izvora na moru</p>	<p>3.1.2.1 Nastaviti sa usklađivanjem postojeće legislative u oblasti sprječavanja i kontrole zagađenja iz izvora na moru (prvenstveno Zakona o sprječavanju zagađenja mora sa plovila), uključujući i donošenje posebnih podzakonskih propisa kojim se reguliše zaštita mora u pogledu ograničavanja emisije zagađivača vazduha sa plovila, kontrola plovila sa premazima i bojama sa sadržajem štetnih supstanci (antifouling boje), podsticaj primjene nisko-karbonskih mjera u pomorskom transportu, i sl;</p> <p>3.1.2.2 Uspostaviti integrisani sistem kontrole, nadzora i zaštite mora koji treba da obezbijedi efikasno izvršavanje pomorskih misija kao jednog od stubova za obezbjeđivanje integrisanog upravljanja obalnim područjem;</p> <p>3.1.2.3 Unaprijediti sistem za pružanje odgovora u akcidentnim situacijama na moru u skladu sa Protokolom za sprječavanje i reagovanje u slučaju akcidentnog zagađenja mora sa plovila Barselonske konvencije, te zahtjevima IMO-a;</p> <p>3.1.2.4 Utvrditi kapacitete životne sredine u Bokokotorskom zalivu, primarno u odnosu na kapacitete morskog ekosistema za prijem velikih brodova koji negativno utiču na kvalitet vazduha, kvalitet morske vode i uznemiravanje ribljeg fonda, emisiju buke, uvažavajući činjenicu da je riječ o djelatnosti od značaja za rast prihoda na lokalnom nivou;</p>	
<p>3.1.3. Unaprijediti sistem za prihvati i tretman zauljnih (kaljužnih voda), sanitarnih voda i čvrstog otpada i kontrolu i tretman balastnih voda u lukama</p>	<p>3.1.3.1 Izraditi tehničku dokumentaciju i instalirati opremu u lukama u Baru i Kotoru za prihvati i tretman zauljnih (kaljužnih voda), sanitarnih voda i čvrstog otpada, te za kontrolu i tretman balastnih voda u lukama; omogućiti da barem jedna luka ispunjava zahtjeve luke od međunarodnog značaja;</p> <p>3.1.3.2 Unaprijediti legislativu i tehničke kapacitete za uspostavljanje sistema za upravljanje balastim vodama i kontrolu uticaja invazivnih vrsta;</p> <p>3.1.3.3 Unaprijediti procedure vođenja evidencije o prihvatu zauljnih (kaljužnih voda), sanitarnih voda i čvrstog otpada sa brodova, kao i kontrolu vođenja brodskih knjiga, u skladu sa standardnim procedurama IMO-a (integrišući tako dobijene podatke u cjelovitu bazu podataka o obalnom području);</p> <p>3.1.3.4 Organizovati treninge i edukativne programe za sprovođenje odgovarajućih procedura i upotrebu opreme u lukama, naročito kroz saradnju i povezivanje lučkih uprava u regionalnom kontekstu djelovanja;</p>	
<p>3.1.4. Smanjiti količinu otpada koji dospjeva u more (eng. marine)</p>	<p>3.1.4.1 Integrisati mjere za uspostavljanje monitoringa i upravljanje otpadom koji dospjeva u more u politiku upravljanja otpadom;</p> <p>3.1.4.2 Uspostaviti mehanizme saradnje (npr. uključiti ribare u praćenje i uklanjanje otpada iz mora) i razviti</p>	

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
litter)	<p>programe jačanja svijesti o negativnim efektima otpada koji dopijeva u more na morski ekosistem;</p> <p>3.1.4.3 Inicirati aktivnosti uklanjanja plutajućeg i potopljenog otpada u moru, te njegovog sakupljanja i daljeg tretmana u centrima za upravljanje otpadom, uključujući i programe reciklaže;</p>	

TEMATSKO PODRUČJE	3 Razvoj infrastrukture za sprečavanje i sanaciju zagađenja
STRATEŠKI CILJ	3.2. SANACIJOM ZAGAĐENJA USLJED NEADEKVATNOG ODLAGANJA I TRETMANA ČVRSTOG OTPADA UNAPREĐUJE SE BEZBJEDNO UREĐENJE, REVITALIZACIJA I REKULTIVACIJA PROSTORA
ODGOVORNI SUBJEKTI	<p>Vodeći subjekti: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, lokalne samouprave</p> <p>Subjekti uključeni u implementaciju: Agencija za zaštitu životne sredine, Zavod za statistiku Crne Gore (MONSTAT), privredni subjekti, Zajednica opština CG, akreditovane laboratorije (Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju, Centar za ekotoksikoloska ispitivanja doo - CETI), Uprava za inspekcijske poslove</p>

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
3.2.1. Realizovati prioritetne projekte sanacije zagađenih lokaliteta zemljišta, kao i neuslovno urbanizovanih područja	<p>3.2.1.1 Prioritetno treba sanirati:</p> <ul style="list-style-type: none"> – lokacije gradskih neuređenih odlagališta koje su korišćene za odlaganje sakupljenog komunalnog otpada u svim primorskim opštinama, – lokacije industrijskog zagađenja, – prostor u Igalu i Sutorinskom polju koji je od značaja za očuvanje rezervi peloida i mineralnih voda, – legalno urbanizovana područja neopremljena komunalnom infrastrukturom, – područja legalizovane bespravne gradnje, – lokacije kamenoloma, pri tom podstičući realizaciju projekata zelene infrastrukture; 	<p>Smanjenjeno je zagađenje životne sredine zatvaranjem i sanacijom neuređenih odlagališta otpada u svim primorskim opštinama;</p> <p>Izvršena je sanacija zemljišta u Brodogradilištu u Bijeloj sa pripadajućim akvatorijumom;</p>
3.2.2. Doprinijeti unapređivanju upravljanja čvrstim otpadom efikasnijim djelovanjem i saradnjom nadležnih subjekata	<p>3.2.2.1 Jedinice lokalne samouprave treba, između ostalog, da:</p> <ul style="list-style-type: none"> – donesu podzakonska akta iz svoje nadležnosti o načinu odvojenog sakupljanja komunalnog otpada radi obrade, – donesu lokalne planove upravljanja otpadom kojim će definisati sakupljanje, transport i obrada komunalnog otpada, uključujući i mjere za sprječavanje ili smanjenje nastanka otpadne ambalaže, odnosno kabastog otpada, – doprinesu povećanju stope reciklaže komunalnog otpada podsticanjem razdvajanja frakcija otpada i smanjivanjem količine komunalnog otpada na izvoru, 	

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
	<ul style="list-style-type: none"> – jačaju svijest građana o važnosti odvojenog sakupljanja komunlanog otpada; 3.2.2.2 Agencija za zaštitu životne sredine treba značajno da unaprijedi sistem za praćenje tokova otpada u u Crnoj Gori; 3.2.2.3 Potrebno je jačati primjenu inovativnih i čistih tehnologija upravljanja otpadom; 3.2.2.4 Pri izradi prostorno-planske dokumentacije treba unaprijediti bezbjedno planiranje lokacija za odlaganje i tretman čvrstog otpada dosljednom primjenom kriterijuma zaštite zemljišta, vazduha, podzemnih voda, vodotoka, vodoizvorišta i mora; 3.2.2.5 Unaprijediti primjenu kaznenih mjera i povećati efikasnost djelovanja inspeksijskih organa pri sprovođenju Zakona o upravljanju otpadom; 	

TEMATSKO PODRUČJE	3 Razvoj infrastrukture za sprečavanje i sanaciju zagađenja
STRATEŠKI CILJ	3.3. PODSTICAJ ZELENOJ MOBILNOSTI I RAZVOJU ZELENE INFRASTRUKTURE
ODGOVORNI SUBJEKTI	Vodeći subjekti: Ministarstvo nauke, Ministarstvo održivog razvoja i turizma; Subjekti uključeni u implementaciju: Ministarstvo pomorstva i saobraćaja, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, lokalne samouprave, Agencija za zaštitu životne sredine, Institut za biologiju mora, akreditovane laboratorije (Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju, Centar za ekotoksikološka ispitivanja doo - CETI)

MJERE	PODMJERE	CILNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g
3.3.1. Podsticati zelenu mobilnost na moru	<p>3.3.1.1 Ispitati mogućnosti i testirati pilot aktivnosti u primjeni plovila koja smanjuju uticaj zagađenja na morski ekosistem (npr. redukcija nivoa emitovane buke, primjena zaštitnih premaza koji ne sadrže štetne antifouling boje);</p> <p>3.3.1.2 Ispitati mogućnosti organizovanja održivog prevoza na moru za lokalne potrebe uspostavljanjem "zelene" povezanosti sa morske strane između pojedinih mjesta duž obale;</p>	Realizovan je barem po jedan projekat uvođenja zelene infrastrukture u opštinama;
3.3.2. Podsticati zelenu mobilnost na kopnu	<p>3.3.2.1 Podsticati pilot projekte uspostavljanja integrisanog sistema održivog saobraćaja na kopnu (primjena vozila na električni pogon i solarnu energiju, kao i izgradnja biciklističkih staza, naročito u gradskim jezgrima; poći od iskustava u realizaciji pilot projekata u razvoju održivog transporta u Perastu i integrisanog sistema organizovanja javnog prevoza biciklima u Tivtu);</p> <p>3.3.2.2 Ispitati mogućnosti za uspostavljanje integrisanog sistema održivog saobraćaja u Boki Kotoroskoj;</p>	
3.3.3. Podsticati realizaciju projekata izgradnje zelene infrastrukture u skladu sa najboljim dostupnim praksama u EU	<p>3.3.3.1 Projekatima zelene infrastrukture doprinijeti smanjenju fragmentacije ekosistema i rastu usluga ekosistema, naročito u okviru :</p> <ul style="list-style-type: none"> - sprovođenja agro-ekoloških mjera i obnavljanja ruralnih područja, - sprječavanja fragmentacije obalnih šuma i očuvanja predione raznovrsnosti (npr. podizanje šuma i obnavljanje staništa); - upravljanja vodama naročito sa aspekta upravljanja rizicima od poplava, povećanja otpornosti na suše, revitalizacije vodotoka kombinovanim ekoremedijacijskim mjerama; - smanjenja zagađenja zemljišta (degradiranih industrijskim aktivnostima, erozijom) i sanacije 	

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g
	<p>deponija i rješenja ekoloških problema u marinama testiranjem sprovođenja mjera eko-remedijacije (npr. primjenom biljnih uređaja za prečišćavanje otpadnih voda; vegetacijskim trakama za ublažavanje rasutih zagađenja; dehidracije i mineralizacije zagađenog sedimenta iz mora, rijeka; sušenja i tretmana kanalizacionog mulja; značajno je primijeniti i iskustva u realizaciji tekućeg projekta eko-remedijacije Port Milene);</p> <ul style="list-style-type: none"> - ublažavanja i prilagođavanja na uticaje klimatskih promjena (npr. pošumljavanjem i smanjenjem upotrebe karbonski intenzivnih materijala i goriva, upotrebom različitih biomaterijala koji apsorbuju CO₂, povećanjem površina sa gradskim zelenilom čime se ublažavaju efekti mikro-klimatskih pojava u urbanim područjima, naročito usljed uticaja toplotnih talasa). <p>3.3.3.2 U skladu sa smjernicama za očuvanje i razvoj otvorenih ruralnih prostora (6.2.1) podsticati realizaciju projekata zelene infrastrukture u cilju povećanja efikasnosti korišćenja ovih prostora i rasta usluga ekosistema koje pružaju;</p>	

TEMATSKO PODRUČJE	3 Razvoj infrastrukture za sprečavanje i sanaciju zagađenja
STRATEŠKI CILJ	3.4. UBLAŽAVANJE UTICAJA PRIRODNIH HAZARDA
ODGOVORNI SUBJEKTI	Vodeći subjekt: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo unutrašnjih poslova Subjekti uključeni u implementaciju: Ministarstvo nauke, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Javno preduzeće (Agencija) za upravljanje morskim dobrom, lokalne samouprave, Agencija za zaštitu životne sredine, Uprava za inspeksijske poslove, Institut za biologiju mora, Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju, Geološki zavod, Fakultet za biotehnička istraživanja i Centar za ekotoksikološka ispitivanja doo-CETI

MJERE	PODMJERE	CILNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
3.4.1. Ojačati primjenu instrumente prevencije, kontrole i sanacije uticaja prirodnih hazarda	<p>3.4.1.1 Obezbijediti potrebna sredstva za programe istraživanja, uključujući mapiranje, i monitoringa prirodnih hazarda i razvoj rješenja za smanjenje štete od njih, primarno na pojedine aspekte obalne erozije (naročito bujičnu aktivnost nakon obilnih padavina jakog intenziteta i abraziju koja se odvija dejstvom morskih talasa), seizmički hazard, klimatske promjene i meteorološke hazarde (podizanje nivoa mora, uticaj suše, šumski požari, jake kiše i olujni vjetrovi);</p> <p>3.4.1.2 U okviru praćenja obalnih procesa raditi na uspostavljanju praćenja i redovnog izvještavanje o uticaju prirodnih hazarda na obalno područje;</p> <p>3.4.1.3 Prostorno-urbanističkom dokumentacijom planirati (infrastrukturu) u skladu sa utvrđenim seizmičkim rizikom, rizikom od uticaja erozije zemljišta, kao i rizikom od uticaja klimatskih promjena (naročito podizanja nivoa mora);</p> <p>3.4.1.4 Realizovati prioritete zahvate u cilju ublažavanja i sanacije uticaja prirodnih hazarda (npr. obnavljanje obalne infrastruktura, kapaciteta plaža, itd);</p>	<p>Uspostavljeno je izvještavanje o uticaju prirodnih hazarda na obalno područje;</p> <p>Realizovana su najmanje 3 projekta ublažavanja uticaja obalne erozije seizmičkog hazarda, klimatskih promjena i meteoroloških hazarda u opštinama obalnog područja;</p>

TEMATSKO PODRUČJE	4 Poboljšanje učinaka održive obalne ekonomije
STRATEŠKI CILJ	4.1 OČUVANJE I UNAPREĐIVANJE RESURSA OBALNOG PODRUČJA
ODGOVORNI SUBJEKTI	Vodeći subjekti: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Subjekti uključeni u implementaciju: Ministarstvo pomorstva i saobraćaja, Agencija za upravljanje morskim dobrom, Lokalne samouprave, udruženja malih i srednjih preduzeća, poljoprivredni proizvođači, zadruge, turistička udruženja i/ili klasteri u sektorima poljoprivrede u obalnom području; Investiciono-razvojni fond, Zavod za zapošljavanje; Privredna komora

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g
4.1.1 Očuvati osnovu atraktivnosti za održivi razvoj turizma	<p>4.1.1.1 Kroz izradu relevantnih strateških dokumenata, prostornih planova, unapređivanje propisa, primjenu efikasnih mjera poreske i zemljišne politike, te koordiniranim aktivnostima u sektorima turizma i prostornog planiranja:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ograničiti dalju urbanizaciju užeg obalnog pojasa na kapacitete koji su u funkciji poboljšanja strukture i kvaliteta turističke ponude, odnosno izgradnju kapaciteta u turizmu staviti u funkciju generisanja pozitivnih efekata na turističku ponudu, – podržati razvoj turističkih kapaciteta koji omogućavaju produženje sezone i podizanje kvaliteta održive turističke ponude (primarnih smještajnih objekata – hotela, mješovitih destinacija (mixed use resorts) sa pratećim sadržajima i sl.), – destimulisati dalji razvoj sekundarnih smještajnih kapaciteta (apartmana i sl.), – unaprijediti turističke aktivnosti na samoj obali (organizacija kupališta, obalna infrastruktura, sportsko-rekreativne aktivnosti i sl); <p><i>(Vidi vezu s mjerama iz cilja 2)</i></p> <p>4.1.1.2 Kroz sistem uređenja prostora osigurati valorizaciju lokalnih vrijednosti (arhitektonskih, urbanističkih, predionih...) u oblikovanju turističkih prostora. Podsticati kvalitetno opremanje i izgradnju turističkih kapaciteta u skladu s prirodnim i predionim vrijednostima (primjena tradicionalnih formi primorske arhitekture). Takođe, treba omogućiti da se mali broj prirodnih plaža sa svojim specifičnostima očuva kao trajna vrijednosti i resursna osnova obalnog područja.;</p> <p><i>(Vidi vezu s mjerama iz cilja 1 i 3)</i></p> <p>4.1.1.3 Podsticati integraciju ruralnog zaleđa u turističku ponudu (ponudu turističkih centara) obalnog područja kroz:</p> <ul style="list-style-type: none"> – uključivanje elementata “tradicionalnog” ruralnog načina života (tradicionalni zanati i gastronomija, poljoprivredni proizvodi) u višegodišnje i izletničke turističke programe, 	<p>Povećana je profitabilnost sektora turizma povećanjem iskorišćenosti kapaciteta, diverzifikacije turističkog proizvoda i hotelskih kapaciteta;</p>

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g
	<ul style="list-style-type: none"> – obogaćivanje turističke ponude programima posjete kulturnim dobrima i područjima vrijednih predjela koji su do sada bili manje dostupni posjetiocima, odnosno skriveni u zaleđu obalnog područja, – renoviranje postojećih objekata za pružanje usluga smještaja u zaleđu obalnog područja; <p>4.1.1.4 Uspostaviti i unapređivati diferencijaciju turističkog proizvoda na osnovu lokalnih resursa kroz razvoj održivih turističkih formi, prije svega avanturističkog (pustolovnog), edukativnog, kulturnog, gastro, etno, vjerskog, na prirodi zasnovanog turizma i dr.</p>	
<p>4.1.2 Obnoviti i očuvati vrijedne ruralne prostore kroz održivi ruralni razvoj</p>	<p>4.1.2.1 Stvoriti uslove za ekonomski efikasnu poljoprivredu, posebno sa aspekta podrške tržišno zanimljivim i profitabilnim poljoprivrednim proizvodima, između ostalog:</p> <ul style="list-style-type: none"> – usklađivanjem zakonske regulative sa EU propisima i standardima; – eliminisanjem pravnih prepreka za nesmetano obavljanje turističke djelatnosti kao dopunske poljoprivrede u ruralnim područjima; – vodeći računa o kvotama koje će za pojedine poljoprivredne proizvode i djelatnosti biti utvrđeni otvaranjem pregovora sa EU u sektoru poljoprivrede; – prostorno-planskim rješenjima, zemljišnom i poreskom politikom i podsticajnim mjerama destimulisati prenamjenu poljoprivrednog zemljišta (urbanizaciju uskladiti sa prirodnim uslovima i potencijalom za razvoj poljoprivrede); treba osigurati očuvanje uređenih maslinjaka i terasiranih površina koje čine jedan od osnovnih elemenata prepoznatljivosti i specifičnosti posebnih područja poljoprivrede značajnih za očuvanje kulturne baštine (uključujući prepoznatljivu ruralnu arhitekturu) i karaktera predjela, budući da je primjena tradicionalnih postupaka u obradi preduslov očuvanja tog tipa poljoprivrednih površina (maslinjaci u Valdanosu i na Luštici; tradicionalne poljoprivredne površine na područjima: Vrbanj, Kruševica, Ubli, Dragalj, Mali i Veliki Zalazi, Dub - Trojica -Mirac, Mačuge - Bukovik - Gornji i Donji Brčeli - Utrg, Paštrovička gora, Gluhi do, Kravari - Boje – Mide); – uspostavljanjem jedinstvene prostorne baze podataka o bonitetu poljoprivrednog zemljišta; – kontinuiranim poboljšanjem karakteristika poljoprivrednih površina (melioracija, isušivanje i drenaža močvara gdje to nije u konfliktu sa ciljevima očuvanja bioviverziteta, hemijska melioracija zaslanjenih dijelova polja, navodnjavanje, ukрупnjavanje površina u područjima gdje fragmentacija parcela onemogućava efikasnu proizvodnju i sl.); – uvođenjem direktnih zelena plaćanja poljoprivrednicima u skladu s principima Zajedničke poljoprivredne politike EU (2014-2020) kojima će se: obnoviti, očuvati i poboljšati obalni ekosistemi vezani za poljoprivredu; – u okviru politike ruralnog razvoja podrškom sprovođenju agro-ekoloških mjera (organska 	<p>Unaprijeđena su ruralna područja u obalnom području Crne Gore kroz procijenjeno povećanje vrijednosti outputa u poljoprivredi za 30 – 40 % i zaposlenosti u ruralnim područjima za oko 10%;</p>

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g
	<p>poljoprivreda, gajenje autohtonih sorti polj. kultura i rasa stoke, korišćenje planinskih pašnjaka i sl.); podržati prilagođavanje poljoprivrede na klimatske promjene u uslovima obalnog područja;</p> <ul style="list-style-type: none"> – podrškom unapređivanju seoske infrastrukture, pored osnovne (putevi, snabdijevanje vodom i električnom energijom) obuhvatiti objekte za rekreaciju i odmor, dostupnost internet mreže, radio i TV signala, infrastrukturu za upravljanje otpadom u ruralnom području i dr. – stvaranjem preduslova za usluge u područjima sa prirodnim ograničenjima (lošiji uslovi za poljoprivredu usljed nadmorske visine i/ili lošijeg kvaliteta zemljišta), područjima u okviru NATURA 2000 mreže, vrijednim obalnim šumama; – podsticanjem uspostavljanja klastera i/ili zajedničkih modela organizovanja proizvođača; – uvođenjem inovativne proizvodne i prodajnih lanaca, uključujući unapređivanje plasmana lokalnih prehrambenih i neprehrambenih proizvoda; <p>4.1.2.2 Povećati ulaganja u razvoj sela i jačanje porodičnih gazdinstava i podržati realizaciju inovativnih pristupa kojim se može povećati zaposlenost, a time i zadržati stanovništvo, posebno mlađa populacija kroz:</p> <ul style="list-style-type: none"> – podsticanje ekonomskih aktivnosti sela izvan poljoprivrednog sektora, primarno obogaćivanjem turističke ponude programima održivog turizma u zaleđu zasnovanih na održivoj valorizaciji izuzetnih predionih vrijednosti, zaštićenih područja, vrijednih šuma; – podsticanje aktivnosti u područjima sa manjim potencijalom za razvoj poljoprivrede ili izvjesnim prirodnim ograničenjima koja su uglavnom smještena na rubnim područjima polja, terasama i zaravnima na flišnom i kraškom terenu (takvi veći tereni nalaze se u prostoru između Bara i Ulcinja (Velje selo i okolna polja, Mala i Velika Gorana, Pečurice), zatim na području Grblja (Zagora, Krimovica, Kovači, Bigova) i Luštice (Klinci i okolina, Gošići, Radovanići, Merdari), koja su ujedno specifična i po tradicionalnoj organizaciji prostora, životnog i poljoprivrednog, a koja pružaju mogućnosti i za gajenje sitnih preživara; bez obzira na nešto teže uslove obrade, poljoprivreda je u tim područjima još uvijek važna ali se preklapa i sa drugim djelatnostima, odnosno namjenama prostora; 	
<p>4.1.3 Podsticati valorizaciju i očuvanje morskih resursa kroz multisektorsko odgovorno upravljanje</p>	<p>4.1.3.1 Unaprijediti ispitivanje potencijala otvorenog mora koji treba da doprinesu jačanju aktivnosti u sektoru plave ekonomije (diverzifikacija aktivnosti u sektoru marikulture, ispitivanje morskih mikroorganizama, npr. za primjenu za potrebe farmaceutske industrije);</p> <p>4.1.3.2 Unaprijediti razvojnu platformu u sektoru ribarstva i marikulture s ciljem da se poboljšaju produktivnost i kvalitet ekoloških performansi kroz:</p> <ul style="list-style-type: none"> – razvoj aktivnosti kojim se omogućava integracija ribarstva i turističke ponude (npr. ribolov organizovan kao dio turističke ponude, posebno primjenom tradicionalnih oblika ribarenja, kombinovanjem tih 	<p>Diverzifikovane su ekonomske aktivnosti u sektoru ribarstva i marikulture;</p>

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g
	<p>vidova turizma sa ponudom održivog turizma u zaleđu obalnog područja),</p> <ul style="list-style-type: none"> – razvoj marikulture na način da se omogući koegzistencija sa ostalim djelatnostima (npr. zaštitom morskih staništa i pružanjem ekosistemskih usluga) u okviru diverzifikacije održive turističke ponude, – utvrđivanje održivih i ekološki prihvatljivih lokacija za ribarstvo i marikulturu, – razvojem standarda (zajedničkih principa i instrumenata) za upravljanje zaštićenim područjima u moru (što uključuje mjere zaštite osjetljivih morskih habitata i zaštite pojedinih ugroženih vrsta) sa principima i mjerama za obnavljanje resursa u sektoru ribarstva i marikulture; 	

TEMATSKO PODRUČJE	4 Poboljšanje učinaka održive obalne ekonomije
STRATEŠKI CILJ	4.2 OBEZBJEĐIVANJE PODRŠKE „OZELENJAVANJU“ OBALNOG RAZVOJA
ODGOVORNI SUBJEKTI	Vodeći subjekti: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo ekonomije Subjekti uključeni u implementaciju: lokalne samouprave, udruženja malih i srednjih preduzeća, poljoprivredni proizvođači, zadruge, turistička udruženja i/ili klasteri u sektorima poljoprivrede u obalnom području, Investiciono-razvojni fond, Zavod za zapošljavanje, Privredna komora, bankarski sektor

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g
4.2.1 Jačati lokalnu preduzetničku infrastrukturu	<p>4.2.1.1 Jačati kapacitete za pružanje tehničke pomoći preduzetnicima i drugim nosiocima razvoja obalnog područja radi podsticanja inovativnih, zelenih i ruralnih razvojnih projekata, kroz:</p> <ul style="list-style-type: none"> – procjenu kapaciteta postojećih službi za pružanje tehničke podrške, – specijalizaciju savjetnika, – obuku za pripremu (npr. kroz programe podrške EU) i praćenje sprovođenja razvojnih projekata; <p>4.2.1.2 Pružati direktnu podršku preduzetnicima i drugim nosiocima „zelenog“ razvoja obalnog područja kroz:</p> <ul style="list-style-type: none"> – pružanje potrebnih informacija o uslovima i mogućnostima za razvoj poslovnih ideja, postojećim i potencijalnim mogućnostima podrške finansiranju, kao i uslovima za dobijanje pomoći u razradi i sprovođenju projekata, – razvoj znanja i vještina nosioca projekata za osmišljavanje, pripremu i vođenje projekata izradom vodiča, organizacijom treninga, radionica i drugih programa obuke za primjenu inovativnih pristupa, primjenu novih znanja i vještina, – osmišljavanje i sprovođenje programa razmjene znanja i iskustava na regionalnom i međunarodnom nivou, – pružanje direktne tehničke pomoći u sprovođenju projekata; <p>4.2.1.3 Pružati podršku povezivanju nauke i praktične primjene naučnih dostignuća u cilju adaptacije proizvođača na nove trendove i tehnologije (npr. zelena i energetska efikasna gradnja, održivo upravljanje otpadom, primjena IT tehnologija, primjena ekološki odgovornih tehnologija), doprinoseći resursnoj efikasnosti i efektivnosti sa aspekta troškova;</p>	Ruralni i zeleni preduzetnički projekti su realizovani i preduzetnici uspješno posluju;
4.2.2 Pokrenuti i realizovati stimulatívne programe finansiranja	<p>4.2.2.1 Stvarati preduslove za razvoj zelenog bankarstva, prije svega kroz:</p> <ul style="list-style-type: none"> – rad sa nadležnim bankarskim službama u promovisanju tržišnih potencijala zelenog preduzetništva, – partnerstvo i podjelu rizika javne preduzetničke infrastrukture i banaka, 	Uspostavljena je ponuda podsticajnih mjera u obliku finansijske i tehničke pomoći za sprovođenje

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g
	<ul style="list-style-type: none"> – obezbjeđivanje sredstava za predfinansiranje projekata koji se podržavaju iz pretpristupnih fondova EU, – javnu afirmaciju društveno odgovornog ponašanja zelenih banaka; <p>4.2.2.2 Za naročito inovativne i rizične projekte treba osigurati posebne programe bespovratnih sredstava i maksimalno se fokusirati na apsorpciju sredstava dostupnih iz fondova EU;</p>	<p>zelenih projekata;</p>
<p>4.2.3 Poboljšati kvalitet proizvoda</p>	<p>4.2.3.1 Uvoditi programe sertifikacije kvaliteta (proizvoda sa zaštićenim geografskim porijeklom i tradicionalnih/ekoloških proizvoda);</p> <p>4.2.3.2 Promovisati uspješne projekte;</p> <p>4.2.3.3 Podsticati kreativno brendiranje i marketing domaćih proizvoda (naročito specifičnih, tradicionalnih, autohtonih proizvoda visokog kvaliteta, kao npr. vina od domaćih sorti vranca, kratošije i krstača, maslinovog ulja od autohtone sorte žutica, maginje, rogač, pečurke na Orjenu, raštan, divlji plodovi-divlji šipak, mušmula, drenjina, žućenica, i dr.) u cilju uspješnog plasmana na regionalnom i inostranom tržištu; proizvode pakovati na način koji je prihvatljiv savremenom potrošaču i koji doprinosi prepoznatljivosti crnogorskog obalnog područja;</p>	<p>Ostvarena je prepoznatljivost tradicionalnih lokalnih poljoprivrednih proizvoda, kroz uspostavljene sisteme sertifikacije i promociju njihove prepoznatljivosti i kvaliteta;</p>

TEMATSKO PODRUČJE	5 Unapređivanje sistema upravljanja obalnim područjem
STRATEŠKI CILJ	5.1. USPOSTAVLJANJE KOORDINACIONOG MEHANIZMA ZA INTEGRALNO UPRAVLJANJE OBALNIM PODRUČJEM
ODGOVORNI SUBJEKTI	Vodeći subjekti: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Javno preduzeće (Agencija) za upravljanje morskim dobrom Subjekti uključeni u implementaciju: Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo kulture, Ministarstvo pomorstva i saobraćaja, Ministarstvo ekonomije, Agencija za zaštitu životne sredine i drugi organi uprave i stručne institucije (Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju, Uprava za zaštitu kulturnih dobara, Centar za ekotoksikološka ispitivanja doo- CETI, JP Nacionalni parkovi CG, itd), naučne institucije (Univerzitet Crne Gore: PMF, Institut za biologiju mora, i drugi), predstavnici poslovnog, civilnog i nevladinog sektora, i drugi

MJERE	PODMJERE	CILNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
5.1.1 Uspostaviti koordinirano upravljanje obalnim područjem na političkom nivou donošenja odluka	5.1.1.1 Donijeti pravni akt o osnivanju Savjeta za integralno upravljanje obalnim područjem (alt. Nacionalni savjet za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje obalnim područjem); 5.1.1.2 Utvrditi kriterijume za organizaciju rada i učešće članova u radu Savjeta za IUOP; 5.1.1.3 Unaprijediti stručnu podršku Savjetu za IUOP kroz jačanje kapaciteta Koordinacionog tijela za integralno upravljanje obalnim područjem; 5.1.1.4 Unaprijediti sprovođenje odluka i preporuka Savjeta za IUOP u pogledu njihovog prihvatanja i sprovođenja od strane Vlade Crne Gore i lokalnih samouprava; 5.1.1.5 Rad Savjeta za IUOP treba učiniti transparentnim, a rezultate rada vizibilnim u nacionalnom i međunarodnom kontekstu; 5.1.1.6 Obezbijediti kontinuirani rast budžetskih sredstava za funkcionisanje Savjeta za IUOP;	Svi sektori i nivoi uprave imaju mogućnosti iskazivanja svojih interesa koji se kroz utvrđene procedure usklađuju; Unaprijeđena je koordinacija kod donošenja i sprovođenja odluka i strateških dokumenata od značaja za upravljanje obalnim područjem i unapređenje ukupnog stanja obalnog područja;
5.1.2 Unaprijediti koordinaciju na stručno-administrativnom nivou djelovanja	5.1.2.1 Unaprijediti postojeću institucionalnu organizaciju koja je od značaja za efikasno djelovanje na stručno-administrativnom nivou kod sprovođenja politike integralnog upravljanja obalnim područjem, prioritarno uspostavljanjem: <ul style="list-style-type: none"> – posebne jedinice za integralno upravljanje obalnim područjem Crne Gore (optimalno kao Odjeljenje za održiv razvoj i integralno upravljanje obalnim područjem) u okviru resora sa nadležnostima u oblasti održivog razvoja, zaštite životne sredine i prostornog planiranja (Ministarstvo održivog razvoja i turizma), – Koordinacionog tijela za integralno upravljanje obalnim područjem na način da ga čine predstavnici svih institucija i subjekti relevantni za IUOP, pri čemu ovo tijelo istovremeno obezbjeđuje stručnu 	Podignut je nivo sprovodljivosti odluka i preporuka od značaja za integralno upravljanje obalnim područjem u okviru institucionalnog djelovanja i sprovođenja javnih politika na nacionalnom i lokalnom nivou;

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
	<p style="text-align: center;">podršku Savjetu za IUOP;</p> <p>5.1.2.2 Posebnim aktom o funkcionisanju Koordinacionog tijela utvrditi kriterijume shodno kojim se za člana istog imenuju nezavisni eksperti i predstavnici resora, institucija i lokalne samouprave sa odgovarajućim stručnim referencama, djelujući pri tom kao spona sa resorom, odnosno institucijom ispred koje se imenuju;</p> <p>5.1.2.3 Jačati kapacitete prethodno navedenih komponenti institucionalnog stručno-administrativnog nivoa djelovanja u sprovođenju politike integralnog upravljanja obalnim područjem na način da se obezbijedi efikasnost u ispunjavanju njihovih prioriternih funkcija:</p> <ul style="list-style-type: none"> – sprovođenje i izvještavanje o implementaciji NS IUOP; – praćenje usklađenosti nacionalnih propisa i institucionalnog okvira sa zahtjevima Protokola o IUOP; – pokretanje i sprovođenje programskih i projektnih aktivnosti; – stručna evaluacija materijala koji se u oblasti integralnog upravljanja obalnim područjem upućuju Savjetu za IUOP (Nacionalnom savjetu za održivi razvoj, integralno upravljanje obalnim područjem i klimatske promjene): praćenje obalnih procesa i izvještavanja o ukupnom stanju obalnog područja, uređenje prostora morskog dobra, upravljanje zaštićenim i vrijednim područjima prirode na kopnu i moru, primarno u kontekstu očuvanja njihovog integriteta i cjelovitosti, unaprjeđivanje postojećih baza podataka o stanju životne sredine, korišćenju prostora u obalnom području i režimu korišćenja i upravljanja morskim dobrom i uspostavljanje pogodne forme za razmjenu podataka, itd; <p>5.1.2.4 Naročito treba unaprijediti sprovođenje politike integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore kroz uspostavljanje saradnje subjekata odgovornih za sprovođenje mjera iz Akcionog plana NS IUOP u kontekstu planiranja i obezbjeđivanja sredstava iz budžetskih i drugih izvora finansiranja. Neophodno je uspostaviti koordinaciju na nivou godišnjeg planiranja, dok administrativnu i stručnu podršku po tom osnovu treba da obezbijedi jedinica (Odjeljenje) za integralno upravljanje obalnim područjem u Ministarstvu održivog razvoja i turizma;</p> <p>5.1.2.5 Rad na stručno–administrativnom nivou djelovanja treba učiniti transparentnim, a rezultate rada vidljivim u nacionalnom i međunarodnom kontekstu;</p>	

TEMATSKO PODRUČJE	5 Unapređivanje sistema upravljanja obalnim područjem
STRATEŠKI CILJ	5.2. JAČANJE KAPACITETA INSTITUCIJA JAVNE UPRAVE
ODGOVORNI SUBJEKTI	Vodeći subjekti: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Javno preduzeće (Agencija) za upravljanje morskim dobrom, lokalne samouprave, Subjekti uključeni u implementaciju: Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo kulture, Ministrastvo pomorstva i saobraćaja, Ministarstvo ekonomije, Agencija za zaštitu životne sredine, Uprava za inspekcijske poslove i drugi organi uprave i stručne institucije (Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju, Uprava za zaštitu kulturnih dobara, Centar za ekotoksikološka ispitivanja doo-CETI, JP Nacionalni parkovi CG, itd)

MJERE	PODMJERE	CILNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
5.2.1 Uspostaviti sistem mjerljivosti rezultata rada javne uprave	<p>5.2.1.1 Uspostaviti (koliko je moguće kvantitativni) sistem kojim se mjere ostvareni rezultati, kroz:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kvalitet i količinu pruženih javnih usluga, – uspješnost obavljenih aktivnosti, – trošenje sredstava (finansijskih, materijalnih i drugih), – ostvarene krajnje učinke za društvo; <p>5.2.1.2 Sprovesti internalizaciju odgovornosti uvođenjem sistema sankcionisanja neefikasnosti i nagrađivanja natprosječnih rezultata rada kroz program kompetitivnih plata i napredovanja utemeljenog na rezultatima. Pri tom je važno da postoji sistem ocjenjivanja učinaka službenika od strane profesionalnih revizora (eng.auditor);</p>	Ostvaren je progres u sistemu praćenja, izvještavanja i vrednovanja učinaka subjekata javne uprave;
5.2.2. Unaprijediti kompetencije službenika javne uprave	<p>5.2.2.1 Jačati kompetencije za uvođenje i sprovođenje sistema mjerljivosti rezultata;</p> <p>5.2.2.2 Sprovesti (i podsticati učešće u) programe stručnih usavršavanja u onim oblastima u kojim su utvrđene potrebe za istim, pri tom prioritetno vodeći računa o značaju kvalitetne primjene rezultata sprovedenih obuka i njihovom doprinosu u povećanju kvaliteta obavljanja svakodnevnih aktivnosti;</p>	
5.2.3 Jačati transparentnost upravljanja	<p>5.2.3.1 Pravovremeno pružati informacije zainteresovanoj javnosti, samostalno ili na zahtjev, objavljivanjem izvještaja o radu, kao i zaključaka pojedinih značajnih sastanaka i drugih domaćih i međunarodnih događaja, izradom publikacija, organizovanjem kampanja, okruglih stolova i slično;</p> <p>5.2.3.2 Unaprijediti mogućnosti javnosti da iznošenjem mišljenja i primjedbi utiče na rad upravnih tijela, kroz javne rasprave, diskusije i druge oblike komunikacije u ranoj fazi procesa donošenja i sprovođenja propisa, javnih politika, programa i projekata.</p>	Informisano građanstvo; Institucije javne uprave transparentno donose odluke uzimajući u obzir mišljenja i prijedloge javnosti;

TEMATSKO PODRUČJE	5 Unapređivanje sistema upravljanja obalnim područjem
STRATEŠKI CILJ	5.3. UNAPREĐIVANJE PRAĆENJA OBALNIH PROCESA
ODGOVORNI SUBJEKTI	Vodeći subjekti: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Javno preduzeće (Agencija) za upravljanje morskim dobrom Subjekti uključeni u implementaciju: Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo kulture, Ministrastvo pomorstva i saobraćaja, Ministarstvo ekonomije, Agencija za zaštitu životne sredine i drugi organi uprave i stručne institucije (Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju, Uprava za zaštitu kulturnih dobara , Centar za ekotoksikološka ispitivanja doo-CETI, JP Nacionalni parkovi CG, itd), naučne institucije (Univerzitet Crne Gore: PMF, Institut za biologiju mora, i drugi), lokalne samouprave i drugi.

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
5.3.1 Unaprijediti postojeće baze podataka i dostupnost podataka	<p>5.3.1.1 Izmjenama postojećih propisa i/ili donošenjem posebnog propisa treba utvrditi sadržaj i način vođenja informacionog sistema, urediti razmjenu podataka između pojedinih baza i njihovu međusobnu kompatibilnost utvrđivanjem:</p> <ul style="list-style-type: none"> – obaveznog sadržaja programa prikupljanja i pohranjivanja podataka, – nadležnosti institucija javne uprave koje su odgovorne za sprovođenje programa prikupljanja i pohranjivanja podataka, – jedinstvenog formata i drugih tehničkih uslova obrade podataka, – pravila razmjene podataka između nadležnih institucija, odnosno centralne baze i posebnih (sektorskih) baza, – pravila za uspostavljanje zajedničke metabaze sa informacijama o dostupnosti raspoloživih podataka, – pravila vođenja informacionog sistema; <p>5.3.1.2 Unaprijediti sistem specifičnih, multidisciplinarnih pokazatelja stanja obalnog područja, polazeći od informacija dostupnih u okviru postojećih baza podataka, u skladu sa relevantnim propisima, kao i obavezama u pogledu transponovanja propisa EU u nacionalni pravni okvir, obavezama koje proizilaze iz članstva Crne Gore u relevantnim međunarodnim organizacijama i UN konvencijama, te ishodima konsultacija sa stručnom javnošću koje treba sprovesti po tom osnovu;</p> <p>5.3.1.3 Obezbijediti finansijska sredstva za prikupljanje podataka, ažuriranje i održavanje baza podataka od značaja za praćenje obalnih procesa. U slučaju nedovoljnih finansijskih sredstava sadržaj programa prikupljanja podataka odnosno baze podataka treba usmjeriti na obezbjeđivanje podataka koji su prioritetni u stručnom pogledu i koji imaju najširu upotrebu;</p> <p>5.3.1.4 Obezbijediti dostupnost i javnu primjenu podataka sadržanih u bazama podataka javnih institucija unapređivanjem procedura za:</p> <ul style="list-style-type: none"> – podnošenje i odobravanje zahtjeva za obezbjeđivanje dostupnosti podataka, – upotrebu podataka za obavljanje stručnih poslova (izrada javnih politika, studija, analiza, razvojnih i 	<p>Uspostavljen je informacioni sistem koga čine međusobno uvezane, kompatibilne i javno dostupne baze podataka;</p> <p>Uspostavljen je cjelovit set pokazatelja relevantnih za praćenje stanja obalnog područja;</p>

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
	prostornih planova, itd.) i sprovođenje naučnih istraživanja, – upotrebu podataka za informisanje javnosti u skladu sa zakonski utvrđenim obavezama i najboljom dostupnom praksom;	
5.3.2 Unaprijediti programe praćenja stanja obalnog područja i obalnih procesa (veza sa mjerom 1.1.1.)	5.3.2.1 Unaprijediti propise od značaja za zaštitu mora i praćenje (monitoring) stanja morskog ekosistema: – transponovanjem Okvirne direktive o morskoj strategiji 2008/56/EC i INSPIRE direktive 2007/2/EC u nacionalno zakonodavstvo, – usklađivanjem sa MEDPOL programom u okviru sprovođenja Barselonske konvencije; 5.3.2.2 Realizovati naučna istraživanja u obuhvatu teritorijalnog mora Crne Gore od značaja za prikupljanje podataka i sveobuhvatnu multidisciplinarnu ocjenu stanja morskog ekosistema (sa aspekta pokazatelja stanja biodiverziteta, hidrografskih, batimetrijskih, geomorfoloških, geoloških, batimetrijskih i drugih relevantnih karakteristika, te uticaja antropogenih pritisaka sa kopna i na moru); Unaprijediti naučna istraživanja biodiverziteta kopnenog dijela obalnog područja; Program naučnih istraživanja uskladiti sa potrebama praćenja i izvještavanja o stanju obalnog područja i obalnih procesa, kao i realizacije razvojnih planova i korišćenja resursa obalnog područja; 5.3.2.3 Unaprijediti tehničke i institucionalne pretpostavke za sprovođenje kontinuiranog programa praćenja i izvještavanja o stanju biodiverziteta na kopnu i u moru unaprjeđivanjem postojećeg programa u kontekstu: – primjene kriterijuma i pristupa od značaja za uspostavljanje ekološke mreže, – primjene ekosistemskog pristupa, – relevantnih zahtjeva Protokola o posebno zaštićenim područjima i Protokola o IUOP Barselonske konvencije; 5.3.2.4 Unaprijediti tehničke i institucionalne pretpostavke za sprovođenje kontinuiranog programa praćenja i izvještavanja o stanju morskog ekosistema, uključujući i: – primjenu inovativnih pristupa (npr. sprovođenjem izvještavanja zasnovanog na indikatorskom praćenju stanja morskog ekosistema, primjenom matematičkog modeliranja i sl.), – unaprjeđivanje raspoloživosti podataka o batimetriji i mapiranju morskog dna, hidrografskim osmatranjima, – jačanje koordiniranog nadzora i inspeksijske kontrole na kopnu i moru; 5.3.2.5 Unaprijediti izvještavanje o stanju prostora obalnog područja uvođenjem indikatora za praćenje i ocjenjivanje održivosti prostornog razvoja;	Uspostavljen je kontinuirani program praćenja obalnih procesa i izvještavanja o stanju obalnog područja i obalnim procesima; Svi podaci o stanju obalnog područja čije je prikupljanje i obrada finansirana javnim sredstvima su pod utvrđenim uslovima javno dostupni i besplatno se stavljaju na raspolaganje nadležnim subjektima i zainteresovanim stranama;

MJERE	PODMJERE	CILJNI ISHOD U POSTIZANJU NAPRETKA U 2030. g.
<p>5.3.3 Jačati institucionalne resurse za praćenje obalnog područja i obalnih procesa</p>	<p>5.3.3.1 Izraditi dubinsku analizu efikasnosti i kvaliteta djelovanja subjekata javne uprave sa nadležnostima za za upravljanje obalnim područjem, primarno sa aspekta praćenja i izvještavanju o stanja životne sredine i prostora obalnog područja i obalnih procesa;</p> <p>5.3.3.2 U skladu sa ocjenom efikasnosti treba izvršiti reformu postojeće institucionalne organizacije tako da se:</p> <ul style="list-style-type: none"> – izvrši revizija nadležnosti, poslova i načina funkcionisanja različitih institucija koje realizuju aktivnosti od značaja za upravljanje obalnim područjem, primarno sa aspekta praćenja i izvještavnja o stanju životne sredine, stanju prostora i obalnim procesima; pri tom se mora voditi računa o potrebi zaštite javnog interesa u vršenju poslova od značaja za dostupnost informacija o stanju životne sredine i značaj ispunjavanja obaveza u kontekstu procesa pristupanja Crne Gore EU i članstva u relevantnim UN i međunarodnim tijelima i organizacijama, – poveća kvalitet i efikasnot djelovanja javne uprave, uključujući i testiranje mogućnosti primjene mehanizma povjeravanja nadležnosti (npr. sa lokalnog na nacionalni nivo) kada je to u funkciji unapređivanja funkcinisanja javne uprave i zaštite javnog interesa; <p>5.3.3.3 Podsticati i sprovoditi programe usavršavnja tehničkih i stručnih znanja potrebnih za modernizaciju procesa prikupljanja podataka i upravljanja informacionim sistemom u skladu sa unaprijeđenim propisima i potrebama;</p>	<p>Stručni i tehnički kapaciteti su usklađeni sa potrebama integralnog upravljanja obalnim područjem;</p>

Prioritetne akcije

1 Efikasna zaštita prirode, predjela i kulturnih dobara

1. Usklađivanje sektorskih politika i planova sa zahtjevima zaštite životne sredine
2. Izmjene i dopune propisa od značaja za primjenu ekosistemskog pristupa - EcAp
3. Unapređivanje kvaliteta primjene strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu
4. Kartiranje područja značajnih za očuvanje vrsta i stanišnih tipova na prioritetnim lokacijama
5. Planiranje predjela uskog obalnog područja
6. Projekat prostor i djeca
7. Uspostavljanje zaštićenih područja prirode u moru
8. Unapređenje Infrastrukture zaštićenih prirodnih dobara, ekološki vrijednih staništa i ekosistema obalnog područja

2 Uređenje prostora i održivi prostorni razvoj

1. Realizacija prve faze uspostavljanja informacionog sistema o prostoru
2. Priprema priručnika za primjenu PPPNOP CG i sprovođenje programa stručnog usavršavanja
3. Priprema priručnika za planiranje sanacije i obnavljanje neuslovno urbanizovanih područja i sprovođenje programa stručnog usavršavanja
4. Urbana preparcelacija
5. Plan namjene morskog područja

3 Razvoj infrastrukture za sprečavanja i sanaciju zagađenja

1. Sanacija zagađenja obalnog područja
2. Održiva marina – „green boating“
3. Podsticanje razvoja turističke infrastrukture kroz pilot projekt “Pješačka i biciklistička transverzala”
4. Revitalizacija plaža
5. Adaptacija na uticaj klimatskih promjena

4 Poboljšanje učinaka održive obalne ekonomije

1. Izrada detaljnog prijedloga projekta za podsticanje razvoja zelene ekonomije

5 Unaprjeđenje sistema upravljanja obalnim područjem

1. Podrška funkcionisanju koordinacionog mehanizma za IUOP
2. Primjena praćenja učinaka djelovanja institucija u koordinacionom sistemu za upravljanje obalnim područjem
3. Povezivanje i usklađivanje pojedinačnih baza podataka i unapređivanje pokazatelja praćenja obalnih procesa

1 Efikasna zaštita prirode, predjela i kulturnih dobara

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Usklađivanje sektorskih politika i planova sa zahtjevima zaštite životne sredine	1.1 Unapređivanje preduslova za efikasniju zaštitu prirode, predjela i kulturnih dobara	Set sistemskih akcija
Rezultat	Usklađene sektorske politike i planovi sa zahtjevima zaštite životne sredine	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – zaštita životne sredine integrisana u sektorske politike i planove i izvršeno njihovo međusobno usuglašavanje – posljedično efikasnija zaštita životne sredine, poboljšanje kvaliteta životne sredine, javnog zdravlja i potencijala za cjelovit društveni razvoj 	
Opis	<p>Zaštita životne sredine ne može se posmatrati sektorski obzirom na širinu pitanja koja uređuje i raznovrsnost uticaja koje ostali sektori imaju na stanje životne sredine. Zato je neophodna snažna integracija principa, ciljeva, mjera i instrumenata očuvanja životne sredine u različite sektorske politike i okvire djelovanja.</p> <p>Polazeći od ocjene sprovođenja strateških dokumenta i politika koja je izvršena u odnosu na ciljeve relevantne za Protokol o IUOP (u okviru izrade NS IUOP), odnosno ocjenu njihove uzajamne neusklađenosti, potrebno je kao prvi sljedeći korak izvršiti usklađivanje sektorskih politika u odnosu na ciljeve zaštite životne sredine i održivog razvoja. Analiza se odnosi na sektorske politike posmatrane u nacionalnom kontekstu, ali se prioritetno može primijeniti na obalno područje u okviru sprovođenja NS IUOP.</p> <p>Stoga treba realizovati sljedeće aktivnosti:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Definisati kriterijume u odnosu na koje se vrši ocjena sektorskih strategija uzimajući u obzir: ustavno opredjeljenje o Crnoj Gori kao ekološkoj državi, neophodnost njegove integracije u sektore društvenog i ekonomskog razvoja, prioritete u kontekstu integracije Crne Gore u Evropsku uniju posmatrano u odnosu na relevantne politike EU; 2. Utvrđiti razloge slabe implementacije donesenih strategija i planova koji između ostalog uključuju sagledavanje: <ul style="list-style-type: none"> – nedovoljne koordinacije (horizontalne i vertikalne), kapaciteta javne uprave i institucija, nedovoljno uključivanje svih aktera i nedostatak svijesti (na svim nivoima) o neophodnosti koordinirane akcije i zajedničkog napora za postizanje opštih ciljeva; – nedovoljne spremnosti da se sa djeluje u skladu sa postavljenim planovima; – nedostatka odgovornosti za neispunjavanje ciljeva; – donošenja politika, strategija i planova bez procjene potrebnih institucionalnih, ljudskih, posebno finansijskih i tehničkih resursa; – nedostatka kontinuiranog praćenja implementacije i usklađivanja daljih akcija sa realnim stanjem; – u slučaju suprostavljenih ciljeva, nedostatka djelotvornih mehanizama za rješavanje konflikata 	

	<p>3. Utvrđiti predloge za rješavanje suprotstavljenih sektorskih ciljeva, uzimajući naročito u obzir mogućnosti koje pruža kvalitetnija primjena strateške procjene uticaja na životnu sredinu i odabranih, pogodnih instrumenata finansiranja u životnoj sredini;</p> <p>4. Definisati konkretne prijedloge za izmjenu strategija i planova (predlog dopuna postojećih dokumenata i razvoj eventualnih polazišta za pripremu novih), pojedinačno po sektorima, nakon čega isti trebaju biti predmet konsultacija, i na kraju dostavljeni na razmatranje i usvajanje Vladi CG;</p> <p>5. Definisati predloge potrebnih izmjena i dopuna relevantnih zakonskih propisa koje su neophodne radi obezbjeđivanja normativne osnove za usklađivanje sektorskih strategija i planova shodno prethodno navedenom.</p>
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma i pojedinačni resori sa nadležnostima u pogledu održivog korišćenja prirodnih resursa
Monitoring	<p>Kontinuirano praćenje:</p> <ul style="list-style-type: none"> – progressa o realizaciji pojedinih faza projekta, uključujući evidenciju o utvrđenim konfliktima i rješenjima za njihovo prevazilažanje, – sprovođenje utvrđenih rješenja u fazi implementacije akcija.

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Izmjene i dopune propisa od značaja za primjenu ekosistemskog pristupa - EcAp	1.1 Unapređivanje preduslova za efikasniju zaštitu prirode, predjela i kulturnih dobara	Set sistemskih akcija
Rezultat	<p>Izmjene i dopune Zakona o zaštiti prirode, Zakona o šumama i propisa kojim se regulišu obalne djelatnosti</p> <p>Usklađenost programa praćenja stanja morskog ekosistema sa zahtjevima u kontekstu primjene EcAp u okviru sprovođenja Barselonske konvencije</p> <p>Unaprijeđeni kapaciteti za primjenu EcAp-a</p>	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – propisi usklađeni sa međunarodnim obavezama, primarno zahtjevima Barselonske konvencije – primjena EcAp-a – zdraviji ekosistemi 	
Opis	<p>U preporukama i operativnim smjernicama za sprovođenje UN konvencije o biološkoj raznovrsnosti ekosistemski pristup se definiše kao strategija integralnog upravljanja tлом, vodom i živim resursima na način da se istom podstiče očuvanje i održivo korišćenje resursa na pravedan način. Zasniva se na primjeni odgovarajućih naučnih metodologija usmjerenih na interakciju procesa, funkcija i vrsta ekosistema sa okruženjem. Pri tom se čovjekove aktivnosti i kulturni diverzitet smatraju integralnom komponentom ekosistema.</p> <p>Shodno tako postavljenom okviru djelovanja u okviru Barselonske konvencije razvijen je pristup za prevazilaženje izolovanog pristupa u praćenju pojedinačnih procesa, vrsta ili funkcija morskih i obalnih ekosistema. Umjesto toga ekosistem je skup brojnih komponenti koje su u stalnoj uzajamnoj interakciji, a prioritetni cilj je obezbjeđivanje upravljanja čovjekovim aktivnostima na način da se preduzimaju konkretne akcije kojim se omogućava dostizanje 11 prioritetno utvrđenih ekoloških ciljeva. Pri tom se primjenjuje metodologija dostizanja dobrog ekološkog stanja i s tim u vezi vrši kompatibilno usklađivanje programa upravljanja i monitoringa</p>	

	<p>obalnih procesa.</p> <p>Za primjenu ekosistemskog pristupa u obalnom području Crne Gore prioritetno je:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Izvršiti neophodne izmjene i dopune propisa, primarno: <ol style="list-style-type: none"> a) Zakona o zaštiti prirode, između ostalog: <ul style="list-style-type: none"> – utvrđivanjem načela i principa kojim se omogućava primjena ekosistemskog pristupa, sa posebnom pažnjom u pogledu zahtjeva Protokola o IUOP o zaštiti i očuvanju cjelovitosti vrijednih i specifičnih obalnih ekosistema: obalnih šuma, ušća rijeka, dina i ostrva koji nijesu ili nijesu u dovoljnoj mjeri sadržani u postojećim zakonskim odredbama; – usklađivanjem sa Listom zaštićenih vrsta Protokola o posebnom zaštićenim područjima Barselonske konvencije (SPA Protokola) sa aspekta zaštite specifičnih obalnih ekosistema i morskih vrsta; – utvrđivanjem obaveze <i>in situ</i> očuvanja prirodnih ekosistema, staništa i vrsta; – donošenjem podzakonskog akta kojim se uređuje način utvrđivanja preovladavajućeg javnog interesa, način obavještanja javnosti i utvrđivanje kompenzatornih mjera; b) Zakona o šumama odredbama koje će specifično tretirati pitanja zaštite obalnih šuma smještenih, naročito, van posebno zaštićenih područja; c) Propise kojim se regulišu obalne djelatnosti (urbanizacija, pomorstvo, koncesije, geološka istraživanja, turizam, poljoprivreda, saobraćaj), tako da se: <ul style="list-style-type: none"> – redefinišu ciljevi navedenih propisa na način da podržavaju primjenu ekosistemskog pristupa kroz zaštitu značajnih ekosistema, obavezu sanacije, sprovođenje mjera ublažavanja negativnih uticaja, sprovođenje mjera kompenzacije; – utvrde načela, principi i instrumenti kojim se omogućava primjena ekosistemskog pristupa (imajući fokus na pravednu podjelu koristi od ekosistema, prilagodljivost planerskih i upravljačkih praksi karakteristikama ekosistema, sprovođenje upravljačkih akcija na nivou koji odgovara rješenju problema, podsticanje unutar-sektorske i među-sektorske komunikacije); <p>Izmjene i dopune propisa potrebno je pripremiti u paketu, kako bi svi navedeni aspekti bili sagledani cjelovito i omogućena uzajamna usklađenost.</p> 2. Izvršiti usklađivanje programa praćenja stanja morskog ekosistema u okviru redovnog sprovođenja nacionalnog Programa praćenja stanja životne sredine u odnosu na ciljeve, ciljne vrijednosti i indikatore primjene ekosistemskog pristupa koji su razvijeni u okviru Barselonske konvencije i MEDPOL programa; voditi računa o potrebi obezbjeđivanja konzistentnosti sa obavezama u okviru transponovanja Okvirne direktive o morskoj strategiji; 3. Realizovati pilot projekat primjene ekosistemskog pristupa u Boko-kotorskom zalivu polazeći od inicijalnih rezultata testiranja mogućnosti primjene EcAp-a u ovom dijelu morskog akvatorijuma, sprovedenih u okviru CAMP-a.
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo pomorstva i saobraćaja, Ministarstvo ekonomije, u saradnji sa lokalnim samoupravama i stručnim i naučnim institucijama
Monitoring	Kontinuirano praćenje: <ul style="list-style-type: none"> – usklađivanja zakonskih propisa,

	<ul style="list-style-type: none"> – evidencije o utvrđenim konfliktima i rješenjima za njihovo prevazilažanje, – sprovođenja monitoringa stanja morskog ekosistema usklađenog sa EcAp-om.
--	--

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Unapređivanje kvaliteta primjene strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu	1.1 Unapređivanje preduslova za efikasniju zaštitu prirode, predjela i kulturnih dobara	Kros-sektorski set akcija
Rezultat	Izrađena Studija objektivne i cjelovite ocjene sprovođenja strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu Realizovan pilot projekat optimalne primjene strateške procjene uticaja na životnu sredinu na odabranim prostorno-planskim dokumentima	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – pripremljena objektivna i cjelovita ocjena primjene strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu – predložene mjere za povećanje efikasnosti primjene strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu – povećano znanje učesnika o značaju i primjeni strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu – unaprijeđeni kapaciteti za sprovođenje i ocjenjivanje strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu – posljedično efikasnija zaštita životne sredine 	
Opis	<p>Sprovođenje procjena uticaja na životnu sredinu (strateške i projektne) karakteriše niz slabosti, a posebno su značajne sljedeće: nedovoljne informacije za sprovođenje procjena, nezadovoljavajući kapaciteti subjekata koji vrše procjene i administracije koja vrši ocjenjivanje, sprovođenje procjena kao formalnih procedura pri donošenju i usvajanju planske dokumentacije, odnosno dobijanju dozvola za realizaciju projektnih aktivnosti, nedovoljno uzimanje u obzir primjedbi javnosti (a ponekad i institucija koje se obavezno konsultuju) i druge. Ove slabosti se reflektuju i na kvalitet planskih rješenja, kao i na uspješnost sprovođenja konkretnih mjera za ublažavanje ili eliminaciju negativnih uticaja programa i projekata koji su predmet procjena uticaja na životnu sredinu.</p> <p>Pri tom su prisutna: nerazumijevanja potrebe i svrhe sprovođenja procjena uticaja, suprostavljena mišljenja po pitanju sadržaja i rezultata procjena, procedura njihovog sprovođenja, i sa tim povezanih rokova i povećanja troškova pripreme planova, odnosno realizacije zahvata, nemogućnost ostvarivanja uticaja procjena na postizanje ciljeva održivog razvoja i tim uslovljena neprimjerena/neodrživa prostorna rješenja.</p> <p>S tim u vezi potrebno je realizovati sljedeće aktivnosti:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Izradu Studije objektivne i cjelovite ocjene sprovođenja strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu u okviru koje treba: <ol style="list-style-type: none"> a) Analizirati slične studije ocjene sprovođenja strateške i projektne procjene uticaja u različitim zemljama; b) Definirati mjerila za ocjenu kvaliteta i efikasnosti sprovođenja; c) Primijeniti različite metode (npr. pregled izrađenih izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu i elaborata o 	

	<p>procjeni uticaja na životnu sredinu, ankete/intervjui sa učesnicima u procesu strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu, održavanje radionica);</p> <p>d) Analizirati:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zakonski i teoretski okvir koji je primjenjen u dosadašnjem sprovođenju strateške i projektne procjene uticaja, – ocjenu potrebe izrade strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu, – strukturu, obim i sadržaj izvještaja o strateškoj procjeni, odnosno elaborata o procjeni uticaja (sa posebnim osvrtom na davanje prijedloga za poboljšanje plana, odnosno projektne dokumentacije, i s tim povezanu adekvatnost mjera predviđenih u cilju sprječavanja, smanjenja ili otklanjanja negativnih uticaja na životnu sredinu), – učešće i odnos učesnika u procesu strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu, – davanje saglasnosti na izvještaj o strateškoj procjeni, odnosno elaborat o procjeni uticaja na životnu sredinu, – primjenu alternativnih rješenja, – uticaj rezultata strateške i projektne procjene uticaja na planove, odnosno zahvate, na koje su primijenjene, – vremenski i finansijski okvir sprovođenja strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu; <p>e) Pripremiti prijedloge za unaprjeđenje kvaliteta sprovođenja strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu (izmjena zakonskih propisa, i unaprjeđivanje sprovođenja njima propisanih procedura);</p> <p>f) Uspostaviti monitoring efikasnosti primjene strateške i projektne procjene uticaja na životnu sredinu.</p> <p>2. U skladu sa prethodno iznesenim pristupom treba realizovati pilot projekat optimalne primjene strateške procjene uticaja na životnu sredinu odabranog broja različitih vrsta prostorno-planskih dokumenata i sprovести stručno usavršavanje sa ciljem unaprjeđivanja kapaciteta subjekata koji vrše strateške procjene uticaja na životnu sredinu i administracije koja vrši ocjenjivanje strateške procjene uticaja na životnu sredinu.</p>
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Agencija za zaštitu životne sredine
Monitoring	Monitoring ostvarenog progressa po pojedinim fazama

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Kartiranje područja značajnih za očuvanje vrsta i stanišnih tipova na prioritetnim lokacijama	<p>1.1 Unaprjeđivanje preduslova za efikasniju zaštitu prirode, predjela i kulturnih dobara</p> <p>1.2 Značajno unaprjeđivanje efikasnosti sistema upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja</p>	Operativna akcija
Rezultat	Javno dostupna GIS baza rasprostranjenja i stanja vrsta i stanišnih tipova u obuhvatima lokacija koje su predviđene za realizaciju prioritetnih investicija u zoni širine 1 km od obalne linije	

Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – povećano znanje o rasprostranjenju značajnih vrsta i stanišnih tipova, njihovom obuhvatu, ugroženosti – pripremljena stručna osnova za zakonsku zaštitu područja značajnih za očuvanje vrsta i stanišnih tipova – pripremljena stručna osnova za pripremu prostornih planova – posljedično ubrzan proces pripreme prostornih planova i strateške procjene utjecaja, odnosno postignut manji opseg konfliktnih situacija u definisanju namjena u prostoru
Opis	<p>Dostupnost podloga o rasprostranjenju i stanju vrsta i stanišnih tipova jedan je od ključnih preduslova održivog planiranja namjene prostora. Njihov nedostatak u značajnoj mjeri doprinio nastajanju konfliktnih namjena u prostoru u odnosu na stanje životne sredine, ranjivost i pogodnost prostora.. Uzimajući u obzir postojeće podloge o ranjivosti prostora obalnog područja prioritarno je obezbijediti uslove za izbjegavanje budućih značajnijih negativnih posljedica uticaja antropogenih faktora na lokacijama koje su predviđene za realizaciju prioritarnih investicija.</p> <p>Stoga je prioritarno izvršiti kartiranje područja značajnih za očuvanje vrsta i stanišnih tipova uz definisanje mjera očuvanja u širem obuhvatu lokacija koje su predviđene za realizaciju prioritarnih investicija u pojasu širine 1 km od obalne linije i u skladu sa prioritetima koji su utvrđeni Programom uređenja prostora. Pri tom treba uvažavati međunarodno prihvaćene standarde na način da se:</p> <ul style="list-style-type: none"> – upotrebe uniformni: GIS platforme, sistem atributa, klasifikacija stanišnih tipova, vrijednosni koncept i skale; – uvažavaju potrebe prostornog planiranja, odnosno da je iz pripremljenih podloga moguće izvesti optimizacije prostornih rješenja, režime i uslove korišćenja vrijednih i zaštićenih područja prirode.
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Agencija za zaštitu životne sredine
Monitoring	<p>Kontinuirano praćenje:</p> <ul style="list-style-type: none"> – dopuna opsega baze (% kartiranih površina po opštinama i % kartiranih površina lokacija na kojim su u toku ili se planira realizacija investicija u pojasu širine 1 km od obalne linije); – informacija o kvalitetu i upotreb(lj)i(vosti) baze kod pripreme planova i izrade strateških procjena uticaja, odnosno izrade projektne dokumentacije i projektne procjene uticaja (po potrebi predložiti promjene u pristupu u kartiranju).

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Planiranje predjela uskog obalnog područja	1.1 Unapređivanje preduslova za efikasniju zaštitu prirode, predjela i kulturnih dobara 2.1 Unapređivanje sistema prostornog planiranja	Operativna akcija
Rezultat	Realizovan pilot projekat planiranja obalnog predjela	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – povećana svijest o značaju predjela i kulturnoj baštini – povećano znanje o planiranju predjela i uključivanju kulturne baštine u planiranje prostora 	

	<ul style="list-style-type: none"> – pripremljena stručna osnova za prostorne planove i projektnu dokumentaciju
Opis	<p>Mapiranje predjela u formi stručne podloge za izradu planske dokumentacije po prvi put je sveobuhvatno i u skladu sa zahtjevima Konvencije o predjelima sprovedeno izradom Studije predjela u okviru izrade PPPNOP CG.</p> <p>Slijedom iskustva stečenog tom prilikom i preporuka iz Priručnika o načinu izrade plana predjela, kao i prepoznatih potreba i utvrđenih prioriteta, potrebno je realizovati pilot projekat planiranja predjela uskog obalnog područja, odnosno u obuhvatu lokacija postojećeg/očekivanog konflikta između očuvanja kulturnog predjela i kulturne baštine i pritisaka urbanizacije (na primjer Luštica, Krimovica - Trsteno - Lastva, Dobra voda - Stari Ulcinj - Valdanos), tako da se:</p> <ul style="list-style-type: none"> – pristupi detaljnoj analizi i vrednovanju obalnog područja (definisane značajnih tipova karaktera predjela i predionih elemenata, analiza pejzaža/vizura i vizuelne izloženosti, strukturna analiza i analiza mentalne slike, analiza kulturne baštine u prostornom kontekstu, vrednovanje tipova/djelova obale, uključujući vizuelnu atraktivnost), – pripremi koncept razvoja i zaštite predjela (donošenje odluka o razvoju i zaštiti na osnovu jasnih ciljeva) i – pripreme smjernice, principi i konkretna rješenja za razvoj i zaštitu obale (po tipovima uređenja, za pojedinačne tipove i područja, a posebnu pažnju treba posvetiti uređenju područja kulturnih dobara, za lungomare, plaža i sanaciji degradiranih područja). <p>U okviru projekta potrebno je obezbijediti učešće javnosti, a s tim u vezi treba pripremiti:</p> <ul style="list-style-type: none"> – anketu o predjelu, – organizovati radionice sa različitim grupama, uključujući djecu, – predavanja i izložbe.
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizam, Uprava za zaštitu kulturnih dobara i opštine na čijim se teritorijama nalazi obuhvat projektnog područja
Monitoring	<p>Kontinuirano praćenje:</p> <ul style="list-style-type: none"> – rezultata koji se vezuju za pojedine faze projekta, – učešća javnosti.

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Projekat prostor i djeca	1.1 Unaprjeđenje preduslova za efikasniju zaštitu prirode, predjela i kulturnih dobara 2.2 Stvaranje širih preduslova za funkcionisanje sistema uređenja prostora	Operativna akcija
Rezultat	Realizovan Projekat „Prostor i djeca“ Realizovan konkurs za Nacionalnu nagradu „Zlatna kocka“	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – povećana svijest i znanje djece i mladih o kvalitetu životne sredine, prostoru, arhitekturi, urbanizmu, predjelu, kulturnoj baštini, održivom razvoju – uspostavljena Nacionalna nagrada „Zlatna kocka“ za pojedince i organizacije za rad sa djecom u oblasti uređenja prostora i arhitekture 	

Opis	<p>Jačanje svijesti i znanja u najranijem uzrastu djece o značaju zaštite prirode, predjela i kulturnih dobara i na tom pristupu zasnovanog sistema uređenja prostora. S tim vezi treba uspostaviti Projekat „Prostor i djeca“. Ovaj projekta može se realizovati po ugledu na Projekat „Arhitektura i djeca“ (web link: Architecture & Children, uia-architecture-children.bak.de) koji je uspostavljen 1999 g. od strane Svjetskog saveza arhitekata (eng. International Union of Architects, www.uia.archi) sa ciljem da se mladim približi suština i značaj dobre arhitekturu i zaštite životne sredine.</p> <p>Realizacijom Projekta „Prostor i djeca“ treba podstaći aktivno učešće građana i donosioca odluka u pogledu kontinuiranog doprinosa unapređivanju stanja prostora u kojem žive i obezbjeđivanju zdrave životne sredine. Nacionalni koordinator projekta treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> – organizuje i/ili podstiče održavanje prezentacija, ekskurzija, radionica u školama, profesionalnim udruženjima, lokalnim zajednicama - u prvom redu onih u kojim djeca aktivno učestvuju u analizi stanja i kreiranju prijedloga promjena; – promovise projekat, uključujući uspostavljanje sajta projekta; – realizuje javni poziv za Nacionalu nagradu „Zlatna kocka“ kojom se nagrađuju pojedinci i organizuje rad sa djecom u oblasti uređenja prostora i arhitekture i na taj način podstiče dalji razvoj takvih projekata. Pobjednici poziva će se kandidovati za svjetsku nagradu (UIA Architecture & Children Golden Cubes Award).
Odgovorne institucije	Inženjerska komora Crne Gore, Savez arhitekata Crne Gore, nevladine organizacije
Monitoring	<p>Kontinuirano praćenje:</p> <ul style="list-style-type: none"> – događaja - organizatora, tipa događaja, strukture i broja učesnika, utisaka

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Uspostavljanje zaštićenih područja prirode u moru	1.2 Značajno unapređivanje efikasnosti sistema upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja	Set operativnih akcija
Rezultat	Proglašenje zaštićenih područja prirode u moru i uspostavljanje efikasnih upravljačkih struktura	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – povećan udio zaštićenih područja prirode u moru – unaprijeđeno stanje morskog biodiverziteta – ojačani kapaciteti za upravljanje zaštićenim područjima prirode u moru 	
Opis	<p>Postojeći sistem upravljanja zaštićenim područjima karakteriše nepostojanje zaštićenih područja u moru. Obzirom na raznovrsnost morskih staništa i vrsta s jedne strane, i rastuće pritiske kojim su izloženi, neophodno je uspostavljanje mreže zaštićenih područja u moru s ciljem očuvanja i obnavljanja vrijednosti morskog biodiverziteta.</p> <p>Prioriteno je:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Dovršiti započete postupke uspostavljanja zaštićenih područja prirode u moru barem na tri lokacije (npr. Katič, Platamuni, Ratac) koje su prepoznate za zaštitu u Prostornom planu Crne Gore i Prostornom planu posebne namjene za područje morskog dobra, odnosno biće definisana u Prostornom planu posebne namjene za obalno područje crne Gore. Prioritetne akcije su: <ul style="list-style-type: none"> – revizija do sada pripremljene dokumentacione osnove i utvrđivanje potrebe za dodatnim istraživanjima u cilju prikupljanja nedostajućih podataka o stanju staništa i vrsta na posmatranim lokalitetima; – izrada studija zaštite; 	

	<ul style="list-style-type: none"> – definisanje optimlanog upravljačkog modela, uključujući partnersstvo Javnog reduzeća za upravljanje morskim dobrom sa lokalnim samoupravama; – donošenje Akata o proglašenju zaštićenih područja; – treninzi i obuke za izgradnju upravljačkih kapaciteta, uključujući razmjenu informacija sa uspješnim upravljačima pojedinih zaštićenih područja u Mediteranu i šire; – uvezivanje mogućnosti za pružanje ekosistemskih usluga sa turističkom ponudom; – sprovođenje postupka uspostavljanja zaštićenog područja od mediteranskog značaja (SPAMI) na odabranom lokalitetu gdje je prethodno uspostavljeno zaštićeno morsko područje u nacionalnom kontekstu. <p>2. Izvršiti izmjene i dopune Zakona o zaštiti prirode na način da se obezbijedi potpuna normativna osnova za uspostavljanje zaštićenih prirodnih dobara u moru (uzimajući u obzir i preporuke Studije o potrebama institucionalno-zakonodavnog okvira sa aspekta uspostavljanja zaštićenih područja u moru koja je pripremljena uz podršku SPA/RAC-a).</p>
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Agencija za zaštitu životne sredine, Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom, lokalne samouprave
Monitoring	Kontinuirano praćenje progressa u realizaciji pojedinih faza na odabranim lokalitetima.

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA S STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Unapređivanje infrastrukture zaštićenih prirodnih dobara, ekološki vrijednih staništa i ekosistema obalnog područja	1.2 Značajno unapređivanje efikasnosti sistema upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja 4.1 Očuvanje i unapređivanje resursa obalnog područja	Operativna akcija
Rezultat	Realizovan Program razvoja projektnih ideja izgradnje infrastrukture u zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja Realizovan pilot projekt	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – povećano znanje o prostornom uređenju i upravljanju zaštićenim prirodnim dobrima – objedinjene informacije o stanju pojedinih zaštićenih prirodnih dobara i ekološki vrijednih staništa i ekosistema obalnog područja i načinu njihovog uređenja – doprinos uspostavljanju mreže zaštićenih prirodnih dobara – doprinos jačanju održive turističke ponude i s tim povezano jačanje svijesti o značaju prirode – posljedično, nakon primjene programa, odnosno realizacije pilot projekta izgradnje infrastrukture, poboljšano je stanje u zaštićenim prirodnim dobrima – ojačani kapaciteti JP za upravljanje morskim dobrom 	

<p>Opis</p>	<p>Postojeće stanje karakteriše nedovoljno efikasan i necjelovit sistem upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima, uključujući neuspostavljene upravljačke strukture kod značajnog broja zaštićenih prirodnih dobara, odnosno nerazvijen sistema upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima, nesprovedenu revizija statusa postojećih zaštićenih prirodnih dobara i sporo i neefikasno uspostavljanje novih zaštićenih područja prirode. Takođe ne sprovode se ili su vrlo rijetke mjere zaštite prirodnih vrijednosti van zaštićenih područja prirode.</p> <p>S tim u vezi prioritne su sljedeće akcije:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Izrada Program razvoja projektnih ideja izgradnje infrastrukture u zaštićenim prirodnim dobrima, ekološki vrijednim staništima i ekosistemima obalnog područja. Svrha programa je pregled stanja uređenosti zaštićenih i ekološki vrijednih staništa i ekosistema obalnog područja i davanje prijedloga za izgradnju infrastrukture i uređenja prostora sa ciljem poboljšanja postojećeg stanja u tim područjima. Program treba da sadrži: <ul style="list-style-type: none"> – uvodnu ocjenu značaja i prihvatljivosti infrastrukture u zaštićenim područjima prirode, – pregled dobre prakse iz različitih zemalja i Crne Gore, – analizu postojeće infrastrukture u zaštićenim prirodnim dobrima, sa ocjenom stanja i funkcionalnosti, – analizu problema u zaštićenim prirodnim dobrima sa prijedlozima mogućih rješenja, – katalog mogućih infrastrukturnih objekata (info centri, staze, posmatrališta, info table, ...), – preporuke za minimiziranje uticaja u toku gradnje infrastrukture, – prijedlog infrastrukture u pojedinim područjima sa smjernicama za oblikovanje pojedinačnih elemenata infrastrukture (treba razraditi pitanja tipske infrastrukture i/ili infrastrukture prilagođene pojedinačnom području i uraditi prijedlog cjelovitog grafičkog rješenja) i procjenom troškova; – analizu mogućnosti izgradnje infrastrukture na osnovu postojeće prostorno-planske dokumentacije, odnosno planova upravljanja i davanje prijedloga promjene istih ako izgradnja nije moguća; – akcioni plan prioritne izgradnje infrastrukture u zaštićenim područjima prirode. 2. Realizacija pilot projekta u prioritno odabranom zaštićenom prirodnom dobru što uključuje i: <ul style="list-style-type: none"> – odabir prioritnog područja, po mogućnosti onog za koje postoji donesena prostorno-planska dokumentacija, – izradu projektne dokumentacije i dobijanje potrebnih dozvola, – realizaciju same izgradnje.
<p>Odgovorne institucije</p>	<p>Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Agencija za zaštitu životne sredine, JP za upravljanje morskim dobrom, lokalne samouprave</p>
<p>Monitoring</p>	<p>Kontinuirano praćenje:</p> <ul style="list-style-type: none"> – faza u realizaciji programa i – faza izrade projektne dokumentacije i izgradnje.

2 Uređenje prostora i održivi prostorni razvoj

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Realizacija prve faze uspostavljanja informacionog sistema o prostoru	2.1 Unapređivanje sistema prostornog planiranja	Operativna akcija
Rezultat	<p>U funkciju stavljeni prioritetni GIS slojevi prostornih podataka uključujući planirane namjene površina i važeća građevinska područja za obalne opštine</p> <p>Definisane procedure i osposobljeni kadrovi za analize prijedloga lokalnih planskih dokumenata u postupku davanja saglasnosti, a u smislu usklađenosti s planovima višeg reda i važećim granicama građevinskih područja</p>	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – uspostavljene pouzdanije i objektivnije procedure analize i ocjenjivanja planskih dokumenata, – afirmacija instituta građevinskih područja kao instrumenta povećanja kontrole nad procesima u prostoru i sprječavanja nelegalnih aktivnosti, – ojačani kapaciteti zaposlenih uz znatno povećanje efikasnosti kao rezultat korišćenja informatičkih tehnologija 	
Opis	<p>Prioritetna akcija je dio mjere za jačanje sistematskog praćenje i istraživanje stanja i procesa u prostoru i razvoju informacionog sistema uređenja prostora. U obalnom području je stalno u izradi veći broj planskih dokumenata, a tako će biti i u neposrednoj budućnosti kada će se lokalni planski dokumenti usklađivati sa PPPNOP-a. To zahtijeva spremnost, osposobljenost i opremljenost službi nadležnog Ministarstva, posebno u postupcima davanja mišljenja i saglasnosti. Razvoj cjelovitog informacionog sistema o prostoru na način i u obimu kako je normativno definisan zahtijeva vrijeme i resurse. S druge strane postoje prethodno navedene prioritetne potrebe, pa je cilj razvoja ovog segmenta informacionog sistema upravo servisiranje.</p> <p>Kao polazište, uz dodatnu verifikaciju i ažuriranje, moguće je u fazi razvoja sistema i u testnoj fazi koristiti sloj građevinskih područja razvijen kroz izradu PPPNOP-a. Time će se na najpraktičniji način uskladiti potrebe korisnika sa tehničkim zahtjevima i mogućnostima. U testnoj fazi se može sprovesti i dodatno osposobljavanje kadrova. Sistem je potrebno planirati na način da omogući postepeno širenje dostupnosti podataka u bazi, najprije za ovlašćene subjekte (obrađivače planskih dokumenata), a zatim i za širu javnost.</p> <p>Okvirna procjena trajanja ove prioritetne akcije je 4-6 mjeseca.</p>	
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Uprava za nekretnine	
Monitoring	Kontinuirano praćenje ostvarenog progressa po pojedinim fazama.	

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
<p>Priprema priručnika za primjenu PPPNOP CG i sprovođenje programa stručnog usavršavanja</p>	<p>2.2 Stvaranje širih preduslova za funkcionisanje sistema uređenja prostora</p>	<p>Operativna akcija</p>
<p>Rezultat</p>	<p>Izrađen priručnik sa smjernicama za primjenu PPPNOP i usklađivanje PUP-ova opština obalnog područja sa PPPNOP Sproveden program stručnog usavršavanja za prostorne planere i zaposlene u lokalnoj upravi na pripremi, izradi i sprovođenju planskih dokumenata Pripremljen pilot projekat cjelovitog uređenja ruralnog prostora</p>	
<p>Očekivana promjena</p>	<ul style="list-style-type: none"> – unaprijeđeni prostorno planerski kapaciteti za izradu kvalitetnijih planskih dokumenata u obalnom području – ojačani kapaciteti zaposlenih u lokalnoj upravi na pripremi, izradi i sprovođenju planskih dokumenata 	
<p>Opis</p>	<p>Donošenjem PPPNOP CG predstavlja važan iskorak u planiranju prostornog razvoja u obalnom području. Ovaj planski dokument kao prvi prostorni plan regionalnog nivoa u Crnoj Gori kroz koji se ujedno moraju implementirati brojni zahtjevi Protokola o IUOP-u, u metodološkom i sadržajnom smislu, donosi novine koje zahtijevaju jačanje kapaciteta potrebnih za njegovo potpunije razumijevanje i uspješnu primjenu. Donošenje PPPNOP-a CG pokreće proces usklađivanja prije svega PUP-ova obalnih opština, ali i drugih lokalnih planskih dokumenata. Cilj ove prioritetne akcije je na vrijeme osigurati prostorno planerske kapacitete kao i kapacitete službenika lokalne uprave koji će raditi na pripremi, izradi i sprovođenju lokalnih planskih dokumenata opština u obalnom području.</p> <p>1. Prvi korak je izrada Priručnika kojim će se detaljnije objasniti svi zahtjevi PPPNOP CG u odnosu na PUP-ove opština, sa naglaskom na odredbe koje se odnose na:</p> <ul style="list-style-type: none"> – revidiranje građevinskih područja na osnovu plana namjene površine i numeričkih kriterijuma PPPNOP CG, – primjenu obalnog odmaka, – detaljnije planiranje otvorenih ruralnih područja, – planiranje predjela, – očuvanje kulturne baštine, – planiranje morskih područja, – korišćenje baze podataka sa rezultatima analiza ranjivosti obalnog područja, – primjenu instrumenata fleksibilnosti ugrađenih u odredbe i smjernice PPPNOP-a CG, – područja direktne primjene PPPNOP-a CG. <p>Obzirom na važnost i veličinu otvorenih ruralnih područja dio priručnika treba biti u formi vodiča za planiranje i gradnju objekata i druge zahvate u vrijednim ruralnim prostorima. Važna tema treba biti očuvanje identiteta tradicionalnih ruralnih naselja koja će se zasnivati na poštovanju jedinstvenosti predionog konteksta i odnosa prema njemu. Teme koje će se vodičem praktično obraditi, između ostalog, uključuju:</p>	

	<ul style="list-style-type: none"> – očuvanje istorijske slike, volumena (gabarita) i obrisa naselja, naslijeđenih vrijednosti predjela i vizura, – očuvanje i obnovu tradicionalne gradnje (naročito starih kamenih kuća), ali i svih drugih istorijskih građevina, spomeničkih vrijednosti, kao nosilaca prepoznatljivosti prostora, – primjenu savremene, sa karakteristikama prostora usklađene, ruralne arhitekture, – zadržavanje istorijskih trasa puteva (starih cesta, pješačkih staza, poljskih puteva i šumskih prosjeka), – očuvanje prirodnih vrijednosti kontaktnih predjela uz zaštićene cjeline i vrijednosti nezaštićenih predjela kao što su obale, prirodne šume, kultivisani predio, – principe ekosistemskog pristupa, – principe adaptacije na klimatske promjene, – primjenu održive infrastrukturnih uređenja i rukovanja otpadom. <p>Treba voditi računa da ovaj vodič bude sadržajno komplementaran sa postojećim publikacijama slične namjene. Poželjno je priručnikom ponuditi modele odredbi i smjernica za lokalne planske dokumente. Priručnikom je potrebno sugerisati načine i kriterijume ocjene kvaliteta planskih i arhitektonskih intervencija u postupku davanja saglasnosti, odnosno ishoda akata za građenje. Kroz priručnik je potrebno detaljnije pojasniti primjenu odnosno razradu pokazatelja na lokalne planske dokumente.</p> <p>Ukoliko se pokaže racionalnim vodič za planiranje i gradnju objekata i druge zahvate u vrijednim ruralnim prostorima moguće je pripremiti kao zasebnu publikaciju.</p> <p>Jedan od preduslova za izradu priručnika je završetak izmjena i dopuna Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata i posebno Pravilnika o sadržaju planskih dokumenata. Ukoliko Pravilnik ne bude završen izradu priručnika treba koordinirati sa izmjenama Pravilnika, posebno oko planiranja građevinskih područja i primjene člana 77.</p> <p>2. Aktivnosti stručnog usavršavanja, u prvoj fazi u formi radionica, mogu se sprovoditi u fazi pripremljenog radnog materijala priručnika. U priručniku je potrebno koristiti praktične primjere situacija iz PPPNOP-a CG i opština obalnog područja. Dio praktičnih primjera će rezultirati iz rada na radionicama u fazi nacрта priručnika.</p> <p>3. Pripremu priručnika treba da prati priprama pilot projekta cjelovitog uređenja ruralnog prostora, koji pretpostavlja i aktivno učešće javnosti.</p> <p>Vrijeme trajanja ove prioritetne akcije je 6-8 mjeseci.</p>
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Inženjerska komora Crne Gore, opštine
Monitoring	Kontinuirano praćenje ostvarenog progressa po pojedinim fazama.

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
<p>Priprema priručnika za planiranje sanacije i obnavljanje neuslovno urbanizovanih područja i sprovođenje programa stručnog usavršavanja</p>	<p>2.2 Stvaranje širih preduslova za funkcionisanje sistema uređenja prostora</p>	<p>Operativna akcija</p>
<p>Rezultat</p>	<p>Izrađen priručnik sa smjernicama za planiranje sanacije i obnavljanje neuslovno i nelegalno urbanizovanih područja Sproveden program stručnog usavršavanja za prostorne planere, zaposlene u lokalnoj upravi na pripremi, izradi i sprovođenju planskih dokumenata i predstavnike civilnog sektora Realizovani projekti sanacije i obnavljanja</p>	
<p>Očekivana promjena</p>	<ul style="list-style-type: none"> – unaprijeđeni prostorno planerski i drugi kapaciteti za izradu kvalitetnih i sprovodivih planova, programa i projekata sanacije i obnavljanja neuslovno i nelegalno urbanizovanih područja u obalnom području, – ojačana svijest o višestrukome značaju kvaliteta izgrađene sredine 	
<p>Opis</p>	<p>Kvalitet izgrađenog prostora je osnov kvalitete života kao i pokazatelj kulture građenja i ukupne kulture neke zajednice. Dodatno je značajan za regione, kao što je obalno područje Crne Gore, koji imaju potencijale i ambicije za razvoj visokokvalitetnog turizma. Analize i terenski uvidi pokazuju visoki udio izgrađenih prostora nezadovoljavajućeg kvaliteta. Problemu doprinosi i visok udio nelegalne gradnje.</p> <p>1. Cilj ove prioritetne akcije je izrada praktičnog priručnika kojim će se usmjeriti predstojeće aktivnosti sanacije i obnavljanja neuslovno urbanizovanih područja. Priručnikom će se definisati mogući raspon intervencija koje, između ostalog, mogu uključivati:</p> <ul style="list-style-type: none"> – podizanje standarda površina u javnom korišćenju (rekonstrukcija ulične mreže, sadnja drvoreda, uređenje parkovskih, pejzažnih i rekreacijskih površina, biciklističke staze, uređenje šetališta, posebno uz obalu, uređenje plaža i kupališta,...), – aktivnosti funkcionalnog održavanja i uljepšavanja privatnih površina i objekata (obnova fasada, čišćenje, uređenje vrtova i okućnica, unapređivanje energetske efikasnosti), – obnavljanje i održavanje infrastrukturnih sistema, – projekte sveobuhvatnog obnavljanja koje proizilazi iz okvira dominantno građevinskih intervencija i povezuje, zavisno od lokalnih uslova, društvene, ekonomske, zaštitne, kulturne i prostorne aspekte. <p>Pitanje sanacije područja nelegalne gradnje uskoro će postati posebno aktuelno, naročito u peri-urbanim prostorima bližim obali, uključujući njihovo komunalno opremanje, rješavanje javnih površina, posebno zelenih, rekonstrukcija saobraćajne mreže i dr.</p> <p>Kroz priručnik će se naglasiti važnost kvalitetnog urbanističkog i arhitektonskog oblikovanja, a posebno očuvanja, njegovanja i</p>	

	<p>unapređivanja naslijeđene kulture građenja i prostornog identiteta naselja i predjela. U okviru priručnika je potrebno sumirati iskustva i napraviti njihovu komparaciju sa sličnim projektima iz drugih zemalja, posebno vezano za formalizaciju nelegalno izgrađenih područja. Pri tome osnovni kriterijum za rješenja koja će se predlagati mora biti njihova sprovodljivost.</p> <p>2. Aktivnosti stručnog usavršavanja i jačanja kapaciteta, u prvoj fazi u formi radionica, mogu se sprovoditi u fazi pripremljenog polaznog materijala priručnika. Poželjno je da dodatni praktični primjeri budu rezultat rada na radionicama, naročito kao rezultat interakcije planera i arhitekata, predstavnika lokalnih uprava i nevladinog sektora.</p> <p>3. Na osnovu preporuka priručnika realizuje se niz konkretnih projekata sanacije i obnavljanja neuslovno urbanizovanih područja. Okvirna procjena trajanja ove prioritetne akcije je 6-8 mjeseci.</p>
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Inženjerska komora Crne Gore, opštine na čijim se teritorijama nalazi obuhvat pilot projekata
Monitoring	Kontinuirano praćenje ostvarenog progressa po pojedinim fazama.

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Urbana preparcelacija	2.2 Stvaranje širih preduslova za funkcionisanje sistema uređenja prostora	Operativna akcija
Rezultat	<p>Izrađena studija izvodljivosti uvođenja urbane preparcelacije Održane radionice i stručni skupovi na kojim je studija prezentovana i diskutovana Realizovan pilot projekt urbane preparcelacije</p>	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – razvijenija svijest o pitanjima koja rješava urbana preparcelacija, posebno o instrumentima efikasne fizičke reprodukcije naselja i pravednoj distribuciji građevinskih prava, – uvođenje urbane preparcelacije u zakonodavstvo Crne Gore 	
Opis	<p>Kvalitetna reprodukcija naselja bez instrumenata kao što je urbana preparcelacija je gotovo nemoguća osim u slučajevima kada veliki investitori realizuju cjelovite izdvojene projekte unutar kojih se onda realizuju i površine u javnom korišćenju. Takvi su projekti rijetkost a većinu zahvata, pa i na vrlo vrijednim lokacijama, čine pojedinačni manji zahvati. U takvim situacijama, bez kvalitetne urbanističke regulacije, kao i instrumenata zemljišne politike, nije moguće očekivati zadovoljavajući kvalitet izgrađene sredine. Osnovni instrument zemljišne politike u funkciji uređenja naselja je urbana komasacija ili urbana preparcelacija (ovaj drugi naziv je vjerovatno adekvatniji jer ima manje konotacija na drugačiji društveno ekonomski sistem). Ukratko, urbana preparcelacija rješava dva važna problema odnosno omogućava:</p> <ul style="list-style-type: none"> – distribucijska pravednost u podjeli građevinskih prava između različitih vlasnika zemljišta, – prostor javnog interesa u naseljima (ulice, javne zelene i druge površine) kojeg lokalna samouprava dobija bez troškova. <p>Prema tome, urbanom preparcelacijom lokalna samouprava, putem doprinosa u zemljištu od svih vlasnika zemljišta u obuhvatu regulacionog plana, dakle bez troškova, rješava prvi korak u pripremi građevinskog zemljišta za komunalno opremanje. Planerima i arhitektima urbana preparcelacija omogućava da se kvalitet izgrađenog prostora zasniva na njihovoj viziji, a ne na vlasničkim</p>	

	<p>odnosima na zemljištu kao preduslovu sprovodivosti planskog dokumenta.</p> <p>1. Studijom je potrebno predstaviti prije svega koristi i troškove primjene ovog instrumenta na bazi uporednih iskustava brojnih razvijenih zemalja koje ga uspješno koriste decenijama. U radionice i stručne skupove u toku izrade studije trebaju biti uključeni donosioci odluka iz državne i lokalne uprave.</p> <p>Ovu prioritetnu akciju je moguće realizovati uz pomoć institucija za međunarodnu saradnju zemalja donatora kod kojih se instrument urbane preparcelacije uspješno koristi.</p> <p>Na osnovu studije treba pripremiti:</p> <p>2. Pilot projekt urbane preparcelacije;</p> <p>3. Radionice i stručne skupove u cilju prezentacije studije zajedno sa pilot projektom.</p> <p>Okvirna procjena trajanja ove prioritetne akcije je 4-6 mjeseci.</p>
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma
Monitoring	Kontinuirano praćenje ostvarenog progressa po pojedinim fazama.

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA S STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Plan namjene morskog područja	2.1 Unapređivanje sistema prostornog planiranja	Operativna (demonstraciona)
Rezultat	Realizovan demonstracioni projekat izrade Plana namjene morskog područja	
Očekivana promjena	Realizacijom pripremljenog projekta biće <ul style="list-style-type: none"> - ojačani prostorno planerski i drugi kapaciteti za pripremu prostornih planova mora - uspostavljene jasne procedure za izradu prostornog plana mora 	
Opis	Međunarodni zahtjevi (prije svega Direktivom Evropske unije o definisanju okvira za prostorno planiranje mora (2014/89/EU)), ali i sve izraženiji konflikti u korišćenju morskih područja, ukazuju na potrebu uspostavljanja odgovarajućeg upravljanja pritiscima na morski ekosistem. Planiranjem namjena morskog područja omogućava se održivo korišćenje morskih resursa uz zaštitu vrijednih dijelova mora. <p>Za započinjanje izrade prostornih planova mora, prethodno treba realizovati demonstracioni primjer u okviru koga će se, između ostalog, utvrditi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vrsta potrebnih podataka i njihova dostupnost; 	

	<ul style="list-style-type: none"> - postojeće prepreke u sistemu za uvođenje prostornog planiranja mora; - postojeći kapaciteti za izradu prostornih planova mora. <p>U cilju optimizacije namjene površina morskog područja, predlaže se primjena ekosistemskog pristupa za utvrđivanje stanja i pritisaka na životnu sredinu mora. Na taj način stvaraju se preduslovi za postizanje dobrog stanja životne sredine mora i minimiziranje konflikata među potencijalnim korisnicima uz maksimiziranje ekonomskih efekata.</p> <p>Konkretan obuhvat demonstracionog primjera prostornog plana mora treba biti utvrđen s obzirom na nivo dostupnosti podataka. Koordinacioni mehanizam uspostavljen za upravljanje obalnim područjem nadležan je za praćenje sprovođenja i postizanja rezultata prostornog planiranja mora.</p> <p>Projekt može biti pripremljen kao samostalan prijedlog ili uklopljen u širi, regionalni kontekst. Izrada projekta treba biti napravljena uz detaljne konsultacije sa svim uključenim i zainteresovanim stranama.</p>
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma
Monitoring	Praćenje dinamike izrade prijedloga projekta i nivoa učešća ključnih resora.

3 Razvoj infrastrukture za sprečavanja i sanaciju zagađenja

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Sanacija zagađenja obalnog područja	3.1 Poboljšanje ekološkog stanja morskog ekosistema 3.2 Sanacijom zagađenja usljed neadekvatnog odlaganja i tretmana čvrstog otpada unaprijeđuje se bezbjedno uređenje, revitalizacija i rekultivacija prostora	Set operativnih akcija
Rezultat	Izrađen Program sanacije zagađenja obalnog područja na prioritetnim lokacijama Sanirane prioritetne lokacije (vidjeti dalje u tekstu)	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – sanirane prioritetne hot spot lokacije – poboljšano stanje životne sredine, posebno ekološko stanje morskog ekosistema, poboljšano javno zdravlje 	
Opis	<p>Postojeći stepen izgrađenosti infrastrukture za zaštitu životne sredine (tretman otpadnih voda, odlaganje otpada i sl.) nije dovoljan za ostvarivanje razvojnih i potreba očuvanja kvaliteta mora, vode, zemljišta i vazduha. Sanacija i rekultivacija prioritetnih lokacija postojećeg zagađenja treba da omogući bezbjedno uređenje prostora. Analize sprovedene u okviru CAMP-a rezultirale su, između ostalog, razvojem modela zagađenja kojim su identifikovani lokaliteti na kojim je prisutno zagađenje i data procjena prostornog obuhvata i intenziteta uticaja zagađenja.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Na osnovu tih podataka, i šire dokumentacione osnove razvijene u do sada sprovedenim programima i projektima (npr. Horizon 2020 inicijative za depoluciju Medirerana i Unije za Mediteran, analize Svjetske Banke za sanaciju zagađenja u Brodogradilištu u Bijeloj) treba pripremiti Program sanacije zagađenja obalnog područja na prioritetnim lokacijama u srednjoročnom periodu. Za svaku odabranu lokaciju neophodno je dati procjenu stanja i definisati mjere za sanaciju zagađenja (buduću namjenu prostora, konkretna tehnička rješenja i prostorna uređenja, postupanje sa opasnim otpadom), procjenu troškova i izvore finansiranja. Za područje Boko-kotorskog zaliva potrebno je izraditi detaljnu analizu kapaciteta životne sredine (prioritetno morskog ekosistema). 2. Paralelno sa razvojem programa, treba pristupiti sukcesivnoj sanaciji zagađenja na prioritetnim lokacijama što uključuje: <ol style="list-style-type: none"> a) Sanaciju zagađenja vode i sedimenta u akvatorijumu i zemljišta u obuhvatu Brodogradilišta u Bijeloj i zamjenu zastarjelih tehnologija u obavljanju tehnoloških operacija; b) Sanaciju zagađenja u Boko-kotorskom zalivu; c) Sanaciju zagađenja kanala Port Milena; d) Pripremu prekograničnog upravljanja sa ciljem sveobuhvatne sanacije rijeke Bojane (što treba da uključi i protivpoplavne mjere) – uzeti u obzir preporuke Prekograničnog plana upravljanja rijekom Bojanom (čija izrada će biti završena u 2015.g); e) Analizu peloidnih kapaciteta u obalnom području Crne Gore i zaustavljanje daljih antropogenih uticaja i sanaciju zagađenja na prioritetnim lokalitetima (npr. ušće rijeke Sutorine u more); na taj način želi se omogućiti sanacija i očuvanje ovog resursnog potencijala značajnog za zdravstveni turizam; 	

	<p>f) Izgradnju postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda manjeg kapaciteta za manja naselja (Perast, Risan, itd.);</p> <p>g) Sanaciju prioriternih lokacija zatvorenih deponija koje su korišćene za odlaganje komunalnog otpada: zatvorene sanitarne deponije na lokacijama Lovanja i Čađe u Baru;</p> <p>h) Zamjenu zastarjele tehnologije u obavljanju lučkih operacija u Luci Bar i Luci Kotor ekološki prihvatljivim tehnološkim rešenjima (čistije/najbolje dostupne tehnologije, i sl.);</p> <p>i) U okviru sprovođenja Protokola o sprječavanju zagađenja iz kopnenih izvora Barselonske konvencije Protokola o sprječavanju zagađenja iz kopnenih izvora Barselonske konvencije treba izvršiti reviziju Nacionalnog akcionog plana za redukciju zagađenja iz kopnenih izvora u skladu sa zahtjevima ovog protokola, što između ostalog treba da uključuje: mapiranje difuznih (rasutih) izvora otpada (npr. izvora iz sektora saobraćaja, poljoprivrede), prioritizaciju potreba za sanaciju zagađenja na hot spot lokacijama, koristeći do sada pripremljene (uvodno spomenute) inventare i procjene. Ovako revidovan Nacionalni akcioni plan treba da služi kao input u razvoju Programa sanacije zagađenja obalnog područja na prioriternim lokacijama.</p>
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo pomorstva i saobraćaja, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, lokalne samouprave
Monitoring	Kontinuirano praćenje: <ul style="list-style-type: none"> – faza u realizaciji programa i – faza izrade projektne dokumentacije i izvođenja radova sanacije u odnosu na utvrđeno nulto stanje.

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Održiva marina – „green boating“	3.1 Pобољшanje ekološkog stanja morskog ekosistema 3.3 Pružanje podsticaja realizaciji zelene infrastrukture	Operativna akcija
Rezultat	Izrađena Analiza potreba za primjenu koncepta „green boating“ Unaprijeđena znanja i vještine zaposlenih i korisnika marina Realizovan primjer dobre prakse uvođenja „green boatinga“	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – smanjenje uticaja marina na morske ekosisteme i posljedično poboljšanje njihovog stanja – primjena „green boating“ koncepta (zelena infrastruktura kod sidrenja) 	
Opis	Iako razvoj nautičkog turizma karakteriše brz rast, a Crna Gora postaje omiljena destinacija ljubitelja ovog vida turizma, nijesu razvijeni optimalni standardi za umanjivanje negativnih uticaja na životnu sredinu. Ova ocjena se odnosi kako na fazu planiranja izgradnje, u smislu primjene optimalnih pristupa za planiranje prihvatnog kapaciteta akvatorijuma u odnosu na broj vezova, tako i definisanja tehničkih standarda pri izradi procjena uticaja na životnu sredinu u okviru izrade tehničke dokumentacije, odnosno	

	<p>izvođenja radova.</p> <p>Evidentan je i nedostatak sidrišta koja bi bila funkcionalno povezana sa postojećim marinama i lukama. Zato se sada nerijetko dešava sidrenje brodova i jahti, u obalnom i otvorenom moru, na proizvoljno odabranim lokacijama, čime se usljed mehaničke destrukcije podvodnih staništa sidrima i pražnjenjem otpada ugrožava stanje morskog ekosistema, ali i sigurnost plovidbe na moru.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. S tim u vezi treba izraditi Analizu stanja i potreba za primjenu „green boatinga“ sa ciljem priprema osnova za sprječavanje, smanjenje i otklanjanje uticaja nautičkog turizma, naročito marina, na morske ekosisteme. Ista treba da obuhvati: <ul style="list-style-type: none"> – analizu postojećeg stanja sa ciljem utvrđivanja nedostataka postojeće normative i ekoloških standarda koje treba poštovati u fazi planiranja marina i njihove izgradnje i funkcionisanja; s tim u vezi u ovoj fazi neophodno je izvršiti pregled propisa i postojećih marina (ustanoviti problematična tehnička rješenja, loše i dobre prakse održavanja marina i brodova, rukovanja otpadom, ...); – pregled primjera dobre prakse; – definisanje smjernica za izgradnju novih marina; – utvrđivanje prijedloga mjera i konkretnih rješenja za unapređivanje postupanja u postojećim marinama; – utvrđivanje prijedloga za promjenu postojećih propisa; – sprovođenje edukativnih programa za zaposlene i korisnike marina. 2. Kao primjer dobre prakse treba realizovati primjer koncepta „green boating“ sanacijom jedne od postjećih ili pri izgradnji nove marine.
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo pomorstva i saobraćaja, Lučke uprave, Lučka kapetanija, JP za upravljanje morskim dobrom
Monitoring	<p>Kontinuirano praćenje:</p> <ul style="list-style-type: none"> – faza u realizaciji analize i – realizacije primjera „green boatinga“.

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Podsticanje razvoja turističke infrastrukture kroz pilot Projekt „Pješačka i biciklistička transverzala“	3.3 Pružanje podsticaja realizaciji zelene infrastrukture 4.1 Očuvanje i unapređivanje resursa obalnog područja	Operativna akcija
Rezultat	Pripremljen Projekat „Pješačka i biciklistička transverzala“ Izgradnja pješačke i biciklističke transverzale	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – unapređivanje turističke ponude – doprinos uspostavljanju održive mobilnosti – razrada projekta i aplikacija za EU programe 	
Opis	<p>Biciklistički i pješački turizam je u porastu. Atraktivnost i potreba za takvim vidom infrastrukture dokazuju brojne transverzale (www.biketours.com), na primjer duž rijeka Dunav ili Inn. Crna Gora već postoji na mapi biciklističkih destinacija – ima ponudu pješačkih i biciklističkih tura u centralnom i planinskom regionu zemlje, uz manje učešće zaleđa obalnog područja. Kvalitet održive turističke ponude bio bi značajno unaprijeđen izgradnjom transverzale duž čitavog obalnog područja, spajajući atraktivne turističke tačke u jedinstven niz.</p> <p>S tim u vezi treba:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Razviti koncept pješačko-biciklističke transverzale, u okviru koga treba definisati: <ul style="list-style-type: none"> – koncept biciklističke staze (šta povezuje, uključujući vezu sa sekundarnim turama, turističke atrakcije koje će biti uključene u ponudu, smještajni kapaciteti); – trasu transverzale (zajedničke i odvojene dijelove biciklističke i pješačke transverzale, dijelove koji koriste postojeću infrastrukturu i nove dijelove); – dopunsku infrastrukturu (odmarališta, i sl.); – cjelovito grafičko rješenje (table za usmjeravanje, informisanje); – faze izgradnje; – način upravljanja/održavanja; – logistiku/uslugu vezanu za upotrebu (mogućnost vraćanja na polazišnu tačku, dostavljanje prtljaga, i sl.). 2. Utvrditi postojanje planskog osnova za realizaciju projekta u važećoj prostorno-planskoj dokumentaciji i po potrebi pripremiti njene izmjene i dopune; 3. Izraditi projektnu dokumentaciju; 4. Postepeno, po fazama, realizovati izgradnju; 	

	5. Pokrenuti upravljanje i marketing (reklamni materijal, sajt projekta, upis u baze takvih transversala, ...).
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo pomorstva i saobraćaja
Monitoring	Kontinuirano praćenje: <ul style="list-style-type: none"> – faza u razvoju projekta i – realizacije izgradnje i uspostavljanja sistema upravljanja.

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Revitalizacija plaža	3.4 Smanjivanje uticaja prirodnih hazarda	Set operativnih akcija
Rezultat	Realizovane bazne studije revitalizacije plaža Mogren, Petrovac, Pržno, Sutomore	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – unaprijeđeno znanje o mogućnostima revitalizacije plaža – pripremljene stručne osnove za revitalizaciju plaža 	
Opis	<p>U svijetu, a naročito u zemljama Evropske unije i Mediterana, posvećuje se velika pažnja problemima erozije obala i zaštite obala i plaža od erozije. Morske obale i plaže se tretiraju kao nacionalno prirodno nasleđe, pa se za bilo kakvu ljudsku intervenciju u priobalju zahtijeva da je usklađena sa životnom sredinom i prirodnim karakteristikama obale. Strategija upravljanja morskim obalama u Evropi bazira se na principu minimalnih ljudskih intervencija, uz maksimalnu zaštitu prirodnih karakteristika obala i staništa biljnog i životinjskog svijeta u priobalju. U članu 23 IUOP Protokola zahtijeva se da sve zemlje potpisnice učine značajne napore u cilju sprječavanja ili ublažavanja efekata erozije obala.</p> <p>Tipičan primer erozije cnogorskih plaža su plaže Mogren, Petrovac, Pržno i Sutomore. U prošlosti su plaže bile stabilne i veoma prostrane, a danas su ugrožene zbog: intenzivne, nerijetko nekontrolisane urbanizacije priobalja, hidrotehničkih radova na regulaciji bujičnih vodotoka kojim je prinos nanosa na plaže postao beznačajan, podizanja građevinskih objekata uz samu obalu (obalni zidovi, rive). Prvi korak kompleksnog projekata revitalizacije navedenih plaža je izrada baznih studija njihove revitalizacije. Osnovni ciljevi tih studija su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – analiza metoda revitalizacije prirodnih plaža, sa posebnim osvrtom na projekte revitalizacije plaža u Mediteranu; – detaljna analiza uzorka gubitka nanosa sa plaže; – izbor prihvatljivih metoda revitalizacije plaža, imajući u vidu da one imaju status zaštićenog prirodnog dobra i veoma su značajne za razvoj turizma; – da se ukaže na moguće neprihvatljive metode revitalizacije plaža, obzirom da su u svijetu mnoge metode revitalizacije plaža dale negativne rezultate; – da se analizira mogućnost ponovnog prirodnog prihranjivanja plaže vraćanjem ušća bujičnih tokova; – analiza mogućnosti prihranjivanja plaže nasipanjem autohtonog materijala izbagerovanog sa dna mora; – definisanje smjernica i preporuka projektantima revitalizacije plaža; 	

	– definisanje urbanističko-tehničkih uslova revitalizacije plaža u Crnoj Gori, s obzirom da do sada nije ozbiljnije razmatrana mogućnost šire primene kompleksnih metoda revitalizacije plaža.
Odgovorne institucije	Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom, uz uključivanje Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju Crne Gore i Agencija za zaštitu životne sredine.
Monitoring	Kontinuirano praćenje svih aktivnosti i radova.

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Adaptacija na uticaj klimatskih promjena	3.4 Smanjivanje uticaja prirodnih hazarda	Set sistemskih akcija Operativna akcija
Rezultat	Unapređivanje kapaciteta za primjenu mjera adaptacije na klimatske promjene i realizacija pilot projekta na odabranom lokalitetu	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – povećana znanja u korišćenju podataka o regionalnoj i nacionalnoj procjeni uticaja na klimatskih promjena – podizanje svijesti – smanjivanje klimatskih rizika na nacionalnom i regionalnom nivou 	
Opis	<p>Prema modelu ranjivosti na klimatske promjene suše, šumski požari i olujni vjetrovi imaju najveći uticaj na područje opština Herceg Novi, Budva i južni dio primorja. Jake kiše imaju najveći uticaj na dijelove opštine Kotor i zaleđe Budve. Sa aspekta ranjivosti na podizanje nivoa mora ranjiva su sljedeća područja: ušće rijeke Sutorine, potez Kostanjica - Risan, sjeverozapadni dio Vrmca, Tivatska solila, plaža Jaz i dio Mrčevog polja, Buljarica, Čanj, Velika plaža, Ada Bojana. Pored primjene obalnog odmaka na pojedinim od navedenih lokaliteta u kontekstu realizacije mjera adaptacije, neophodno je razvijati sistem adaptacije sa primjenom i drugih značajnih mjera i instrumenata kojim se omogućava adaptacija na uticaj klimatskih promjena.</p> <p>Zato je prioritetno realizovati:</p> <p>1. Sljedeći set akcija:</p> <ul style="list-style-type: none"> – razmjena znanja o primjerima adaptacije na klimatske promjene; – uvođenje odabranih tehnologija za adaptaciju na klimatske promjene; – unapređivanje sistema osmatranja i upozorenja u nadgledanju ranjivosti obalnog područja; – unapređivanje sistema rane najave i sistema odgovora; – modernizacija i povećanje broja meteoroloških stanica duž obalnog područja; – razvoj regionalnih i lokalnih klimatskih informacijskih servisa prilagođenih turističkom i prostorno planskom sektoru; – jačanje svijesti svih zainteresovanih strana u turizmu (javnom i privatnom sektoru) o potrebi zaštite obalnog područja od šteta uzrokovanih poplavama, sušama, šumskim požarima, jakim kišama, olujama, erozijom obale, dejstvom visokih talasa, kao posljedica klimatskih promjena; – procjena i planiranje mogućih uticaja plavljenja uzrokovanog podizanjem nivoa mora uslijed klimatskih promjena; 	

	<ul style="list-style-type: none"> – sprovesti evaluaciju uticaja podizanja nivoa mora i malih bujičnih vodotoka u svim prostornim planovima uz predlaganje mjera adaptacije na uticaje klimatskih promjena; – integrisanje mjera adaptacije u nacionalne strategije. <p>2. Pilot projekat na odabranom lokalitetu ili u jednoj od primorskih opština ranjivih na klimatske promjene (Herceg Novi, Bar Budva i Ulcinj) u okviru kojeg treba primijeniti prethodno navedene mjere adaptacije, uključujući i:</p> <ul style="list-style-type: none"> – prijedlog konkretnih mjera i rješenja (koja se odnose na posmatrano područje) za adaptaciju na uticaj klimatskih promjena; – prijedlog uključivanja tih mjera u prostorno plansku dokumentaciju i sektorske dokumente; – operativni program za sprovođenje predloženih mjera; – cost benefit analizu i procjenu troškova u slučaju nesprovođenja mjere adaptacije.
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju Crne Gore, lokalne samouprave
Monitoring	Kontinuirano praćenje: <ul style="list-style-type: none"> – progressa o realizaciji pojedinih faza sprovođenja mjera adaptacije, – sprovođenje pilot projekta.

4 Poboljšanje učinaka održive obalne ekonomije

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA S STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Izrada detaljnog prijedloga projekta (pripremljenog za podnošenje aplikacije) za podsticanje razvoja zelene ekonomije	4.1 Očuvanje i unapređivanje resursa obalnog područja 4.2 Obezbjedivanje podrške „ozelenjavanju“ obalnog razvoja	Operativna akcija
Rezultat	Pripremljen prijedlog projekta za podsticanje razvoja zelene ekonomije	
Očekivana promjena	– sprovođenjem projekta demonstriraće se da očuvanje prirode ne predstavlja prepreku već priliku za razvoj	
Opis	<p>Odjeljenje za IUOP u MORT koordinira pripremu prijedloga projekta uz partnersko uključivanje opština u obalnom području i ključnih stručnih institucija. Po mogućnosti, optimalno je od samog početka izrade projektne dokumentacije i realizacije projekta omogućiti uključivanje banaka i/ili drugih finansijskih institucija.</p> <p>Projekat treba da ima barem dva nivoa:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Obezbjedivanje podrške pilot projektima kojim će se demonstrirati različiti oblici pružanja podrške razvoju zelene ekonomije (od tehničke do direktne finansijske pomoći), i 2. Razvoj sistema zelenog preduzetništva (i uopšte zelene ekonomije). <p>Za podsticanje realizacije projektnih ideja treba obezbijediti više različitih oblika pomoći (bespovratna sredstva, izrazito povoljni krediti, garancije, različiti oblici tehničke pomoći i sl.), u zavisnosti od vrste i značaja projekta. Riječ je o složenom sistemu u koji optimalno treba biti uključen bankarski sektor i drugi partneri koji mogu biti nosioci pružanja pomoći. Primjeri vrste projekata koji se na taj način mogu podsticati su oni koji doprinose:</p> <ul style="list-style-type: none"> – poboljšanju lokalne ekonomije i ruralnom razvoju; – razvoju novih elemenata turističke ponude, rasterećivanju obale sa turističkim otvaranjem zaleđa (na primjer realizacijom Projekta „Put tvrđavske arhitekture“); – sprečavanju degradacije kulturnih dobara i revitalizaciji kulturnog predjela; – povećanju znanja, uključujući znanja o korišćenja različitih dostupnih fondova. <p>Iskustva u praćenja realizacije projekata treba da ukažu na bitne prepreke u sistemu za razvoj takvog vida preduzetništva (ili uopšte ekonomije). Stoga, istovremeno sa sprovođenjem projekata treba podsticati promjene u postojećem sistemu kako bi se mogli:</p> <ul style="list-style-type: none"> – definisati strateški razvojni ciljevi za podsticanje zelene ekonomije; – ojačati ključne institucionalne strukture, s obzirom na njihove zadatke i potrebne kapacitete, i 	

	– uspostaviti trajni programi pružanja tehničke i druge pomoći. U zavisnosti od mogućih izvora finansiranja, proces izrade projektne dokumentacije traje od 8-12 mjeseci.
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma - Odjeljenje za IUOP
Monitoring	Prati se proces izrade projekta i nivo uključivanja zainteresovanih strana/partnera.

5. Unaprjeđenje sistema upravljanja obalnim područjem

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Podrška funkcionisanju koordinacionog mehanizma za IUOP	5.1 Uspostavljanje koordinacionog mehanizma za IUOP	Set operativnih akcija
Rezultat	<p>Pripremljeni programski zadaci za Savjet za IUOP, Odjeljenje za IUOP i Koordinaciono tijelo za IUOP</p> <p>Pripremljen programski zadatak za Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom (buduću Agenciju) kojim se definiše njegova uloga u strukturi IUOPa</p> <p>Sprovedeni programi tehničke pomoći</p> <p>Razrađeni, potvrđeni i sprovedeni godišnji akcioni planovi (i s njima povezani budžeti) za IUOP</p>	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – uspostavljen sistem u kojem Odjeljenje za IUOP ima odgovarajuće kapacitete da mobiliše relevantne resore i institucije, identifikuje problemska područja i prilike za usklađeno djelovanje, ko i da na osnovu toga razrađuje prijedloge djelovanja koje na adekvatan (prezentabilan, shvatljiv) način dostavlja donosiocima odluka (kroz Savjet) – istovremeno Savjet uzima u obzir dostavljene prijedloge i djeluje u skladu s njima – na osnovu tako uspostavljenog sistema postiže se usklađenost djelovanja resora u aktivnostima upravljanja obalnim područjem 	
Opis	<p>Nakon formalnog uspostavljanja Odjeljenja, Savjeta i Koordinacionog tijela, inicijalne aktivnosti uključuju:</p> <ul style="list-style-type: none"> – razradu i potvrdu detaljnog programskog zadatka za navedena tijela; – potvrđivanje strateških ciljeva, mjera i podmjera od strane Savjeta za IUOP; – na osnovu usaglašenih ciljeva i mjera, treba sprovesti detaljnu razradu godišnjeg plana akcija, na način da je usklađen sa godišnjim programima rada resora uključenih u koordinacioni mehanizam, odnosno njihovim godišnjim budžetskim okvirima; inicijalno realizaciju ove aktivnosti koordinira Odjeljenje za IUOP u saradnji sa relevantnim resorima uključenim u rad Savjetu za IUOP; – predloženi akcioni plan odobrava Savjet za IUOP; – na osnovu potvrđenog akcionog plana utvrđuju se jasni i usklađeni zadaci relevantnih resora; – na godišnjem nivou prati se sprovođenje dogovorenih akcija. <p>U prvom petogodišnjem programu rada koordinacionog mehanizma treba obezbijediti tehničku pomoć za kvalitetno sprovođenje navedenih aktivnosti. Tehnička pomoć može uključiti stručno savjetovanje i učešće u izradi i praćenju sprovođenja, razmjenu iskustava, jačanje kapaciteta članova Odjeljenja, Agencije i sl.</p>	
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma - Odjeljenje za IUOP, Koordinaciono tijelo za IUOP, Savjet za IUOP, Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom	

Monitoring	Prati se usklađenost godišnjih mjera i akcija potvrđenih na nivou Savjeta za IUOP sa godišnjim akcionim planovima i budžetima relevantnih resora
-------------------	--

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA S STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Primjena praćenja učinaka djelovanja institucija u koordinacionom sistemu za upravljanje obalnim područjem	5.2 Jačanje kapaciteta institucija javne uprave	Sistemska akcija Demonstracioni projekat
Rezultat	Analize učinaka implementacije institucija uključenih u upravljanje obalnim područjem Crne Gore Sproveden program usavršavanja službenika nadležnih za sprovođenje sistema mjerljivosti rezultata Uveden program praćenja učinaka djelovanja	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – unutar koordinacionog sistema za upravljanje obalnim područjem, uspostavljeno je djelovanje i postupanje u skladu sa rezultatima praćenja učinaka djelovanja – sistem se prenosi u druge segmente javne uprave 	
Opis	<p>Primjena principa dobrog upravljanja je cilj kojem treba da teži sistem javne uprave Crne Gore. Međutim, takve promjene su zahtjevne i dugoročne. Kako bi se demonstrirala primjena principa dobrog upravljanja, prije svega kroz uvođenje sistema praćenja učinaka djelovanja, njegova primjena može se testirati u koordinacionom sistemu za IUOP CG.</p> <p>U prvom koraku na osnovu postojećih relevantni dokumenata (npr. Studija jačanja administrativnih kapaciteta u oblasti životne sredine u Crnoj Gori), treba izraditi dubinsku inicijalnu analizu odgovornih institucija za upravljanje obalnim područjem. Pri tom treba uzeti u obzir način rada i s njim povezane ostvarene rezultate. Na osnovu tako sprovedene analize treba dati konkretne preporuke za uvođenje sistema praćenja učinaka djelovanja u sistemu upravljanja obalnim područjem.</p> <p>Nakon toga (slijedom preporuka iz Analize) treba započeti uvođenje programa praćenja učinaka djelovanja, uz pomoć nezavisne stručne organizacije, optimalno korišćenjem tržišno dostupnih programa. Programi (optimalno gotovi, računarski programi) moraju biti jednostavno primjenjivi, prilagodljivi potrebama uključenih institucija, cjenovno prihvatljivi i održivi (ne traže stalnu povezanost za organizaciju koja program uvodi u u potrebu).</p> <p>Nakon prelazne faze, sistem praćenja treba biti potpuno integrisan i sproveden od strane stručnih službi unutar sistema (kroz Upravu za kadrove ili slično), uvijek u tijesnoj saradnji sa jedinicama koje su uključene u ocjenu učinaka implementacije.</p> <p>Jedan od ključnih preduslova za uvođenje i primjenu sistema praćenja je jačanje kapaciteta i kompetencija službenika nadležnih za sprovođenje sistema mjerljivosti rezultata. Sprovođenje programa obuke može biti u formi radionica. U program optimalno trebaju</p>	

	<p>biti uključeni službenici Uprave za kadrove Crne Gore i/ili internih jedinica, kao i rukovodioci ključnih organizacionih jedinica MORT, kao vodećeg resora za IUOP.</p> <p>Prva faza sprovođenja aktivnosti (do integrisanja sistema praćenja u sistem uprave) je 3 godine, nakon čega treba nastaviti s programom obuke i dodatnom eksperimentalnom fazom samo-sprovođenja u naredne 2 godine.</p>
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Uprava za kadrove Crne Gore
Monitoring	<p>Prati se nivo zadovoljstva (kroz ankete i sl.) primjene sistema na nivou Savjeta za IUOP, rukovodioca ključnih organizacionih jedinica i službenika odgovornih za sprovođenje sistema</p> <p>Prati se udio ostvarenih planiranih učinaka na nivou koordinacionog sistema</p>

PRIORITETNA AKCIJA/NAZIV	VEZA SA STRATEŠKIM CILJEM	TIP AKCIJE
Povezivanje i usklađivanje pojedinačnih baza podataka i unapređivanje pokazatelja praćenja obalnih procesa	5.3. Unapređivanje praćenja obalnih procesa	Set operativni akcija
Rezultat	Unapređivanje sistema praćenja stanja obalnog područja	
Očekivana promjena	<ul style="list-style-type: none"> – usvojen sistem praćenja stanja obalnog područja – unaprijeđene informacije o stanju obalnog područja, – informacije su dostupne i upotrebljive za različiti planske, sanacione i istraživačke zadatke 	
Opis	<p>Obezbjedivanje kompatibilnosti i povezanosti pojedinačnih baza podataka, i njihova nadogradnja nedostajućim pokazateljima, ima prioritetni značaj za uspostavljanje kvalitetne osnove za izradu i sprovođenje planova i programa zaštite i korišćenja obalnog područja, praćenja stanja životne sredine (stanje morskog ekosistema, biodiverziteta i segmenata životne sredine), korišćenja prostora u obalnom području i režima korišćenja i upravljanja morskim dobrom, uticaja prirodnih hazarda.</p> <p>S tim u vezi neophodno je:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Unaprijediti sistem specifičnih, multidisciplinarnih pokazatelja stanja obalnog područja realizacijom sljedećih akcija: <ul style="list-style-type: none"> – izvršiti analizu postojećih baza podataka i utvrditi nedostatke u pogledu pokazatelja koji se prate, tehnika prikupljanja i obrade podataka, nedostatka naučnih i stručnih ulaznih podataka potrebnih za proračun potrebnih pokazatelja praćenja stanja obalnog područja i obalnih procesa; – u skladu sa rezultatima analize treba predložiti: uvođenje pokazatelja koji nedostaju u odnosu na propisima utvrđene 	

	<p>obaveze i obaveze koje proizilaze iz članstva u relevantnim međunarodnim organizacijama, sporazumima i konvencijama, i iz procesa usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa propisima EU;</p> <ul style="list-style-type: none"> – za svaki pokazatelj definisati nadležnosti u pogledu praćenja, način prikupljanja ulaznih podataka, ciljne i granične vrijednosti; – definisati zajednički format obrade podataka koji pripadaju različitim bazama podataka; – definisati pravila razmjene podataka između subjekata nadležnih za upravljanje pojedinačnim bazama podataka; – uspostaviti model za obezbjeđivanje međusobne kompatibilnosti, povezanosti i javnog korišćenih baza podataka; – razviti integrisano izvještavanje primjenom multidisciplinarnih pokazatelja; <p>2. Realizovati pilot projekat kojim će se u Boki Kotorskoj:</p> <ul style="list-style-type: none"> – prikupiti podaci neophodni za primjenu seta ekosistemskih pokazatelja prioriternih za praćenje stanja morskog ekosistema, – testirati primijena ekosistemskih pokazatelja i pokazatelja praćenje biodiverziteta kopnenog dijela obalnog područja; – definisati i primijeniti pokazatelji praćenja stanja prostora, erozije, klimatskih promjena; – testirati integrisano izvještavanje o stanju kopnenog i morskog dijela obalnog područja.
Odgovorne institucije	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Agencija za zaštitu životne sredine, Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom, Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju, Centar za ekotoksikološka ispitivanja doo-CETI, Institut za biologiju mora
Monitoring	<p>Kontinuirano praćenje progressa u:</p> <ul style="list-style-type: none"> – uvođenju pojedinih pokazatelja u sistem praćenja stanja obalnog područja, – izvještavanju primjenom multisektorskog i kros-sektorskog seta indikatora, – povezivanju i usklađivanju pojedinačnih baza podataka.

Praćenje i ocjenjivanje uz korišćenje pokazatelja je nezamjenjiv dio svake javne politike u najširem smislu. Obalno područje gustinom prirodnih i društvenih struktura i procesa je posebno složen sistem koji zahtijeva kontinuirano praćenje i ocjenjivanje stanja. Isti pristup je potreban i u sprovođenju javnih politika (strategije, planovi, programi) kojim se upravlja procesima u obalnom području, prije svega u smislu praćenja i ocjenjivanja njihovih rezultata i ishoda. Praćenjem se registruju promjene koje su rezultat sprovođenja politke ili plana, uključujući one planirane, dakle očekivane, ali i neplanirane koje mogu predstavljati problem.

Na taj način mjeri se uspješnost implementacije politike, odnosno strateškog dokumenta, i to iz dva razloga: 1) da se ocijeni progres u sprovođenju utvrđenih ciljeva, mjera i akcija, i 2) da se omogući uporedivost stanja i kretanja, kako u nacionalnom tako i međunarodnom kontekstu. Na osnovu rezultata mjerenja ostvarenog progressa moguće je vršiti periodično usklađivanje ciljeva, mjera i akcija koje su predmet praćenja.

Izbor pokazatelja ima suštinski značaj za uspješnost ocjenjivanja djelotvornosti mjera i politika. Pri utvrđivanju pokazatelja NS IUOP uzeti su u obzir sljedeći aspekti:

- Ograničenost predloženog seta pokazatelja NS IUOP uslovljena je i dalje prisutnim nedostacima prikupljanja i obrade podataka u gotovo svim oblastima relevantnim za NS IUOP. Očekuje se da će napredak biti postignut unaprjeđivanjem sistema praćenja stanja prostora, obalnih procesa, životne sredine, kao i indikatora održivog razvoja.
- Nastojalo se da se u sistem za praćenje sprovođenja NS IUOP uvrste oni pokazatelji koji se već prate ili koji se mogu u relativno kratkom roku uvesti u sistem praćenja. Takođe, vodilo se računa o što je moguće većem stepenu kompatibilnosti sa pokazateljima praćenja u okviru izvještavanja prema relevantnim međunarodnim organizacijama.
- Vodilo se računa o uključivanju različitih vrsta pokazatelja kao što su pokazatelji procesa, uticaja i ishoda (ili stanja). Ipak, obzirom na ograničenost kvantitativnog iskaza statističkih podataka o uticajima i ishodima, te na dugoročni karakter utvrđenih mjera i podmjera, preovlađuju pokazatelji procesa.
- Svakoj mjeri nije pripisan odgovarajući pokazatelj, već su pojedini pokazatelji definisani za određene grupe mjera, odnosno podmjera. Grupisanje je zasnovano na planiranom postizanju zajedničkog krajnjeg ishoda.
- Utvrđivanjem ciljnog ishoda omogućena je kvalitativna ili kvantitativna ocjena očekivanog krajnjeg rezultata.
- Pokazatelji i ciljni ishodi imaju kvalitativni ili kvantitativni karakter u zavisnosti od kvantitativne mjerljivosti mjera ili podmjera na koje se pokazatelji odnose. Obzirom na navedena ograničenja predložen je ograničen broj kvantitativnih pokazatelja za koje je ocijenjeno da će u kombinaciji sa predloženim kvalitativnim pokazateljima omogućiti izvođenje objektivne ocjene o ostvarenom napretku.

Predlog glavnih pokazatelja za praćenje napretka u implementaciji NS IUOP dat je u Tabeli 8-1 u

nastavku. U procesu sprovođenja NS IUOP treba planirati kontinuiranu nadogradnju predloženog seta pokazatelja shodno očekivanom napretku u pogledu uspostavljanja informacionog sistema o stanju i procesima u obalnom području i sa tim povezanim unapređivanjem modela prikupljanja podataka, njihove obrade i izvještavanja.

Primjenom predloženog seta pokazatelja treba pripremiti prvi izveštaj o napretku u drugoj godini implementacije NS IUOP, uz nastojanje da se nakon toga uspostavi izvještavanje na

godišnjem nivou. Kako je 2020. g. vremenski horizont prioriternih akcija NS IUOP i ciljnih ishoda utvrđenih pokazatelja, cjelovitu reviziju predloženog seta pokazatelja treba izvršiti po isteku petogodišnjeg perioda implementacije ove strategije.

Izvještaji o napretku dostavljaju se razmatranje Savjetu za IUOP, odnosno Vladi CG, sa ciljem utvrđivanja nedostataka i potreba u procesu sprovođenja NS IUOP.

Tabela 8-1: Glavni pokazatelji za praćenje sprovođenja NS IUOP

TEMATSKO PODRUČJE	1 Efikasna zaštita prirode, predjela i kulturnih dobara
POKAZATELJ	CILJNA VRIJEDNOST U 2020. g
1. PROCENAT NACIONALNIH PROPISA KOJI JE USKLAĐEN SA MEĐUNARODNIM ZAHTJEVIMA O ZAŠTITI BIOLOŠKE RAZNOVRNOSTI I PRIMJENI EKOSISTEMSKOG PRISTUPA	100%
2. POVRŠINA (ha) I PROCENAT (%) OBALNOG PODRUČJA NA KOME SU MAPIRANE VRSTE I STANIŠNI TIPOVI I DEFINISANE MJERE ZAŠTITE	Trend rasta
3. GUBITAK POVRŠINE OBALNOG PODRUČJA SA PRIRODNIM STANIŠTIMA U ODNOSU NA STANJE ZEMLJIŠNOG POKRIVAČA KOJE JE UTVRĐENO U OKVIRU SPROVOĐENJA PROGRAMA CORINE LAND COVER	Trend opadanja
4. BROJ USPOSTAVLJENIH ZAŠTIĆENIH PRIRODNIH DOBARA U MORU	Na svim lokalitetima koji budu predloženi za stavljanje pod zaštitu u PPPNOP CG, a najmanje na 3
5. PROCENAT (%) KOPNENOG DIJELA OBALNOG PODRUČJA KOJI JE ZAŠTIĆEN U RAZLIČITIM KATEGORIJAMA ZAŠTIĆENIH PRIRODNIH DOBARA	17%
6. MAPIRANJE RASPROSTRANJENJA ZNAČAJNIH TIPOVA MORSKIH STANIŠTA 94	Trend rasta

⁹⁴ Najvažnija staništa utvrđena Aneksom I Direktive o staništima 93/626/EEC su: posidonija (Posidonion oceanicae beds-priority habitat - [code 1120]), koralji (Reefs-[code 1170]), morske pećine (Submerged or partially submerged caves -[code 8330]), koralji (Coralligenous habitat - [code 1170]). U katalogu staništa su: 1110 pješčane podloge uvijek blago prekrivene vodom, 1120 Biocenoza livade Posidonia oceanicae, 1130 estuari, 1140 muljevita i pješčana dna nepokrivena vodom za vrijeme osjeke, 1160 velike plitke uvale i zalivi, 1170 grebeni.

U odnosu na zahtjeve Protokola o posebno zaštićenim područjima Barselonske konvencije u obalnom području Crne Gore u utvrđena su sljedeća staništa: puste zone stjenovite podloge sa vrlo malim inkrustriranim algama i morskim ježevima (Barren = encrusting coralline algae and sea urchins *Arbacia* and *Paracentrotus*); 2. puste zone velikog kamenja i šljunka sa vrlo malo inkrustriranih algi i morskim ježevima (Boulders_barren = same as above plus large boulders); *Cladocora caespitosa* grebeni/zajednice (*Cladocora caespitosa* assemblage); koraligene zajednice = veliko kamenje sa domonacijom *Halimeda tuna*, *Parazoanthus axinellae* i sunđer (Coralligenous assemblages = Large boulders with dominance of *Halimeda tuna*, *Parazoanthus axinellae* and sponges); Infralitoralne zajednice algi (Infralittoral algal turf assemblages); 6. Infralitoralne šljunkovite zajednice algi (Infralittoral gravel assemblages), Infralitoralne zajednice na muljevitoj podlozi (Infralittoral mud assemblages); Infralitoralne zajednice na muljevitoj podlozi (Infralittoral mud and gravel assemblages); Infralitoralne šljunkovite zajednice (Infralittoral pebble assemblages); Infralitoralne zajednice na pješčanoj podlozi (Infralittoral sand assemblages); velike zajednice sunđera (Large sponge assemblage with *Geodia*, *Aplysina* and *Petrosia*); zajednice školjki mušulja (Mussel bed assemblage); fotofilne zajednice algi sa *Cystoseira* spp. i *Halopteris* spp. (Photophilic algae assemblage with *Cystoseira* spp. and *Halopteris* spp.); Fotofilne zajednice algi sa *Cystoseira* spp. (Photophilic algae assemblage with *Cystoseira* spp.); fotofilne zajednice algi *Padina pavonica* (Photophilic algae assemblage with *Padina pavonica*); *Posidonia oceanica* (*Posidonia oceanicae*); zajednice algi sa *Codium* sp (Rubble and turf assemblage with *Codium* sp.); zajednice scijafilnih algi na čvrstom substratu = stjenoviti substrat na kom dominira *Codium bursa* i *Flabellia petiolata* (Sciaphilic algae assemblages on hard substrata = Rocky substrates dominated by *Codium bursa* and *Flabellia petiolata*); zajednice scijafilnih algi na čvrstom vertikalnom i subvertikalnom substratu = Stjenoviti substrat na kom dominira *Flabellia petiolata* and *Halimeda tuna* (Sciaphilic algae assemblages on hard vertical/subvertical substrata with *Flabellia petiolata* and *Halimeda tuna*); zajednice scijafilnih algi na čvrstom substratu na kom dominira *Flabellia petiolata* and *Peyssonnelia* spp. (Sciaphilic algae assemblages on hard substrata with *Flabellia petiolata* and *Peyssonnelia* spp.); morske pećine prema Pergentu i saradnicima (2002) pripadaju biocenozi mediolitoralnih pećina (RAC SPA kod II.4.3) i odgovaraju EU tipu habitata 8330, te CORINE habitatu koda 1126;

7. BROJ SANIRANIH KULTURNIH DOBARA GODIŠNJE I IZNOS SREDSTAVA (EUR) KOJI JE GODIŠNJE DIREKTNO ULOŽEN U SANACIJU KULTURNIH DOBARA NA GODIŠNJEM NIVOU	Trend rasta
8. POVRŠINA (ha) I PROCENAT (%) OBALNOG PODRUČJA ZA KOJI JE UTVRĐENA TIPOLOGIJA PREDJELA	100%
9. IZVJEŠTAJI O STRATEŠKOJ PROCJENI UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU KOJI SU BITNO POBOLJŠALI OCJENJIVANE PROSTORNIH PLANOVA (INOVATIVNIM PROSTORNIM I/ILI TEHNIČKIM RJEŠENJIMA, RAZVIJENIM ALTERNATIVAMA, MJERAMA ZA SPRJEČAVANJE, SMANJIVANJE ILI OTKLANJANJE NEGATIVNIH UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU)	Trend rasta

TEMATSKO PODRUČJE	2 Prostorno planiranje i uređenje prostora
POKAZATELJ	CILJNA VRIJEDNOST U 2020. g
10. IZGRAĐENOST ODNOSNO ISKORIŠĆENOST GRAĐEVINSKIH PODRUČJA OBALNIH OPŠTINA	30%
11. INFORMACIONI SISTEM O PROSTORU	U funkciji
12. REDOVNO GODIŠNJE IZVJEŠTAVANJE O SPROVOĐENJU PPPNOP NA OSNOVU UTVRĐENIH POKAZATELJA I UZ KORIŠĆENJE PODATAKA IZ INFORMACIONOG SISTEMA O PROSTORU	Uspostavljeno
13. SPROVOĐENJE URBANE PREPARCELACIJE	U obuhvatu najmanje 10 detaljnih urbanističkih planova
14. SPROVOĐENJE AKTIVNOSTI KAO ŠTO SU: PREDAVANJA, SEMINARI I SL., KOJE SE ODOSE NA STRUČNO USAVRŠAVANJE PROSTORNIH PLANERA I PREDSTAVNIKA DRŽAVNE I LOKALNE UPRAVE	Godišnje se sprovodi minimalno 20 različitih aktivnosti
15. LEGALIZACIJA NELEGALNO IZGRAĐENIH OBJEKATA, UZ PRATEĆU SANACIJU	Završena legalizacija

TEMATSKO PODRUČJE	3 Razvoj infrastrukture za sprečavanje i sanaciju zagađenja
POKAZATELJ	CILJNA VRIJEDNOST U 2020. g
16. VRIJEDNOST TRIX INDEKSA	a) Na otvorenom moru u rasponu 1-4 (odličan ekološki status) b) U Boko-Kotorskom zalivu 4-5 (dobar ekološki status)
17. POKAZATELJI POSTIZANJA DOBROG EKOLOŠKOG STANJA MORA (GES): a) sadržaj nutrijenata, hlorofila a, kiseonika i transparentnost, b) sadržaj opasnih materija u vodi, sedimentu i bioti (sadržaj teških metala i dugotrajnih organskih zagađivača (POPs) u bioindikatorima, prioritetno u bioindikatoru mytilus galoprovincialis), c) sadržaj intestinalnih enterokoka, d) cvjetanje opasnih algi (eng. Harmful Algal Blloms-HABs), e) otpad koji dopijeva u more, uključujući plutajući otpad (eng. marine litter), f) vrijednost koncentracija prioritetnih polutanata na hot spot lokacijama;	a) U okviru prirodnih vrijednosti sa trendom smanjenja, BPK5 (eng. BOD) je ispod vrijednosti 8; b) Ispod EACs (eng. Environmental Acceptable Concentrations)referentnih koncentracija sa trendom smanjenja (Shelfish water directive on Inorganic contaminants in shellfish 629/2008/EC); c) U okviru propisanih standardnih vrijednosti;

	d) Bez pojave cvjetanja algi; e) Količina plutajućeg otpada u smanjenju; f) Ostati u propisanim vrijednostim ili zabilježiti trend pada;
18. TERET EMISIJOM ZAGAĐUJUĆIH MATERIJALNA IZ IZVORA NA KOPNU (proračunat prema MEDPOL metodologiji proračuna NBB (eng. National budget baseline))	Kontinuirani trend opadanja u odnosu na bazno stanje utvrđeno 2004.g.
19.	
a) PROCENAT PRIKLJUČENOSTI NA KANALIZACIONU MREŽU	a) 85 %
b) PROCENAT PREČIŠĆENIH OTPADNIH VODA OD UKUPNO SAKUPLJENIH	b) 80%
20. PROCENAT SAKUPLJENOG KOMUNALNOG OTPADA	100%
21. PROCENAT RECIKLIRANJA SAKUPLJENOG KOMUNALNOG OTPADA	50% ⁹⁵
22. PROCENAT RECIKLIRANJA GRAĐEVINSKOG OTPADA	70% ⁹⁶
23. PROCENAT PRERAĐENOG INDUSTRIJSKOG OTPADA	Trend rasta
24. SREDSTVA OPREDIJELJENA ZA REALIZACIJU PROGRAMA ZELENE MOBILNOSTI NA NACIONALNOM I LOKALNOM NIVOU	Trend rasta
25. UPOTREBA VOZILA NA ELEKTRIČNI POGON I SOLARNU ENERGIJU	Trend rasta

TEMATSKO PODRUČJE	4 Poboljšanje učinaka održive obalne ekonomije
POKAZATELJ	CILJNA VRIJEDNOST U 2020. g
26. UDIO PRIMARNIH TURISTIČKIH KAPACITETA U UKUPNIM KAPACITETIMA	Trend rasta
27. PROSJEČNA GODIŠNJA POPUNJENOST (U %) PRIMARNIH TURISTIČKIH KAPACITETA	Trend rasta
28. BROJ PORODIČNIH POLJOPRIVREDNIH GAZDINSTAVA (U ZALEĐU OBALNOG PODRUČJA) UKLJUČENIH U TURISTIČKU PONUDU	100 - 200
29. UDIO POLJOPRIVREDNIH GAZDINSTAVA UKLJUČENIH U TURISTIČKU PONUDU ČIJI SU NOSIOCI MLAĐI OD 40 GODINA (MLADI FARMERI)	Više od 50% ukupnog broja
30. UDIO POLJ. POVRŠINA U PROGRAMIMA POSEBNE PODRŠKE POLJOPRIVREDI I RURALNOM RAZVOJU (ZELENA PLAĆANJA, ORGANSKA POLJ., ZAŠTIĆENA PODRUČJA, PODRUČJA SA PRIRODNIM OGRANIČENJIMA ZA POLJOPRIVREDU, PODRUČJA POSEBNE PRIRODNE VRIJEDNOSTI I SL.)	Više od 70% ukupnih polj. površina
31. IZNOS SREDSTAVA PODRŠKE ZA REALIZACIJU PROJEKATA RURALNOG RAZVOJA	Ubrzani trend rasta, godišnji rast po stopi većoj od 30%
32. BROJ RAZVOJNIH PROJEKATA U RURALNIM PODRUČJIMA POKRENUTIH OD STRANE LOKALNIH ZAJEDNICA	Minimalno 10
33. BROJ PORODIČNIH POLJOPRIVREDNIH GAZDINSTAVA KOJA SU KROZ PROGRAME RURALNOG RAZVOJA MODERNIZOVALA PROIZVODNJU	100
34. BROJ PORODIČNIH POLJOPRIVREDNIH GAZDINSTAVA KOJA OSTVARUJU PRAVO NA DIREKTA ZELENA PLAĆANJA	400
35. BROJ SERTIFIKOVANIH POLJ. PROIZVODA SA TERITORIJE OBALNOG PODRUČJA (ZAŠTIĆENO GEOGRAFSKO PORIJEKLO, GEOGRAFSKA OZNAKA, GARANTOVANO TRADICIONALNI SPECIJALITET)	5
36. BROJ POLJ. PROIZVODA SA TERITORIJE OBALNOG PODRUČJA KOJI	Ubrzani trend rasta

⁹⁵ U skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom

⁹⁶ U skladu Zakonom o upravljanju otpadom

KORISTE ŽIG "DOBRO IZ CRNE GORE"	
37. BROJ PROIZVOĐAČA SA STATUSOM ORGANSKOG PROIZVOĐAČA	100
38. BROJ FORMIRANIH KLASTERA	3
39. BROJ NOVIH PREDUZEĆA (MIKRO I MALIH), ZADRUGA I PROIZVOĐAČKIH GRUPA U RURALNOM PODRUČJU OBALNOG POJASA	20
40. BROJ NOVIH RADNIH MJESTA U RURALNIM PODRUČJIMA	300

TEMATSKO PODRUČJE	5 Unaprjeđenje sistema upravljanja obalnim područjem
POKAZATELJ	CILJNA VRIJEDNOST U 2020. g
41. a) BROJ ODLUKA ODNOSNO PREPORUKA KOJE DONOSI POLITIČKO KOORDINACIONO TIJELO – SAVJET ZA IUOP b) BROJ STRUČNIH ANALIZA I PREPORUKA PRIPREMLJENIH OD STRANE KOORDINACIONOG TIJELA ZA INTEGRALNO UPRAVLJANJE OBALNIM PODRUČJEM	Trend rasta
42. a) BROJ PRIMJEDBI DOSTAVLJENIH OD ZAINTERESOVANE JAVNOSTI KOJI SU PRIHVACENI ODNOSNO KOJI SU UTICALI NA USKLAĐIVANJE/PROMJENU STRATEŠKIH DOKUMENATA I PROPISA b) BROJ TRATEŠKIH DOKUMENATA I PROPISA ZA KOJE SU, U FAZI IZRADE, BILE ORGANIZOVANE JAVNE KONSULTACIJE I SL.	Trend rasta
43. BROJ PROGRAMA I PROJEKATA ZA UPRAVLJANJE OBALNIM PODRUČJEM KOJI SU SPROVEDENI KORIŠĆENJEM I NADOGRAĐNJOM POSTOJEĆIH (BAZA) PODATAKA I POKAZATELJA STANJA OBALNOG PODRUČJA	Trend rasta
44. ZADOVOLJSTVO JAVNOSTI UČEŠĆEM U PROCESIMA DONOŠENJA I SPROVOĐENJA STRATEŠKIH DOKUMENATA I PROPISA	Trend rasta
45. ULAGANJA U ZAŠTITU ŽIVOTNE SREDINE NA: a) na nacionalnom nivou b) na lokalnom nivou c) na nivou zagađivača	a) 1,5%-2% budžetskih sredstava, sa trendom rasta izdvajanja na godišnjem nivou b) prosječna vrijednost izdvajanja na nivou šest primorskih opština je u opsegu 2-3% budžetskih sredstava opština, sa trendom rasta izdvajanja na godišnjem nivou c) svi zagađivači izdvajaju sredstva za zaštitu i unapređivanje životne sredine sa trendom rasta ulaganja na godišnjem nivou
46. IZDVAJANJA ZA: a) REALIZACIJU NAUČNIH ISTRAŽIVANJA U TERITORIJALNOM MORU CRNE GORE, UNAPREĐIVANJE POVEZANOSTI I PERFROMANSI CENTRALNE BAZE PODATAKA, POJEDINAČNIH BAZA PODATAKA I METABAZE PODATKA, b) REALIZACIJU PROGRAMA PRAĆENJA OBALNIH PROCESA (SVIH SEGMENTA ŽIVOTNE SREDINE, PROSTORA I PRIRODNIH HAZARDA);	a) Trend rasta b) Trend rasta
47. BROJ PRIMJEDBI NA DOSTUPNOST ANALIZA I PODATAKA O STANJU OBALNOG PODRUČJA	Trend opadanja

Prilog 1:

Rezultati analize problema i uzroka

Tabela A:
Zaštita prirodnog i kulturnog nasljeđa⁹⁷ – zaštita prirodnog i kulturnog nasljeđa

Problemi	Neposredni i dublji uzroci
<p>Gubitak (fragmentacija, smanjenje funkcionalnosti i stabilnosti, uništavanje) staništa i vrijednog biodiverziteta na kopnu i u moru</p> <p>Gubitak svojstava zbog kojih su područja prvobitno proglašena zaštićenim ili planirana za zaštitu (primjeri Slovenske i Bečičke plaže, brdo Spas; takođe dine na Velikoj plaži)</p> <p>Usvojeni su planovi za razvoj velikih kapaciteta (turističkih i drugih) na većem broju lokacija sa vrijednim biodiverzitetom i specifičnim staništima (Velika plaža, Buljarica, Luštica)</p> <p>Ciljevi postavljeni strateškim i prostorno planskim dokumentima o stavljanju pod zaštitu određenih područja (kopnenih i morskih) još uvijek nijesu ostvareni (Tivatska solila jedino novo proglašenje od 2007. godine)</p> <p>Postojeća mreža zaštićenih područja prirode nije reprezentativna (nijesu obuhvaćeni svi vrijedni ekosistemi, posebno morski; nijesu obuhvaćeni svi specifični obalni ekosistemi kako ih prepoznaje IUOP Protokol)</p> <p>Narušavanjem integriteta ekosistema smanjuje se njihova sposobnost da nastave da pružaju proizvode i usluge koje su do sad obezbjeđivali</p> <p>Mjere zaštite ekosistema van zaštićenih područja se rijetko planiraju i izuzetno rijetko sprovode</p> <p>Evidentno je narušavanje kvaliteta prirodnog i kulturnog predjela koje vodi smanjenju atraktivnosti turističke destinacije; širenje naselja na račun zelenih površina</p> <p>Pogoršanje opšteg stanja i propadanje pojedinih djelova kulturnog nasljeđa; sistem zaštite podvodnog kulturnog nasljeđa je posebno slab</p>	<p>Prenamjena zemljišta i planiranje građevinskih područja koje omogućava raspršenu gradnju</p> <p>Urbanizacija; gradnja turističkih, ugostiteljskih i rekreativnih kapaciteta (uključujući privremene objekte); visoka tražnja za nekretninama</p> <p>Pritisak na atraktivne lokacije zbog komercijalizacije i težnje za ostvarivanjem brzog profita; neprilagođena gradnja</p> <p>Nedovoljna kontrola (kroz UTU i građevinske dozvole) ambicija i preferenci investitora</p> <p>Eksploatacija mineralnih sirovina; nepropisno odlaganje otpada</p> <p>Neadekvatna kontrola zagađenja od pomorskih i kopnenih aktivnosti</p> <p>Ne postoji osnov (jasno propisane procedure, informacije o statusu, granice, imenovani upravljači, razvijeni planovi upravljanja) za adekvatno upravljanje zaštićenim područjima</p> <p>Neadekvatna informaciona osnova i nepostojanje baze podataka koja se odnosi na sistem zaštićenih/ vrijednih područja prirodne i kulturne baštine</p> <p>Nedovoljne informacije o vrijednostima usluga koje pružaju ekosistemi i neintegrisanje ovih vrijednosti u razvojne planove</p> <p>Promovisanje politika i investicionih planova nekompatibilnih sa održivom upotrebom prirodnih resursa; neusklađenost sektorskih politika i konflikti u namjenama površina</p> <p>Neintegrisanost principa, ciljeva i mjera zaštite biodiverziteta, kulturnih dobara i predjela u sektorske politike, nacionalne i lokalne planove razvoja</p> <p>Ne primjenjuje se ekosistemski pristup u planiranju i upravljanju</p> <p>Planiranje namjene mora nije razvijeno</p> <p>Nedovoljna podrška razvoju zelene i plave ekonomije</p> <p>Neizdvajanje dovoljnih budžetskih sredstava za zaštitu prirodnog i kulturnog nasljeđa</p> <p>Ograničeni tehnički i administrativni kapaciteti</p>

⁹⁷ Pojedini uzroci odnose se na više problema i obratno – pojedini problemi imaju korijen u više navedenih uzroka

Tabela B:

Sažeti pregled problema i uzroka – prevencija i smanjenje šteta od prirodnih hazarda

Problemi	Neposredni i dublji uzroci
<p>Sa postojećim kvalitetom planiranja i gradnje, u posljednje vrijeme je povećana opasnost od posljedica koje može izazvati eventualni zemljotres</p> <p>Uređenje bujičnih tokova je zapušteno</p> <p>Nekontrolisanom gradnjom je presječen značajan broj bujičnih tokova što rezultira plavljenjem određenih područja i prestankom prihranjivanja nekih plaža</p> <p>Smanjenje raspoloživih plažnih površina</p> <p>Značajne površine šuma i makije su ugoržeme šumskim požarima</p> <p>Visok rizik od poplava u slivnom području Bojane; rizik uvećavaju hidrološke specifičnosti sliva i ušća Bojane kao i uticaji klimatskih promjena</p> <p>Smanjena prirodna sposobnost odbrane od poplava usljed narušavanja ekosistema kao što su obalne šume i močvarna područja</p> <p>Povećavaju se učestalost ekstremnih vremenskih događaja i štete koje oni uzrokuju</p> <p>Usvojeni su ili se razmatraju razvojni planovi za lokacije za koje preliminarne procjene ukazuju na visok rizik od plavljenja usljed podizanja nivoa mora</p>	<p>Prenamjene prostora, određivanje građevinskih područja u zonama visokog seizmičkog rizika</p> <p>Standardi gradnje u posljednjih par decenije ne poštuju u dovoljnoj mjeri preporuke iz procjena rizika iz perioda poslije 1979</p> <p>Zaštita poljoprivrednog zemljišta od erozije nije normirana</p> <p>Program monitoringa obalne erozije (posebno izazvane bujičnim tokovima i dejstvom talasa) je ograničen (u pogledu vremena i obuhvata); informacije o obalnoj eroziji ne omogućavaju kvalitetno donošenje odluka</p> <p>Neadekvatan sistem zaštite od požara, nesprovođenje preventivnih mjera</p> <p>Nedovoljne informacije o mogućim uticajima klimatskih promjena</p> <p>Neadekvatna integracija dostupnih podataka o ranjivosti na uticaje klimatskih promjena u prostorne i razvojne planove</p> <p>Nedovoljna izdvajanja za programe istraživanja i monitoringa prirodnih hazarda</p> <p>Nepotpune i nedostajuće zakonske norme</p> <p>Nezadovoljavajući tehnički i administrativni kapaciteti</p>

Tabela C:

Sažeti pregled problema i uzroka – regulisanje obalnih aktivnosti

Problemi	Neposredni i dublji uzroci
<p>Prekomjerno zagađenje mora u Boko-Kotorskom zalivu i na području Ulcinja (u manjoj mjeri u Budvi i Baru); zagađenje sedimenata teškim metalima na pojedinim lokacijama (brodogradilište Bijela, bivši remontni zavod – sada Porto Montenegro, više luka)</p> <p>Povremeno odstupanje kvaliteta voda Bojane i Sutorine od propisanih normi za predviđene klase</p> <p>Ugrožavanje kvaliteta vodoizvorišta, nalazišta peloida i izvora termo-mineralnih voda</p> <p>Neracionalna potrošnja vode u sistemima vodosnabdijevanja (visoki gubici na mreži, upotreba pitke vode u druge svrhe)</p> <p>Zagađenje zemljišta, podzemnih voda i mora te narušavanje atraktivnosti obalnog područja usljed neadekvatnog odlaganja čvrstog otpada; nesanirana odlagališta otpada predstavljaju kritične tačke zagađenja zemljišta</p> <p>Gubitak poljoprivrednog i šumskog zemljišta</p> <p>Planiraje i lociranje neprihvatljivih sadržaja na lokacijama osjetljivih/ zaštićenih područja na kopnu i moru; predimenzionirana građevinska područja (isplanirano GP zahvata 46,3% površine pojasa od 1 km)</p> <p>I dalje prisutna nelegalna gradnja (2013. godine izdato 270 rješenja o rušenju/ uklanjanju neodobrenih objekata); ukupan fond nelegalno sagrađenih objekata nije poznat (površina sa nelegalno izgrađenim objektima procijenjena na oko 560 ha)</p> <p>Usitnjena i raspršena izgradnja onemogućava kvalitetno komunalno opremanje i razvoj naselja (udio GP u ukupnoj površini obalnog područja je 15,5%; samo 18,5% ukupnih GP je privedeno namjeni)</p> <p>Narušen kvalitet izgrađene sredine</p> <p>Dužobalna (linearna) urbanizacija (izgrađenost obalne linije je 31,9%)</p> <p>Konfliktne namjene prostora usljed neuvažavanja prirodnih i predionih vrijednosti prostora u procesu urbanizacije</p> <p>U privredi obalnog područja preovlađuje turizam sa izraženim sezonskim karakterom; nezaposlenost je visoka, zastupljena su nerazvijena područja (npr. Ulcinj)</p>	<p>Urbanizacija nije praćena odgovarajućim razvojem infrastrukture; neadekvatno izvedeni ispusti i ne-tretiranje otpadnih voda</p> <p>Uređaji za prihvatanje otpada i otpadnih voda u lukama nijesu izgrađeni; tehnička opremljenost za sprječavanje i saniranje šteta na moru je na još uvijek niskom nivou</p> <p>Zastarjele tehnologije doprinose zagađenju mora (na pojedinim industrijskim hot spot lokacijama)</p> <p>Zagađenje koje u rijeku Bojanu dospijeva iz izvora uzvodno u slivu (uključujući i prekogranične izvore), hidrološke specifičnosti ušća rijeke; zbog male količine vode tokom sušnog dijela godine, većina površinskih tokova obalnog područja izuzetno je osjetljiva na zagađenje</p> <p>Nijesu urađeni elaborati utvrđivanja zona zaštite za sva izvorišta uključena u vodosnabdijevanje crnogorskog primorja; ne vrši se kontinuirani monitoring fizičko-hemijskih karakteristika podzemnih voda</p> <p>Nedovoljni tehnički i finansijski kapaciteti za sakupljanje, transport i obradu komunalnog i drugih vrsta otpada</p> <p>Snažan razvoj biznisa nekretninama u obalnom području</p> <p>Izraženi zahtjevi prema obrađivačima prostornih planova i donosiocima odluka sa ciljem proširenja građevinskih područja</p> <p>Nedostatak instrumenata sprovođenja urbanističkih planova</p> <p>Nepostojanje jedinstvene i oficijelne podloge predionog vrednovanja obalnog područja</p> <p>Neefikasno sprovođenje opredjeljenja o zaustavljanju bespravne izgradnje</p> <p>Preklapanje nadležnosti Uprave za inspeksijske poslove i lokalne komunalne policije</p> <p>Mogućnost brze zarade kroz turizam i trgovinu nekretnina</p> <p>Orijentacija na "manje zahtjevna" turistička tržišta</p> <p>Turizam se shvata kao sekundarna djelatnost koja ne zahtijeva profesionalna usavršavanja</p> <p>Nedostatak instrumenata i podsticaja za diversifikaciju turističkog proizvoda, dominacija investicija u tzv. „rezidencijalni turizam“</p>

Problemi	Neposredni i dublji uzroci
<p>Intenzivna gradnja posljednjih 20-ak godina nije rezultirala proporcionalnim koristima za ekonomiju i društvo (npr. koristi od turizma); u novoizgrađenim područjima dominiraju stanovi za odmor i privatni smještajni kapaciteti (procijenjeni na 74% ukupnih) dok je udio hotelskih kapaciteta, posebno više kategorije, nizak</p> <p>Turističku ponudu i dalje karakteriše nizak stepen diverzifikacije; dominira turizam niske rente (prosječna dnevna potrošnja 60 eura)</p> <p>Devastacija prostora (ambijentalnih vrijednosti) kao turističkog resursa</p> <p>Izražen pritisak na ograničene plažne resurse (procjena je da je u jeku sezone prihvatni kapacitet plaža premašen za 40%)</p> <p>Poljoprivreda nije konkurentna; uvoz prehrambenih proizvoda, uključujući i karakteristične proizvode obalnog područja, je visok</p> <p>Iskorišćenost poljoprivrednog zemljišta u primorskom regionu je izuzetno niska i iznosi 24%; navodnjava se samo oko 720 ha ili manje od 6% obrađenog zemljišta</p> <p>Primjeri štetnih ribarskih praksi i neadekvatnog upravljanja životnom sredinom kod marikulture i dalje su prisutni (uprkos činjenici da su sektor ribarstva i marikulture nedovoljno razvijeni)</p> <p>Razvoj ruralnih područja je zapostavljen; veze poljoprivrede i turizma su slabe</p> <p>Pomorska privreda je nerazvijena ali ipak generiše značanje pritiske na životnu sredinu mora</p>	<p>Nepostojanje jedinstvene i oficijelne podloge s prikazom boniteta zemljišta (uključujući poljoprivredno)</p> <p>Nepovoljna starosna i obrazovna struktura seoskog stanovništva, ograničena znanja i vještine</p> <p>Nedostatak inovativnih proizvodnih i prodajnih lanaca u poljoprivredi</p> <p>Nedostatak podrške za primjenu čistijih i efikasnijih tehnologija, nerazvijeni tehnički standardi</p> <p>Neefikasan sistem kontrole zagađenja</p> <p>Nedovoljna izdvajanja za ulaganja u sprovođenje mjera zaštite mora od zagađenja iz kopnenih i izvora na moru</p> <p>Kapaciteti inspekcijske kontrole i nadzora nijesu na zadovoljavajućem nivou, koordinacija nije efikasna i djelotvorna</p> <p>Dominacija deklarativnog planiranja i uopštenih opredjeljenja bez kvantifikovanih indikatora stanja i trendova u prostoru, kao i bez konkretnih, obavezujućih prostorno-planskih mjera</p> <p>Izuzetna atraktivnost obalnog područja za turistički boravak i povremeno stanovanje</p> <p>(Kratkoročno) Planiranje koje ne uzima u obzir realne potrebe rasta turizma u interakciji s drugim sektorima</p> <p>Nesređen sistem zemljišne i poreske politike</p> <p>Niska budžetska izdvajanja i nizak ukupni nivo investicija u poljoprivredu; nedovoljna institucionalno-tehnička podrška</p> <p>Neusklađenost ciljeva i prioriteta različitih sektorskih politika</p> <p>Odustvo ili neprimjenjivanje/ nedjelotvornost mehanizama koji omogućavaju da se osjetljivost životne sredine uzme u obzir kod donošenja razvojnih odluka</p> <p>Nezadovoljavajući nivo koordinacije unutar državnih organa</p> <p>Neefikasno i netransparentno djelovanje javne uprave</p> <p>Nepovoljne ekonomske i socijalne prilike, posebno nezaposlenost</p>

Kriterijumi i smjernice za definisanje obalnog odmaka

U okviru podrške izradi PPPNOP CG stručni tim CAMP-a CG poklonio je posebnu pažnju pitanjima koja se odnose na sprovođenje obaveza iz IUOP Protokola, među kojima su posebno značajna pravila uređenja i građenja u zoni odmaka uz definisanje izuzetaka odnosno moguće adaptacije odmaka. Zato su u okviru Analize za definisanje obalnog odmaka (CAMP CG, decembar 2014.g.) razrađeni kriterijumi za definisanje obalnog odmaka, predložene zone koje ispunjavaju uslove moguće adaptacije odmaka u skladu s kriterijumima IUOP Protokola

i predložene zone koje ispunjavaju uslove za proširenje odmaka. U lijevom dijelu tabele su sadržani antropogeni kriterijumi, a u desnom prirodni kriterijumi grupisani u četiri stepena ranjivosti u skladu sa analizama ranjivosti užeg obalnog područja (širine 1 km od obalne linije). Presjek antropogenih i prirodnih kriterijum daje matricu sa smjericama za definisanje linije odmaka, kao i mogućnostima i uslovima za njenu adaptaciju u skladu sa odredbama IUOP Protokola.

Antropogeni kriterijumi				Prirodni kriteriji			
Namjena površina	Stanje izgrađenosti	Opis	Planski dokument	R1 Niža ranjivost	R2 Umjerena ranjivost	R3 Viša ranjivost	R4 Najviša ranjivost
1. GP naselja	1. Izgrađeno	1.1 Površine obalnih naselja, izgrađene ili privedene namjeni, cjelovito GP		1 Odmak se ne može primijeniti, 60.147 m, 25,0%			
				2 Adaptacija naslijeđena prava, 2.595 m, 1,1%			
	2. Dijelom izgrađeno	1.2 Površine obalnih naselja dijelom izgrađene, trakasto ili diskontinuirano GP	DSL ⁹⁸	2 Adaptacija naslijeđena prava, 0		2 Adaptacija naslijeđena prava, 0	
			LSL	2 Adaptacija naslijeđena prava, 7.986 m, 3,3%		2 Adaptacija naslijeđena prava, 4.694 m, 2,0%	
		DUP/UP	2 Adaptacija naslijeđena prava, 2.799 m, 1,2%		4 Adaptacija, urbanistički kriterijumi uz dodatne mjere, 0		
			Ostali planovi	3 Adaptacija, urbanistički kriterijumi, 2.799 m, 1,2%		4 Adaptacija, urbanistički kriterijumi uz dodatne mjere, 0	

⁹⁸ DSL – državna studija lokacije, LSL – lokalna studija lokacije, DUP – detaljni urbanistički plan, UP – urbanistički projekat

	3. Neizgrađeni dijelovi	1.3 Neizgrađeni dijelovi građevinskih područja naselja	DSL	2 Adaptacija naslijeđena prava, 1.410 m, 0,6%		
			LSL	2 Adaptacija naslijeđena prava, 93 m, 0,0%	2 Adaptacija naslijeđena prava, 385 m, 0,2%	
			DUP/UP	2 Adaptacija naslijeđena prava, 4.720 m, 2,0%	2 Adaptacija naslijeđena prava, 307 m, 0,1%	
			Ostali planovi	3 Adaptacija, urbanistički kriterijumi, 3.072 m, 1,3%	9 Bez adaptacije, 0	
2. GP izvan naselja	1. Izgrađeno	2.1 Izgrađene izdvojene zone, primarno turističke namjene		1 Odmak se ne može primijeniti, 8.204 m, 3,4%		
			2. Dijelom izgrađeno	2.2 Površine izdvojenih zona, primarno turističke namjene, dijelom izgrađene	DSL	2 Adaptacija naslijeđena prava, 13.744 m, 5,7%
	LSL	2 Adaptacija naslijeđena prava, 0			2 Adaptacija naslijeđena prava, 0	
	DUP/UP	2 Adaptacija naslijeđena prava, 525 m, 0,2%			2 Adaptacija naslijeđena prava, 0	
	Ostali planovi	3 Adaptacija, urbanistički kriterijumi, 1.924 m, 0,8%			6 Adaptacija projekti javnog interesa uz dodatne mjere, 718 m, 0,3%	
	3. Neizgrađeno	2.3 Neizgrađene površine izdvojenih zona, primarno turističke namjene	DSL	2 Adaptacija naslijeđena prava, 12.745 m, 5,3%		
			LSL	2 Adaptacija naslijeđena prava, 0	2 Adaptacija naslijeđena prava, 0	
			DUP/UP	2 Adaptacija naslijeđena prava, 4.800 m, 2,0%	2 Adaptacija naslijeđena prava, 6.196 m, 2,7%	
			Ostali planovi	5 Adaptacija projekti javnog interesa, 3.211 m, 1,3%	9 Bez adaptacije, 10.050 m, 4,2%	
	3. Obala izvan GP planirana kao prirodna	1. Izgrađeno	3.1 Površine izgrađene neplanskom gradnjom	-	1 Odmak se ne može primijeniti, prioritet legalizacija i sanacija, 1.378 m, 0,6%	1a Odmak se ne može primijeniti, prioritet legalizacija i sanacija, dodatne mjere, 289 m, 0,1%

obala	2. Dijelom izgrađeno	3.2 Površine dijelom izgrađene neplanskom gradnjom	-	7 Adaptacija, prioritet legalizacija i sanacija, 3.977 m, 1,7%	8 Adaptacija isključivo u funkciji legalizacije i sanacije, dodatne mjere, 1.536 m, 0,6%
	3. Neizgrađeno	3.3 Netaknuta, prirodna obala	-	5 Adaptacija projekti javnog interesa, 20.596 m, 8,6%	9 Bez adaptacije, 54.193 m, 22,6%

